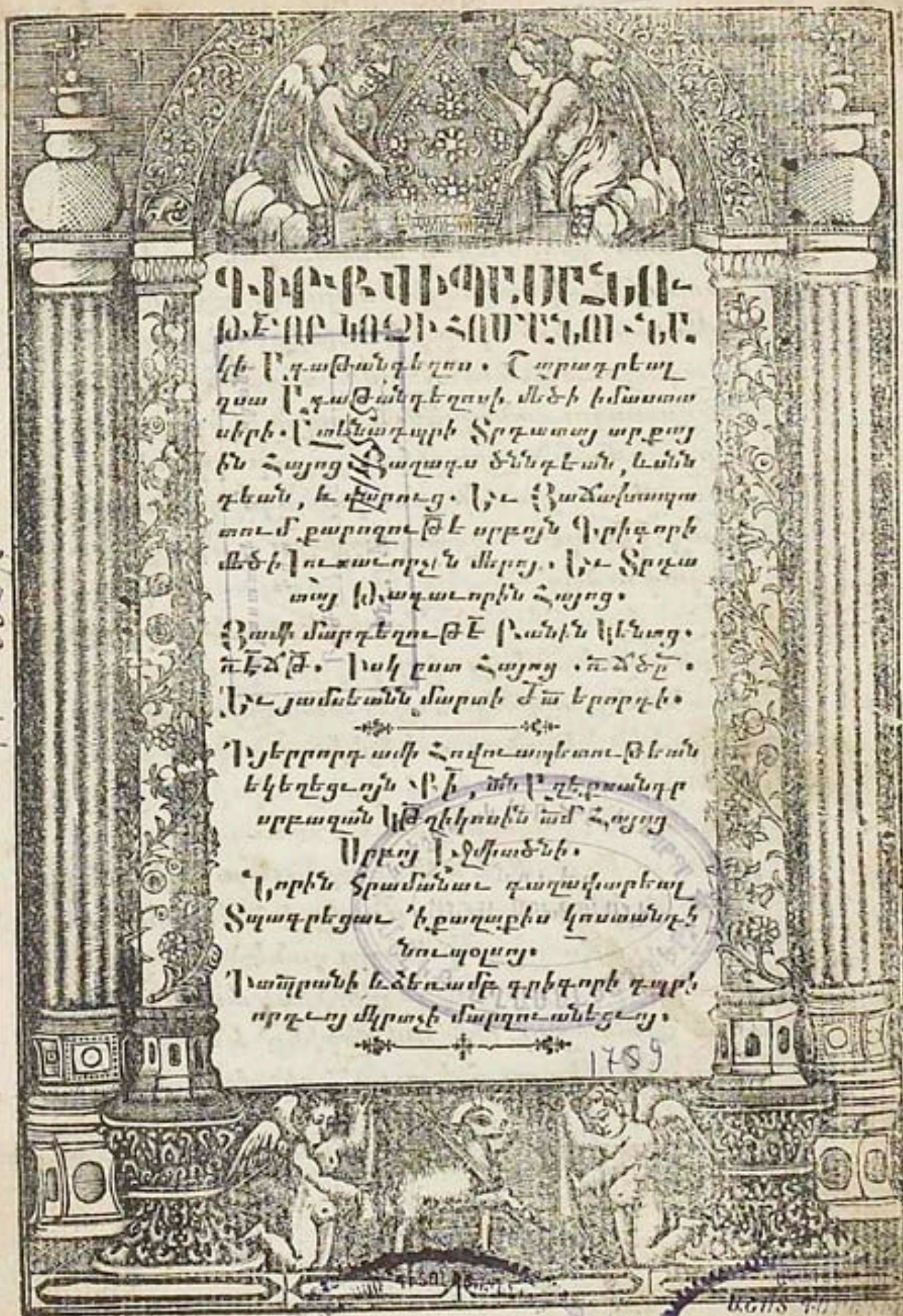

ԳԻՐՔ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ
ԹԷՈՐ ԱՌԱՔԵԼԻՆ ՀԱՄԱՌՈՏ
ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.
Ի Կ. Պոլիս. Տպագրեալ
ցսա Կ. Պոլսեցւոյն մեծի խնամոտ
սիրի. Ի տէնտրպրի Տրդատայ արքայ
ն Հայոց Գաղատա ծննդեան, եւանն
գեան, եւ քարոզուց. Ն. Յաճախապա
տում քարոզութէ սրբոյն Գրիգորի
մեծի Լուսաւորչին մերոյ. Ն. Տրդա
տայ Անպատուրին Հայոց.
Յաճ մարդեղութէ Բանին կենդ.
ութէ. Յոկ բան Հայոց ճշմ.
Ն. յամենայն մարտ ժա երկրդ.
Ի սկզբան ամի Հռոմոսպասութեան
եկեղեցւոյն Ռ. է, որ Կ. պոլսոյ
սրբազան Աթոռիսկոսն ամ Հայոց
Սրբոց Էջմիածնի.
Որին Հրամանաւ գաղափարեալ
Տպագրեցաւ ի քաղաքիս կոստանդ
նուպոլսոյ.
Ի տարին եօթներորդ գրիգորի պարի
որդւոյ մկրտչի մարդուանեցւոյ.
1759

Ոչանուցումն Ա. պայծառ ընթերցողն։

Իմիամատաւիրաց և յաշակերտից արտասա
նել՝ քամ ուրմնէ քարոզն հաշտարար
ցուցանելոյնքն այլոց՝ նուաստագոնից իւրոց։
Որ օրինակ երկնային մարմինք որք կոչին ըս
արիաստուածք։ ե երորդ հուրքն։ Կան զի ոմն
շրջագայութիւն. եւոմն ջերմացուցանելոյն. իսկ
ոմն գրատացուցանելոյն։ եզայլսն ըս իւրաքանչ
իւր ազգմամբն զոր ընկալեալ յարարչէն՝ քամ
խեալ մատուցանեն զաստուածոց՝ զպատե հս
իւրեց։ Պատկ և զաստուածայինքս գերազնեցեալ
տրպագունից՝ հինգ և թգնեալ սպասաւորաց,
և ծառայելոց՝ իշխանքն՝ իշխեցեալոց։ հարուստք
աղքատ և առնականաց։ վարդապետք աշակերտ
ս զոր նմանեալ սոցին՝ ընծայել տան զոր նախ ինքն
ունին ոչ երբեք ունին նուերք ունից՝ իւրեց։ Ոսկ է թէ
ոչ ան ոչ

անկեղծ խնամարկեալ մատուցանեն զօգուտն՝
այլ ոչ թարց նախկին պատճառին՝ այլ նոյնա-
հանդերձ. զ՚ինամանէ շարժելք ըստ ոմն՝ առանց
իմ ոչ ինչ կարէք առնել։ Եւ ըստ այլոյ՝ ոչ ոք
կարէ առ ինքն յաճել ոչ հոգւոյնէ նորին։ Եւ ըստ
ուճգատանիցն։ Ոմն զի նոյնա կարեմք զինն քա-
րի. զթարց նոյն ոչ ինն քարի։ Այս ոչ ինչէ՛ ի
մերս կողմանէ՝ ոչ չար եւ ոչ բարի, այլ միայն ան
ձն իշխան կամս եւ զհատանումն նորին. եթէ զբա
րին ուրէ՝ չայ. եւկամ զչարն ուրէ ըստ գինակին։
Արդ ըստ այսմ առաքեալ՝ շարժեալ եւազգեալ
եղեւ գեր երկանիկ եւրեւազան հայրն հասատա
կաց. զաշէքեանդր ասմ Հայոց Հայրապետն
Յիւթուստաս յանձ պետական իշխանութենէն սակս
տապգրութենէ գրոյս որ կոչի Գաթանգեղեղս
պատմագիր՝ որ վիպէ յարշագունեան ևանն
գեան ևնահատակութենէ սրբոյն Գրիգորի մերոյ
լուսաւորչին. ևՏրդատայ թագաւորին Հայոց
շերմով վերծգեալ երից երանեալ Աթշիկան.
զբան իմաստնոյն որ ասէ. իմաստուն գաղեալ
հգանձ անյայտ. զինչ շահ ևնմա ի նմա երկո
ցունց։ Ոչ ոյր արարեալ հրաման ևեթ տալ
զաստացեալ գիրք յարշագ. ի պատճառ։ Այլ
զի ամմարգարէք հաւատարանն ըստ. ևաւետարան

գրեալ ի՛ն մեր այլ յայտնի լինիլ և առաքիչ
պիտի արդիւնաւոր և հարկաւոր գրոց՝ վերայ
գրել վասանին՝ ոչ կամեցաւ ծածուկ մնալ սոյն
բան և ասիցեր ասել։ (Որպէս՝ ոմն վերայ
կարօղ լինիցին զամ հոյլս հերձուածոցն ասա
տա մարդկային մարմնացեալ բանին աստ։ որով
գոյ ամենայնք երկրպագեն և միոյ ածումն՝ երեք
ցեր վերայէ։ երեք ասես զոմանս և համա
ցեալ ասելիք։ որ իբրև առ ոչինչ զասածսն խոսե
նի։ և ցանկասցուք նմանիլ վարուց նր։ Եթէ
ասես աշակերտացն Քրիստոսի թէ։ որ սոսա
սոյնոյ ոչ լուսաւորչաւս՝ նոր յայտնիսցուս
նր։ և ցանկասցուք զնմանիլ վարուց նր։ Եթէ
մաւսացեալք զերկի և զերեսանիս և զաշխատանս
մաւսացեալք զերկի և զերեսանիս և զաշխատանս
Հանդէս նր, և զատուածեսին քարոզելն։ ան
մաւսացեալք զերկի և զերեսանիս և զաշխատանս
(Որպէս և հանդէպ ընդդեմ նոսին զվկայեսան
եղծատային ատ նր։ Հաշակերտի ատ վերպատ
էին։ ելեսալի վոխանորդին։ Ծորդոյ ատ հայր
տուն զոր պատրիկ մերոյ աղին և լուսաւոր
մեր վիճ ոչնեալ հեսանս։ Ձերիսոդ։ յատկապ պատ
ա՛ս ասաց տերն, քննեցէք զգիրս։ զի նորքօք կա
մարիք զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։
տալ զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։
տալ զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։
տալ զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։
տալ զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։
տալ զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։
տալ զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։
տալ զտալծեալն զաստ։ իսկ եմք իցեն այլ։

առ ամէնամբարձեալն աղքատ։ զի ասիցէ ոչ ոք
ձեզ յայտ խիղճ յարգէնոյ իւրոյ։ Ընդ այս ոչ քան
զաւետեաց զոյսոսիկ պատճառեսցէ՝ զեր երկայ
նիկ ՚ապրիլն մեր ասել։ Ընդ քեզանդ ի ՚ընկերին։
Որ ժամ նորին հրամանաւ՝ ետնուաստացա
ւոյս վարդապետ։ ձեռնասուն աշակերտաց՝ ման
կունք սուն հայրապետիս։ զայն ՚ինուիրակուի, ՚ի
մայրաքաղաքն բիւզանդիոն։ ետինձ զհիմն։ զի
բերեալ ասացից մահտեսի զհիմդ դպրին՝ ձ զի
տակեսցէ։ եւ ձ թուոջ։ եւ յաստէնն ապրիլի
ձ օրինեալսդ՝ ժամանեալ հասի ՚ի կուսանդնու
պոլիս։ ՚ի սոյն զի խոնարհիլ յոլովք յուզիւր
՚ի քաղքին ձ առնոյր յայտ։ յոգւս սրոյ ելզե
խոսիանոսէն իրազուեալս՝ մինչև ՚ի թիւն։ ռձ ը։
ել ի հինգերորդի մերոյ ոչձի ամին։ և յաստէնն ապ
րիլի։ ՚ի յայ կամ ելզե։ զի անդրէն յերասյղեցի
զհիմն սուրբ վէնն՝ ՚ինձ ի ՚ընդունին։ ՚ի սոյն ոմն
երիւնձ յոյն՝ պէտն գալուստ։ սրդի խոնջ մուրա
սի ՚ի գուլեցւոյ գոզմնեսաց։ և յՅէն հայոց։
Ա՛ն յանդուգն խոսրացմանէ շնորհաց հոգւոյն։
տինա նոմիսը զմայրէ շարժեցաւ ՚ի սէր ուծ այ
ին գանձին յանձն առնել սրդիք առ օգնու
թիւ վէյ գրեալ սոյն գրիգոր դպրին։
զի տակեսցէ։ սրոյ ուր ուծ զհոսարէնն հնուց
վարձս բարեաց։ սոս և ՚ինձանդերձ ին ամէն։

Երգ սրբոյն Գրիգորի մեծի լուսաւորչին մերոյ.
Շարադրեալ գալուստէ որդւոյ մուրատի
Ի դուխեցւոյ գողթանեանն.

Բանին ազգիցս լոյ ուղիղ քարոզիչ
Հայաստանեայ լուսոյ հաճատար գերհինոյն վրիվիչ
անհատնաբար մոլորելոցս գարձուցիչ
երկրի՛մէկ շահ մեծ լուսաւորիչ
ով տէր սէր գրիգոր ընտրեալդ հօր բանին
ով սէր լուսաւորիչդ հայաստան աշխի
Երեւելից պայծառ լուսով ծագեցեր
մինչ մուտս արեւու լուսաւորեցեր
հայաստանեայցս տարն բոլորից ծանուցեր
ուղղափառաց սիօն վիմին կանգնեցեր. ով:
Ոսկան հօտասպետին պետրոսի վիմին
քահանայապետ ընտրեալես աներկբանին
լցեր զտիեզերս քարոզութիւք աշխարհին
լուսափայլ վարդապետութիւք պօղոսին. ով:
Պերազին քաջ հովիւ ընտրեալդ Յամենից
ևմեծ խոստովանող Քրիստն հաստատից
աննման երկեր դու՛մէկ վկայից
նման պայծառ աստեղ պօղոսեան բանից
Երէց ղբէզ աղաչեմ հայր ուղղափառաց
բարեխօսեա առ տէր մեզ յանցանաց
փրկել Ինձ ահաւասիկ ամարտ չարափառաց
ցրուել զթիւր զկուր զկարկտուրդս հերձուածողից:
Ուսոյ շնորհաց աղբիւրն որ քարոզեալես
եկեղեցիս ուղղափառաց կանգնեալես

ով տէր ողբ գիտիդ ընտրեալ հօր քո։

գիտեալ հայրդ փառաց փրկեսցե նոցին։
քաղցեալ վիշտ նեռից չարաբ ժողովին։
ագուհեցուց ոս՝ ի գողգոթան գառաւին։
Ի ծառայս ծառայ ծառայից փրկչին։
մինչ պատգամէ գահոյդ պաշժէց գունդ չարին։
բազմախոցեայ անձամբ հայհոյանս նոցին։
ի քաղաքին մեծի կռատանգնու պօղոսին։
Թիլին հազար հարիւր յիսուն ևեօթին։
հայեցաւ ի քրիստոս յաղօթգ իւրոյ նոր ուխտին։
գուշեն իւր շարժել արիւնբ գնեալն հօտին։
հայատառակեաց չարիսն եբարձ մեր մեղքին։
մինչ լոյս ծագեաց յԱրից փրկեաց մեզ նոցին։
Ոչն վրէժ խնդիր եղև չհմարտին։
բազում վիշտս կրեցայբ ոտիքս քոյին։
առեալ գլուեալ Թիւրան որկրամոլ ազգին։
Ի՞րա իմ լռեալ ցաւոբ նախանձ չհմարտին։
բազում ըստամիկս Թիւրեալ մոլորեցելոյն։
բան այլ ինն շինեալ եզրացանելոյն։
բան կենսատուին չարաչարծիս մեհենելոյն։
Ի՞սանգ եղէ մոռբ վշտաց գիպելոյն։
նոյն աղօթիւբ քոյին հելբեալ մերժեսցին։
հայցուածոց խնդիրբ քո կատարեալ լիցին։
Ի՞սահ գայլ՝ իվերստին ձայն ածային։
Թէ սմա բան հեթանոսածոյ բուսիլ Թողցես։
աղերսանօբ փրկչէն մերմէ խնդրեսցես։

Ներգա գովեստից, մեծի Հայրապետին մերոյ տեր Ղեւոնդեան
զրի սրբէ զան ևթիզիսոսին Հանուրց Հայկազունեանց տոհմ
եանս գիծուելբնորին շարադրուղի.

Բանն խիստ ելք ծնեալ
Եւ ինքն հուսկն մարմնացեալ
Ի հրեից ազգն մահու եղեալ
Յաւուր երրորդի յարուցեալ
Ըստ աքեղացն վիճակ արկեալ
Երիսուսանն մատունս եղեալ
Հայաստեանս թաթէոս անկեալ
Քարոզութէ անդ կատարեալ
Ելման սմին ալբն անցեալ
Մինչ յուսուսորիչ մեր ծագեալ
Եկեղեցիս նբ հաստատեալ
Ան շարժ մինչև ներկայս հաստել
Պետրոսինին շառաւիղեալ
Լուսաւորչէն մեր յաղորդեալ
Եկեղեցւոյ գլուխ նստեալ
Քահանայապետ Հայոց կարգեալ
Ղեւոնդեանդր վեհ մեր կոչեալ
Կամաճնի գահոյն նստեալ
Յարեւելից խոտան հասեալ
Մինչ յարեմուտս սիրտպետեալ
Ուստ զարդուք երկրի փայլեալ
Ընդ երկիւղն պատուասիրեալ

Նոր ուժ ածաբան մեզ յարեալ
սրտիք սիոնի զինուորեալ
Ո՛ր ինչ հարցն նմանեալ
պարկեշտութիւն վարուք սնեալ
սէյ գահոյդ արժանացեալ
ընդ յերկինսնոցան մեծարեալ
Խնամեալ գործոյս ինչն հրամայեալ
տեսեալ ծառայդ քո խնդացեալ
ապերջոյ տառըս սկսեալ
հաւատոյն ակն կալեալ
Եւ հօրդ խմոյ հայցմամբ մաղթեալ
ինձ թողութիւն առնել հայցեալ
զան զի գործոյս ի չարժեալ
այլ աղօթիւք քոյմ զօրացեալ
Ցնդ խոյ զայս խորհեցեալ
նախանձ ունէ հոգւոյն շարժեալ
ածային գանձս յաձախեալ
մեզ մատնակից քեզ արարեալ
Ոլթլին հազար հարիւր է ղեալ
ասս յիսուն ոսկ նոր սկսեալ
սակաւ գումեսոս շարադրեալ
քեզ սիոնի գլուխ նստեալ
Ոչխարին ձնից նմանեալ
շուակատուց խոտան կազմեալ
ժառանգակից իւր պատուեալ
Ոչխարանդր տէր մեր կոչեալ



Ղնձք բաղձալեաւք ցանկալեցեն. զկամս նուա-
ելոցն. ՚ինաւահանգիստ հասանիլ ինդուն[ի]
խաղաղութիւն։ Ա՚ստ զի՛ իմիք ոստուցիչ ալեացն
որ ընդ մրրաւոն մրրակոծին օգոսքն՝ իմարտ
պատրաստին ընչաքաղցին հոգեսածարաւեցն
ժամեղել բազմացն միաբն սանձել թիակքն.
զերիվարս տախտուզարծացն. բևեռակոփ եր
կաթուզարծացն զմիմեանս քաջալերով կատածե
ռիկիւղն սրտիւք՝ հիւսպոյտ դաշտին ձիարձակ
լինելին անքայլ դնացիւք. և անընթաց ոտիւքն
թռուցեալ իմբ ծովուն միանայ ջուրցն ալեաց
հուսակերոց. որ բարկացեալ ալիքն լեռնաձև
հուսակին. մի՛ իմիք խոնարհին ընդեզեան
ոստմանի. մարմնիքնար դաւթ երգոցն. եանուն
լեռնանան՝ և իմանեն դաշտանան։ Ա՚ր ուրե՞ն
ապրեալ՝ ի ծփանաց՝ արշաւանս դնեն յիւր ա
քանչիւր գաւառ զայս վէպ պատմեն մեր ձայնոր
սիրելեաց. զանոյս աշխատուեց ուղղն Ճանապր
հայ. զի լուիցն առուրբեր անգատար սահա
նացն գրաւական երբեալ զանձինս շահաւորն
օգտուն կի՛ս զմոցանակ յաղթուն զմեծանալն
վաճառաց փոխանակեն զինքեանս։ Օ՛ւ թէ
պի՛ս լուսանիցին զբանս սատակուն հոգ

զեռ առեալ էին առնուլ զքեզ ի քեզ բանին կե-
զիտարգանեալ ազգին հայոցառաւել ընդ ամ-
նի՝ եւ զիա բազում կարձակ առաքին։ Նոքա
տուն հարցեալ զհայրենակիսն մատուցին պա-
տանի ազատացեալ զառաքելոցին։ եւ ասէ ցի-
նոսա վասն հարցեալ զհայրենակիսն մատուցին
նոցա բանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-
տանեալ ընդ ամենայն թափուր՝ եւ զոտ-

ՆՈՒԱՍՏԵՑԱՑ։

Ի գանձ յաւերժութիւն ի մերոյ ծովակուսոյն
Երեսաց զշահ վաճառին զի շինութիւն քեզ
Նոյնդ քաջարանդ Տէրդ ասէ հոյոց մեծաց։
տալ զայտմանէ։ Պատասխանդ վերջոյ հրամա
խաստուն մերոյ։ առնուաղ ունկնդրութիւն։ և
հանթից։ վաճառեացուք լսելիաց զգիւտս շ
թացեալ։ ացցուք զքանդարական վաճառս
ցաք ինձա հանդստեան ձերոյ օգտութիւն
հան արդոյ։ ինձարդ ելոգուստ եկեալ հաստ
տալ։ ցեղ բեռն խաստաբեռուածն՝ մինչ պա
տելիկդիս քաղաքացւոց։ կայտ հետաքնակս գը
յուշակ աշեացն։ սրտավարացն մոլեգնելոցն։ զգ
հանդիստ արշաւատոյր օգտավայր։ զրակուտակ
յարաճոյ անդնդապատոյտ ։ սարսռատեր ան
ցեալ տահել շրջեալ ինձ յորձախոտ լայնութիւն
կեանց օձուածոյ պատրաստեալ ինձ։ Ոսկ իման
մոեալ ածահօրն շինուածք ինաւահանգիստն
ման յետիս յայսմիկ ։ այլ ինդրմախաղաղ անքոյթ

ՏԻՐ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՑՆ
ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ ԱԶԳԱՅՑ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑ ԵՒ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԱՑ,
ԵՒ ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ

որ ի հին ժամանակս ի Հայս աշխարհի եղեն, եւ ի նոր ժամանակս ի Կոստանդնուպոլիս մեծի քաղաքի հանգուցեալ են, եւ ի Սուրբ Յակոբեանցն մատրան ի Սամաթիա թաղի ամփոփեալ են, եւ ի Սուրբ Աթոռոյ Էջմիածնի ի Հայս աշխարհի ի նոր ժամանակս դարձեալ եկեալ են, եւ ի Սուրբ Աթոռոյ Էջմիածնի ի Հայս աշխարհի ի նոր ժամանակս դարձեալ եկեալ են, եւ ի Սուրբ Աթոռոյ Էջմիածնի ի Հայս աշխարհի ի նոր ժամանակս դարձեալ եկեալ են,

Պատմագիր։

ցին՝ զսէրսն ի պարթևաց. և հաճէցան հաւանու
թիւ ընտրել զսէրսն արտաշրի որդւոյ սասա
նայ։ Ընդ՝ իբրև յետ մահուան հասանելոյ գու
ժիս այսորիկ՝ առ խոսրով թիկրն հայոց, որէր
երկրորդ սէրսէ պարսից. զի որ հայոց թիկրէն
նահ էր երկրորդ պարսից տէրսէ։ Ընդ էպէտ
և վաղ լսեալ զբօթն ոչ ինչ ժխտիւաց հասանիլ
յամբոխն գործոյն պատերազմի իրացն պատ
րաստութիւն։ Եթե այնորիկ գարձեալ լինէր յի
բացն եղէլոց մեծաւ տրտմութիւն. զի ոչ հասնէր
մա գործել գործ՝ իմեծի տրտմութիւնն կրիրացն
վհատիլոց. գնչ անցեալ էին եալ լինէր յետ հուր։
Ընդ՝ միւս ևս՝ իգլուխս տարուցն սկսանէր խոս
րով թիկրն հայոց. գունդս կազմել. զզօր բռնա
գահել. գումարել զզօրս աղուանից. և վրաց. և
բանալ զդրունս ալանաց. և զիւրոյ պահակին.
հանել զզօրս հոնաց. ասպատակ առնել՝ի հող
մանս ասորեստանի, ձիւճ՝ իգրունս տաբոնի՝ ած
ար առեալ զձին ամ յապահանութիւն գարձու
ցանէր զհինանիստ քաղաքացն հաւանացն ցան
կալեաց. զնչն ձրն ամ թափուր հաւերակ թո
ղուր. ընդ՝ իմիմեանս՝ իբաց կորուսանել. իսկ
կի՝ հինն՝ իսկեր առնել ընտայր. համարէր բաւ
նալ զօրէնս տէրութեան պարսից. ուխտ եդեալ

միանգամայն՝ լրիւ ժ ինդրել զանկանեն՝ իսկ
րուքէն իւրեանց. սպասս սպուս զանապար զվե
րիւ ժ ինդրել մեծաս. քինու նախանձաբեկ լի
նելով. մեծամեծս միքայր՝ իբաշմուքի զօրայն
ապատան եղեալ. ևիքաղուն զօրացն յուսացեալ
վաղվաղակի՝ իթիկունս հասանէին մեծաս բազ
մութ. ժիր եքաղ առն ևձիոյ. ևբուռն կաշմու
թե. աղուանք. լինիք. ձիշագ. կամապ. ևայլ ևս
՝իմին կողմանց. զի զլրիւ ժ արեանն արտևանայ
ինդրեացեն։ Օի թէպէտ ևէր ինքն՝ իմեծի տար
մուքէ, վն բնուէ եղբայրուն ազգատոհմին. զի
հնազանդեցան ևիծաձյուքի մտին համբարձե
լոցն թշրուքէ ստահրացոյն. ևլն նմին միամը
տեցան. զի թէպէտ ևէր յղեալ խոստովու և
դէսպանս արկլ զիւրնց ատհմայինքնիքիկունս
էկեացեն. ևնոյ լրդմ կայցեն լնդ թշրուէն.
անտի սմա ձեռն առուէլ՝ իկողմանց քուշանայ.
հայոմմարզէ. հյիւրեանց՝ իբուն շէն ևիքաղ
ազգայն զի՝ իթիկունս հասցեն։ Սակայն առ հմքն
ևազգատպէտքն. ևնախատարքն. ևնահատպէտքն
պարթևայ ոչ լինէին ունկն ուիւ. զի միամտեալ
ևհաւանեալ. ևնուաճեալէին՝ իտէրուէ արտաշ
րի։ ք լրիւ տէրուքէ իւրնց ազգատուհմին՝ ևէ ղբայ
րուէ։ Սակայն առէլ խոստովու զբղմէն զօրայ

իւրոց.

իւրոց. ևորս ուստէք ուստէք եկեալ հասեալ էին
՝ի թիկունս օգնական ինքեանց գործոյն
պատրաստի։ ¶ Իսկ իբրև էտես Թագն պարսից զայն
ամբոխ կազմուեր գնդի զի մեծաւ ուժով էկէր՝
դիմել՝ հնչէին իւր նրբ. ձեռն ընդ առաջնոյ ի պատ
րաստուն պատրաստի։ ¶ Այլ սակայն ոչ կարաց ու
նել զդէմ նր՝ փախստեայ լինէր առջի նոյ. զհետ
մտել կոտորէին զամ զօրս պարսից. զդաշտացն.
ևձանձրացան զկոյր դիահաճախ կացուցանէին.
ևչար ախտաւոր լուանէին. ևանհնարին հարց
ուածս իւր նոյ հաստուցանէին։ ¶ Եւ Թագն հայոց
գառնայրիմեծ կոտորած էն մեծաւ աւարաւ և
բազմայաղթութեբ, ևցնծալից ուրախութբ իկողմանն
հայոց՝ յայրարատ գաւառ. իվաղարշապատ քաղք.
մեծաւ ուրախութբ. ևբարի անուամբ. ևբազում
աւարաւ։ ¶ Այս հրամն տայր ի կողմանս կողմունս
գեապանս արձակել. հրովարտակս առնել. յօ
Թըն բազինս մեհենից ուխտաւոր լինել պատ
կերաց կուռց գինն պաշտապան. սպիտակ ցլուք
ևսպիտակ նոխազօք. սպիտակ ձիով. ևսպիտակ
ևարուվք. ոսկեշէն ևարծաթեշէն զարդուք. և
վերջաւորս փողիողեալս. նշանակաւ՝ պատրա
հաս մեռաքսիւքն. ևոսկովք պսակօք, ևարծա
թի զոհարանօքն յանօթս ցանկալիս. ակամբք

պատուականօքն, ոսկովքն եւ արծաթովքն, ինչ
գերձն պայծառս, ևիւզարդս գեղեցկիս, զիւր
ազգին արշաւունեաց, զՀայրենեաց տեղիսն
մեծարէր։ Եւ երդով ևս հանէր յայտ մե
ծամեծ պարգևս քրմացն շնորհէր։ Ոչ իզօրացն
որ զիւրեաւ էին՝ եւ պարգևս եարձակէց յիւր
մէ։ Ոչ իգալ միւս ամին զօր բշմ կուտէր յոյժ
գումարտակ առնէր, զնոյն զօր կոչէր, եւևս բշմ
ք զնոյն ասպետ սիրէր զիշողմամբք աստեստանի
մունդ զի եզօրք տաճկաց՝ ի թիկունս եկէն էին
ձեար առեալ զյամ Շէն, քաջութք գառնային
յիւրայանչիւր տեղիս։ Եւ ամն ՃՀԱ ամէն ըս
տէպ ձեար առել ձեերկին զյամ սահմանացն
որ ըլ պարսից թագաւորն։ Ոչ իբրև զայն ամ էա
րիս եառս թագն պարսից, որ եկին հասին իմբ. նեզե
ցաւ, տագնապեցաւ, տարակուսեցաւ, վարաներ
յանձն իւր առինքն կոչէր զյամ թագն, և զկուտա
կած, և զնախարն, և զզօրավարս, և զպետս տեղի
նան իւրոց տերուէ, ի խորհուրդ մտանէին, աղա
չէր զամեն, հնարս ինչ մարթել, ինդրել, գտա
նել, ազգի ազգի պարգևս խոստանայր, թերևս
ոք միայն ասէ գոցի՝ որ զվերիժուց հնազանդ
ինդրել մարթասցէ։ Յերկրորդական գահ հե
րոց տերութէ մատուցանել խոստանայր, թէ

միայն նախանձու մեծի ձեռն արկէ հատուցէ
ղբ· բայց միայն աթոռովս ես՝ իվեր եղէց քան
զնա· եթէ կարի յանարգացս ըք իցէ· ևկամ՝ ի
պատուականաց· աղգի աղգի պարգևս ևպա
տիս խոստանայր· ևվարձուց հատուցումն շը
նորհել։ ¶ ըդ՝ իմիջոյ խորհրդեանն գվնասուր
նահապետ էր պարթևաց տէրութե՛ն, որոյ ա՛
նուն էր անակ· յոտն կացեալ՝ իմէջ անցեա՛լիւր
մէ ազգէն իբրև՛ իթշնամոյ վերայ խոստանայր
վրէժ խնդրել։ ¶ օսեր սկսաւ ընդ նմա թագն·ե
թէ միայն զայդ նախանձ խնդրես, միամը
տութե՛ք ըզնակութե՛ն պարթևական· զներ սե
փական պահլաւն՛ իձեզ դարձուցից· և՛ քեզ
թագ եդ՛ել փութերեցից· ևերևելի փութր՛իթշրու
թե՛ն իմոմ արարից· ևերկրորդ ինձ կոչեսջիր·
¶ ատասխանի ետ պարթևն ևասէ· զմնացոր
դս ազգի իմոյ կեցուսցես դու, այլ ես ևեղբայր
իմ հարազատ այսօր հրաժարիմք՛ իքէն։ ¶ Յայնմ
ժամանակի, հանդերձեցա· կազմեցա պար
թևն եղբարբն իւրով· հանդերձ ընտանեօք
կանամբք ևորդովք· ևամ՛ ախիւ իւրոյ· չորս յու
ղի անկեալ· դէտ ակն կալեալ հանապարհացն
ելեալ երթայր հատուածի պատճառաւ՝ ի՛
կողմանս հայոց· իբրու թէ ապստամբեալ ևկէ

յարքայէն պարսից։ ¶ Իսկեալ յանդիման եղև
Թէքլին խոստովա՛ն յօտի գաւառի՝ իմաղխազ
քաղաքի՝ ի՛մերոյս արքայութե՛ն հայոց։ ¶ Երբ
եւս Թէքլն հայոց՝ ել ընդ առաջ նո՛ւ. և մեծաւ
խնդութ՛ընկալաւ զնա՝ մանաւանդ իբրև կե՛ղ
ծաւորութ՛եւ եգիտ ուսեալ սիսա՛կ խոսել ընդ նմա.
և զնա՛ւրոյ գալոյն հա՛ճատարմու թի՛ յուսանել։
մի՛ այնորիկ է կի՛ս ես առ քե՛զ՝ զի հաստատակ
զնա՛ստարակաց վերկ՛ խնդրե՛լ մարթասցու՛ք ։
¶ Ընդ՛ իբրև եւս Թէքլն զայն՝ վի՛ դիմեալ է կ
եալէր առ նա՝ ամ՛ ընտանե՛ օքն հանդե՛րձ՝ միա
մտու՛թ՛ հա՛ճատաց՛ինաւ։ Այնժամ՝ տայր նմա
պատիւս ըստ օրինաց Թագաւորաց՝ և հանէր
նստուցանէր զնա յերկրորդ աթոռ Թէքլու՛թ՛
զնո՛ւմ ժամանակս ձմերայնոյն ուրախու՛թ՛ զա
ւուրս ցրտաշունչ՝ հոգմաշունչ սառնամանէցն
անցուցանէին։ ¶ Երբ եկին հասին աշո՛ւն
ջերմ հարաւակողմն գարուն գրանցն բանա
լոյ՝ եկին իջին յայրարատ գաւառի՛ իմաղարշա
պատ քաղաք՝ համբարձե՛ալ իկողմանցն յայնցա
նէ՝ և միանձ գե՛ս ուրախու՛թ՛ հանգուցէ՛լէին՝
զի միա՛ս առ Թագաւորն՝ գումարտակ առնէր
անդրէն արշաւե՛լ իկողմանս պարսից։ ¶ Երբ
զայն լսէր պարթևն՝ զե՛րդ ուխտին յիշէր

որ ընդ պարսից արքային ուխտեալէր նա. և զոչ
խոստմունան յիշէր զպարգևացն. և՛ իբրուն ընդ
փափագէր որ պահլաւն կոչէր. և վասն իւրհրդ
՛իմիտ արկանէր. առնոյր զթզրն մեհուսի, նա
ևեղբայր իւր հարաշատ՝ իբրու ՛իպատճառս
ինչ զբօսանաց. իբրու խորհուրդ ինչ խորհելոյ
ընդ նմա. և զսուսեր պողովատիկս թերաքալ
էլն՝ ունէին. յանկարծ յեղակարծուն ժամի զէնս
վերացուցեալ՝ զթագաւորն դ իաթաւալ յեր
կիր կործանէին. անդուստ ուրեմն իրազգաց
եղեն իրացն որ եղեն. գոյժ աղաղակի ամբո
խին թանձրանայր. մինչ այս մինչ այն. նոքա հե
ծեալք յիւրաքանչիւր յերիվարս փախստա
կան լինէին. ‡ | Իբրև զայն գիտացին նախարարքն
հայակոյտ. զօրացն գունդ գունդ հասանէին.
զկնի լինէին. ոմանք ՛իցամաք աճապարել հասել
՛իեթս կամրջացն առ դրունս արտաշատ քա
ղաքի. զի գետն երասխ յարուցեալ գայր դա
րիւ դարիւ. սառնահալ ջրակուտակ. ձիւնա
սոյզ ձիւնախաղաղ բազմութիւն յաւուրս իւրոյ
պղտորութեանց. կէսքն անցեալ էր կամուրջն վա
ղաշխատ քշեալ՝ զոր և կամուրջ մեծ ամօրի կո
չեն. աճապարէին հասանել յառաջն խեթս կամր
ջին արտաշատու. ՛իկիրճս հանապարհացն արագ

լին զնա՝ իմիջ արարեալ զնա տապերական կայմ
ջացն, գետաւիճակ առնէին զնա։ Եւ ինքեանք ան
դրէն գնէլ վայելք, ուրախութիւք, եւ ուրմէնէն
ժողովեալ աշխարհին զթագն։ Եւ մէջ գետ ջերմ
ոգիքն՝ ինծոցոյն չէին թաւիեալ, եւ շունչ վախ
ճանին չէր հասեալ, հրաման տայր զաղգատոհ
ին սատակել։ Այնժամ սկսան սատակել ևկո
տորել, եւոչ թողին յերիտասարդաց մինչև յայն՝
որ բնաւ զալ եւ զձախս ոչ գիտէր նա, եւ զիգական
տոհմն մաշէին՝ իսուր սուսերի իւրեանց։ Այց
միայն երիտասարդանկուն յորդւոցն պարթևին
պրծեալ ապրեցուցանէր ոմն՝ իձեռն գահէ կաց
որուին, զմին՝ իկողմանս պարսից, եւ զմին՝ իկո
մանայուենաց առեալ փախուցին։ Եւ զի իբրև
լուաւ զայս թագն պարսից, զոմն արձանայր, զոմն
արթանայր, տօն մեծ կատարէր զօրն զայն, և
բազմ տօն ատրուշանացն առնէր, զօրաժողով
լինէր, խաղայր գնայր, ասպատակ սիրէր երկ
կողմանեքն հայաստան աշխարհին, զիւսուհանն, եւ զան
ուանն, զձիերն եւզտղայն, զերիտասարդն եւ զմա
նուկն առ հնարիկ խաղացուցանէր՝ իգերութիւն։
Ոմն պրծեալ ոմն ապրեցուցանէր, իհինէ ան
տի որդւոցն խոսրովու թագրին հայոց՝ մանուկ
մի վաղվիկ տրդատ անուն, առեալ դայեկաց

փախուցեալ իդուեն կայսերիկոզմանայոնաց։
Եւ զձրն հայոց եկեալ այնու հետե արքային
պարսից յիւր անունն զտեղին անուանէր։ և
զշրջան յոնաց փախստական առնէր։ հալածա
կան տանէին՝ մինչ իսահմանս յոնաց։ վիհս փո
սացուցէլ սահմնս հատանէին։ և տեղոյն անուն
եդեալ դրուեն վոսկոյ առ տեղեաւն՝ որոյ այծքն
կոչին։ և զայլ մարդիկք ձրին խաշացոյց։ և զնո
յինքն գրաւեացուցանէր։ ըստ երթեալ։ անեալ։ և ու
սեալ արդատէս առ կոմսի ուսեին լեհիանէ
անուն կոչեցեալ։ ոսկ որդի պարթևին որ՛ի
կոմսանս յոնաց գաղթեաց։ անանէր և ուսա
նէրիկեսարիայ կապադովկեցոց քշեբին։ և մեր
ձաւոր եղեալ սնոյց զնա դայեկօք երկիրս ած
քան։ և ուսեալ ևս զքնական գպրուեն հանգա
մանս և բնտանի եղեալ գրոց ոյ։ և մերձ եղեալ
յերկիրս ոն՝ որոյ անունն ձանձրիր գրիգո
րիոս։ իբրև տեղեկացաւ՝ իդայեկէն իւրմէ
հայր գործոյս որ եղեալէին։ էլ գնաց առ որ
դաւոիս ըստ հեշտ պաշտապան։ և թագուցանէր
զանձն։ և զայն ինչ իմէր ոչ հանէր թէ որ։ կամ
ուսոյ։ կամ ճ։ կամ զի արդ։ զանձն՝ ինձ ընդ թ
տեալ՝ ինձնազանդ ուի պաշտէր առաջի նր։
Ի ժամանակն ըստ այնոսիկ իշխանն յոնաց

ի՛հալածել կայր զեկեղեցիս ՅԻսկ իբրև զգա
ցեալ տրդատիոս վնգրիգորի թէ քահանայ պաշ
տամանն հաղորդէ · սկսեալ այնու հետև պա
տուհասակոծ առնէր · և զազգի ազգի արհաւի
րս արկանէր՝ իվերջ նոր · ըզի մանգամ ՛ի բանտս էր
կապանս տանջանօք նեղէր · Թողուլ ՛ի բաց լի
նել նմա յերկրպագունէն քո՝ ի հնազանդութի
գառնալ նմա գիտեն անոտեց և պղծուէ պաշտա
մանն ։ ՅԱւուրս ժամանակացն այնոցիկ զորա
ժողով լինէր ի հեթանոս · և ըզի գումնդս
զորաց ժողովէր , գալ տալ մարտ պատրաստի ընդ ի շ
խանին յունաց · պատգամս յղէր օրինակաւ այ
սուիկ · եթէ ընդէր եւանեմք խառնաբոխ՝ իպատ
տերազմ , սպառել զզօրս մեր · և վտանգ տոգ
նապի հասուցանեմք ընդ · ես աճասիկ ախոյեն
եւանեմ՝ իմերոց աստի · և դու ինձ ՛ի յունակա
նաց այդի · հասցուք և եկեսցուք ՛իմարտի տե
ղի · Թէ ես զբեզ յաղթահարեցից՝ յոյնք ինձ հը
նազանդեսցին ՛ի ծառութի · և թէ դու ինձ յաղ
թահարեսցես · մերքս քեզ նահաճին և հնազան
դին · և առնուն զերկոցունց ՅԻսկ իբրև լուաւ
զայն Թագն յունաց՝ երկեաւ · քան զի օրինօք
կազմութէ գոնդ առ գոնդ ճակատել ՛ի

ժա ատ

առնոյր յանձն. և ըստ պատգամին պատշաճի ոչ
կարէր ուսնել յանձին. քան զի տակաւին զօրուք
յոսկերաց. սրտաթաւմ եղեալ զարհուրեցաւ.
քան զի ոչ գիտէր զինչ տայէ բանիցն պատաս
խանի։ ¶ Յայնմ ժամուն հրամէն տայր Թգրն հրովար
տակ՝ ագեսպանս առնել առ զօրս զօրուքն
իւր. զի գնան եւ հիցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղվա
շակի. յայնմ ժամուն իշխանքն ևնախարարքն առ
նա հասանէին վաղվաղակի. և լինկիանէ առեալ
զբուռնն՝ որ ըստ իւրով ձեռամբնէր. փութայր հա
սանէր՝ ետ զի պիտրազին՝ յանդիման Թգրին.
ետրդատէս ընդ նմա։ ¶ Ու մինչ գնա գային
գունդք զօրացն. դէպ եղև նոյ գալ մտանել ինն
ագոյն տեղի միյառուամբն ամպ ետուն. ք
զի ևզգրուն քշքին. քզի ևզգրուն քշքին աղխեալէր. զի ժամ էր
հասարակ գիշերոյ. իբրև ոչ գտաւ խար երիվա
րացն բռնել զօրուն՝ գարման կերակրոյ մինչև՛ ի
միջ գիշեր. հայեցեալ տեսանէին՝ իղձ արտա
կի. քշքի որ մի միոջ՝ զի խոտ համբարս մըթերեալ
էր. և ոչ ոք կարաց ձգել զձեռն իւր վասն տեղոյն
բարձրութեան։ ¶ Յայնժամ տրդատէս ելեալ իջ
եալ հոսէր ընկենոյր, բարդս բարդս՝ իմիջ զո
րացն՝ մինչ՝ իլուսաքի բաւականի։ ¶ Ա ևզմամ

կայսրն ինչ։ և հանեալ զօրացն զգուշութեամբ
տէր վն նր։ հրամին եղ առնել թէ ինքն իսկ
կան։ արկել զնշան թագուհէ զնոսա։ եւ ոչ ոք գի
զարգարեցին զորդաստիսս ի զարդ կայսերա
առաւօտն հրամայեաց արկանել ծիրանիս։ և
պատրաստեաց։ ‡ ոկ ինքնատեաւրն էր այգն է
մարտ առ իվաղուն զմիմեանս տեսանել
նմա կարգաւ զնոմ։ ‡ ՚ այնժամ եւտուն կազմու
թէ գնան։ և ածին զորդաստիսս առ նր։ պատմեց
բեկոյին գործ քաջուհէ նր։ ‡ ՚ այնժամ հրամին ե
ի, իսոհմէ թագուհին հայոց էին։ և կաց պատմէց զե
քում զի իրգէ այդ նովաւ վճարին։ զորդաստիս
սիրտ տեսաւն իմոյ։ զի գոյ աստ այրմի, իդրան
լեկիանէս էր թագուհին և աստէ։ մի ինչ զարհուրեցի
իւր զպատգամս թագուհին գթացաւ։ ‡ ոսել սկսաւ
խանքն։ ‡ ՚ պա կաց պատմեաց թագուհին իշխանացն
լեկիանէս յանդիման լինել թագուհին։ և ամ մեծա
մեծքն։ և սպարապետքն։ և զօրագլուխքն, և իշ
զօրքն ամ առ հաստատակ լինել զբս մտանէին։ և
օսն մեկնացաւ, զ բուն քաղաքին բացան։ և
տեալ լեկիանէս զարմացաւ։ ‡ ՚ բրև այգն զառա
զէն իջանէր։ ‡ ՚ այն ամ ուժ պնդութէ, տե
որմոյն ընկենոյր, իմէջ զօրացն։ և ինքն է լեալ ան
բարուձեանն իսկ։ և բազում իշանս յայնկոյս

Թէ՛ իձայն փողոյ տագնապաւ յԵղ մատուցանէր
մինչև յանդիման Թշնամեացն։ Եւ իբրև յանդի
ման եղեն միմեանց կայսերակերպն, ևԹագրն.
մտրակ՛իկուշտ արարեալ երիվարացն՛իմիմեա
նս հասանէին. անդ յաղթահարեալ կայսերա
կերպն զԹագրն. ձերբակալ արարեալ՝ածեալ
առաջի կայսերն ցուցանէր։ ¶ Այնժամ մեծա
ցոյց յոյժ Թագրն զարդատիսս. և մեծամեծ պար
գևս ետնմա. Թագ կապեաց ևեդ՛իգլուխն նր.
ևծիրանեօք զարդարեալ մեծացոյց զնա. և կայ
սերակերպ զարդու շքեղացուցեալ մեծարեաց
զնա. ևգուսմարեց՛իձեռս նր զօրս բազմս յօգնա
կանուԹինմա. և արձակեցյիւրաքանչիւր հայոց։
¶ Եւ ինքն մարտի յաղթուեալ քաղուեց զոր աշր.
գալ լինէր՛իկողմանցն յունաց. տրդատ արքայ
հայոց մեծաց։ ¶ Յաղագ գնաց Թագրն՛իկողմանցն
յունաց. եկն եգիտ զօրս բազումս պարսից՝զի
զնոսն յինքեանս գրաւեալէին՛իծառայուԹի.
զբազմս կոտորէր. և զբազմս փախստականս արա
րեալ՛իկողմանս պարսից արկանէր. և զհայրե
նեաց տէրուԹիւնքն նուաճեաց. և զօրացաւ
յոյժ. եւ սահմանաց նր։ ¶ Յաւուրսն յայն տրդատ
արքայ հայոց մեծաց. խաղացին եկին հա
յոց յերկիրն գաւառս. իգեօղն երիզա. իմեհ

եանն անաՀատականըզ անդ զՈՀս մատուսցեն.
եւիբրեւ կատարեցին զգործն անարժանութիւնիմն
բանակեցան առ ափն գետոյն, որ գայլն կոչէն։
Իբրեւ եկին եմուտ իխորան անդր ելընթրիս ըզ
մեցաւ.եւիբրեւ լե գինիս մտին.հրամե եա թագն
գրիգորի պատկս եւթաե ոսոս ծառոց՝ զինուէ
րս տարցի բազնին անանհատական պատկերին։
Ալլնա ոչ առնոյրյանձն պաշտօնատար լինել
շինն երկրպագուէ։ Այնժամ խոսեւսկսաւ
թագն լե գրիգորի եասէ.այր մի օտարական ե
անտիկ՝ երկիրյարեցար՝ իմեզ.ելզի սրդ իշխես
պաշտել զնածն զայն՝ զոր ես ոչ պաշտեմ.եասէ
այն օր պահել հրամայեաց։ Ե՛ իւսզնեն հրա
ման ետ.եաճին զգրիգորիոս առաջի թագրին։
Խոսեւսկսաւ թագրն ընդ գրիգորի եասէ.այս
չափ ամքեն զի տեսի զքեզ.ելյաղ զօրուէ քոմմ
ի ծառայեցեր ինձ միամտութե.եես գոհ էի
զվաստակոց քոց՝ որ ունէի՝ իմտի կեցուցանել
զքեզ.ընդէր ոչ առնես զկամսիմ։ Եա պա
խանի գրիգորիոս եասէ՝ հրամայե ալէ յայ.զի
ծոյք հնազանդ լեցին մարմնաւոր տէրանց
ձ հարկանէ.ձ հզօ իսկ վկայես ինձ ձ ծառայե
գի քեզ յաղ զօրուէ իմմէ, այլ զայդ պատիւն ելզ
պաշտօնն ոչ ումեք վայել տալ.զի նա միայն է

արարիչ Աիոյ և հրեշտակաց · որ միաբանիցք
են մեծութեն ներ · և Ձերն մարդկան՝ որ ինմանէ են
առեալ ծաղկեալ · որոց պարտէ պաշտել զնա , և առնել
զկիր ն նր · և այլն ամենայն · որ ինծ ուղղութեան ։
Ի ՚Ը ղբայ աստ · գիտասջիր զի ապահաս արարեր
զվաստակն քո՝ զոր ինձ վաստակեցեր · որում ես
երկիւղ · արդ՝ փոխանակ կենացն զոր պարտէ առ
նել քեզ · յանձնեցեր նեղութեան փոխանակ
պատուին՝ անարգանս · և փոխանակ բարձ տալոյ և
յարուցեալ ձգելոյ՝ բանտ և կապանք , և մահ՝ որ կա
տանէ զոյժ կենաց մարդկան ։ Ի ՚Թէ ոչ առնու
ցուսյանձն պաշտօն մատուցանել զնմին · մանա
ւանգ այս մեծի անահտոյ տիկնոջ՝ որէ փառք
աղքիս մերոյ հակեցուցիչ՝ զոր եթ գիք պատու
են · մանաւանդ թագն յուսոյ , որէ մայր ամ
ղջախտութեց · բարեբար ամ բնութէ մարդկան՝
եծնունդ մեծին արին արամազդայ ։ Ի ՚Ե սէգ գրի
գորիոս · ես քեզ միամտութէ վաստակեցի · ինձ
երբէք զիմ վաստակս ապահաս ոչ աբարի՝ ց և
գրեալ չեայ՝ եթէ ծառայեացեն մարմնաւոր
տէրանց · զի այնմ ժամ հատուցանիցէ բարեաց
զի ես ոչինչ ակն ունէի՝ իքէն թէ հատուցա
նես ինձ , այլ յարտարչէն՝ որոյ են ստացուածք
իւր · երևելի հաներևոյթ արարածք ամենայն ։

Լ ՀՐԱՄԱՅԵՍ ԱՍԱՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ԹԷ ՆԵՂՈՒԹԻՆ ՅԱՃԱԽԵՄՔԷՆ
փոխանակ կենաց. Հաննըմ զիս յայսմ կենացս՝
յաճախեա ինձ զպատրաստել ուրախութիւնքն.
այն որոյ սկիզբն ոչ անցանէ. եւ բարութիւք ոչ
պակասին։ Եւ փոխանակ պատուիրն՝ որ ասես
անարգանս. շնորհեա ինձ զպատուիրն Հրեշտակաց
փառաւորչաց արարչին իւրեց ցնծութիւն։ Եւ
որ ասես թէ փոխանակ տալոյ և յառնլ ձգելոյ.
բանտ և կապանք. երանի է ինձ զի առիւծ յանձն
զօրինակ կապանաց առն իմոյ. և ընդ նմին ուրախ
էղէց եղիցի ցյուրախութիւն նորա։ Եւ մեր
ժեղով ի քոյ բազմականացդ. ահա արկանես
ինձ բազմականս առ հօրն հաւատոյ աբրահամ
մոս. և ընդ արգարան առ. որ ուրախ լինել ցեն
յարքայութիւն։ Եւ որ սպառնաս ինձ մահու.
ահա խոստանես զիս ի գուռնդն քո. ուրեն առ կո
էկեալքն հարքն և արդարքն. մարգարէքն և
առաքեալքն. մարտիրոսքն. և առ ընտրեալքն.
ասէր մեր ասես գու թէ մահուամբ զյոյսդ հա
տանեմ՝ ի կենացդ. Ո քո խոկ յոյսդ հաւատոյ ես
ազգ ապաշտոց. և ազգ ասիրաց յոյսն զօրացեալ.
ոչ որ մի անգամ Ը և զքեզ գիր. որ պաշտէք ըզ
կուռս հասեր եանշուենչս ձեր ուագործս մի՛ լի
նի ամենայն մարգարէ իսկ յուսահատ եք՝ ինձ
ասես

ԳՐԱԴԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ

3944

անտի ՝ այ։ ՝ի զոր դուք կոչեաց մեծ անահիտ
տիկին։ լեալ իցեն արդեօք մարդիկք՝ որք յայն
ժամն երբեմն էին։ քք զի դիցապաշտ կախար
դուք զմարդիկք որք յայն ժամն էին ցնորիւք՛ի
կերպս կերպս լինելով դիւացն հաճանեցուց
անէին մեհենս շինել, ևպահակերս կանգնել, և
պղծել։ որ ոչ լինէ իսկ են։ որ ոչ ջար՝ ևոչ քարի կա
րեն առնել։ ոչ պատուել կարեն զպաշտօնեայս իւր
ենոց։ ևոչ անորդել զԹշնամանագիրս իւրեց։ զոր
դուք ցնորել պաշտէք յափշտակի մտաց ձերոց։
ևփոխանակ այ՝ որ՛ իբարիսդ վայելէք։ պաշտէք
զքարեղէնսդ, ևզարծաԹեղէնսդ։ զոր այ կար
գեալէ՛ իսպաս և՛ի պէտս և՛ի փառաւորուի
մարդկան։ | սակ ինձ լինի ամ հնազանդուԹիք, և
ամ իմաստուԹիք ևերկիւղիւ՝ պաշտել զայծ արա
րիչ։ ևզորդին հաստիչ։ ևզհոգին կազմիչ ամ ա
րարածոց։ որ արար զամ, ևեղծանել կարէ։ և
դձինորոգէ ողորմուԹիւք իւրով։ այլ մեր կեանքս
էին յուսահատուԹիւք։ ևպաշտեմ զկենդանին՝ որ
կարօղէ կենդանուԹիւն տալ մեզ։ յորժամ ևկա
մի։ զի Թէպէտ ևմեռանիմք՝ կենդանիք եմք։ զի
ՈՐԴԻՆ այ մեռաւ ևեկաց։ ևմեզ եցոյց օրի
նակ կենդանուԹեան յարուԹիւնն իւրով։ զի որ մեռա
նիմքս ևս ևս՝ լինելոցեմք կենդանի։ յորժամ ևն

դրեսցէ զլերկ ժ ամբարշտութիւնն անաչառ դա
տաստանն՝ստուգութեամբ պահպանել յամենայն
առ հասարակ։ ¶ Ընդայ ասէ՝որ աստուածդրդ թէ՛ի
քէն ակն ոչ ուներ ի, հոչ պիտի իսկ՝ես գիտեմ
զի մահ ինդրես դու՝ և անդէն՝ իգերեզմանի
պտուղսն քեզ՝ուրեն առնլինքն որ մեռանն՝
վաղվաղակի յղեմ զքեզ՝ ուր կամիան երթալ՝
կամ ոչ այն քան իյէ ցոյց ինձ զի գիտացիր
ո այն իյէ հատուցանող վաստակոց քոց՝ զոր կո
չես դու արարիչ՝ մի թէ նա իյէ շահապետ գե
րեզմանաց՝ որուամ դու ցանկաս հասանիլ՝ կամ
բանտակալ կապանաց՝նա ոք իյէ արձակիչ։ ¶ Ե
ւ ուր իյեն արդեօք անպակս ուրախութիքն զոր ա
սես՝ և զինչ գէտ ան՝ոչ գիտեմ՝կամ զինչ հրեշ
տակքեն զոր ասես՝կամ զինչ իյէ յոյսն ձեր՝և մեր
յուսահատուի՝ ազէ ասա դու ինձ զայս ամ
ենեքումն՝այլ ոչ թողիցքեզ զանուրացն դիցն զոր
թշնամանեցեր զնա՝ զի ասացեր քա մարդիկ են
և՝ իմահկինացու քնուի իջուցեր գնա՝ և անհնա
րին թշնամանս դիցն զոր եդեր՝ և կամ մեզ իսկ
թէ՛ւրացո՝ զի ասացեր խեղճագոյնք են թէրք որ
պաշտեն զնոսա։ ¶ Արիգոր ասէ՝ քո է որդի
այ՝ յորոյ՛ իձեռն արար նա զքս և կազմեց՝ զա
տիչ կենդանեաց, և մեռուելոց՝ որ և հատուցա

նոյն՝ բարեկամացն բարիս՝ եչարաբարացն շար
խս՝ մինգամայնն ա ասացեր իսկ զոս՝ ար
գարն շահասէր եպիհայոյն է զերեզման
նոյ՝ զի իբրև մեռաւ նա կամօք իւրովք եւմուտ
ի գերեզման՝ եւ պահէ զոսկերս ամմարդկան՝
եյարուցքն իւրով եցոյց՝ եյայնմ ս արար ըզ
յարուցիլ մեռելոց՝ զի ինքն իսկ է յարուցիլ
եկեանցն՝ եյարուցիչ ենորոգիչ ամմարմնոյ՝
եպահէ զշունչս ամմարդկան կենդանիս՝ վն
զի նա ինքն է կենդանութիւն՝ զի նորոգեսցէ
զշունչս մեր՝ զգեցեալ նովին մարմնով՝ եապա
յայնմ արարցէ ըզ իւրաքանչիւր վաստակոց՝
զիւրաքանչիւր հատուցմունս՝ զի նա արձակ
եսցէ զկապեալսն՝ ի տանէ կուապաշտուէ որ
կապեալն՝ ի մեղս՝ եվտիսցէ զշղթայս անօրէ
նութեանն՝ որք են իբրև զքէզ՝ |ոսկ յայնպիսի կա
պանաց՝ զորդուդ սպրնաս տուիր է յայս
նէ զշղարմատէ իւր՝ եվիրկէ զյուսացեալս իւր՝
|ի [illegible] տանջանաց՝ զնոսին յորժամ
գներ սիրեցեալն եկոչեցեալն՝ ե զհրաւիրեալն՝
եզպատուիրանատուն անմահացուսցէ յիւր
ոյժս՝ եվմեզատարան անմահացուսցէ՝ իսան
ջանան յաւիտենից՝ |ի գոյ գոլոստան ինքն
այն է յորժամ գայ տունել զայս ամ |ի հրե շ

ահ|քն այնեն՝ որ սպասաւորքնեն՝ն մեծաւե. և
ծաւե. մհանչենաւոր արքայաւե։ |ակ մերյոյս
յայսմանկն կալել սպասե. և ձերյուսահատու
թի այն է. զի ոչ ճանաչէք զարարիչն ձեր. որ
պահանջէ՛ինձէնզ վն այդորիկ. զի ոչ ելէք՛ինն
դիր առն արարչին ձերոյ. և ա՛չ ծանեայք զնա.
արդարե իբրև զձիս եղէք. կամ՛իբրև ջորիս.
զի ոչ գոյ՛ինոսա իմաստութի. և՛ք զէզն և զէշ
պակասագոյն գոտայք. զի ա՛չ ծանեայք զձեր
հաստիչն. որ՛իժամանակի իւրում՛իսանձս և
՛իդանդանաճանգս ձմիէսոյէ վկզակս ձեր. որ
առ նա ոչ մարթացէք մերձենալ։ յրզոր ասա
ցերն թէ դիցն թշնամանս եգեր. զի՝նչ ինչ էոյե
նոյ այն թշնամանք՝ որ երբէք պատուէլոյ զնա
ումէք ոչ զգան. զի՛իձեռաց մարդկան են ստեղ
ծեալ. զի՛իսեւլացն որ կարծէցն յերազի իյեն
հաստատեալք։ք զի գործ՝ պատկերոյ առա
ջին մարդկանն հրապուրեցան գործել զայն. և
անդէն իսկ մոլորեցան կուռացեալ՛իլուսոյ
արարչին։ |ակ որ զնոսայն պաշտեն յիրաւի են
իբրև զանասունս. զի բերան է նոյ և ոչ խօսին.
աչս ունին և ա՛չ տեսանեն. ականջս ունին և ա՛չ
լսեն. ունչս ունին և ոչ հոտոտին. ձեռս ունին
և ա՛չ շօշափեն. ոտս ունի՛և ա՛չ գնան. և ոչ գոյ

շունչ՝ իբերանս նշ. նման նշ եղիցին արարիչք
նշ. համենեքին որ յուսացեալքն՝ ինն՝ ի|ասել
սկսաւ Թէքղն հասեք քանի՞ ցս անգամ տո՞ւեալ
է քեզ իրատ հպատո՞ւէր. զի մի՛ երկրորդես
ցես զհաստո՞ւածս բանիցդ առաքելոց. զորս
դու ուսեալ ես. զոր ո՛չ վայել քեզ իսօսել.
վա՛յ ես ինայեցի՛ ինքեզ՝ իբրև՞ իվաստուկաւոր.
զի եկեսցես՛ իկարգ ուղղուե՛ պաշտել զդիան.
զորոց դու առեալ զնշ պո՞իւն ո՞ւմ պէտ կար
դաս արարիչ. Թշնամանե՛ս զՄեծն անահիտ.
որով կեա՛յ՝ հզկենդանու՞ն կրէ երկիրս հայոց.
ը նմին հզարին արամազդ՝ արարիչ չի՛ հաչի. ը
նմին հզայլ ազան, կոչեցեր ան շշունչ՝ հան մը
ո՛ւնէր. և՛ իմեզ հս ձգեցեր դնել Թշնամանս.
համարձակեցար ասել ձիս հզորիս. ն՛ք զի զամ
Թշնամանս յաճախեցեր՝ մինչև իշխեցեր համ ա՛յ
սել անաստուն. արդ ես արկից զքեզ՝ իտունջան
հարկից գանդանաւճանդս՝ ի կզակս քո. զի գի
տասցես եթէ չորեսին բանից քոց զոր յաճա՛յ
խեցեր ասել առաջի իմ. եղէն արդիւնքն. Եւ
այս ասէ Մեծն ինձ որ իսօսեցայ ընքեզ. համա՛ծ
րանս եղի՛ քեզ. և զդու ետուր ինձ պատասխա
նի իբրև ընկերի. Եւ ետ կապել զնա ձեռս
յետս. և արկանել գայլ՝ իբերան նը. և ետ կա
պել

պէս շատա շնորհս ասի՝ իմը ողորմն ներ ։ եւ տալ գե
լոցս կրծից ներ ։ եւ արկանել առասանս՝ ի կապա
նս կրծից գերարանաց կապել եւ համբառնալ
՝ի բարձր աւանդակ տանիս ապարանից որմոյն
մերձենայիւք ։ եւ կայր պրկեալ կապել այնպէս զա
ւուրս է ։ եւ ես ։ ամուրն ետ լուծանել զնա
՝իբարաշատ եդաւն տանջանացն ։ եւ ածին կա
ցուցին առաջի նր ։ ‡ կասա հարցանել ցնա
թէ զի արդ կարացեր ժուժել տակալ մնալ
տեղ եւ հասանիլ մինչեւ ցայսօր ։ ցե կամ առեր
զջափ թէ արդարել իբրև զնշ եւ զքարի այնպ
սանձեալ բերուին կրեցեր ։ եւ ես տեղակալ կա
ցեր դու բերամբն հանդերձ ։ ես զի իշխեցեր
դու թշնամանել զդիան թէ անշարժքեն ։ ես
այնորիկ հատուցին քեզ զայսպիսի պատուհաս ։
սկ արդ՝ եթէ ոչ առնուցուս դու յանձն այլ
ոն տանել դիցն եւ յաճախեացես դու ։ նոյնպ
թշնամանք ածող ։ այլ ես չարագոյն անցք ան
ցանիցեն ընդ զ ։ ‡ կրիգոր ասէ ։ ես դ ինչ ե
թէ ասես զոր կուշես դու ընծս ։ ասոյգ իսկ է ն
հատուածք ։ ես զի հաստատելքեն ՝իմարդ
կանէ ։ եղեալ պատկերք ձեռաց չարատարի ։
ոն փայտեայ ։ ոն քարեայ ։ ոն պղնձի ։ ոն ար
ծաթի ։ ոն ոսկի ։ ոչ խոսելոյ նց երբէք ։ եւ
զմատա

զմտաւ ածէ. ոչ ևս ըստ առաջնոյ ինձ իմն. և զտուբեբէզն
իսկ վիպեաս ինձ ԹԷ ոչ երբեք տասդեարեալ նոյ
քեզ զայդ՝ ևս իմոյ տանջելոյս ՛ի քէն. և միամ
իմացան արդեօք քարինք անմտութեանդ զգաստ
մարդիան. ՚ի՞ւր ևս կապեցեր ինձ ա՛ղ զի միտ
բերցայց ես իապանօք յառաջեա՛ իմոյ տրոյ
էն առացուածքդ ՚ի ձէ. կոտրեցին համագործ. և
՛ինգեին ամբ բարեխոս. զի համեմատցեն զանհա
մութիսիմ առուտրութ ազիւն չգմարտաւէ՝ որ
ոչ անցանէ. և ինձ տացէ զամենահեշտ լուծն
խոնարհութ ԹԷԹևութ պարզեացն՝ որ ոչ ան
ցանէ յառնս յառնից. որ բարձրացուցանէ զշ
խոնարհս իբրու մարգասիրութիւն. յանուպատ
կեանս՝ահաձան հաստուցմանս յանկէս և յանժա
մանակ անթիւ աւուրն ընտրութէ. զարին մը
տեղոյ եօթներորդի. իբրև հանգուցանէ զամ
վաստակաւորս իւր. և պարգեւէացէ իւրում
ծուքն. ՚ի՞սկ որ պաշտեն զկուռս քարե զէնոս
ե և ասաէ իսկ մարգիկն ևս նոյ՝ի՞ զէն իբրև վի՞ճ
՛ի՞ևուրս բզմս. ՚ի՞սկ որ զիսպատակեալս քանգա
կէալ պաշտեն. ևս ասէ ևս նոյ՝ԹԷ հուր վառէ
ցաւ՛ իմէ ամ փայտի ագարակի. և այրէացէ
զիեզերատս. և մի շիջանիր ՚ի՞սկ որ զարծաԹէզէ
ոս և զտակէզէնոս պաշտեն՝ ևս ասէ. արծաԹ նոյ
և ոսկի.

մի կարասեն վրիվ լինի, յոտուր բարկու-
թեն որ կարծէ հախել ինչ բեռնա ծանրու-
ամ դիմադարձաց, եմեղավոց որ իրրե զբեզ
հյեն ամբարիշտք։ ✠ Եյեա ազատիկ հրամայ
եաց հախել զնա գլխի վայր զիկայ ոտանէն ոլ
մինչ գեռ կայցէ հախել գլխի վայր։ Ծխեացեն
ինեըքոյն աղբ։ եարբցէ գան սատիկ բոյզ
գալարովք։ եատանքեցին զնա։ Ք այլ՝ ու հրամա
նի թագրին։ ենա կայր հախեալ այնոյ գաւուրս
է։ ✠ ըզդ՝ մինչ կայր նա հախեալ։ սկսաւ խոսել
ի հակառաքանին այսպէս։ ոհանեմ զքէն ասր։ որ
արժանի արարեր զանարժնուհյիմքոյդ պար
գեւիդ։ զի իսկզբանէ իսկ սիրեցեր զատեղծու
ածս ձեռացքոյ։ եեստուր զիմակուն անուշ
խաստ հանգատեան գրաւոտին վայելչուէ։ ան
մահս։ անցաւս։ կենաց վիճակայն ուրախու
պատրաստեցեր։ եմէ կայելէաք իպատուի
բանին զոր եդիր չհաշակել իծառայն։ զի աստ
ցեր մէ մի ուտիցէք յայսմ ծառոյ։ զոր պատ
րեցեր ջուտելիդմանէ՝ իբրև մէ ծառն անո
ւանեալ կենաց։ ոչ մէ կարէր տալ կենդանու
մէ առանց քոյոյ բանիդ կամացդ բարեթարու
մէ։ որ կամք քո եբան։ ի բարեթարու մէ միա

որ՝ իբ՛ն ե՛ղիւք եւ՛նու զամ՛ ոխե զե՛րա· որ՛ կ՛
քե՛ղ և՛ն միածնիդ յե՛ու թե՛ք ու՛մ՛ր· Օ՛ն թէ
կայե՛ալ է՛աք՛ իպատուհրանին զոր ե՛գիր վ՛ն լա
ու՛թե՛ հանդիսի փորձու՛թե՛ մերոյ· ընդհ՛ղ լի
նե՛ր քո մեզ կե՛անս անցաւս· և՛ան աշխատս· ան
բիծս· և՛անմահս· և՛անտրտունս· առանց ծե՛րա
նալոյ· կ՛յե՛ս սե՛րելոյ ե՛ք ձմանալոյ· որ պ՛տու՛ի
ր՛ե՛ցե՛ր կե՛ալ մարմնաւ՛· ան ամօթ փառաքն զգե
ցե՛ալ ե՛ր՛ե՛ւ հանդե՛րձիւ՛ ի դրախտին քո՛մ՛
ու՛ր ե՛գե՛ր զմե՛զ· կ՛յե՛ս այնորիկ Ճ՛յե՛ս սրբու
թե՛ ամո՛ւանու՛ե՛, և որդիս ծնանե՛լոյ ե՛նովքայ՛
վե՛րացու՛ցե՛ր զնա՛ իկարգս ու՛րախու՛թե՛ անմա
հու՛ն հրե՛շտակայ՛ յանմահու՛ե՛ վիճակն· Ա՛ղօ՛ք՛
ե՛թէ կայե՛ալ է՛աք՛ իքո պատուհրանիդ· ցու
ցե՛ր իսկ գու՛ մե՛զ օրինակ զե՛նովք· զի և զմե՛զ
յե՛ս դրախտին վայե՛ե՛լոյ· կ՛յե՛ս երկրաւոր կար
գաց յանմահու՛ն փոխե՛լ լինե՛ր քո զմե՛զ ի՛ր՛ե՛
զե՛նովք՛ իկարգս հրե՛շտակաց· և սիահագոյն յ
ծե՛ալ լինե՛ր քո զարքայու՛թի՛ք՛ն· զոր պատրաս
տե՛ցե՛ր գու՛ հանհատ՛ իփառս մե՛ր· մինչ՛ե՛ և ե՛ր
ր՛· զի զոր ակն ոչ ե՛տե՛ս և՛ունկն ոչ լ՛սա՛ւ· և՛ի
սիրտ մարդ ոչ ե՛կա՛ւ· զոր պատրաստե՛ցե՛ր
գու՛ սիրե՛լե՛ացդ՛ոց· յաւա՛ջագոյն զոր տացե՛ս
դու՛ ո՛ր այնոցիկ որ սիրե՛ցի՛ն զոր ե՛րե՛լոյ գա

լսեան քո։ Երբ եհաս զմեզ Թշնամին պա-
հաս՝ իմարդասիրութէ քարեբար կամաց քոյ.
նախանձեալ ըստ պատիւ Թագի պարծանաց մե-
րոց պճռնին քոյ. որ եռուր՝ լիքն. զի ասացեր
Թէ՝ ինձանէ պատկերի կերպարանաց իմոց
արարի ես զմարդն. եկացուցեր զնա տէր ամի
որ առ նախանձ Թշնամւոյն բանսարկուի հրա
պոյրք ցոյցուցիչք մոխին յետ. եարկին զմերդիկք
իկեանց. և՝ իհանգստենց. զոր դու առքումբ
բարեբարուեդ շնորհեցեր մարդկան. կորու
սին զայն։ Սակ Երբ գԹացաւ ածուիքո առ
մարդկուն տկարուես մերոյ՝ վն յաձախ ողորմու
Թէ. որ ոչ Թողեր՝ ինձեռանդ վն բարեբերուեդ
քոյ. առաքեցեր զսիրելին քո զմարդարէն
յՅՀ. որ էղեն լուսաւորք յՅրի. իհատար չտա
կան՝ իմէջ ազգացն հեԹանոսաց. որ և յանմիտ
եյանօրէն մարդկանէ առեցեալ հալածեցան.
որ յայտնեցին զքո խորհուրդս լուսաւորուէ.
եքարոզեցին զկամս քո եզգալուստ արդոյդ քո
յետ. որ գալոցեր եքառնալոց զկարիս յանցու
ցեալոց պատուհասի մեղաց մարդկանն։ Ոչ զայս
քարոզեալ յետիջարշարանօքն տնկանաք մեռան.
եայ ոչ փորձուէ խոստովուեց գառնուԹէ Հայր
հօք կեցին յետ. վն զքեզ քարոզեալ առ նեղի

իւրեանց. որով նեղիչք ևթշնամիքն տիարապետեան
ևանկան: Ա Ստոյց ընդ յարուցեա՛լ իմ
պատրիարգ՝ ուչերկիցե սիրեմ. և ընդ յառնել իմ
ձակատամարտ՝ ինքե՛ւ եմ յուսացեալ. որ՝ իմոխ
ձան ժամանակաց յայտնեցեր զիսորհուրդս
կամացդոց. զոր յառաջագոյն պատրաստեցեր
ազգացն առաջնոց՝ սիրելի որդոյդ քո. առ նո
՛ինձեռն սրբոյդ մարգարէիդ. գալ ծնանել
՛իկուսէն սրբոյ: Ո՛ր օրինակ՝ ինձեռն առաջ
նոյ կուսին ևայի՝ զնայէն. անէծք, և քրտունք.
ևաշխատանք. և երերմունք. և տատանմունք
մտին յե՛ս: Ո՛յն օրինակ ծնանել որդւոյն քոյ
՛իկուսէն. հանգի՛ստ. և կենդանի՛ք. և օրհնութի՛ւն
մտին յե՛ս: Ո՛ր առաքեցեր զորդիդ քո միածին
յե՛ս. լսա՛յ իւսոյ. և կենդանի՛ք՝ իկենդանացո. որ և ինքն զգե
նուլ զմեր նմանութի՛ւս մարմնով՝ իկուսէն. զի
զմեզ անդրէն առ աճութի՛ւ յարեցոյցէ իւրով
նմանութի՛ւն. որ իբրև զմեզ կայ և մնայ՝ իփառս
աճումն իւրոյ. և ոչ ընկալաւ փոփոխումն յաճ
ումն իւրմէ. այլ նո՛յնէ որ ի՛ն. և՛ն. և կայ յաւիտեան. ըստ
հօր ևնոր հոգւոյն. այլ զի սիրեաց զմարդիկ. վա՛ղ
այնորիկ եղև իբրև զմեզ. զի զմեզ աճեցէ յոյզ
զուի շնորհօք աճումն իւրոյ. որ ի՛ն կամք ծնողին
իւրոյ. և կատարեաց զկամս նո՛ր. որ նո՛ր սիրով

համբերութիւնն վասն սաստիկ՝ իկրեւիւր զա
նարգուն վշտաց մահուն տանջանաց· մահու
ամբ, եւ թաղմամբ հանդերձ· վն զի սիրեցին
մարդիկք պաշտել զպատկերս մարդագործս·
փայտագործս քարտարագործս· քարտարա
գործ հիւսանց· վ՚զի ինքն պատկեր մարդկան·
զի զպատկերագործսն, եւ զպատկերասերսն·
եւ զպատկերապաշտսն· յիւր պատկեր ստեղ
ծեալ հնազանդեցուսցէ· վ՚ւ վասն զի սովոր
էին մարդիկք· երկիր պագանել անշունչ
պատկերաց մեռեալ· եղեւ ինքն մեռեալ
պատկեր՝ իմն խաչին· մեռաւ եւանշնչացաւ· զի
ընտելականասցեն զնա արագ արագ հնազանդե
ցուսցէ· իբրոմ պատկերին· իբրեւ զկարթա
երեւեցուցեալ զիաչն· եւ զմարմինն իւր տա
նէ կերակուր տիեզերաց· զի այնու որսասցի
յարքայական սեղանն· մշտնջենաւոր սրբոյ
ուխտ ստուերն իւրոյ· վ՚ւ փոխանակ զրօշի լոյ
փայտիկ· զխաչն կանգնեց՝ իմէջ տիեզերաց· զի
որ սովորն էր ձրպագանել փայտիկ· սովո
րականսն հաւատասցեն երկիր պագանել
փայտի խաչին· ասէ՝ իմէ նոր մարգադէն էր
պատկեր· զի՝ իմէ խաչին ասէր այսպէս· ՚իմա
գարեւոյն նշանակեաւն· թէ ես եղէ ես իբրեւ

զԱստուած՝ զի ոչ կամեցան գալ՝ ի կոչումն հարսանեաց
հոգևո-
7

հոգեւոր աբեղանոյ քոյ, պատրաստեցեր զինք տան
Քանաձն յաւիտենից, յանմահ ստեղակուսին, յա
նանց դաստանան, եզբեզբս նոյ շինեցեր պատ
րաստեցեր իմիջ հրոյն տանջանաց, պատրաստ է
լոյ բարիւք։ Ա Ու քի ու ուսեին մարդիկք զ
ընդհեին զոհիցն պաշտաման, վ՚ այնորիկ ե հե
զարիւնն իւր՝ իմիջ փայտին, զի փայտն ը դ ըօշխ
փայտին, եւ ինքն ը մարդոդ՝ պատուհրաց պղ
ծուէ, եարիւնն իւր՝ ընծաց ուրախուէ
արէնցն, որով հնորհուսին մարմնոց գալստոյ
մերոյն, զի ե ինն գնէց զմեզ արեամբն իւրով հաստ
կուէ ծռայուէ՝ աճուրդեցն իւրով, հաղաւոեաց
ինծառայուեք չարուեք մեղաց, զի մեք ե մի
գին արեան որդոյ քոյ, փրկեալք հաղաւոեալ
արեամբ մարմնոյ նո, զի ոչ ե մի անձանց տե արդ
ե մեզ ըակաս գիւրուեք անձանց գնասցուք
հակառ ըն կառս առմ մահկանացու մարդկան, մ
պէտ ե հոգեն մեր տեարք մարմնաւորք։ Ա
կայն պիտի պատուեք զինք՝ որ չարի իքեն ե հրա
մայեալ, զի նոքա զմարմինս ուէք կարեն տանջե
նակ որդիք գա մնածին տեր մեր յիսուս՝ կարօղ
արկանել իտանջանս յաւիտենից, հաւատաւոք
հոգւով եմարմնով հանդերձ, իհրեն անշէջ
կրակն անմահ։ Ա շր տեսու ինչ զօրուն համ

բերուէ նեղուէ ցաւոց վտանգիս իմոյ. եւ ողոր
մեաց ինձ իբրեւ իմիք աւազակին՝ որ ընդ քէզ, և
կցորդեր չարչարանաց խաչին քոյ. եւ արար առիս
զգուեմ մրգեալ ընդ հոգոյ քոյ. որով կե ան շամ
արդիւք, եւ ձեռ-ըք-վ նեղեալ է ոկայնմտութէ
քոյ. ծագե ս զարեգական իմիք չարեաց եւ բարեաց.
եւ ածես անձրեւ իմիք արդարոց եւ մեղաւորաց. զի պա
հես զբարիսն քո. եւ ցուցանես զողորմութիւն քո՝
առ ամ մարդիկ առհասարակ. Ո՜ւր ինձ տէր
ընդհս համբերութէ դառն տանջանացս՝ որ
կատեն զիս. զի եթե արժանի եղէց պահել
չաւանդուն լուսաւորութէ հաւատոյ զոր է
տուր ինձ Քանաչել զքեզ եւառնել զկամս քո.
զի մի ամաչեցից յուսացեալ ի քեզ. որոց միան
գամ պարծեցեալ եմ՝ խմիաճին ոտդ իւր քո տալ
մեր յո՛ր քո՛ որ ի քէն առաքեցաւ. զոր դու ա
ռաքեցեր իմո՛ղ վասն մեղաց մերոց. զի առցէ
զմեղս յանձն իւր. ընդմին տարցի զպատուհաս
յանցանաց մերոց յանձն իւր՝ ընդրնդէք խաչին.
հատատեալ հատակ շնորհ պարգեւաց իւրոց
հոգոյ. Ո՜ւր արդ տէր բարեբար. որ առացեր
թէ ընձեռեմ զքեզ առաւել քան զամենայն իմաստնի
մարդիկ, այլ զօրացոյ զմեզ ի քեզ ի ամենայն
ժամ. զի հաճեցեր կրել խաչափայտին զանձն
քո. զի հաճեցեր կրել խաչափայտին զանձն
քո. զի հաճեցեր կրել խաչափայտին զանձն
քո.

ծի անուանդ քոյ· զի յայտնի լիցի պերճանք հաւատոյ մերոյ ծառայից քոց՝ի յարուն ածուելդ քո· զի ևայս յայտնի լիցի թէ չիարձ ոք ի[ն]չ նաեւ առ յաղթել յուսացեալոցդ քոյ· որբանձնից են թշնամիք՝ այլ ևս ոմն՝ որ իսառնէ զմեզ ի թիւս արդարոց քոց՝ վասն մարդասիրուէ քոյ· որ ոչ թաղէր զմեզ ըստ իմեղս հարց մերոց· եւմոխրա պաշտուէ նախնեաց մերոց· եւ յանօրէնուէ ա ընկնոց մերոց· եւ ետուր չանդաշէլ զզօրուէնս թէ ածուէ արարչուէ քոյ· զի մի կորիցուք մեք յուռնայնուէ հեթանոսուէ· այլ գթացեր յարատածս քո· զի մի երկեցե՛ի վէր մեր խաղատ քաւութեան քո· եմի վախճանեսցէ զմեզ արտմատուէն քո· եմի յուզեսցի ցասումն քո առ արդարս՝ այլ տուր ինձ զօրուէն պատրաստել ի վէր չշուէ ամենայնաբ անուան քոյ· եմեռնիլ, եդ ձեռնորդիլ փառաց միանդամայն յորժամ դձեզ առաքեսցես զիւրաքանչիւր հատուցմանդ կշռիլդ զնոր մերկ քո· զի կաց ցուք եմեք զգուարթ երեսօք առ քեզ· եառցուք զպատակն յաղթուէ ի սիրելիսդ քո· զի դու միայնես կալոց եմենալոց յաւետեան· եամ առաքեալ անցաւոր արքայ՝ եմենայնիւ հրամայեաց մաշեցին· քայց դու միայնես յետեն· որ փոխեսես զմարդիկ ի[ն]չ ըզգեստեան յշատ

մարդանա՛ւ իմաստնական իւրինց ։ եւ զձայն միւսան
գամ նորոգեա ։ զուսուցանեա ։ նորա միաւորդ
զարդարեա իբրեւ զարծուխ՝ զսիրելիս քո ։
Տէր ողորմեա ։ հաստիչ խաւարի ։ արարիչ լու
սոյ ։ քո՛ւկ տիւ, եւ քո՛ւկ գիշեր ։ որ կարգեցեր զմ
լուսաւորութիւնդ՝ առաջնորդ արդարոց քոց ։
որեւն Ճրի ։ քում ։ որ արարեր զերկուս լուսա
ւորս՝ առ՝ իմաստս շրջմանց տարեւոյց ։ ամաց ,
եւ ժամանակաց ։ առ՝ իբրեւ զժամանակս ջա
փօղք աւուրց՝ որեւն չեն ։ զմիւնն իշխանական առ
ընկալեան՝ որոնի զօրինակ միածնի քոյ ։ զանշէկ
եւ զանապական ։ զանեղուագ եւ զանխոհան լուսոյդ ։
որ յայտնեալ լոյծ իւրոց արուեցն՝ ի Հանդրձեալն ։
ուր ոչ աւուրք, եւ ոչ գիշերք ։ եւ ոչ շաբաթք ։ եւ ոչ
ամիսք ։ եւ ոչ ամք ։ եւ ոչ ժամանակք ։ եւ ոչ շրջմունք
տարեւոյց ։ եւ շրջանք ժամանակաց ։ քանզ միայն
տէր, եւանուն նո՛ւ միայն ։ որ առնես զՀաստու
մունս ուրախութեանց քոյոց շնորհ պատուաց քարե
քն ։ որոց ոչ գոյ վիճումն քարեացն, եւ ոչ Հա
նումն պարգեւացն ։ Ասէ գնացք իշխանական
գիշերոյն ։ որ ունի զոյով կամսք միածնիդ քոյ՝
զօրինակ յարուցեալ ամ երկրաւորաց զքաջալեր
լուսնի ամենեցուն յարուցեալ ։ յարևմտից մինչև յա

րևեալ երթայ՛ իմանիցուք։ ¶ Ձէ յարևմուտս
կամօք քովք ծերացեալ հասանէ։ պատի՛ր թա
ղի՛ր։ գուշակ թաղելոյ։ յարուն մեռելոյ։ մխի
թարուի՛ր։ քաջալերուի առ արարածս մատուցա
նէ՝ զգալուստ որդւոյ նշանակէ յիմէ։ ևզնորո
գումն տիեզերացս ակնարկէ։ զհաշումն մաշման
մեղաց ուսուցանէ։ զծագել արդարոցն յար
քայութե իգալստեդ։ ¶ Ձէ զպահանջումն հնա
ցելոյ իմեզ՝ ցուցանէ։ նա ևգուշակէ մաշիւնն
զյառնկնէդ։ անանցականն՝ զանանցէդ։ հնականն
զնորոգչէդ իւրմէ՝ որ ևկամօք քովք փոփոխի՛ ի
կերպարանս՝ ¶ ևկամօք քո հրամայեցին լինել լմին
չև բարձին առակք լինելոց։ զոր եդեր պատ
րաստեցեր յաւուր կատարման խոստմանդ քոյ։
յորժամ առնիցես հատուցումն ամենայն՛ ի
՛իձեռն միածնիդ ևհոգւոյդ սրբոյ։ զնքո՛ է, և
քեզ վայելէ փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։
Տէր ամենակալ որ պատակես զյուսացեալ՛ իքեզ։
ևկարես զկամս երկիւղածացդ քոց։ արժանի ա
րա զիս՝ զնայհետից զյոյսիմ՛ իքեզ։ ևզերկիւղն
մեծ՝ զոր ածելոցես առ քիմաղորձ ամբարշտեան
՛իքէն։ ևինձ տուր համբերութի կատարել զն
թացս իմ՝ նեղութեա՝ ուր կամ։ քժխնդիր ցաւոց
մերոց։ ողջացուցիչ բնակելոյ։ մխիթարիչ՝ սգա
ւոր

որաց· ան յաւսիկ յոյս· խոսուիլոյց հանգիստ·
աշխատելոյ նաւահանգիստ· որ նոյիկ սիրով
առ ապրածս քո· ևկիր տակիրես զնմանն քաղցրու-
քո· Տուր ինձ տրտառնուլ պատիկ ի այնոսիկ՝
զորս արժանի արարեր մեռանիլ վի անուան
քոյ· որոց փառաւորեալքեն մահք իւրեանց
առաքի քո· զի արժանի եղեց վերանալ ի քէն
որդւոյ քոյ սիրելւոյ յորժամ յայիշատակէսցէ
զանձ կացեալ իւր ի ձեռս քոյ իւրոյ· զա
որ չգնահատուէ իւրով զնամ սիրելեալ հրով
բարիուէ։ Եւ արդ՝ այժմ իսկ տուր զօրացոյց զձա
ղիս քո վի անուան քոյ· զի յաղթեսցուք զօրուէդ
թշնամւոյն· եւ քարձ եւիայտեա զմեզ շարուէ
հրաժշտուէ· հեթանոսուէ· սիրով քո առ
ընծա քո· որ եզիր զանձն քո՛ իմէ խաչանց քոյ·
մի թողուր զհօտ քո զի ածցեն յուղղութիւն· որ
զոս միայնեա կարող թողուլ զմեզս· եւ քաւել
զանցանս եզանօրէնուէս քոյոց արիծոց· զի
զբեզ միայն պաշտեացեն· եզկատա զ որ ատա
ցեն· եւ հնոյին փառաբանիցք շնորհ քոյ· եւ տա
րեսցին՝ ի դատաստանաց քոյ· եվայելեսցեն յան
Հառ բարիսն քո· զի ամենեքին արժանի լիցին
առանց ամօթոյ եզպատակառանաց՝ կալ առաջի
մեծուէ քոյ· զի եզցուրծ ոգիտուիցեն նոյ առա

ղուԹի համարեցին. զի ասէին թէ յարգելոյ
ընչէ զանինչն յինչ ածել. և յոչընչէ՝ իւիննեւոլի
արարածոյս. որ ոչ Թողեր զազգս մարդկան
՝իւամս անձանց իւրեանց գնալ. այլ գԹացուցաւա
քեցեր զմիածին որդիդ քո. որ եկն և դարձոյց
զարարածս յանծուխ իւր. և հրամայեաց աւե
տարանին քարոզել ընդ ամ տիեզերս։ Ա. յր. ք՝ և
փառաւորուի. և քեզ իսկ վայել երկրպագուի
յամ արարածոց. զի դու միայնես փառաց և
պատուոյ արժանի։ ✝ Ընդ՝ գԹա՛ յարարածս
քո։ քոյովք բարերարուԹիւդ շնորհօք առ ձս հայոց
Տէս. զի և նոքա ծանիցեն զքեզ և զմիածին որդիդ
քո Տէր մեր յն՛ք՝ որ՝ իքէն առաքեցաւ առ մեզ.
և զգեցաւ զմարմին մարդկուԹես մերոյ. և նոկար
եաց, և տապաւորեց զանձն իւր՝ իստեղծուածս
ձնուայ իւրոյ. զի զգեցցի զմարմին մարդկեղէն,
և աղգականաւն մերձեցուսցէ զմարդիկս առ
քեզ. ք՝ զի ոչ հանդարտեին մարդիկս տեսա
նել զքեզ։ Ա՛ ընդ եղիւ նա՝ ինմա
նուէլ մարդկան. զի և զմարդիկս արժանի արաս
ցէ ձնուելոյ իւրոյ. զի զազգակից մարմնոյն որ՝ի
մէնջ տեսեալ՝ ձնուԹիւն որդւոյն յարգեսցուք
բարերարուԹեն հօր. և ընդ նմին ընկալցուք զշնոր
հս բարերարուԹեն հոգւոյն՝ որ՝ իքէն. զի շնոր

հետքին պարգեւք աւետարան քո յայսմ շի։ զի
ունք ծանիցէն զքէզ հզօրական բարեբարուք
շնորհի։ քոյ։ որ առ ամենեսեան։ ՚ի լոյս առա
տանատուր ամենայն։ տուր մեզ զի լիցուք վկայք
ածուէքդ։ զի գուն եկիր ևամեռար ՚ի՛մէր արա
րածոց քոց։ հնազանդեցեր զմահկինացուիս մեր
յանմահութի՛ւն։ ՚ի նոյն ևամէն ՚ի՛մանալ լիցուք
վկայք հնազանդութե՛ան քոում։ զի հաւատացուք ՚ի
թիւ վկայից քոց։ զի այլ զի՞նչ ոչ կարիցեմք առ
նել զարձուածս փոխարէն բարեացն որ ՚ի քէն։ Է
թէ ոչ առցուք զանձինս մեր փոխանակ պատուի
րանաց քոց՝ ՚ի հաճութի՛ւն համայ քոց։ զի լիցուք ժա
ռանգաւորք արքայութե՛ան քոմ ՚ի այնոսիկ՝ որք
հաճոյ եղեն առաջի քո։ զի մատուցցուք զան
ձինս մեր պատարագ ընծութե՛ան քոմ։ կորուսցո՛ւք
զանձինս մեր։ զի գ՚ի՞նչ գտցուք զաս յաւուրս յե
տս։ կացցուք ընդմի՛ւտ քումմէ զան մեղուի զէ
ջե՛ր ՚ի գաւինս աջոկութեան գաստս համարիմ
գոյ՝ յուրախութի՛ւն սրտից որք սիրեցին զընծուի
քոյ։ հզմիածինն որդիդ՝ զոր մեր յե՛ր։ որ ե՛կն
գաւն ձեր, համատեզ զանձն պարգեւ ՚ի մեզ
ոմ շի։ զի լիցի հաճեցուցիչ հօրդ բարեխոս ՚ի ս
թարիւզ և՚ ապարժան։ ոչ որ ՚ի այս հաճուի՞ն
թացան։ մերձեցան։ պատրաստե՛ց նոյ օթևանս

յարքայութե իւրում։ | Ասէ ուրք ոչն կամելոյն մը
տանել ի հաճոյս Հնազանդութե գալոստն նը։
ղեւոնից տանջանաց խոստացաւ։ | Ե ար՛ մա
բառերսն որ է ինքն ևիսուսարհեղեալ, ևառաբեզ
հերակրնս մեղիան։ ևեաուր զանձն քո ամ համ
բերուէ։ ևոչ դարձուցեր զանձն քո յանարգա
նոյց։ Ը երեսս ի քանելոյ։ ևմատուցեր հարկա
նոզաց զձնօտ քո։ քաղցիս եւ ի գառնութէ
արբեր վէս մեր։ քաղցրացոյց զիրա ամ մարդոյ
։ իպաշտօն քո։ զի հնձնդեսցին ը ամենահեշտ
լծով քո։ ևասրեսցին ։ իւրոնից տանջնեն։ զի
լցաւ ց ամպաշտուէ քով։ ևոր մնացեալքսեն՝
զի ևոտքս մի վրիպեսցին ։ իշմարտէ Հանապհոց
քոց։ ևհրաւիրեսցին յարքայուէ սեզանոյ։ և
վայելեսցեն յարքայութէ քումմէ։ որ վն ամե
նեցուն եկիր ։ սպանումն իբրև զգառն։ ևոս
րան արարեր ։ մարմնոյ քումմէ՝ զոր ևստուր ։
փրկուէ ամենից։ ևզուխս փսիկուէ քոց ևստա
ղումբ զարիւն քո՝ վն կենաց ամ շի։ գթած վի
հիշեսցեն ևզարձցին ևւկեսցեն առ քեզ ամ
ծագք ցի։ ևշպագեսցեն առաջի քո ամենքն՝ ոյք
իջանեն ։ հող։ զի գոս կարօղես միւսանգամ
կանգնել։ կենդանացուցանել։ ևառնել արմա
նի մըգախուռմէ քում։ զի քոխակ արեամբ էն փր

հեալք, եւ պատասխանալք յիշեսցեն ի խաւարին.
արդ ծանիցեն զքեզ զոյսդ վերայ մեռելոցդ.
զի քո խակեն ծնեալք. եւ քեզ լինին երկրպագուք.
զի մի եկեսցէ բարկութիւն սրտմտութեան քոյ ի վերայ
մարդկան։ Այս զմեզ որդիս լուսոյ եւորդիս
ցոլընդունեան. զի փոխեսցի անուն քո ի մեզ ամ
տիեզերացդ. զի գուեսս փոխել ի հնչմանէնէր
արքայութիւդ. որ եհաս կէսդ. խակութիւդ.
յինքնութիւդ։ Ար եւտուր օրինակ չարչարա
նացդ քոյով չարչարանօք խոնարհութեամբ՝ քոյոց սի
րելեցդ. եցուցեր զանանձան քոյ սրբոցն՝ ի քո
մտանել ի հանգիստ։ Ասէ մեք
հողեղէնքս բնաւ իսկ զինչ բերիցեմք ի համար
զմեր նեղութեան չարչրանց. զի գու ասէր խոնարհեցար
եւառեր յանձն զնամ. եբարձեր զմիշտս եզչարչա
բանս ամ տիեզերացդ։ Արդ՝ զօրացոյ զիս՝ իժուժ
կալուն պնտուն նեղութեամ՝ որ կամս. զի յերկա
բեսցի իմ պարծելս՝ ինեղութեան տանջանացս. զի
հաւատարեցայց հես ես սիրելիս քո՝ յաւուր
յորում հատուցանես զանպատուհն բարիսդ.

որ կայ պահի յուսացեալդ

յաւիտենից.

Եւ արդ՝ մինչ գեռ կայր նա կախեալ այնպէս.

գրացն. զի առ ոչինչ համարէր զկախաղանն. և
ոչ զբռնաճեճ գանին գրեցի ինչ զվիշտան. զի Քար
պեաղէր զամմարմինն յոգրաճեճն առնել ըզ-
այլև բնչմ քան զայս խօսիցէ՝ մինչ գեռևկայր նա
կախեալ. գրեցին համառօտին զայս առաջի
Թգրին։ զի էր կախել զնա. Է օր։ ¶ Յետ այս
որիկ հրամայեց, և իջուցին զնա անտի։ ‡ ¶ կնա
խօսել ընդ Թգրն առաջ. զինչ ուրեմն, և համ
զինչ եգեր լինել կցորդ կենաց իմոյ. Ց աշխա
առեցար ընդ իմանուէլ վաստակովք քովք. ե
Թէ մեռանիլ առաքեալոցդ իսարաքաղ
խորհուրդս ընտանացուցեալ մատցէ՝ ուր կաղդ
իսկ։ ‡ ¶ ա ետ պետրոսի առաջ. փութամբ ա
ելանել իմարմնոյս, և առնուլ զկենանս յաւիտ
այլ առաքեալ հրաման վիճակի՝ զինչ մահ
և հրամայես վիճակ։ ‡ ¶ տ պետրոսի արքայն և
առաջ. ոչ առմշայգ պիտիս՝ Թէ լինի քեզ վաղիւն մա
հու արժան արարք, եհանգչիլ իառնկնոցդ զոր կոչես
գրաւ կենաց յաւիտ. այլ կատարել զքո ընթերակ
զի ոչ հնար լինի քեզ արարքդ առնել. այլ պահն
ընկերիքն զանարգանս դիոյն, և զյամառուիդ
քոյոր ոչ կամեցար պաշտել զնա։ ‡ ¶ ե ետ հրա
ման թերթ կոչէ զմի փայտից, և առնել լայն ոտքի

մինչև ինքնէր արիանն ընծայեալ ոտից մատանց նոր.
և ասէ գիտեմք արդէօք, կամ զգայեցա՞ք ինչ ցաւս
ի՞ր ես այնոսիկ և ասէ. ասեաւ ինձ զօրու-
ք զի խնդրեցի յարարչէն արարածոց. որ է Հայր
տեսչաւ եարարիչ ամի. որ երևին և որ ոչն երևին:
Ի՞նչ է սա հրաման՝ և լուծին զնա յայնմանէ. և ես
հրաման ընդ ընդ ընդ ընդ երկաթիս, և վարեցին
նե՞ր զնա ոտից նր. և առեալ զձեռանէ նր՝ առ
ոն անտի՝ ընթացուցանէին զնա յայսկոյս, և յայն
կոյս. և արիանն հոսէր ինքնէր յոտից անտի. և
ոտոգանէր զե՞րկիրն առատիկ յոյժ: Ի՞նչ զձեզ ա
ն ցնա. այգեն անեղեայթ արբնջ ամն քոյ՝ զոր
գու առեանեա: Ա՞ա ասէ. բարեջ առացեր
թէ այսեն անեղեայթ արբնջ ամն իմոյ. վն զի
սերմանի ակարու՞ն՝ և յառնէ զօրու՞ն. սերմանի
անարգու՞ն՝ և յառնէ փառաւք. զի լայիւ լան՝ որ
առանին զսերմանս իւրեանց. այսինքեան վիշտք և
չարչարանք՝ որ վն ածք պշտու հասանին մեզ. այլ
յորժամ օրայն ինդունձս եկէ՞ մատուսցէ զատո
քու՞ն բերոյ զպտուղ՝ սերմանողացն. ընդմին և
զցնծուքի բերկրութի՞ ուրախութեց ամի:
Ա՞ն թագրն. բախեցէ՞ք զաման լսցեն արտա
ուսաց, թող եկեսցէ գմա ուրախու՞ն. և հնչին
նմա կուսիւս՝ իգլուխն հարիւնեղով անհնարին:

Ի հասաւ հարցունել զնա ևասէ՝ այդէ ուրեմուն։
Ի ևնա ասէ՝ այո այսէ· զի թէ ոչ քրտնիցի մի
շանի՛ իտապ խորշակի ջերմոցն արեգական զ
լինելով՝ ոչ ըմբռնէ զարդիւնս շահեկանս ուրա
խութեան պատրոյն ձմերայնոյն հանգստեան։
Ի տ պետրոսի արքայ ևասէ· դու աստէն իսկ
սշխատեայ՛ իմշակութի տանջանացդ յորում
հասցիս։ Ի ևե տ հրամն ըստ ևրաքակ·
ևբարկ քայեաս· ևարկնել յորսոյս· ևգնել ըզ
գլուխն՛ իհիւսանոց մամուլս· ևգնել փոշէ զե
գան՛ իքիթսն՛։ Ի ևե տ այսորիկ ես հրման
ևբերին պարկս օդենիս մեծամեծս ևլցին մո
րով հնոցի· ևարարին թուլագոյն· զի մի կարի
ցի իցէ վն տուր ևառ շնչոյն· զի հարկանելով ը
նելան վտանգեսցէ զնա· ևագուցին զայն՛ իգը
լուխն՛· ևկապեցին զբերան պարկին՛ իփողս ն՛·
ևե կաց նուվիմբ հանդերձ աւուրս· ղ· Ի ևե տ
այսորիկ ես հրաման ևածին առաքի թգրին·
Ի հասաւ խօսել թգրն ևասէ· ուստի գաս թե
րևս յարքայուէն անտի գայցես զոր ասէիր·
Ի տ պետրոսի գրիգորիոս ևասէ՝ այո իսկ յար
քայուէն զոր ասէի անտի գամ· վն զի արժանի
արը զիս ածծ զայս ամ կրելյանձնիմ վն անուան
իւրոյ· արդարև կայ ևինձ արքայուն· որ

ոչ անցանէ. վոհմանակ քաշախույն անապատ ու
ր. թախտուԹիւ։ ✝ ։ եւ ես բարկացէ Թագն՝ եւ ասէ
տէր զուտս նոր իհրապարակ տակաց, եւ ախտել զնա
գլխիվայր. եւ ես դնել ձագար ի բնատոյտըդ
նէ. եւ արկանել ըստ տակաւ յորովայն նէ։ ✝ ։
եւ ես հրման ի ըստացանել յայնմանէ. տակաւ հար
ցանել եւսեւ. առնես զկամսիմ Թէ ոչ. պատաս
զգիան՝ որ են ամ ձկրի կեանք եշխնուի։ ✝ ։ տա
պատասխանի գրիգորիոս եւսեւ. ես ոն ամ իմոյ ձր
պիտանեմ. զի նաեւ արարիչ եւ կեանք եշխնուի.
եզարգին հաստիչ եհամաշօր եհամագործ. ե
զհոգի նորին որ ելից իմաստասէր զամ տիէզեր
այլ զկուռս կռեւալս. կուիեալս. քերեալս. ար
րեալս. ոչ կարայ երբէք առ ածն չշտ. եւ՝ այլ
լեցի ունել՝ մինչ՝ ի՛ց շունչ իմարթեի իմուն։
տ պատասխանի Թագն եւսեւ. վոհմանակ զի իշ
խեաց առելիռեալս գիցն. պահանջեացի զա ըս
այգորիկ։ ✝ ։ եւ ես հրաման քերել զկուռս նր
երիաթի. քերչօք. մինչ՝ ոսոգան վայրն ամ յա
րեն նորա. տակաւ առել ցնա. արատցեն
զկամսիմ գրիգորիոս. որ յայգպիսի տանջանս
մատնեցաւ։ ✝ ։ ոչ ցնա. ինձ լեցի պահել զուս
տն ամ պաշտուԹէ՝ զոր ոսայ իմանկուէ իմ
մէ. որ կարօշնէ վոխել զնա յամ նեղուէ. եզ

քեզ արկանել Իսահակեան՝ որ ոչ անհաշտես զնա
եղէ զայլս ևս զարհուրեցուցանել Իսմայելի, և
քակել Իսպաշտանեն սիրոյ նորա։ ¶ Ա պատասխանի
Թգրեն ևատ։ ոմն այն ածն քո՝ որ վրկէ զքեզ
ի ձեռաց իմոց, ևկամ գատէ։ Ց աստուածն գոտա
ատանօքն իւրովք։ ¶ Ե ես հնման, եբեբին տա
տասկ երկաթի բշմատակատօք։ ևարկին ի գետ
նի Թանձր։ ևմերկացուցին զդրիգորիոս։ ևար
կին ի մէջ տատկին մերկ։ ևծակոտէլինէին մար
մինքն ատ հատատակ։ եքարշէցին ևթաղէցին
զնա ի տատկին։ շրջ շրջէին զնա անդէն մինչև
ատ հնարի ծակոտեցան մարմինք նր։ մինչ զի ոչ
մեաց ինձա ատ զի ողջ։ ¶ Ե ի միւսում աւուրն
ածին զնա ատ զնն նր։ ակնատ հրացնել զնա ևատ։
զարմացեալ եմ կարի քաջ զի արդ կատ գու կեն
դանի։ ևոչինչ գրեցեր գու զքաւատդ, ևիոտիս
ևս։ զի արժանէր Թէ վաղուցկի գու վճռէա
նել ի Իսանջնատդ յայդցանէ։ ¶ Ա պատասխանի
գրիգորիոս ևատ։ ոչ իմ ժուժկալուն տոկա
լոյս իմով զօրութ։ այլ ուժով շնորհի ատնիմոյ։ և
իմոյ յոժարուէ կամացս՝ որ ինդրեցի ինձանէ։
զի ևդու զիտուձ ատցես զծնդիս ատց։ ևգիտաս
ցես Թէ ոչ ոք կարասցէ մեկնել զգուատացէլն
ինա Իսիրոյն։ զինա տայ ուժ ևզօրուն համ

Ժ·Ր.

բեր ընդ ձեռանէդ եւ փորձուէդ. զի ամաչեսցեն
անօրէնք յառնայնուն իւրեանց՝ որ իբրեւ զքո
ինչն են. եւ կայցեն առաքեալ յաւուրն այնե՛լուն,
հայանդիմանուե՛ք։ Եւ ես հրամեայ արկանել հալիճա
երիաթի՛ ինձ ունկն ներ. եւ վարել ուռուանս սուր
արս. եւ բռնեալ՝ իւիւսան՝ մինչեւ յոշեսցին ծունկք
նոր անդէն։ Եւ ելից կախել զերիս աւուրս։ Եւ
յաւուրն չորրորդի հրման ես թշերն. եւ իջուցին
զնա՝ իկախաղանէն. եւ ածին կացուցին առ ինն.
Ասաե ստիսաւ թշերն եւասէ առաք գրիգորիոս.
զի ուր կրկէ՞ զքե զանառուն յոյնն քո՝ որ յուսայիր
գու. չէ հան զքե՞ զիձէուդ իմոյ։ Ես պատասխանի
գրիգորիոս եւասէ առաք գու. զի անառ՛ն են յոյ
ն՛ք, եւ՛ չէ կրցին հաւանեցուցանել, եւ կրկե
ցուցանել զիս. զի զոր գու պաշաես՝ անառ՛կ.
եւամ գործքս մատուսե քոյ. այլ սե՛ս գու՝ զի ոչ՛ի
տանջնոյ երկէ՞ ինչ ես. այլ զօրուե՛ն իմոյ մար
տե՛ն ե՛ թշնամեցոյն՝ որ՛ ինձ ածուկ քեմ պատրաստ
կ՛ետ թե. եւ մատնեցի զմարմինս իմ՝ իկիզուս՛
տանջնոյ։ Օ՛ի վաղ եւ թե անագան՝ ընկայն քակ
ոմ հնացե՛ մարմինն. զի եկեսցե՛ ձարտարապե՛տն
գոե՛ զորդիս մրդկան՝ զնոյն հնացե՛ս միւսան
գամ նորոգեսցե. զի զորոց զհոգիան գտանէ
իպարկեշտուե՛. խորհուե՛. իքաջերուե՛. ինչ

զուբ։ յանձ սիշտուբ կիճէլ։ նորոգէ։ զարդուբ։
կէցուցանէ։ զնոյն հոգի նովին մարմնոյն։ Եւ
զորս գտանէ յանօրէնուբ։ եւ յատբարշտուբ։
յանձատեցուբ։ ՚ի կուռապաշտուբ։ թէ պէտ և
բուստացնէը բուսանին մարմինք նոց առ ՃԿ մի
այլ զնոսին իսկ նովին հոգով լնուն մրմնով՝ ար
կանէ ՚ի գէհէնն անշէջ ՚ի հուրն յաւիտեան
ջանան։ մանաւանդ զայնոսիկ՝ որ իբրև զբէ զէ
ցեն ՚ի կուռապշտութէ։ ✠ Եւ իբրև զայն լուաւ
թագն։ բարկացաւ ի բանն եւասէ։ ինձ չէ փոյթ
զայնմանէ՛ եթէ նորոգեսցի զբէզ ածն քո, թէ
ոչ։ այլ զի ասացեր թէ զբէզ յանշէջ հուրն ար
կանէ։ ես զբէզ ասեմ եւ իսկ այրեցից շինանուտ
հրոյս։ առեցուք թէ քո ածն զի արասցէ։
Եւ ես հրամանս երիաթի պուտիւք հալել կա
պար։ և ջերմեալ մինչ զբես լուր ինչ՝ հոսել արկա
նել զմարմնոյն նր։ և այրեցին զմարմին նր առ
հնարիկ, եւոչ մեռաւ։ այլ կայր մեծաւ ուժով։
զինչ հարցանէին՝ վասն ապահովի տայր պատասխանի։
Եւ զարմացեալ թագն ըմ ժուժկալուն հարբե
բուէ կարի անհնարին, և ըմ տուկանն նր։ եւասէ
զի սրտ կայ՝ բէզ շուննչդ յայնչափ ժամանակ։
և զարաչար տանջանացդ՝ որոյ բէզ կատեցեր։
Եւ պատասխանի գրիգորիոս եւասէ։ ոչ վաղ կայ

ասացի քեզ. Թէ ղեր առցես դու զիարձ համբե
րուէ ծառայիս այլ. ղեր տայ զօրու Թի, և յամենի
առնէ զայնոսիկ՝ որ առանց նր իցեն. Համարան
չինն ըզմեզ նր իբրու զքեզզ. ղեր սա ասէ ոչ Թո
ղից զձեզ, ևս՛ ըզ վայր Տարից. արդ՝ այնէ պահ
պանուի նր առ աւրծս իւր, և առ սիրելիս. ղեր
պահեցէք զնե՛ իհաւատս իւրնց՝ որ՛ ինձ մինչև
հատուսցէ նց. իդալստեան իւրումն ‡ ԱԻ՝ ինչ
դեռ խորհէր տրդատիոս խօսել հայլ ողբերով
ընդմա յղել պատգամս ևխոստանալ կեանս և
պատիւն՝ որ ուչ ինչէր լսելոց. ևԹէ այսմ ևս
ուչ լսուիցէ՝ այլ ևս յաւելից, և՛ իտուկ կատեցից:
‡ ԱԻՆ մատուցէ՛ ինախարէին սկսաւ խօսել և
տալտեղէ կուռ, և ասել ևս վ՛ նր. եԹէ վ՛ ղեր
չէ պարտ կենաց՝ վ՛նդ ուչ կամի կեալ, և ուչ զլաս
տեսանել. ղեր այս քնի ժամանակքեն որ առ մեզ
բնդվէնուչ գիտեաք զգա. այլ դա որդի անակայ
մահպըտի՝ որ սպան զհայրն քո խոսրով. և աբեր
խաւար հայոց տիս. Ա՛ի կորուստ մատնէց զայս
տա, և՛ իգերուի. արդ՝ չէ պարտ կէ դմա. ղեր
որդի վրիժապարտի՛ դայ: ‡ Ա՛յես այս չափ
հարցիլ և առանձնց. գանից, և բանտից. գե լսեա
նաց, և կախաղանաց. և գառնե ղրկէց, և ամ
կատնաց՝ որով կատեցին զնա. ըստ համբերուի

յանձն իւր կիրեալ վն անուան սն մերոյ յի.քի։
ցն՝ թէ արդարև որդի անակայ պարթևիւ՝
որ ապան խակ զիսոսրով հայր նր։ հրման տայր կա
պէճոտիւք, ևկայլ ձեռօք, ևկայլ պարանոցօք։ խա
ղացուցանել զնա յայրըտ գաւառ, ևտալ զնա
իւդէսակ բերդին արտշէտ քշքի, ևիջուցանել
զնա իվերապնեղբին։ որ անհնարինէր խորուբ։
մինչև անդէն մեռցի։ ևեղև նա յայնմ վիրապի
ամս գ տասան։ ևինքն թգրն խաղայր գնայր
իձմերայնոցս յայրըտ գաւառ։ իվաղարշապատ
քշքի՝ իհայոց յաշն յարևելս։ սկ թգրն տրդատ
զամ ժամանակս իւրոյ թգրուէն։ աւերէր քն
դէր զքն պարսից թգրուէն՝ զշն աստրեստանի
աւերէր։ ևհարկանէր իհնդաց անհնարինս։
ոկ պատշաճեցան բանքս այս իբանս կարդի
առաքաց։ թէ իբրև զսէգն տրդատ։ որ սիգա
լումն աւերեաց զթուսմբս գեստոց։ ևցամաքե
ցոյց իսիգալն իւրում զյորձանս ծովուց։
զնսէգ իսկէր առ հնդրձ, ևայլ ուժովպնտուէ
հաստատուքբուռն ոսկերօք։ ևյաղթ մարմնով։
քաջ ևպատրաստող անհնարին։ բարձր ևլայն հաստա
կաւ։ որ զամ ժամանակս կենաց իւրոյ պատրաս
մեալ՝ առնէր մարտիկն յաշխուէ։ մեծ անուն այն

Ցանաց քալէ անձին ատանայր։ և զՀոյակապ
շքեղուն յաղթուէ ընտ ե կացուցանէր։ Հար
կանէր ի հարուածս զիշնամին։ և ինդրէր զք
քէնս վրիժուց՝ իւրոց հայրենեացն։ և առնոյր
ճար ընդ՝ ի կողմանցն աստուածատանեաց։ Թա
փէր կողոպուտ սաստիկ անհնարին՝ ինոցանէ։
Կրկանէր՝ իսուր զգօրս պարսից։ լինէր առաջ
նորդ առն ձնիոյ։ և թափէր կողոպուտ անհնարին
՝ի գօրացն յունաց։ և մատաներ նոյ զբանակս նոյ։
հանէր զգօրս հռոմոց սաստիկ յոյժ։ և գերէր
զկողմանս պարսից։

Եւ զայն երեքեան ամէն որ եղեւ գրիգորիոս
՝ի բերդին՝ ի բանտին՝ ի հատ վիրապին։ կին ոմն
այրի բնակեալէր ՝ի բերդին յայնմիկ։ հրամայեաց
առնել յատ հօրացդ։ զի ամուրն նիւանակին պատ
րաստական արարեալ՝ ընկեցուսցէ ՝ի նե զքս ՝ի հր
վիրապն։ և այնու կերպարկեսցի լինէր նա ՝ի հր
մանէն նոյ՝ զայն ամեն որ եղեւ նա անդ։ Սակ այն
վիրապ՝ ուր ընկենցին զնա։ պահեալ լինէր կեն
դանի շնորհիւ ամեն իւրոց։ Սակ զայլ մարդիկ որ
միանգամ ինկուցեալէր անդր՝ ամենեքեան
մեռեալէին վն գ ժնդակ չարաշունք գառնուէ
ամեղն։ Եւ կարգակուսմ տղին։ օձախառն բնա
հուէք, և խորհուէք։ վն չարագործացն իսկ շի

նեալէր զայն առեղն, եւ խոստանուսմն մոհզըռայ
աստ հայոց։ ¶ Եւ յետ այսորիկ հրաման ետ որ
դատ արքայ հրամարտուկ առնել ընդ աստ ի իշխա
նութէ իւրոյ։ հրաման հանեալ օրինակ զայս։
¶ Ոդատատ արքայ հայոց մեծ։ առ մեծամեծս,
եւ առ իշխանս։ եւ առ նախարարս։ եւ առ գործ ի հալս։
եւ առ այլ մարդիկ՝ որ ընդ իմով իշխանութեանդ
յանձանս, եւ իշխիս։ եւ ի գիւղս, եւ յաշտարակս։
առ ազատս, եւ առ շինականս։ միանգամայն եւ
առ ամենեսեան ողջոյն։ ¶ Ողջոյն հասել եւ շինուի
գիոյն օգնական։ լինուի պարտուցի յարոյն արա
մազդայ։ խնամակալուցի յանահիտ սիկնոլէ։ ե
քալուցի հասցէ ձեզ՝ ի բարին վահագնէ աստ
հայոց տիս։ խնամատուցի յուռնայ հասցէ գատ
տակերտոյ կոյսերտոյ։ ե՛ի մեր գիւղախառն
պարիսպաց։ հասցէ այցելուցի՝ ի խիտասայ քա
գաց։ ե՛ի քալ նախնեացն՝ առ ամենեսեան ողջոյն։
¶ Մեք գիտասցէ՛ ի մերոյ հրամանատուց։ որ ձեզ
վերձերոյ շինուէ ի ցեմս հոդատէր։ զի յորժամ
եկաք մեք ի յուռնայ տիս։ առեալ զհոդատարտ
ձուլի քաղին՝ ի հոդատէր շինուցի ի բնոյ տի։ ի
պատուէր զբազինս գիոյն ազգին։ շինուածք
եւ
ծայրք։ եզդունակ գունակ նուիրեցք պատշուն

յամէ՝ զնամ նոյ մատուցանել. եւ ջերմեռանդն
եղեալ զուռալ սրտիմանն շբեղեցուցանելով.
եւ զարդուք զրծելով. եւ երկեալ հոյակապ՝ զան
եղջ զդիան մեծարելով։ Եւ զայն հեթ տեսա
նէ՞ր՝ ինոյումնդ դիյ անտի. զնշղասեր
շինուի մրդաշատուէ. հոծ բազմամբոխ լուռե
պլրտուէ նոյ. զայն փոխադարձ փոխարինացն
շինուի շնորհել. ամենալրիւք բերուէ մեծացել.
խաղաղացեալք իբարիսն վայելէն։ Եւ այս պա
տուէր առել՝ ահաբեկ արիւնաւալթիգրոյ ետին.
զմարդիկ կացուցանէ ին՝ զի իպաշտաման դիյն
յոլովելոյ. ու զի թէ խառնիճաղանջ բազմամ
բոխ խուժամուժ մարդիկ առ տգիտուէ ինչ.
կամ թէ ոք յանկարծ առ փոխելուէ իշխեսցէ
արհամարհել զպաշտօն դիյն. հրաման առեալ
զօրացէ՛ի թիգրոյն. զի խրեսցեն բրեսցեն իշխանք
որ իցեն յիւրաքանչիւր գործ ինուէ. զի շինուի
ետի՛ իդիյն բազմասցի. զի թէ գուցէ ոք յան
կարծ զդիան անարգիցէ՝ ինսա մեծի ցասման յու
զիցէ. այնպիսիքն զանձինս կորուսանեն, ետի
մեծ ոճիրս ինսատուց առնուացու՛ինդնէ ը ոստու
յանեն. ինքն հետուն իսկ զկրաման սաստից
այնպիսեացն պատուհասիցմահու՝ թիգրոյն յուսնաց
յիւրոնց ետին։ Եւ դարձ մեր զկրաման շինուի թէ կա

մեղէ·զձէզ հոգայէ·զի եղձէզ ամ լսիք·
ամ բարիք իւրէնց բաշմացին·զի ի ձէնդ սիրշ
առնդ ելիքնէ·և՝ինդնէ շինուի եկուի·և
առուի եհղձի·զի ձ ամ առնուտէր ը առան
իւրոց, եը ընտանեացն հոգայ·առնիլ եամք հո
գամբ ը մեր հայոց տիս շինուէ։ ,րդ՝ ամ նոխա
րարք եամձամէնք· գործկիք եազատք· եարի
կիք մեր թիւրց·շինականք եբնակիք· ձեռնատուք
եձեռնասուն մեր արշակունեցս· զորյինձան
ձիլք եանուագիքզ·անհայէ կյիքի՝որ վն մեր
օգտի հնարկաց հոգայէ·զի զգիան պատեր մար
թասիքն·արդ՝ եթէ յանկարծ ոք գացի՝որ ըզ
գիան անպատեհացէ, եգտցեն զայնպիսին՝կոպէ
ռախք, եկապ ձեռօք, եկոպէ պարանոցաւ՝ի
գուռն աճցեն· եառնէք·եկեայք·եարձիք·
եատացուածք·եգանձք·այնոցիկ լեցին՝որ զայն
պիսիսն՝իմչ աճցէ·ողջերուք՝իդ լցին օգնա
կանուէ ամենեքին·և՝իմեր թիւրց՝որ ը այս հր
րամանս կատիմք·և՝իշխնուի բնակեսցիք ամքին·
զի եամք ողջեմք։ ակ զնամ ես ժամակէց իւրոց՝
թիւրն տրդատ, գոռացէ ը պարսից տէրուէն·
հնդրել զքէն վրիժուց մարտիւք պատրմաց·
ակ՝ինուլ ամաց՝որ էղև գրիգորիոս՝իլիրսին
իւրև այք երեք տասան։ և էր մարտ տասանիկ

խաղաղութիւն տրիստասի պատճառաւ թշնամուն՝
զոր առաջի կենաց իւրոց։ ✝ Ոչ միւս ևս այլ
հրամայեսցուք հրամայեցաց գրել։ ըստ որում, ի զա-
ռաջ իշխանութիւն իւրոյ՝ օրինակ զայս։
✝ Տրդատոսիս հայոց մեծաց Արքայ։ առ ա-
ռաքեալս սուրբ առնախոքրս, և առ զօրս։ և առ
շինականս, և առ ամենայն ողջոյն։ ողջ լինիք։ և
մեք մեզեն ողջութիւն։ Ա Ռաք ինքնին գիտէք։ զի
արդ՝ իբրև նահանգացն խոկ։ յաղթուն խնդրե-
ցեալ զամ հնարհեալքս մեզ գինն օգնիչ։ ըստ զամ
ազգս նուաճեալքս, ո՛իհնիշդուէ ունէաք։
Ոչ յրժմ զգիան ոչ մարթացաք հաճել պատշա-
մամբ՝ զկամս նոյ քաղցրացուցանել։ հանին մեր
ժողովն ի գատաստանն իւրեանց՝ զմեզ իմեծի տերութէն։
մինդ վն քրիստոնէից ազանդ ին՝ պատուիրե-
ձեզ։ զի հազարք կերպ ի մէկ գատի ոք։
զի նք անհնարին լինին խոտան գինն պշտման։
զայնպիսիսն մեք գատեն՝ վրիշելի համք ածցեն։
յաղբատնուատ պիղծ գործ եպիտուք նոյ լինի հնար
հեաւ՝ որ զնուագն յայտնեացէ։ ապա մեք ոչ
յայտնեացէ զայնպիսին, կամ թաքուցէ։ ոչ ո
գատի այնպիսին ի մահապարտս համարեացի։ ո՛վ
հրամայութեան արքունի եկել մեզ։ եւ ոչ ոք
ծանի

նայեցի յիմ վաստակուոր սիրելին գրիգորիոս. որ
վը գորին իսկ իրաց չարաչար հասաստիկ տանջա
նօք տանջեցի. և յետ այնորիկ եւտու զնա՛ իվը
րանն ընկենուլ. զի անդէն իսկ միանգամայն
օձից լեալ կերակուր. զի ևս՛ զմեծ վաստակ
նր համարեցայ ինչ. զի ևձեզ սի՛ն լեցի այս, ևեր
կիւղ՛ իմահուանէ. այլ զի կեցչիք ը հուանեաւ
գինն. և՛ իմէնչքարիս գտանել մարթասչիք.

ծղչ լերուք, ևմեք մեզեն ծղչիմ։

Եւեղև ը այն ձմիս խնդրեայ իւր կին՝ կայսր
գիոկղետիանոս. և այնուհետև ը ամ կօղմանս
տէրուե իւրոյ արձակեալ շրջէին պատուէրս
գործ գեղատաւնոկք պայծառիչիւս. հասակա
ջափ զգեղ երեսաց. և զմրաղղրդ յօնիցն՝ իտաչ
տական՝ համանման գեղջքն պաճուճանոյ. յայտ
յանդիման ցուցանէին առ ոչնահաճոյ կա
մաց թագրին։ ։ Յայնմ ժամի եկեալ գտանէին՝ ի
քշքին հռոմայեցւոց՝ արգելուլանս մի հուս
նոց. միանձական. լեռնական. ոնտակէրս. ըզ
պաստաղեըս. պարկեշտնս. սրբա մաղոյ կա
նայք՝ քնական հասաստոց. որ ղցայգ և զցերեկ,
և յամ ժամանակի. վառաբանուէք և օրհնուէք
զկոտել աղօթս իւրնց՝ առ աճ առաքելիւրեանս
արժանի լինել։ Ոյոյ անուանէ գլխատրին գայի

անէ· եւ առանու նորին իւրաստեղծ ուրուքն՝ ձեռ
ամբ եւ ձեռակալ տոհմէ· զի անուանէր նմա հռիփ
սիմէ· ¶ Եւ երբ եկին հասին՝ բառնու Թէ մոին՝ ինչ
կայեանան առաքինեացն· եւ տեսանէ զպարիսե
տագեղն հռիփսիմէ· զարմացեալ սիրացեալ ե
պընդպատեսիկն տեսիլ՝ ինկարս պաճոյճ՝ իսաիս
տնկան յօրինէին· եւ առ Թէրն հաստուցանէին·
¶ Երբ եռես Թէրն զգեզմնապանծ վայելչուն
պատկերակերպ Ենկարագիրն հռիփսիմեայ·
մոլեկան ցանկուն տուիոզայ· զի անկարգ ցան
կուն չիմարուն եմոլուն տիպէր· ժամատուչ
ուրախուն հարսանեացն հիւրեր· ¶ Ցայն ձմեռի
տագնապափոյթ տիպով զեպպանս արձակել
ի շուտ տմ· զի տնքն օժտաբեր ընծայատար լի
ցին մեծի հարսանեացն· եւ ըստ ուրախութ գալ
հիւրեր տանեցուն զօրէն արքունական վեհու
թեան՝ ըստ օրինաց Թէրց· ¶ Ոկ երբ տեսին առա
քինիքն զդաշտանաձիգ նեռս Թշնամեացն· որոյ
ժիծաղուկ տոմարիկ ձգել չիաբան քաւաբա·
մանչարի գոռալ զԹէրն՝ Ով իրաւասի անդ զօձն·
անդրուն վայր ատլոլ՝ աս չիզպատուհրանն մո
ւանալոյ· մոռ չանդգամ յուննի հնոլն աս ջնոյ·
այնպէ եաստ զԹէրն անօրէն՝ իբրեւ զլեհանակ
երեսաց գոռալ· նոմաս մարտուցեալ ըստ ձօա

շէն եւ հիւղէցիս։ Իսկ զքեզ՝ հպարտացուցեալ
ամբարհաւաճեցուցանէր որոգայթադիր թշ
նամին՝ իգրգռելարուցանել հալածանս ի քէ
հիւղէցեցիդ։ Այլ խեղացնուցեալ՝ առ Քեզ
պիգանել չէր՝ ուրուականաց մեռելոտոց, ոսկե
զէն, հարճաքեզէն, փայտեզէն, հնարեզէն,
պղընձագործ պատկերաց դիմ անուանց, հապշ
ծուռ պաշտման։ Այլ եդիր հաւքաւնայդ հար
կանել ըստ վիմին հաստատուն, ըստ հաւատոյ հիւ
զեցւոյ վիմին ինչ ոչ ստնանել կարացեալ, ինքն
առ վիմին խորհուրդս։ Սակայն անքարհաւա
ձուլի մոլեգնուն վստահացեալ, զի չհանչանիր
այն՝ որ ինմանէ անցանէր ըստ հիւղէցի։ Իսկ
երանելին գայիանէ՝ հանդերձ պարկեշտեր
արքանոյն հոգիսխմեաւ, հայր ընկերօքն իւ
րովք։ Յիշել զուխտն սքանչ զօրինաւոր կրօնիցն
զգաստուն սքանչ՝ որ մտեալ էին։ Ողբալով յան
ձինս իւրեանց վասն նկատելոյց կնքմանին։ առ ինկարել
զպատկերսն՝ պիղծ հանօրէն թագրին։ Ձգնուն
մարտուցեալ յաղօթս՝ խնդրել իբ չմոռացմն ան
էն օգնուլ։ փրկել զնա՝ իպորձուէն, որ հասել
էր ի նմանէ։ Եւ յաղաչէն իւրեանց այսպէս ասէին։

Տ՛ր տեսանող, ա՛ծ ամաուծոց, ածք յաւիտե
նական, ածք Ելից՝ որ հնարեցեր զնմանութիւ

որ այրեր ի քեզ, եւ զքեզ եւ զընտանիս քո ։ որ առեալ
ծեր զմարդն հոդւոյն ։ եւ համաստուն կացուցեր
եւ բազմացուցեր զնա՝ իմաստ ճրի ։ եւ օգնական եղեր
նոցա՝ իշխանս իւրաքանչիւր ։ որ յուսացան՝ ի քեզ
Աղաչեմ՝ օգնեա՛ եւ մեզ տէր՝ իպետրոսիս՝ որ նեղեն
զմեզ ։ զի յաղթեսցուք որոգայթից նենգուե՛ց
թշնամւոյն ։ եւ անուն քո տէր փառաւորի ի քո ։ եւ
եղիցի երկիւղդ քո յաւիտենից ։ զի եւ մեք
արժանի լինիցուք հասանել յօթեւանս արքայու՛
պետիրանա պահպանդ քոյ ։ եւ մի՛ լինի սկսուիր ձի
թոյ լապտերսյ մերոյ ։ եւ մի՛ շիջցին ճրագունք
հաւատոյ ուխտի սրբուե՛ մերոյ ։ եւ մի՛ հասցէ
սուրբանան մ՛ թագուցցէ զիշերոյ կորստեան՝ ի
վր լուսաւոր ճանապհայ մերոյ ։ եւ մի՛ գայթակղ
ցե՛ցին ոտք մեր՝ ի քո ուղղոյ շաւղայդ ։ եւ
մի՛ կուրանայցին բիբք աչաանե՛ց մերոյ՝ ի պատ
արար ճառագայթից ճշմարտե՛ դոյ ։ եւ մի՛ յաղթեսցէ
կեսցէ թուչունն մահացան՝ զսերմանիս բուսոյն
կենաց ։ զոր սերմանե՛ց ի մեզ միածինն որդի՛
քո տէր մեր յիսո՛ւս ։ եւ մի՛ տարցի զգաստուն՝ ի մեզ հո՛
ասիքոյ՝ զինն ապստամբ ։ եւ յաղթահարե՛ցէ
զգաստինս հոսիքոյ՝ գայլն ապականիչ ։ եւ մի՛ վա
րատե՛ցէ թշնամին ուխտս մերոյ՝ զուշխարս
առաքե՛լին եւ նշիցուդ քումդ սրբոյ ։ Ո՛չ՝ ասէ մե՛ր ։

որ առաքեցեր առ մեզ զմիածին որդի քո. որ
էին եւ են ընդ քեզ ամենայն հոգւով իմաստուն
քով. զի զամենայնի ինչ լանուն՝ ձեզ առեալ գրեցէք
եմք զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած եւ հաւատացեալ
զձեզ՝ ինքեանք՝ ոչ կարացեալք տալ
առ զաստուածս ինչ. մինչ՝ իդատ գաստեան
իմոյ այսրէն։ Ընդ՝ինայեա առ յանձինս՝ որ ա
պատինեցայք յանուն քո սրբոյ. զի մի խաւարեսցէ
ցուք ընդ անարգութիւն պղծութիւն հեթանոսաց.
եմի տար զգաստութիւն սրբոյ՝ բազանոց
անօրէն շանաձգեաց լիտուէ նոց. եմի զմարգա
րիտս կոխկռտուէ հաւատոց մերոց՝ իշաւիղս խոզա
գնաց ամբարշտուէ նոց. եմի շարժեցեալ ոտ
խաւսան չուրցն բաղմուէ՝ մոլորահողին խոր
ութիւն. զրահեղեն սատակուէ՝ գհիմունս եկե
ղեցւոյ քոյ. որ բաղմապատիկ վիմօք արդարոյ
քն շինեցար՝ իմէ վիմին հաստատանոյ. որոյ դէ
րան անկեան կատարմանն է զձեւ սուրբ քո.
՝իձեռն մարմնոյ արեան. մահուան յարուիթ.
վերանալ յերկինս. նստել ընդմէջ աջոյ՝
ուր է յաւետ՝ Ընդ՝նայեայ առ յերկինից՝ ի
սրբութենէ քումմէ. զի մի լեցուք մեք ներքս զայն
ցինն խաւսելոյ ընդ քեզ ի մորձուց. այլ հաստա

տեա զմեզ ձկնորսութ աւետարանին խնդրութ. և
առ Քրիստոս մեզ ըստ կամացդոյ. և արժանի ա
րա զմեզ զհիշեր իւր լուսոյն հրամանեցեալսմ զգիշերն
իբրև զամս լուսատու առնիցես ի ծագել ճառագայ
թիցդ երեսոյ փոխոյդոյ. և առպրեցո զմեզ իներքոյ
թևոցդոյ. զի և մեք հասցուք ինաւ հնգիստ կա
մացդոյ. և առուր մեզ զի արբցուք զբաժակն նա
հատուե. զի առցուք զփոխարէն պնդիւն յաւուր
արդարդատնանին՝ ի յայտնութէ փառացդոյ։

Ի ՅԵՏ այսորիկ ընդն գայիանէ . սահականն
հռիփսիմեաւ , և պարկեշտաժողով ընկերօքն
հանդերձ . զէմ եդեալ տարագէպ գնացեալ
փախստեայ լինէին . զի զանձինս իւրեանց սրբութ
պահեսցեն . յայսմիկ ի հողաթաւալ . մեղսաթա
թաւ . մեղանչական . անօրէնն դիւահամ խաւն ի
մրդկանէս . զի առաւել յուսոյն կենդանութէ .
լուսոյն յարութէ . արժանի լինիլ հնձել . ընդ առա
քելական սահմանօքն ապրել յանվախճան . ի
հանդերձել դատաստանացդ անտի . և յայլակողմն
գահուն մտել ի խոստացեալդ բարեացն հնձել .
անթառամ պսակօքն զարդարիլք՝ ընդ հնգետկան
կամարար հուսանացն գործովք բարութե .
լուսաւորիլք ի հանգիստ նորոգ ին վայելչութե
դրախտին՝ ընդ ածականն փեսային . ի քրիստոսով

արդարոյն՝ իբազմականան ուրախուե լինել
ժողովուրդ։ Ձ Եւ ինքն ասէն յաւուրնի անդ ասեց.
եթէ որ Թողցէ զբնակուԹիս իւր վն անուան
իմոյ՝ իմիւս անգամ գալստենն իմում՝ զկենան
յաւիտենականս ժողեցուցանեմ նմա։ իբր
ոչ՝ իժամանակէն մահուանէս փախուցիլ,
այլ յանհնարին անօրէն մոլեկան ցանկուԹեցն
ձողոպրեալք։ իբրու ոչ զի զմարմինս իւրնց՝ ի
տանջանաց երկրաւոխաց՝ իզրպարտուէս ապրե
ցուսցեն։ այլ զի զոգիս իւրնց սրբուէ առանց
աղտեղուե պահել մարԹասցեն՝ յանօրէն գի
ջուե՝ պղծուե՝ աղտեղուԹե՝ խառնիչ մարդկո
րէն կրօնիչ։ այլ զի զանձինս իւրեց՝ քանտիչ, և
հպատանաց։ ևպատժոց, եմահու։ եանհնարին
նեղուէց։ վն անուան նն պարտտել։ զի արդա
րուե պսակին արժանի լինին հննել։ վնկ Թողել
զձեր ծննդեն իւրնց։ զինչս եզստացուածս, և
զմերձաւոր աղգակիցս, եղտոհմայինս՝ վն նոցա
համ հրնչին։ զանձինս հրեշտակական զուար
Թուն կարգօքն լուսեւորել վարուցն քաջուե։ զի
զնոց տեսանել կրնացեն։ ✠ Յայնմ ժամի գային
հննէին յձեռն հայոց՝ յայրարատ գաւառ՝ իվա
ղարշապատ քնքե։ զոր նոր քնքե կուչեն՝ ինհատ
Թգերցն հայոց։ Ա գնու հետե եկեալ մտելէին

ՙԻՆՁԱՆԱ յարկս այգեստանոյն՝ որ կոչի շինել Ի
հիւսիսոյ յարեւելից կողմէ. եւ կէս կրեին ընչիք
իւրոյ՝ Իմաստասէր քրիստոնեին. եւ ոչ այլ ինչ գոյր թո
շակ ընծայ զոր ուներ ին. քայց մի ոմն՝ ինձնէ ուներ
արուեստ ապակագործութեան՝ առնել տուրուն
ապակիէ ին. եւ առաջ գինս ընկերակրոյ աւուրն
պարեհի առակին. ¶ Յայնմ ժամուն ոչ սակաւ խր
ռուվուն լինէր Ի մէջ յունաց երին. Իկողմանս
կողմանս յուզախնդիրք ելանէին. գեստանոս
արձակէին՝ թերևս ուրեք գտանէ կարասացեն.
Յայնմ ժամանակի գոյր հնդէր գեստանն առ
տրդատ արքայ հայոց մեծաց՝ յանդիման լինէր
թագին Իմաստասիրասիրատ քրիստի. և իբրև մատոյց
զհրովարտակն. առէ Ցինէ առանէ նէր խնդալով.

Ա՛ւ էր պատճէն հրովարտակին օրինակ զայս.

Ինքնակալ կայսր գիոկղետիանոս. առ սիրե
լի եղբայր Տրդատ՝ ողջոյն.
Պ. իտուն լինի եղբայրութեանդ մեր տրդատ՝ ողջոյն.
րութեամ. վն չարեցս որ անցանեն ընդ մեզ հանգիչ Ի
մոլար աղանդէն քրիստոնէից. զի յայմ ժամ դա
րուվեալ լինէր տէրութիս մեր՝ յուխտէ նոյ. և առ
համարհեալ լինի արքայութիս մեր Ինձնէ. և ինչ
համեստուն ոչ գոյ ինն. զի ինքեանք զմոռեալ
ոմն խաչեալ՝ պաշտեն, և փայտի ձեր պիղծն. և

զոսկերս սպանելոց պաշտօնեն. եւ զիւրքենց մահն
որ վերայն իւրեանց՝ փառս եւ պատիւս համարին,
եւ՝ իսկ արդ օրինացս գործարտելոյն. մի
զի եւ զմեր նախնիան զնա կինս զիգրս՝ գառնացու
ցեալ ձանձրացուցին. զի մեր սիրելս ըզմէնջ,
անէծ ոչ զարհուրեցան՝ խոստանելոյ. զի ինքնին
ցնծօտ հրէի ոսմէն խաչելոյ մոլորեալքն. եւ զգ
նգիրս անպատեհս ուսուցանեն։ Այս եւ զլուսա
րացն արեգական եւ զլուսնի աստեղք հանգ՛
առ ոչ ինչ համարին. նա եւ այլ սուտք ասեն այնր
խաչելոյ. եւ գխոսովին զպատակերս գիշն ամ
անդգալ ուսուցանեն. եւ զայս ամմոխեցին՝ իշխ
մանէ գիշն. մինչ զի եւ զկանայս անգամ յարնոյ,
եւ զարս՝ իկանանոյ կենդանւոյն մեկնել հե
ցուցանեն. Թէ պէտ եւ զգիի ազգի պատճառ
առնլանաց՝ իւրք եւ գաք՝ առաւել ևս առոյգ
յորդացեալն այծեցուաւ աղանգն նոյ. Թէ պէտ
եբիւրպատիկ ինչ արհաւիրս առաստից արկոք՝ ի
վերնոյ. առաւել ևս բղխեաց յորդեաց ուսու
ցին նոյ։ Եւ զի ինձ տեսանել յաղանգոյ ուս
մանն նոյ՝ օրհասդ մի կայս ի գեղեցիկ. եւ կամեցայ
առնուլ զնա ինձ կնոջ Թէ. սակայն եւ զայն իշխե
ցին խոտնանկել լինել։ ուր իբր՝ Թգր ցանկութ
փափաքեցին յիս, եւ՝ իսաստից սպառնալեաց

իմոյ երկիւղն ինքն. այլ առաւել ևս վա՛ղ աղանդոյն
իւրեց՝ աղտեղի ևպղծ ևգարշ համարեցան
զնա. ևզանուիչս նորին գայեկա՛ն՝ իկողմանս
ձերոյ տէրութեդ փախուցեալ յուզարկեցին.
Ա՛յդ՝ փոյթ լեցի՛ք զեղբայր մեր. զի ա՛ւր ևիցէն
զկողմանեք զայդոքիւք՝ զՀետս նոյ գտանել մարդ
թասցես. ևոր ընդմայն իցէն գայեկա՛ն հնձո՛ վը
րիժուց մահո՛ւ արժանի արասցես. ևղկրտուր
էլն զչքնաղեցն՝ ինձ՛ իսոյն արձակեսցես. ապա
թէ հաճոյ թուեսցի՛ք զտեսիլ գեղոյս նո՛ր՝ առ
քի՛ զպահեսցես. զի ո՛չ երբեք գտա՛ նման նը
մա՛ւիկ յոյնաց երեսս. Ա՛յլ լեր դիւին օգնակա
նուբ՝ ամ պատուով։ ✠ Եւ եղև իբրև ընթերց
զթուխան հրամանաց հրովարտակին այնորիկ.
հրաման տայր թագն՝ մեծաւ սաստկութբ պա
տուիրանա. զի զամ տեղիս իշխանուե՛ իւրոյ՝
քննայցէ ևփութով ինդրեսցեն. վաղվաղակի
գեսպանս արձակէր ընկողմանս կողմանս. զի ա՛ւր
գտցեն՝ իմի՛ կ ածցեն վաղվղակի. ևոր գտանէ
զնո՝ մեծամեծ պարգևս հատուցանել խոստա
նայր. Ա՛ինչ գեօղ յայն յոյղքննուե՛ էին՝ յետ
սահմանացն հայոց. ըե վկայքն այնոքիկ՝ ե կէ՛ղ
ջղե՛ էին յարքայակնի կայանին՝ ինմին թագին
իվաղվղակատ գնե՛ր. Ա՛ւ յետ սակ ինչ աւուրց՝

վաղվիշի՝ իմէ՛ր է ինէ՛ր խոզիւք իրքն յայտնէին։
Ա. յր ժէ պարտ իսկ է թաքչէլ չիմարտուլ է վր
հայիցն առաքինուէ, ուժ լուսոյ չրատին ընդ
գրուանաւ ծածկէլ։ ուժ՛ իներքոյ ստուէրացոյ
կաթէդրացն անէուևոյթ լինել։ այլ՝ իմ՛ր ոսկոյ
աշտանակաց զարդարէլոյ։ ևոսկի չրատ տրանջք
զիւղն պարիսուէ անուշուէ՝ զարդ իւր հնծոյն
վառէլ զլոյսն համապայծառ։ Ը. ևինքէնք իսկ
յիւղին աղօթեան իւրոց աղաչէին՝ Ը. ևառն լիսկ
ասէր առ իւր սիրելիսն։ թէ տեսցեն զգործս
ձեր բարիս, ևփառրեսցեն զհայր ձեր որ յերկ։
Ց. եանաւնիս զի վա՛ր գործոց բարուէ՛ չիմարիտ
որդին ոչ ուժ գարշի առ զժնդակուի իւրոց սիրե
լեացն ծնողացն։ որ ինքն բնուէ՛ որդի է՝ անվէ հէրմա
տուցանէ զիւր պատուիրանապահն յիւր բնու
թիւն։ քայց միայն թէ ոք ինէ որ պահիցէ զբանս
նր՝ իբրև զմրգիտ պտուղան գտեալ ինդուէ
գնել։ ևզգուշացէալ լինի։ առէլ զինչան պտուղ
զպատկն թգրուէ։ ևյարքուննկանն մատուցանի
Ը. ևպտուղանուի լուսոյս այսորիկ՝ երևեալ
առ հէթնոց հոյաստան շիս։ իսկ զկատարել
ածուէ՝ հնչիւք լցին զամէնքս։ ՚Ի. ոչ գտոլ
լինէին նք՝ իհնձանս շինուածոյն։ ՚Ի. զի իբրև
էկին հասին հրամանք հրուշտակայն՝ իմգրէն

յոհնայ՝ առ Տրդատ արքայ Հայոց. ո՛չ սակաւ
ինչ իսուռվուն եղև՛ իվէր Հայոց եին. զի այսհէին
զնամանոյ Հանապազհաց պողոտայիւ՝ զնամ գա՛տա
ռացն. ՛ի կողմանս կողմանս քննէին. ||սակ ոչ
րուն տեսեալ պատմէր զնոյնէ. ||սակ իբրև հա
ջակեցան իրքն զնոյնէ. ապա ՛ի՛ աւուրս սպարա
պակ արքեալ՝ տուեալ պահել զնա անդէն, ուր
դանիէն լիգէոն հեռաւակ զօրուն. ապա յետ
երից աւուրց համբաւն հուչակեալ պարկեշտու
թի՛՝ զանազան գեղեցկութեն հուխախաձայ. ՛ի
մէջ բազմաբոմս հրապարակացն լինէր. ամ՛այր
առ այր, համարձ առ մարդ՝ զարմացումն յաճա
խեաց. ||սակ՛ իսեսիլ գեղոյ նո՛՝ կուսեալ կուս
տեալ. զեղեցկասուն հաճառացն կուստակէր.
նաև նախրիքն ևմեծամեծք աւագայնոյն ընթա
ցեալ՛ իսեսանել՝ զմիմեանսիք ելանէին. ||՚ա՛և
ազատակոյսն՝ խառնիճաղանճ ամբոխիւն հան
դերձ՝ զմիմեանսիք դիպանէր՛ իմիմեանց վրայ. առ
պագշոտ յիմարուէ յոմանց. այլոյն
դակ մատոյն՝ զեխուէ գիլուէ հեթանոսաբար
սովորութեանն. ||սակ երանելին իբրև գիտա
յին՝ զանմիտ եղշնւայտաբերոյ մարդկին յոռու
թի՛. կամանաբարձ արտասուալից՝ զձեռս լի ա
չօքիւք յերս համբառնային՝ խնդրել զփրկու
թի՛

յամենայնի յամենից ոչնչէն· որ յառաջին նուա
գին ամրեցոյց զնա յանօրէն պղծուէ չորուէ
զազրուէ հէթանոսաց· զի նոյն տայգէ զմարտին
յաղթուի· զհաւատոյն լռուորուի· և զբեռա
ւորեալսն պատուէրարկէ զնդին յՅ· յամօթոյ լինել
առ սանուզացն՝ որ ծուլութիւ ալէին ։ ⁂ ։ պա յե տ
այտորիկ զարմացուցէ զմեծ գնդն քաղմուի տէտա
զացն՝ որ մտերիմքն էին· և կէ էին՝ իտէ սիլ գե
զոյ նը· և պատուէրատուէլն թագորին ։ ոչ ի միւս
տամ աւուրն ըստ այգն ըստուտօան· և նա վաղա
գոյն հրամանե ելել թագուէ անտի· զի զիրանելին
հուխիսիմ տանել յարքունիս· և զնըն գայիա
նէ անդէն պահէլ պարկեշտաժողով ընկերօքն
հանդերձ ։ ընդէն յարքունուստ վաղվաղակի
ոսկիապատ գահաւորակս ապատուորքն հան
դերձ՝ հատուցանէին առ գուրս հնձանին· ուր
էին վանք նոյ արտաքոյ քաղքին ։ ա և հինգերեքա
տասնիւ և գ ելեցիկս· փափուկս և պայծառս·
և զարդս երեսելիս մտուցին նմա յարքունուստ՝
զի զարգարեսցի՝ և շքով և պատուով մտցէ ի
քաղքն· և յանգ իման լինի թագորին՝ քզի չէկերտե
սէլն՝ խորհեցաւ կին առնել զնա· սակս այնո
րիկ որ պատճառին զնմանէ՝ ըստ վայելչուէ գեղոյնն։
⁂ ։ շուտ՝ իբրև եհաս պարն գայիանէ· հոգաբար սկսա

ը սանոյն իւրում, հասեալ այսպէս։ ¶ Յիշեա
ւրդեակիմ զի Թողեր լքեր զմեծապատիւ շքե
ղաշուք ոսկիակուռ զաթոռն քո հայրենի զծի
րանեաց Թագրուհեն։ Եւ յանկարծակի անանց ճառա
գայթ արձակ լուսոյ Թագրուհեն քի, որ արքիչ
եպիսկոպոսիչ։ Եւ խոստացեալ պահ
զանպատուհմբարիան յուսացելոց իւրոց։ Ա
դու որդեակ։ անարգեցեր զբոյոյ բնուն զծի
րանիկան։ արդ՝ արդեօք տացես դու զգաստուի
սրբուԹեդքո՝ կերակուր շանց։ յայսմիկ իբար
բարոս ես։ ¶ Քանզի որդեակ։ եԹէ լինիցի
այդ այդպէս։ այլընկալցի զմեզքի հանդերձ։ այն՝
որ առնէնորդեաց մեզ իմանկուէ մերմէ մինչև
ցայսօր։ Ուիժամս յայս՝ որում հասեալ կայք։
¶ Ոսկիբերև ետես ընդ հուխտիմէ՝ զայն համամ
բոխս չարեաց։ և զոր լուաւն իդ այեկէ իւրմէ՝
վառեցաւ հոգւովն սրբով։ իբրև զինու զօրուք
ան իւրոյ։ զի զգեցեալը զՀնոյս մանկուէ տիոյն՝
իբրև սպառազէն զրահիւք։ Ձէնայ մեծաձայն
ուժով, հատարծեաց զբազուկս իւր՝ինմանուի
հրաչին։ և սկսաւ ասել մեծաձայն այսպէս։
¶ Ո՛վ ամենակալ։ որ հաստատեցեր զամ
արիս զո՝ Ձեռն որդոյտ զո միածնի հսիրել
ոյ։ և կազմեցեր զօրինուածս երևելի և անե

բևոյթ արիծոց իձեռն հոգեւոյդ սրբոյ. զոր
որ յոչընչէ զամ յէութիւն յորինեցեր. նքոյով հը
րամանաւ վարին ամ զօրութիւք երևելիք հանե
բևոյթք. որ յԱ՛ս, եւոր յՅերի. ՛ի Ծովէս, և՛ ի յայս
քի. քնզի դուես ամ՝ որ ետուր յողող Լուրց՝
զանօրէն պղծալից մարդկիկք ուղեղորդ գա
րուն. եւփրկեցեր զսիրելին քո զնոյ. որ պահէ՛ց
զհրաման բանիդ. ապրեցուցեր խաչանման
փայտիւն ՛ի Լուրցն հեղձղձ. որ յայնժամ օրի
նակաւ խաչին արարեր փրկուի. այժմ արա զհ
մերձուքդ քո խաչիդ յոր ելեր և հեղեր զարիւնդ
ըո՛՝ ՛ի ջիւրթի ցաւոց մերոց. և պահեցեր
զաբրահամ՛ ի մէջ ամբարիշտ ազգացն քանանա
ցւոց. որ յամօթոյ խայտառակինաց պղծութէ
մահուն՝ զաղաւնին քո զսուրայ. և զթաւշյար
յիսոյկ ծո՛ց քո. եւփրկեցեր զաղաւնին քո զուե
բեկայ՝ յանօրէն փղշտայեցոց անտի. և՛ ի Թո
ղուրմեզ ՛ի ձեռանէ՛ վէս մեծի անուանդ քո. որ
ուսուցեր վերջապտեցեր, և ետուր զբանսքո՛ի
բերանս մեր. զի այնու ապրել մարթասցուք՝
յորոգայթից Թշնամոյն. և ասես անուն իմ՛ իմ
ձեր կոչեցեալէ, և գուք տաճարէք ծոցութէ
իմոյ. և՛ ասես Թէ զանունիմ սբ առնիցիք ի
սիրտս ձեր. և եղեր բան՛ իմոյ՝ նման րե լիւքն

ասել. ահա եղիցի անուն քո՛ իմիր մեր՝ զոր խնդրեմք իմէն։ Եւ ահա ժողովեալքն իմիր մեր բազում էարք՝ պղծել զանուն քո ահա որ իմիր մերէ. հզօրագոյն անուանքդ. զի թէպէտ եւ մեք տակաւին հանարժան եմք. սակայն դու ըստ պահեա յանարժանութենէ մերոյ. մարդասէր եւ քաղցր. որ արիւեր զմեզ յայս փորձութիւն. տուր մեզ յաղթել քո զօրութեամբդ. զի քո է յաղթութիւն, եւ յաղթեսցէ անունդ քո. եւ պահեսցէ զմեզ յուսով ըզաստուածքն. զի այսու մտցուք ի թիւ ընձեռակաց արդարոց քոց. եւ առցուք զվարձս վաստակոց՝ զոր տայցես ակնատուցանես իւրաքանչիւր այնոցիկ՝ որ կացեալ իցեն յահիւքուս. եւ պահեալ իցեն զհրամանս քո։ Եւ ապրեցուցեր զնոյ իջուրցն հեղեղէ. ապրեցո՛ եւ զմեզ յանօրէնութեանս հեղեղէ՝ որ շուրջ պատեալ է զմեզ։ Եւ թէ զգազանս եւ զանասունս ապրեցուցեր իտապնին. որ չափ ևս խնայեսցես՝ իքո պատկերս, որ զքեզ փնտրեմք։ Սակ եթէ՝ ի սողունս եւ ի թռուչունս խնայեցեր. որ չափ ևս խնայեսցես զմեզ. որ անուանեցեր տաճար կամաց քոց։ Եւ դարձ՝ իբրև այս այսպէս եղիցի՝ ժողով ամբոխին իմիր կուտեր. բազմութիւն մարդկանն էին քեզ պատասխանելք այնպէս՝ որ ոչ էին տանել զնա

յարքունիս։ նախարարքն համճամճք աւագա
նոյն։ շքաղիքը որ եկեալէին պատիւ առնել
նոմա, հերթալ ընդ նմա յարքունիան։ զի տարցեն
զնա հինուէ տրդատայ թագաւորին, հաւիհնուէ հայոց։
Իսկ նոքա արտաւոգիչ ոզորմ ոզորմ՝ զձեռս համ
բարձեալ յԱս։ խնդրէին՝ իւիամարտ առնէն՝ ապրե
ցուցանել զնա յանօրէն ևայանրծէն պղծութէ
հարսանեացն։ զգուչին բարձեալ լալով մեծա
ձայն ձէնէին ևասէին։ քաւ լինի մեզ եթէ պատ
րիցեն զմեզ մեծուելք։ կամ հաճոյասցեն զմեզ
վոխիուելք։ կամ հրապուրեսցեն զմեզ թիւրելք։
կամ նեղեսցեն զմեզ հնձելք, կամ վտանգեսցեն
զմեզ տանջանք հարուածոց։ թէպէտ հրթիռ և
ազգի ազգի տանջիցէք զմեզ։ կամ երկիցուք մեք
արդեօք յահատին մհնանէն՝ զոր ածէլոցէք
դուք իւրեր մեր։ քաւ լինի մեզ եթէ վոխանակեցք
զանցաւոր հեանս՝ ընդ յաւտնական հենացն, որ ոչ
անցանէ։ որոյ տրուն յէուէ հաստոյս։ ան վո
վոխեն բարիքն ամ, ևոչ անցանեն։ Այլ ոչ խո
րուելք։ ևոչ բուձրուելք։ ոչ վիշտք։ ևոչ ջրկելք։ ոչ
հապանք։ ևոչ տանջանք։ ոչ հուր։ ոչ ջուր։ ոչ
սուր։ ևոչ զբօսանք։ ոչ պատրանք։ ոչ մեծուելք։
ոչ աղքատուելք։ ոչ այս եմ, ևոչ այն եմ։ ոչ հեանք։
ևոչ մահ։ ևոչ այլ ինչ կարէ մեկնել զմեզ ի խորոյն

քի. Օ՛ն նման ճաւանդեցաք զսրբուհիս մեր. զն
նա մենաւք, հաւիրոյ նր փափաքել սպասեմք. մին
չև կացցուք առաջի փառաց գովութեն նր՝ ա
ռանց ամօթոյ հպարտանոյն։ Ընդ եղեալորս
տուն սաստիկ չիից անհնարին. հաճաբեկել
զամամբոխն. հձայն զի ասէր ցնա. Թէ զօրացա
րուք. պինա կացէք. քաջալերացարուք. զի հա
ճէ ձեզմ. հպհեցի զձեզ ամ ձանպրհս ձեր. հ
ածի զձեզ պհել անարուք. հհասուցի զձեզ
մինչհիաեղիս յայս. զի հաստ փուր լինի անուն
իմ առաջի հեթենոց՝ կողմանց հիւսիսականց. մա
նաւանդ զոր հռիփսիմէ ընդ անուան քուս. ար
զարև ընկեցեալ եղեր գայիանե աւազ, հքոյով
սիրելջդ՝ իմահուանէ՛ իկենս. հմի երկնչիք.
այլ հկեսջիք իսեղինն յայն՝ զոր ես հհայրիմ պա
րաստեցաք ձեզ՝ զանչննին տեղն ուրախուքէ
ձեզ. հոր միանգամ իբրև զձեզզ իցեն։ Եւ այնպ
յերկար որոտացել. զն թմրել լինէին մարդիկն
յահէ անտի. հբազմաց ընոստուց անգուշել
քշմ երիվարք հեծելոց՝ յահէ անտի զբշմս ըն
կեցեալ. հզբշմս առաքուր հարել ստակէին.
Եւ մարդկան ընդ միմեանս իսկ ամբոխել՝ ընդ կուտա
կեն՝ բշմք զբշմս կոխել ստակէին. հբշմց լինէր
կոտորած. հձայն աղաղակի հվայոյ. հանհնարին

ջարիք հարհաւիրք՝ իվէր մարդկան հաճնէր. և
բղխմբ մեռան. և բզիմաց արիւն հեղէլ շնչին ոտս
գանէր. ¶ ընդ՝ իբրև այս չորեթ աւրինի եղև՝ ի
նոյնէ՝ իմիջ հուտասակ լոց մարդկան բզխմունն.
¶ մանր՝ իմեծ սպասուրայն արքունի՝ ընթացան
անդրէն պատմելթ գերին զամ բանս նոյ. քզի գի
պէցան անդ նշանագիրք՝ որք գրէցին զամ լուծ
ան. և ընթերցան առաջի թագրին. ⁂ ¶ սէ թագն.
փոխանակ զի ոչ կամեցաւ գալ պատուով շքե
ղուբ. կամք բռնաբար ածցեն մինչև յպրնան.
և մուծցեն զնա մինչև իսե նէկն արքունի. ¶ զդ
առէջ զնըն հրամիսիմ սպասուրայն բռնաբար.
մերթ վերամբարձէլ. մերթ իքարշ ¶ ունա աղա
ղակէր և ասէր. տրէյ սգնեա՛ինձ. և ամ ամբոխն
զկնին նը՝ փողէլ թնդէր ձրն իբզմունէն. ¶ զդ՝
ածին մուծին զնա յպրանս թագրին՝ մինչև իսե ն
եակն արքունի. ¶ սակ իբրև արգելին զնա իսե ն
եակն. սկսաւ խնդրել ի նէ, և ասել այսպէս.
⁂ Տէր զօրութեց. դուն աճ ձգիս. ¶ ուրեմն որ
հերձեր զծովն կարմիր, և անցուցեր զժողովուր
դոքս. ¶ ուրեմն որ զամուլ զվէմն դարձուցեր
ծնընդական ջուրցն վտակաց. և արբուցեր
զժողովուրդն ծարաւէլ. ¶ ուրեմն որ իջուցեր
զծառայքդ յունան յանդունդս խորոց ծովուն

հեւտուր առնուլ զչափ քոյոյ զօրութեդ։ Եւ
տաքսեցեր զինա՛ իգուրս՝ քան զմարդկայինս բը
նութիւն։ Եւ զձեզ միւսանգամ առանց ապականու
ածեալ՝ողջ անդամ կացուցեր զինա՛ իւրեանդանու
թե։ զի եւ մանչին անգամ ոչ շարժեցիր իւար
սից նը։ | ՚ի՛ր որ եղբանիկ կե բակուր արկը
գազանացն՝ ապրեցուցեր յահագին ժանեցն։
կացուցեր զզբպարտեալն աւելի նեղչացն փա
ռաւորութե։ | ՚ի՛ր եզերիս մանկունան՝ որ
արկեր յայրեր վիշ զբեզ պաշտելոյ։ ձողն հանա
րատ՝ իմրոյն պահեցեր։ զի փոխարէցին զբեզ՝ որք
տեսին զսքնչելիս քո։ | ՚ի՛ր եւտուր խոստաձա
րակ լինել՝ խիստ հանօրէն թագուին բաբելացոյ։
քզի ոչ խոտացաւ փոխարէ զբեզ՝ իմէր սքանչելեցն՝
զոր ցուցեր նմա։ փոխէ՛ զնա՛ իկե բարձնս անաս
նոց։ Ե գազանս անասպատի եդեր զբնակուն նը։
և Ե ցիւս վայրի զարօս նը։ | ՚ի՛ր հզաշախինք
շուշան՝ կրկին ապրեցուցեր յերկուց մահուց
փրկեալ։ և խայտառակամահ սատակեցեր զա
նօրէն թշնամիան։ հապա պրծնոց արդարեալ յոտա
գերոյն՝ իքեզ՝ ընորհեալ հանգնեցեր։ | ՚ի՛ր նոյն
ինքնեա՝ հասիք քո ոչ պակսին։ | ՚ի՛ր տէր զփառս
քո այլուսոչ տաս։ | ՚ի՛ր ես որ փոքրեալդես՝ ի
մեծ տամ ահիզերայոյ։ | ՚ի՛ պղծեսցեն զնզբ անուն

քո՝ Տէրն նոր։ ¶ Ահա կարօղ ես միրհէ ըզնա՝ խոշնձու
թէս յայսմանէ. զի սրբուհի մեռայց վն անուան
քում մեծի։ ⁂ ¶ Ըդ մինչ դեռ նոքա հռիփսիմէ՝
զայս ամ աղօթս առ աճ մատուցանէր. ևկն ե
մուտ թագն տրդատ՝ ինեըքս՝ իսենեական՝ ու
էրն զնա արգելէ։ ¶ Երև ևկն եմուտ՝ ինէրքս.
առ հասարակ մարդիկն՝ ոմանք արտաքոյ ապա
րանիցն. և ևկեսք՝ իփողոցն՝ ինեըսագոյն՝ առ հա
սարակ երգս առնէր բարբառեցան, կայթիւք
վազելով՝ ցոյց բարձեալ մարդկանն. ևկեսք՝ ի
բերդմիջին, և ևկեսք զքաղքամէջն լցին խանձոյիւք.
առ հնոյ համարէին զհրնեցոյ պարան պարել.
և զկաքաւան յարդարել։ ⁂ ¶ Ասէ ցնա ճայեցաւ
յիւր սիրելին հռիփսիմէ՝ ապրեցուցանել զնա
զի մի կորիցէ առանգն՝ որ պահեալ ևզգուշա
յեալէր. և լուաւ աղօթից նր՝ զօրացուցանել
զնա. իբրև զյայնըն, և զդեբուկրատն՝ եւ նմա զօ
րուի. զի ապրեսցի՝ իատամբ ոչ բռնէ անօրինին.
⁂ ¶ Ըդ՝ մտեալ թագաւորն բուռն հարկանէր
զնմանէ՝ կատարել զկամս ցանկութեանէ իւրոյ.
⁂ ¶ Ասկնա զօրացեալ լինէր՝ ի հոգւոյն սրբոյ. գա
նանաբար ոգորել. առնաբար մարտնչէր՝ ընդ
րեք ժամուն ասկսել մարտնչել՝ մինչև ի ժ. ժամ
աւուրն. պարտեալ լինէր թագն. և զայն՝ որ ան

հնարին հմարել էր ուժով· որ մինչ յունաց երին
էր, ընդ այժ այնգուե ոսկերաց ցուցեալեր,
և զարմացուցեալ զնոսն· և՛ իմաստունն իսկ·
իբրև հայրենի բնուն եհաս՝ ընդ գործս արուե
քալուե և անդ ցուցեալ· և այն՝ որ այնպ ամիս
հրաժարեալեր· արդ՝ յաղէկանէ միոջէ պարտել
վաճառականայր· կամօք և զօրութբնէ։ ‡ Ընդ
իբրև պարտեցաւ· վաճառեցաւ, և բաբաւ· և
նա արտաքս, և՛ ած ել զերանելին գայիանէ
և արկանել խաւսան՝ իպարանոյն· և ած ել ու
նել զնա առ դուրս սենեկին· և ինքն՝ ինքեր քս
մտանէր անդրէն· և ել գանս՝ իբերան սպա
սաւէին՝ զի սակեսցեն զան հրապոյրն գայի
անէ· ասէ՝ իդ րաց անտի՝ ինքեր քս՝ իսենեակն
առ հռիփսիմէ՝ թէ արա զկամս դորայ, և կեաց
դու և մէք։ ‡ Սկսեր յանձին կալեալ իսօսել ընա
նուն իւրում· և մատուցեալ՝ իդ րաց անտի՝ ասէր
՝ինեըքս՝ իսենեակն առ հռիփսիմէ։ ‖ Երդեակ·
պահեսցէ զքեզ քս՝ իպղծուէդ· և լինի քեզ զօ
րաւիգն· քահ քեզ սրդեուկ· եթէ լսցի քեզ ել
նել՝ իժառանգուէն անտի կենացն այ· և ժա
ռանգել զանցաւորս՝ որ ոչ ինչէ· այսօր, և վա
ղիւ կորընչի։ ‡ Երկիւղ իմացան թէ զոր իրաս
յամաւնեսցի մատուցանել քրիստոսի՝ հար

հանէ ինն զբերանն մինչև թաւիեալ աստմանից
նր։ և աստիպէին ասել նմա՝ զի արասցէ զկամս
թագրին։ ¶ Եւ նա ևս զկնի պնտեալ ասէր։ քալա
լերեաց պինտա կաց։ և այժմ տեսանես զքո՝ ասա
որ անձկացեալնէիր։ ⁂ Յուշ լեցի՛քեզ ո՛րդեակ
հոգէ խաւսն անուանդն։ որով զքեզ անուցի։
Յուշ լեցի՛քեզ ահեղ ձէն խրատան։ որով զքեզ
պրբեցի։ ⁂ Յուշ լեցին հլծնքսիմ, և քո՛ խմիաւին։
Յուշ լեցինքեզ և քժ կն մահաւ։ զոր՛ խմիաւին
ամք ըմբեւլոց։ ⁂ Յուշ լեցի՛քեզ։ և յարուն ամ
տեզերաց։ ⁂ Յուշ լեցի՛քեզ։ և մեծ ատանն
յանդիմանուԹի։ ⁂ Յուշ լեցի՛քեզ։ և այրուն
յուժնկն գե հենոյն տանջանաց։ ⁂ Յուշ լեցի
՛քեզ։ և անձկին ազրգնք արգարոյն։ զոր և մեզէ
պատրաստել։ ⁂ Յուշ լեցի՛քեզ։ ահեղ ձէն և երկ
նաւոր բարբառն։ զոր լուար գու իսկ քեզէն
՛քո ականջք յայսմ աւուր։ քալէբեցի որ զօ
րացոյց զքեզ մեօք հանդէն։ նոյն և արժանիս ի
րացոյց պսակին և հանգստեանն զոր խոստաց
և զօրացուսցէ զքեզ մեօք հնդէն։ զի լցուքբնա
կիչք այլ լուսեզէն յարկացն յաւետնկնուց։ ¶
ուրն և թագրն և ահեղն մեր։ որ վնր մեր խնրհեցաւ
յանարգուն։ ոչ թողեալ զմեզ յանարգանս։ զի
զօրուեց նր ցանկացար։ փրկիչն ետաց օգնեսցէ

մեզ. որ ոչ թողու ի վայր գյուտացեալս իւր. և
արժանիս համարեցաւ զմեզ՝ իւրոց բանից
քաղաքեալս տալոյ. զինա անարգամեծար տալ.
Վնաս ինքն ազգեցոյց զմեզ զաղաչանիցդ իւրոյ՝ յայտ
մեզաց. ց Հայցատր իսկ լուաք. զի էր ազգել զմեզ
առնառոտ աչօք, և պահեցոյ զմեզ միշտ։
Վայց միայն խոհրդոյն մի մեկնեցուք. այլ զար
թուսցէ զզօրսն իւր, և եհեծցէ կեցուցանել
զմեզ. և մեք զանուն նոր կարգացուք. և երբե
ցուսցէ ոտ զերեսս իւր ի մեզ, հակիցուք. զի
նոքա ասէ փրկիչ մեր. վա՛ նոր համբերեցաք զօր
հանդէպ։ ‡ Ընդ հնոյն ի քեզ ոտն. որ վա՛ զմեզ բար
ձրացուցիչ լոյ խոնարհեցաւ, և եհ ի զարիւն
իւր իմոյ խաչին. վա՛ կենաց մերոյ եփրիւէ՛. ի
մէնջ վարեցաւ. զիր զնա՛ իմոխ քուս՝ և կարդա
զնա սրտիւ քոյ. ահա հնձէ քեզ օգնուի. և զօ
բացուսցէ զբազդուհիս քո՛ ց զանկանն դաւթի
՛իմոյ արկցէ, հաւիծոյն. որ իբրև զուլա այ
ծեց չէզքէրեհանէր. նա որ զարի հակայն զար
դեաց՛ ինձեռն ծառայի իւրոյ դաւթի. խորտա
կեսցէ զչարուքի անօրինիդ՝ որ առաջի քո.
դուստր մարգարէուէ հաւատացն դաւթի. և
անէծարդելոյ՛ իմոյ բազկաց իմոյ. առաջի աք և
փառաբեալ սեզանոյն այ անար դու աղախին քի.

այն որ այսօր իսկ յայտնուէք գԹուէք՝ եւ մարդա
սիրուէք իւրով յայտնեցաւ մեզ։ որ իմաստուէք
ինդրեցաք զնա։ նոյն տայէ քեզ մեռք հնդէ՝ ա
ռանց ամօթոյ տեսանել զնա դէմ յանդիման։
Եւ զայս ամ[ա]ենեցաւ գայիանէ՝ իբարբեան
հռոմայեցւոց։ ընտանուն իւրում՝ իդրաց սե
նեկին։ մինչ դեռ Թիքրն ոգորէր ընդ սրբոյն հը
ռիփսիմեայ։ այց գոյին անդ ոմանք խոպաւո
րացն արքունի՝ որ լսէին զայն ամ բարբեան հռո
մայեցւոց։ եւ իբրեւ լուան զայն ամ՝ զոր խո
սեցաւ ընդ գայիանէ ընտանուն իւրում։ ինչ
առին զնա՝ իդրաց անտի։ Օի Թէ պէտ եւ քիշմ
անգամ հարին զնա, ածէծէցին քարամբ զերե
սս նր։ եւ Թափէցին զատմունս նր։ սակայն ոչ
շրջեաց զբանս իւր՝ խօսել ընդ աղէկանն այլնոյ։
այլ զոր սիրէզն արդէր բանիցն իւրոց առաջ
նոյ՝ զնոյն յաճախել բազմացուցանէր։ Եւ
Թիքրն մարտուցեալ ընդմա՛ ինչ։ ժամէ առուրն
մինչեւ՛ իպահմի գիշերոյն՝ պարտեաց զԹիքրն։
եւ զօրացեալ լինէր աղէկին՝ ինդոգոյն սրբոյ։
հարեալ՝ վանեալ՝ պարտեալ՝ վասնիկաբէկ առ
նելով զԹիքրն։ մերկեալ ընկենոյր զնա մերկ, եւկո
զոստաս եւ ինդձիոյն զԹիքրն կացուցնէր։ զպա
մուճանն պատռեալ։ եւ զնշան Թագին ցրուեալ։

հոդուցանել ևամօթալից թողլոր. թէ պէտ ևզնուր
զգեստիկին քակէ ի պատառս ինձանէ իդուրս
բերէր՝ յաղթող պահեալ զանձն իւր սրբուէ։
¶ Ու բայց զդուրս սեղնեկին բռնաբար՝ իգուրս
ելանէր. հերձեալ զամբոխ մարդկան, ևուչ ու
րուք կարացեալ յաղթահարել զնա. ընթացեալ ի
քաղքամէջն. ելանէր ի արևելս կոյս՝ ընդ արեկ
դուռն քաղքին։ ¶ Ու երթեալ առ հնձանօքն՝ ուր
էին իսկ յիւղ վանքն իւրոյն. ձայն ետ առ հետ մա
տուցանէր ընկերացն ևինքն անյանէր հրուստ
մի՛ իքաղքէն՝ իկողմնմի հիւսիսոյ՝ իտեղիմի յա
րևելս կոյս. իսարաւանդակի բարձր աւանակ
յաւազին տեղի մի. մօտ իբուն պողոտայն՝ որ ե
թայրյարտաշատ քաղք. իբրև ե հաս յայն տեղի՝
ծունր եդեալ հայր յաղօթս ևասէր.

ՏԻ՛ տէր ամենակալ. ոլ կարիցէ հատուցանել
քեզ զիւրումբն բարեացս՝ որ՛ իքեն շնորհէցեր
մեզ. զի ոչ ետուր զոյգան մեր հատուատուն՝ որ՛ի
քեզէր. հապրեցուցեր զմեզ՝ իպղծալից ժան
եայդ գինին՝ որ կամէր ապկինել զմեզ. այլ զի՞նչ
ևս կայցէ՛ իմեզ կար՝ փոխարէնս հատուցանել
քեզ. բայց անձինք մեր՝ փոխանակ վրկուԹե
քումն. զի գու տար ինքնին արժանի արարեր ար
բանեկուէ կրել զանուն քո՝ որով ապրեցուցեր

զմեզ

զմեզ ընդ քեզ այլ զայլոսն ոչ գիտեմք եւ զա-
նուն քո անուանեմք զոր հանապազ այլ մեզ
լաւ մեռանել՝ խրատուիչ մերում քեզ ձգի
ցեմք զձեռս մեր՝ յայծս օտարս որ չէն իսկ այլ
ոչ ինչ իսկեն առ պաշտամունք հետ անոսոց
զի գոնեա արարիչ՝ ասեմ՝ ինքն է ստրկու-
քո միածնին՝ առանց որոյ եղեւ ոչ ինչ եհո
զիդ քո բարի առ ընտրեացդ մեզ՝ հայր ու-
որ տանի զմեզ ի բարուխս յաւիտենից յԵր-
յանդիման լինել քո եմք առ քեզ միածնիդ քոյ
զի առանց սմօքա կայցեմք՝ ի զոհման ալոյ
յորժամ առաքեացես զգա՝ խաւարասաստ լու-
բնահուէտ հայելյամբ բնահիւս ձրի ստեղծ
իսկ զսիրտս որդւոց մարդկան՝ ի միտ առնուլ
զամ գծանոյզ զի ամէն ի ժ զիշերոյն քումմէ եմք
եւ հաշնէ արօսիքոյ մոցուք խնկոս քո զոր պատ
առ ցեր սիրէիք քոյ՝ փուխ ամէն առ՝ զի ե լցուք ի
մարմնոյս՝ եւ հատանեսցուք ի գունդ միածնի որդ
ւոյդ քոյ սիրելոյ՝ ընդ որ սիրէցին
զոր երեւեալ գաստեան առն մերոյ յիւրմ
ծուէս եւ ի թ ապրեսցուք՝ այլ ե թէ եկեսցեն
տանջանք՝ իմք մեր վէն անուան քոյ՝ պատրաստ
եմք՝ զի ոչ զրկես գու զմեզ՝ եգուս առ ինքնին
վկայես ինձ՝ զի վարձուց երկրաւորեաց կենացս՝

եա ինչ ուչ ցանկացայ իմանկուԹէ իմմէ · վա՛ զի
նայեցայ Հհաւատացի բանի քում զոր ասացեր ·
Թէ վայէ ձեզ յորժամ բարի ասիցեն զձեզ մարդիկ · այլ երանի՛ ձեզ յորժամ նախատիցեն զձեզ
Հալածեսցեն Հասիցեն զնամ բան ջար սուտ
զձէնդ վա՛յիմ՝ ցնծացէք Հուրախ լերուք · արդարև
ցնծացաք Հուրախ եղաբ ընդ այս պատրիարգ որ ե Հաս
մեզ · մարտնչել սիրով քով · զնչացաղԹեցիք չացաղօղ
զօրուԹիդ քո · Հետ մեզ չացաղԹել ։ ուրախ եղաբ
ընդ այս փոխանակ աւուրցս՝ որ խնդրՀ աբրին զմեզ · և
ամանդ յորս տեսաբ զչարչարանս · Հայեաց՝ տէր ի
ժառանգուԹիդ քո Հիդծս ձեռացդ քոց · Հատուցանել
նորդեա մեզ ՚իվերին քՀՀդ քո եՀմ՝ որ ՚իբար
ձուննս · ուր ժողովեսցես զնամ արդարս զնբս
Հաւիրելիս անուան քոյ · եղիցի լոյս ՚ին ՚իվ
մեր ։ ։ ։ ։ մինչ դեռ երանելին Հովիսիմէ խո
սեր զայս նամ · անդէն ՚ինմին գիշերի եկին Հա
սին վաղվաղակի ՚իտեղն անդր · իչխանքն թագրին,
Հրամայեցին զաՀճապետքն զաՀճքն Հնձրգ · և զնահբ լու
ցեալք առանձին նոյ · ։ ։ մատուցեալ կապեցին
զնա ձեռս յետս · և խնդրեին Հանել զնէն զուն ·
։ ։ ։ Հարկ նա ՀամարձաբուԹիք բայել զբերանն՝ ՚իբրովի
Հանել մատուցանէր զնէզուն · և անդէն զՀն
դերձին պատառատուն՝ որ էր զնովաւ՝ ՚իբա

զերծ ուքին՝ ինձանէ. և հարեալ զիս զիցս՝ իգեա
նի ընձեռացին, և ընդ ոտիսն եպրկեցին զնա. և մա
տուցին կանթեղս ցմեծ ժամս. այրեցին և խո
րովեցին զմարմինս նորա հրով կանթեղ ցայն. և ա
րինս վաթեցին ընդ ոգոց նր. և իվայր վաթեցին զա
ղիան նր. և մինչ գեռ ևս կայր կենդանի՝ փորե
ցին զաչս նր. ապա անգամ անգամ յօշեցին զնա
և ասէին. թէ աւքն որ իշխեսցէն անգոանել՝ և ա
նարգել զՀրամն Թգրեց. ընդ մին օրինակի կորիցեն
ի՛ն և այլ քրիստոնեայքդ ընդ նա եկել
էին՝ աւելի քան զեօթանասուն մարդ. այլ որ՝ի
ժամու անդ հասին՝ իտեղին յայն՝ որ կանգ րէին
ամփոփել և թաղել զմարմինս նորա. որոց ելիր սուր
եդեալ կոտորեցին իբրև զչոգիս. որոց ասա
յել կանոյ զայս. սիրեցաք զքեզ տէր զի լսես
ձայնիւ աղօթից մերոց. խոնարհեցուցեր զուն
կնքո բարերար, և մեք կարդացաք առ քեզ. ըզ
քեզ տէր փնտրեմք որ ժէզ զրկեցեր զմեր անար
ժանուն՝ զի քարեացդ մարդասէր. որ պա
հեցեր զմեզ իբրև զբիբս աչաց և հովանեա
թևոց քոց ապրեցաք յանօրինացս բշմուէ. և ա
հա մեռանիմք վն փնտրեալ անուանդ քումմ
ի՛ն զայս ասացեալ միաբան առ հնրկ սպանեցին
ի՛ն մի ոմն որ անդէն սպանին՝ ինեըքս՝ իհնձա

նի անդ՝ ուրեքին վանք նոյ. որ այսպէ ասէր իժ՝ւմ՝
հրաժարման իւրոյ. թէ գոհանամ զքէն նոր
բարեբեր զի ձգիս ոչ զրկեցեր. զի ձեռս հիւանդ
էի ձուչ կարացի ընթանալ. ձգհետ ընկերացն
ժամանել. սակայն դուս որ մարդասէր ձքաղցն
ընկէ ձխոնեա ձգիմոգիս՝ իգուանդ սէց վկայիցն
քոց՝ քերցն իմոց ձբնկերաց. առ քո աղաչինն
ձմայրն մեր ձգլուխ գայիանէ. ձգքեզ սիրիչ ձ
որդէկն մեր հռիփսիմէ։ Եւ սա այսոր օրինէ
խօսեցաւ։ Եւ քարշէլ ընկեցին զմարմինոնց՝ առ
կեր լինիլ շանց. քշքին. ձգինոյ չգի. ձթռչնոց չգ։
սկ թ գրն թողէլ զիւր ամօթ կորնաց որ պար
տէր՝ որ այն չափ անուանի եղէլ քաղուքն.
առաւելոյր՝ իմարտս պետրոմացն. նա ձյոլոմ
պիւթանյոնաց հսկայազօր երեւէլ. ձբնմ գծս
արուէ ձանդ ցուցէլ. ձուչ սակաւ պետրոմոնս
մղէլ յայնկոյս եփրատ գետոյն. իկողմանս տաճ
կաց. որ ձկարէվէր խոցէլ ելանէր երիվարաւն՝ի
պետրոմէն։ սկ նոր առէլ զերիվարն. ձգասպա
զէնան առէլ կապէր՝ իթիկունս իւր. ՚ի մէջ մկա
նացն՝ իլնուշ անցանէր՝ ընդ գետն եփրատ։ Եւ դդ՝
որ այնչափ հզօր զօրուչէ էր՝ ձբուռն ոսկերջք.
յաղթկանէ միօջէ յաղթահարէլ լինէր կամաքն

ձայ։ Եւ զսյն ոչ եդեալ՝ իմտի զամօթ նախատա

նացն. այլ իսեւսիլ գեղջն ի ջեռեալ տրտմեալ
եր ընմահ աղջկանն, հառիրեալ սգայր: Տեսիք
ասէ զիահատրգասար աղգիդ քրիստոնէից. ղն
արդ հորուանեն զանձինս բշնամ մարդկան.
հանէլ յանծոյն պաշտամանէ. և յձկրաւոր կենա
ցս վայելչուէ խաւխանեն. և՛ իմահուանէ ոչ
դողան. մանաւանդ վնաքինչելոյն հուիսիմեայ՝
որոյ ոչ գոյր համեմատ յձրի ինծնուածս կանանց:
Ա Ես սիրտ հատեալ անմոռաց իմատոյ չանկանի
որ չափ կենդանի եմ ես տրդատ արքայ. ղն
զյունաց ես, և զհռոմոց քաջ գիտեմ. և զմեր
պարթևաց հոդմանս. վնզիքենաւորի ինկէ մեր.
և զասորեստան, և զտաճկաստան. և զատրպա
տական. և զնմի ընմիոջէ թուեմ. զնբշմտեղիք
այնեն՝ որ իմ խնդրուքէ հասել. և բշմք այնեն՝
որ մարտիս պատրաստ աւարի ասպատակեալ. որ
ոչ երբէք տեսեալ նմանութի այսմ գեղջ՝ զոր
հորուսեալեր այս կախարդաց. զնևայն չափ
զօրացան կնկրգուքիքն՝ մինչև ինձ յաղթեցին.
Ա Ահա՛ իվաղիս անդր մատուցեն զահճապետն՝
հինն առնոյր վնսրբոյն գայիանեայ սպանման.
Ա Ահա նա իբրև լուաւ՝ առ սէրն յեռուէ. զեղէգ
յիմարնէ ափշնէ. և ոչ յիշնէ վնսրբոյն հուիսիմ
մեայ՝ համարեցաւ եթէ կենդանի ինչ. Ա՝ ոչ

աւազուն բարձի հպատուոյ պարզևս խոստա
նայր. եթէ յանկարծ ոք հնարիցէ պարտեալ
զգրծս աղչկանն գալ առնել։ սկնա ասէ եթէ.
այնպէս կորիցեն թշնամիք քո արքայ. հոր զգծան
անարգեն, հզկրնն ձեր թագոյ. այլ կախարդն
այն կենդանի է. հը. հա ընկեր նր, որ կորոյս
զքնաղագեղն։ բրև յուսաւ թագրն՝ թէ մե
ռաւ նաև հուխսամէ. գնէ տրտմութի՛ կալաւ.
իջեւնատէր՛ իմ գեանոյն, հլայր. ևխուզ մտա
նէր։ հա հրմն տայր վա սրբոյն սպնմանն. նա խ
զեզուն ըստ ծործմկան հանել, հասպ սպանանել
վա զի իշխեաց վեսասակար խրատուն իւրով՝ կո
րուսանել զայնպիսին. որ զգիցն գե զեցկուի՛
ուներ՛ իմէջ մարդկան։ սկ դորին խրատ ան
շնորհ առնել զգիան իշխեցի. որոյ նմա զայն շնոր
հեալէր գե զեցկուի. վանրիկ զնա կտտամանհ
սպանցեն։ ըստ նլեալ դահճապետն պարծե
լով՝ չարամանհ առնել զնա. հետ հանել զնա շղ
թայիւք՛ իքշերին ըստ դուռն հարաւոյ. ըստ կոշմն
պողոտային՝ որ հանէր՛ իմեծ ամրի կամուրջն. իւ
տեղին յայն՝ ուր սովորէին սպանանել զամ մա
հապրտս. իճախճախուտ տեղւոյն մօտ խպարկէն
փոսին՝ որ շուրջ գայր զքշերն։ ևս վարել զին
ք. յինչս միւսմիւսոյ՝ իւրեն։ ևսինչ զհետ զգ

ՀԻ

ան

անգամ եւկեղեցին ընծա անդուստ՝ իհամայեց
ւոց ճէն, որ միանգամ եւկին հասին յՅր հայաս
տան ճիա, աւելի՛ք զեօթնասուն մարդ, իակ
որք սպանան ըստ կուսանան, ը գայիանեայ և
ը հռիփսիմեայ, նոքօք հանդերձ որ թուեցան՝ի
թիւ վկայեցելոցն, ը ամեն սպանեալն, ՚ք,
մարդ, ՚ռ՚ դ՚ի՛քսան եւվեց ամսոյն հոռի կատա
րեցաւ սրբոյ՛ն հռիփսիմէ դասուն սրբուհ՛ւոյ, նա
հատակից ընկերօքն հանդերձ, ՚ռ՚ե՛ի՛ւնէ՛ն,
ամսոյն հոռի, սրբն գայիանէ, ը, ընկերօքն, որ ը
նմա պատրաստեալ պսակեցան, եաւուին զնշան յաղ
թուէ, ՚ռ՚ը՛դ՝ աւուրս, ՚ձ՛իսոր տխրուէ, եան
հնարին տրտմուէ՛ եղեալ թագն, աո անծուկ
գեղջն հռիփսիմեայ, ՚պ, պայեւտ այսորիկ ժամ
տուէը որսոյ ամ զօրացն, ածէը կուտեը զպա
ռականն, խուճապական սիրէ՛ւերագագ տու
էը, թ ակարդ ձգեալ, կազմեալ օրս առնել, եր
թէը՛ի գաշտն փառական շէմակաց, ՚ձ՛ն ինչ՛ի
կառս եւեալ թագն, եւկամէր ը քշէն արտաքս
եւանել, անդէն վաղվաղակի պատուհաս՛իւր
հասանէր՛ ի՛նոնէ, եւհարէը զթագն այսոյն պղ
ծուէ՛՝՛ի կառացն՛ իվայր կործանէր, եւանդէն
մոլեգնել սկսաւ, եւ իւրովի ուտել զիւր մար

մինն, նա եւը նմանուէթ նաբուգոդոնոսորայ

արքային բաբելացւոց. եւ թէպէտ ըստ մարդկային
բնութեան արուեստքս՝ ինամանոյ վայրենի խոզից.
Իբրեւ զնա ըստ նմանի երթեալ բնակիր.
Եւ այնու հետեւ մտեալ յեղէգն՝ խոտաձիա
բանակ լեալ անհնարին անզգայութեամբ. մերկ զան
ձն ըստ աշտան կոծելով. զի թէպէտ եւ կամեցան
անդէն՝ իքեզքինն արգելուլ՝ ոչ կարացին. մի վը
բնական ուժոյն. եւմի վը զինէր ելոյժ դիւացն՝
որ՝ ինմանէն հարեալ՝ ա եւամ մարդկին որ
՝իքեզքինէն՝ նոյն օրինակ դիւաբախ մոլեգնէ
ին. եւանհնարին կոծումն՝ իվը ետին հասանէր.
Ա եւամ ընտանիքն թագին ծոյք եւապստաւորք
աւ հասարակ հարուածովք հարեալ լինէին.
եւանհնարին ստոգ եւտրտմուն՝ վը հարուածոցն
լինէր։ ¶ Յայնմ ամսի ոեսիլ երեւեցեալ՝ իվըքեւ
թագին. որում անուննէր խոսրովիդուխտ։
Ընդ՝ երեալ խօսել մարդկին. պատմէր ոե
սիլ եւասէր. ոեսիլ երեւեցաւ ինձ յայսմ գիշերի.
այրմի՝ իկերպարնս լուսոյ եկեալ պատմէց ինձ. ո՛թէ
ոչ այլ ինչ բժշկութի գոյ հարուածոցդ՝ որ
երկին հասին՝ իվը ձեր. եթէ ոչ առաքէք իքեզքն
արքեշտ, եւածել անտի զկալն գլխիգրիսոնա երկէ
ուսուսայէ ձեզ՝ զգեղ ցաւոյդ բժշկութ։ ¶ Երբե
լուան մարդկին՝ սկսան ծիծաղել՝ բնութք զուր ասեց
խոսրովիդխտն. սկսան խօսել ընդ նմա եւասել. եգոյ ոսրս

ՀՆ մոլեգնեցաւ. զե ուրուՀՆ Կարաւ՝ իբեզ. զի
արդ՝ զի այս Հնգետասան ամ զի ընկեցին զնա
անՀնարին՝ իմոր վիրապն. եզդու ասեա թէ կեն
դանի՝ իյէ. արդ՝ Հոսկերոտին խոկ ուրիցէ. զի
նոյն օրին խոկ իբրև իջուցին զնա անդր՝՝ իտես
լենէ օձիցն սոսկեալ իյէ. ‡ ոկ կրկնեց դձլև
կնոջն զնոյն տեսիլ, և Հիւդկնեց սպատնալէ օք.
զի թէ ուչ պատմեսցէ ոտկպ ստէպ՝ մեծամեծ
անկնս ընկալցի. և Հրեաքն միդկան ևթգրին՝ տ
ուաւել ևս սաստկացին մահՀուամբ, և պէս պս
տանջանօք. ‡ ե մոլեանդրկն խուսրովէ գուի
ան՝ մեծաւ երկիւղիս եզդուշուբ ասց զբանս
Հրեշտակին. ‡ ոկ նք վաղվաղակի յղկին անդր
նախնեաբ զոմն աւազ՝ որոյ անուն օտայ կոչէր.
‡ ե գնաց նա՝ կքշեցն արտաշատ՝ Հանել զնբն
գրիգորիոս՝ իմիրապէ բանտին. ևբրև եկն ե
Հաս օտայն՝ կքշեցն արտաշատ՝ ել աւել եւանկին
նմա քշեցիկքն՝ Հարցանել զպատճառս գալոյն.
‡ ե նա ասէ ԹԷ՝ վս կապելոյն գրիգորի եկել
եմ առնել զնա. ‡ ոկ նք զարմացեալ առՀնրկ
ասկին՝ ո՛ գիտէ ԹԷ կայ. զի բշմ ամբն զի ըն
կեցին զնա անդր. ‡ ե նա պատմեաց զիրս տե
ւոյն, եզգձան զինչ ե զնա. ‡ կին բ երկին կարս
պարանոցէրկայն ատուարս. ևկնեցին իջուցին

ՙինեալքս։ ՚ղաղափակեցՙ օտայ նիստն ՚իձայն ու ծ ,
հասե գրի գորիկ եթէ կայցես ուրէք ՚ելեալ
ցեա արտաքս զի տար ածքո զոր պաշտեիր գու
նա հրամայեցՙ հանել զքեզ։ ՚և անդէն վաղ
վաղակի յոտն կացեալ շարժէր զպարանն , և
բուռն հարկանէր ։ ՚և նՙ գիտացեալ հանին
զնա՛ իլէր , ետեսին զի թիւատեալէր մարմին նո
ևիբրև զածուխ սեացեալ։ ևանդէն հնձգեա
մատուցեալ զգեցուցին նմա , ևխնդուքն առին
գնացին յարտաշատ քՙեքե ։ տանել ՚իվաղարշա
պատ քՙեքե ։ ՚՚յայնժամ առ վտանգի տարակու
սի ցասուցՙ , ելեալ թագրն դիւին առեալ ածէր
լ աւգՙնե ՚խայտառակ ։ ևնաիլորքն արտաքոյ
քՙեքին սպասէին նՙ ։ ՚երբև առեսին զնա ՚իբա
ցեալ զի գային գրիգորիոս օտայՙն հնձգ ։ և
այլ եՙմ մարգիկ որ գային լ նա յարտաշատ քՙեքե ։
լ առ ևսեալ մարգիկանն մոլեգնեալ ևս
տեալ զմարմինս իւրՙց ։ գիւահարէին , ևփրփը
րեցին առաջի նՙ ։ ՚ոչ նա վաղվաղակի ծունր
եդեալ յաղօթս կացեալ ։ ևնՙ անդէն զգաստուՙ
գառնային ։ ՚և նա անդէն հրամայեցՙ զի ար
ցեն զիւրեանսՙք հանգերձս ։ ևծածկեցեն
զամօթ իւրՙց ։ ՚և մատուցՙ լթագրն ևնաիլորք ։
բուռն հարին զոտից նՙ ։ ազգէին , հասկին

Ծո՛ւղ մեղ ղ՚ասնոյանս մեր՝ զոր մեք լքեալ ա՛յլք։
՝։ Ակ նա մատուցեալ կանդնեաց զնո՛ւռն իջեա
նոյն։ Եւասկ ես մարդեմ իբրև զձեզ, եմարմին
ունիմ իբրև զձեզդ։ Բայց գուք ծաներ ուք
զձեր արարիչն որ զձեզ եղծեր արարեալ է, զոր
գանկն եզուսին, եզաստես զձոյլ եզքամաք։
Եւնա որ կարծէք թէ չիւրք զձեզ։ ՝։ Ակ անդէն
սկսաւ հրամնել տալն գրիգորիոս՝ թէ ո՞ր եղիք
զմարմինք վկայիցն այ։ ՝։ Եւնքն ասեն թէ զոմոյ
վկայիցն ասես։ ՝։ Եւնա ասէ։ Ո՛ւմն մեռեալքն
հանդչին։ ՝։ Ակ նոքա ցուցին նմա զառեղեան։ ՝։ Եւ նոր
ժողովէ զինևոնտա նոյ իսպանման առեղեին զի կային
անդէն՝ հառեսեն զի զօրուն նոյ ոչ հնչէր զմարմինս
նոյ։ զի ինն ամիս ևինն գիշեր՝ զի ընկեցեալէին
մարմինք նոյ արտաքոյ։ զի ոչ գազանք էր մատու
ցել, եոչ շան, եոչ հաւու։ Քանզի անդէն շուրջ
զբնակաւանէին՝ մօտ՝ իքաղքն։ եւոչէր հոտեալ մար
մինք նոյ։ ՝։ Ակ նոքա բերեր ին բազմ հնդձա պատոյ։
՝։ Եւ սքն գրիգոր՝ ոչ արժանի համբերցաւ զպա
տանս բերել Թագրին, կամ զայլոց մարդկանն։
այլ ի բազքանչիւր պատուատուն հնդրկին պա
տէր զնքան առ անգամ մի։ ասէ մինչև լեցին
պատանք ձեր արժանի մարմնոց սոցա։ եամին
վեաց, եառ գնաց՝ ինձանն՝ ուրեք ին իսկ վանք

նոյն։ ❡ Իւր վանս անդէն կալեալ օթեւանս առնէր։
❡ Ասէ ևրանելին գրիգորիոս· զցայգն ամ՝ առ
աճ աղօթս մատուցանէր վս փրկուէ նոյ· և ինն
դրուածս առնէր· զի դրձոյին հասպաշխարուէ
հնարս գտանել մարթասցեն։ ❡ Ի վերայ իւրա
քանչիւր թիքն՝ հնախարարքն· և մեծամեծ աւա
գանին խառնիճաղանջ ամբոխիւն քաղմուէ ի
կեալ· ինծուն իջեալ առ ջի սրբոյն գրիգորի·
ևառ ջի սը ոսկերացն վկայիցն այ· խնդրէին,
ասէին թող մեզ յանցանս՝ եչարեաց զոր մեք
քէզ արարաք· ևինդրեա դու վս մերոյդ քում
մէ՝ զի մի կորիցուք մեք։

Ասէ կապեալն գրիգորիոս անդէն խոսել
սկսաւ ևասէ· որ ասացեր թէ ամէն քո՝ամէն
արարիչ· ամենազօր· կամքդ բարեգործուէ այն
ուստէք· անհիւթական· ընիւթական արարած
ս էական գիտուքէն իւրովյանտե ջնս· ինի
հրամանէ հաստատեաց զնս՝ պատրաստեալ
յոչ ընչէ· զամի ինչ արար ամէն ամենակալ· ամե
նա տէրն· զնա ծաներ ուք· զի բժշկեսցին ձեր
ցաւքդ յանցանաց՝ ինպատու հասէ այդի· որ
վս իւրոյ մարդասէր ողորմուէն՝ խրատեաց մեզ
ձեզ· ըստ քանից ամէն ատուր իմաստուէն· ❡ և ասաց
իակ· թէ զոր սիրէ տէր՝ խրատէ· գանալից ա

նէ զօրդի՝ զոր աւին առնու · զի նա բարե-
րուեաւ կոչէ զձեզ յորդէդրուն ։ Ասէ միածին
ևաճնող որդին աստ՝ ուչ ամօթ համարի զայնոսիկ եղ
բայրս իւր անուանել՝ որ դառնան յերկրպա-
գուն նր · ևհոգին սբ շնորհէ ձեզ զառ հետ
ջեայ սիրոյն իւրոյ · զուարճացուսցէ զսիրտս
ձեր յուրախուն՝ որ ուչ անցանէ · բայց միայն
եթէ դարձջիք , ևլը կամաց նր գնասջիք · տա
ցէ ձեզ զանմահուն կենաց ։ Յլզի կոչեցէք զ-
աճ քո՝ բարւոք ասէք · քզի որք ճանաչենն զնա
նա նշէ աճ ։ Ասէ որք ուչն ճանչենն զնա · թէպէտ
ևեն նր արարածք՝ օտարեն իմնամոց և իսիրոյ
մարգասիրուեէ անտի նր · իսկ երկիւղածք նր
մերձենն առ նա · ևայցելուն նր շուրջէ զնորջք ,
ևպահէ զնս ։ Ասէ թէպևս ասիցէք դուք՝ թէ
ուր պահէ զերկիւղածս իւր · զի որ յձեռս մեր
անկանի՝ չարչարեցան , ևմեռան · ևմէք ըն կամաց
մերոյ զառաեցաք զնս · տես զի կիցյաւ ձճ զճան
գիտա մահու մարդկան · և՛ իմիւս անգամ գա
ստեան փնտ նր երևեցուցանէ՝ տալ զբարիս
սիրելեաց իւրոց · ևայնոյիկ որ ճանաչենն զնա ·
ևառնել զկամս նր ։ Յլ դուք տեսէք զայս՝ թէ
զի արդ զօրուէ ճճ ուէ իւրոյ պահեաց հաստա
տուն զնր սիրելի վկայն · ևուչ բնչ նեղուէն

երկնաբերձութեան զմի ոք ՚ինչինէ։ Եւ զաղբեցոյց
զնոքն հոխխահմէ ընկերօքն հնդ ՚ինէր պղծու
թէդ, կեանօրէնութէդ։ Եղ՝ պատրանք մէք
նալից Քրիստոսն։ որ իսկզբանէ խաբեցին՝ պար
տեցին զմարդիկ, եւ որոտատական Հանապարհացն
ուղիւրս հատատեցին։ եւ ամ՝ զեմ իսկ անար
ժանութիւն։ Ե բարեբարութիքն իւրով արժանի
արար պատրաստել զնս՝ չարչարիլ մեր անուան
իւրոյ։ եւ ետ ինձ համբերել զի հաստուցէ զնս
յհրեշտակին Ջեր։ Ե ասաց իսկ մեծ առաքեալն պո
ղոս։ զոր եհատցէ ձեզ Հանապէ՚ն՚ինին բարի
ան վայելել մարդասիրութիքն քրիստոսի օրհնել
այն որ արժանի արար զմեզ՝ հաստանել՚ի՚ման
ժառանգութէ սրբոցն ՚ի լոյս։ արդարև հաստաք
պարծանօք։ զի չարչարանօքն քրիստոսի վայելեմք՚ի
նորին վարդապետութէն։ արդ՝ զնա ծանիկիք՝ որ ըզ
ձեզ ՚ի նա առարէն կոչեաց յիւր սքանչելի լոյսն
փրկչ։ մատիկիք առնել աշխատուց շնորհացն, եւ գա
կիք զաղօթս՚ի՚նման։ ՚ի՚րաց Թողութիւնք
զամ աղա չարեց անօրէնութէ։ լուսաւորիք զանձի
նս ձեր՝ կենդանի լոյսիւ։ եւ զիտացն լուսոյ զպատ
մուհանն արժանի լինիք զգենուլ յանձինս ձեր։
Ա՚յլ մեր սրբոցն հոխխահմեայ՝ գրուք իսկ ինքնին
գիտէք։ Թէ Ե պահեաց զնա ՚ի՚ր։ եւ պատրեցոյց

ուսոյ ձերոյ՝ ի պղծուէ անօրէնութեան։ Եւ զու
ինքնին գիտես զչափ ուժոյ պնտութեան ոսկերաց
քոյ՝ զի արդ եղեր տկարացեալ ամենայն զի
միով՝ զի պահեաց զնա զօրութիւն ամենատէր քո։
Ասէ վե՛ իմ զու ինքնին գիտես՝ զի հնգետա
սան ամէ իմ՝ զի կայի ես՝ ի խուսարձուտ յանդնա
րին՝ ի խորվերատսին՝ ի մէջ օձիցն էր բնակութիւն իմ։
Եւ ահին ան՝ ուչ երբէք մեզան ինձ։ Եւ ուչ երբէք
զարհուրեցայ ի՞նձնէ, Եւ ուչ երբէք երկեաւ
սիրտ իմ՝ զի յուսացեալ էի՝ ի՞ր ձեռ արարիչ ամի։
Ա՛յլ վանկ գիտեմ զի անգիտութեամբ արարէք զոր ինչ
արարէք։ Այց արդ՝ դիմօրութեամբ ձեռներութեամբ զոր
զի ողորմեացի ևկեցուսայէ զձեզ։ Եւ զսպանել կէն
դանին բարեխօս արարէք՝ զի կենդանիք են,
Եւ ուչ են մեռեալք։ Ձեռներութեամբ զոր՝ զի նա՛ ինքնէ
որ ամի։ Ի՛իքսայ Թողէք այսու հետև զպղծուէ
պաշտմունսդ՝ զքարեղէն, Եւ զփայտեղէն՝ զար
ծաթեղէն, Եւ զոսկեղէն՝ պղնձաձոյլ պատկերացդ՝
զի սուտն, Եւ անօտի՝ Եւ ուչ զայդ իսկ ասացի ձեզ
վաղագոյն վե՛ մոլորուէ ձերոյ՝ Թէ մառախուղ
ստուերացդ իւրին Թանձրուէ՝ Նստեալէ՛ իմն
աչացդ ձերոյ սրտի՝ ուչ կարացեալ հայել՝ իմանալ՝
զմտաւ ածել, Եւ զարարիչն ձանաչել՝ արդ՝ Եթէ
զիձն ևզ ուղղուի՝ ինչ տեսանէին առ ձեռնէն

պաշտամունք մատնեցուցանել։ այլ մի՛ ոք ի քո գործոցդ
զքեզ մոլորեցուցանիցէ՝ ասելով ձեր։ զի մի կորիցէք ի
այլ մի՛ քեզ մատուցանիցէ արարչին՝ որ անքննին
առանցառեմ է առ ամենայն իւր։ որ երկիր
մտուքեզ նեղիցի՝ ի ծոցս՝ անապ՝ խնայէ։ մի քեզ
գթասցի իւրոյ։ Որ յաւուրցն առնոյց թոյլ է
մարդկան՝ գնալ ընդ կիզ իւրոյ։ Ց հասին խոկ
բարձին ծոցն զնա երթալ զկնի սրտից իւրոց
հգնացին ընդ ընկալս անձանց իւրոց։ այլ այժմ միկ
սիրէ կոչել զնեզ ձեր փառս։ եչանե զծուխ
լինել ձեզ ժուռգաւորք յաւէժ կենդանութեն՝ որ
ոչ անցանէ։ մայ զնա խոկ վկայան սիրելիս առա
քեաց առ ձեզ։ ոչք խոկայէն իւրոց խոկ՝ վկայե
ցին զմիաբանական զոյութեն երրորդ ական՝ ել
ասին խոկ մի զնածն։ որ նա ինքնէ յաւուց
արքայութի նր արքայութի յաւուից։ եւ տէրութի նր
վախճան ոչ գոյ։ եզմանկն իւրոց եդին կնիք հաս
տատական կնոտարիմ՝ իւրոց ձշտութեն կնոտոց
որոց աւասիկ ձառք ես խոկի ձեր զառամալատմին։
որք կենդանեցնեն առ ասծ։ եբարեխաս առացողացն՝
որք մաղթեն ուսել զնա առ ասծ։ զի զի մի մի
ան։ կարծէք են եզմեռելոյ քաղմոց կենդանա
նեւ։ զի ոչ մի ոք ի մեզ ապրի
զմե

զմեռեալսն ի արիծոյ կենդանացուսցէ. իսկ ոչ
մեռանի՝ զի վկայեցին ասծուէ նր. զի ոչ եթէ ա
ռանց իւրոյ մահուանն՝ կենդանուէ առ մեզ
ոչ կարէ. այլ զի մեծացուսցէ զարիծս իւր՝ իւրով
յանարգուէն ի կեանս լուծեալ. զի զանարգանս բար
ձրացուսցէ՝ իւրով իջման զմեզ լինելոյն։ | Ասկ ոչ
եթէ առանց սըգ վկայուէս՝ չկենդ ի արդեօք կա
տարեալ. այլ զի մեծացին ընդ սիրելին զնա
և զմեր շուռնդս պահէ՝ իմարմնի մերում. զի թէ
պէտ հասին մեզ նեղուէն մարմնոց վշտաց, և ան
հնարին ցաւուց՝ աւելի ոնձանք քէ զամմարդկան
զի արդ հնարէր առակալ մի օրէն՝ ամրդկային բնու
մարմնոց այնմ ահագին չարչարանացն. կամ թէ
կացցէ ոք մի օրեայ՝ յանհնարին ի հետևիւրապի
անդ յայնմիկ. յորում թաղէիկայի իմէջ օձից ի
րե ի հնէզմէ. և եւսայեն մարմնովք իմովք. պատե
կայեն շուրջ զինեմ, և կայատասին զանգամօք ի
մովք. սակայն մեծասքնչ ողբմելի ոն պիտի զնա
կենդանի. և որում ոչ կա էաք արժանի զբանս մշա
կուե բժշկուէ օգտի հոգւոց և մարմնոց. մշակի՛մք
աւասիկ իմիջի ձերում՝ հոգւոց և մարմնոց ձե
րոց պատրաստեցուք զձեր օգուտն ձեզ մատուցա
նե՛ւ ։ Այլ ի՞նչ ի՞ արե ըրուէ՞ անտի սկսցուք զպատ
գամն ձերս ձեզ կարճեր. զի ոչ եթէ ուիկ բանից

իրաւանց քարոզութեան արարչին ամի. փրկելոք սր
բեալք լինիլնուք իմոյ պատուհասէ. զի իմ
իսեռնկին կեանան վայելեսջիք. բանին աճո-
յութիւք. և զբարութի արքայութեն չինց յանձինս
ձեր ընկալջիք։ պա եթէ ակամայ ոգիսուէ
մեզացն՝ իբարապաշտ իմոյ տապաշտութէդ սր
բեալ լինիջիք. և զբարութի արքայութէ չինց յան
ձինս ձեր ընկալջիք. և զանձառ բարիսն ոչ յան
ձինս ձեր լուռնել մերթասջիք։ պա սբ վկայքն
ոչ՝ զոր գութքն չարչարեցիք. ևս ձեր նոքայ բա
րե խոսուի կարեն մատուցանել. և մեր բանիք
և չառաքա՛ և զանս և ամաստիս ձեզ օգուտ սերմա
նեսցի. բարեկեցջ՝ շատակեց կենօքս յՅերի՝ զձեզ
վայելուչս ցուցանիցէք. ոչ ես հնձրձել կենացն
զձեզ ժառնգորդս առնիցէք։ պա եթէ ոչ
կամիջիք լսել քարոզութէ բանին կենաց. ասաէն
հարէ վրիժուք՝ չարուչար հարուածովք զձեզ
ստակեսցէ. ոչ ինձեռս օտար թշնամիջ զձեզ դա
տիցի. և մինանգամայն իսկ զքէն վրիժուց կեն
դրէ՝ իսահ զձեզ մատնիցէ։ ՚ի՚ւ ու իբրև խոսե
ցաւ երանելին գրիգորիոս զայս ամենս հնդկ
ձեռն զօնիք արկեալ՝ զպատմուչանս պատա
ուէին. թագն ևնախատարքն, ոչ լեալ մխիթ թաւալէլ. և ասէ
մարդկանն. ինձ ևս մխիթ

ին Տէրիկ իբրև լը մի բերան ասէ՝ կացցէ ինչ մեզ
յայս Թողուն յայ. զի մեք կորուսանել եմք իսկ
տուէ մեռանել ինքնայոյին Հանդերձ. ասէ՝ իմ
Թէ Թողցին մեզդա այս մեր բանք։ Եւ պատասխանի
դրիգորիոս Եաստ. մարգասիրէ ասէ, Եւ երկայ
նամիտ, եբշմ ողորմ. զԹաց առ ամեն՝ այք կար
գան առնա. Եորք խնդրեն ինամանէ՝ Թողուն նոյ.
սկզբ առեն՝ Թէ ծանուցեալ զհատուածս զիտա
մեր. զի մարթացուք աղաչել զերեսս արուարչին
մերոյ՝ զոր ոչն գիտեմք. ԵԹէ զձ արդարև
գարձցի Երկնաւոր զմեզ յապաշխարուէ. և կայ
ցէ Ես տեղի դրձի. Երիցէ արդեօք հատեալ յոյս
կենաց մերոյ ինամանէ. կամ գուա արդեօք ոչ մի
շեսցեազչարիան զոր մեք ել բեզ արուք. Եաստես
մեզ զուղիղ վարդապետուԹի. Եոչ կարեալ ել մեզ
ոխս Եզբարանինիցես զմեզ. Եոչ արկցես զմեզ ար
գարև յուղիղ Հանդերձ Են. Եաստ Տէրիկ գոչիեն
լսոյ Թգլուսեն Տնդրձ՝ամ մարդիկն անկեալ Թա
ւալին առջի նր. զի սակաւամի ոչ կարէին մեկ
նել ինամանէ. վս անհնարին հարուածոցն բար
կուէ գիեամոլ տանջանացն. զի Թէ լինէին եր
եք ուրեք մեկնել ինամանէ. անդէն գիեացն ի
վեր Հատել զայրագնացուցանէին. անդ էն իբրև
ատամանքն ուռոլ զմարմինս իւրեանց։ Եղբ իբր

լուաւ ասէն գրիգորիոս զնոմա զանս՝ զոր իսօսէցան
նոքա առնլով նմա։ Ով յարուածոյս հարել ցինա
զուք ինքնին գիտէք զայն ամ չարիս՝ զոր զուք
ելիս ասելիք։ զի արդ կորնչէ մեզ տոկալայնչափ չար
չինոցս վրայ։ կամ զոյր հնար տոկալ մարդոյ ճամի
լոկ, իսեալենէ օձին մինչ բացուստ իւ ամ փաղ
չէլով մարդիկ։ ԹողլԹէ իմէջ բազմուէ օձից մի
նել չամս հնգէտասանս, լողջ ապրել։ տոկալ կս,
լբնաակէ իմէջնոյ հնարզ։ Ով յայդմ իսկ ասէ
ոէք զզօրսն ի սրընչին։ զի ոս զնամարար։ զի արդ
հկամիցարժամ հկամի կարծղէ զիւրսազանչիւր
բարս փոխոխել։ զի հայն զմեզանչին զԹիւնաւոր
զգձնուն յանհնարին գբի անդնդի՝ ըս արժա
նի իւրսամ ձչիս քաղքրացուցանէր։ զի Թէպետ
հմէք անարժանեմք։ սակայն մես ձերոյ օգտի ըզ
ս ղպահէ երևեցոյց զիւրոյ սքնչէ լուացն զզօ
րսն։ զի հմէզ ցկէաձել։ զի հզձեր մշակուէ
զգարձն։ հզձեր օգուստն եկէ ըսբրել ձեզ։ այ
մարդասիրուԹինն մեջ ասէ ձեղ կորեսցի՝ ե
համէր արդեջ հնար աղկան միոյ մանկամարդ
դոյ զգէմ ուներ ասէն հսկայի։ ե հասեակ իսկ
այջ ձերոյդ։ զի արդեր հնար այդմ լինել։ կ
Թէ ոչ յայնէր ասեհալ իրաւունս յաղԹուԹէ,

ինչ
ձբ

որ յաչս ձեր մեռեալ էի։ Ց Հպուռք իսկ վիայէր
այլ պատմի։ Եւ զի զնոս ապրեցոյց Իմահուանէ՝
քուցանել զաբանէլիսն ոչ։ Քզի ոչ իսկ Թաքչի՝
ան՛ձին ինչ պիծանոս տամ։ այլ զի ոչ հնար Թա
տի ողջ անդ մկիջքն ոչ։ իբր ոչ եթէ զայս ասէլով
րապն՝ յանհնարին տեղին մահուան։ հեռի ան
ժանի հմիրեցաւ արբանեկուէ իւրոյ։ զի հպու
լ այլ մշակսն մտել՝ վարձս առցես զանպակն պար
գևացն քի։ զի հձեր իսկ ընկեցել զնս Իխորվի
ժամ աւուրս տեսիլ տեսել աչօք բացօք զհրե
տակ ոչ՝ զի հանպ զքալելերէր զնս, հաստր։ Ց
հայժմիկ զնոյն տեսիլ տեսանեմ։ որ ասէն դիս
Թէ քալեր պինտ հայց։ զն որ ոչ պահէց հար
ժանի հմիրեցաւ արբանեկուէ իւրոյ։ զի հպու
լ այլ մշակսն մտել՝ վարձս առցես զանպակն պար
գևացն քի։ զի հձեր իսկ ընկեցել զնս Իխորվի
րապն՝ յանհնարին տեղին մահուան։ հեռի ան
տի ողջ անդ մկիջքն ոչ։ իբր ոչ եթէ զայս ասելով
անձին ինչ պիծանոս տամ։ այլ զի ոչ հնար Թա
քուցանել զաբանէլիսն ոչ։ Քզի ոչ իսկ Թաքչի՝
յամենապէրգէն ոչ։ իսկ վիայէր իմահուանէ՝
հայաստան երիս՝ վեց նչ արդար արեանն հեղլոյ։
հձեր քաւուն աւաղիկ ձերոյ ապաշխարուէ
Իմկնէ ոչ ձեզ քարոզել։ այլ ինկամս կենչ իմոյ։
Իսկ արդ գոչել ինձ արդեօք հնար՝ Իշխանուէ իշ
խել բանի՛ Իձէնչ Թաքուցանել։ Թող Թէ քէն
հնին առել չոչ։ զի հեռս՝ Իխորվիրապի անդ՝

ինձ. որ չարչ ձեր մեռել հիմրեմ։ ¶ Ցաղուկ զի մեռել
էիք՝ իմեղս ձեր։ ապաւաղիկ մեռեալքդ՝ ինձեան
մեռելոյն կենդանանայք։ վայ զի տուաւ ինձուս
իմպատմել զկրիմս այդ։ գարձուցանել զձգ՝ իչչ
մարտաւէ Հանդիպին։ ու՛խաց լինել ձեզ զյաւնայ
նուէց պաշտմանդ այդի։ ի՛քարէ՛ն եւ փայտէ
ղէն։ յարձաթագործ ու՛խպղնձագործ պատկե
րաց այդի։ որ ոչ ինչ իսկ ունին, եւ ոչ ուժք պիտանացուս
¶ Առնէ առաջ կենդանի որ ունի զոգ եւ զշունչ, եւ զմտաւ
եւ զիմաստ։ ինա։ ե՛ իբաեան նոր որդին միածին։ ե՛ ի
հոգին կենդանի եւկենդանարար։ որբիչ հրաւիչ ինչ
պատուաց եմիասաբանչաց իւրոց։ ¶ սակ ե թէ
զձե զյորդոր եյօժար տեսանիցեմք՝ դձ առ
ուծոյ ի անդր։ մեք ախորժ յօժարուիք սկիզբն
արուցուք ձե՛ զ՝ պատմել մեր արարչուէն։ թէ
զի ոչդ բարի առ զձաւ շա՛ իբարեկրիւ անաչ։
թէ զի ոչդ վարեցան կարդ շիս։ զի ոմանք չ
մարդկանէ զՀաձուլ կեզ իւրեանց՝ կ՚ուրեցին առ
ուծ։ ե թէ որ զչարն գրծեցին՝ պատժե ցան առ
ուն չՇրի։ ե թէ զի ոչդ որդին ոչ եկն մարմ
նով ¶ անարգուիք։ թէ զի ոչդ գաւթչէ իմահ
Հանի նոքին մարմնով հարուցեալ հոր։ եվն լինել
բարեացն, եհնդ ըզձ զ՚ուստանիցն։ ¶ թէ զի

ԱՆ ՁԳ

պատմէ զին անհաս ևանքսաւ, ևանքսամանդ դայիկ։
քնուէն կարիցէ ոչ ձառել. ևՅինն զայն կարիցէ
գիտե մէ թէ նոճ չգիտ ած։ այլ ոչ եթէ զանհն
նորին զիպաղուզոյն ևնմանոգոյն բանիւք զիհոխա
նորդն թէ ևտրե՛ք զի վն ած ունեն բանք զի
կրնին ած ունեն։ ևկն ևորագոյն հմիե՛ցէք ևնդ ևվն
ևրնդ ևշիե՛ ևտրե՛ց յօգուտ վուր թոմք հիտել ևս
ցուք պատմել ևնզ։ ևայս վն մեծի մեոյ միայնոյ ա
ակայն մեր սկսել անգուստ աստի սկիզբն արա
ակայն մեք ձե՛զ խնդրեանն սկիզբն ասլե՛լ՝ սկս
բան ևրնդ ևրնդ ևրնդ ևրնդ ևրնդ ևրնդ ևրնդ
արձնի լինիք մտանել իշնորհս ևն մերոյ յիսի քրս։
պատմէ զին անհաս եանքսաւ, եանքսամանդ դայիկ։

անքննին է, հանմատոյցէ. անխմոյէ յամարա
րածոյ. աներևոյթ իսեալենէ, և մօտ առ աստն.
և ինամօք տեսչութ գթութ ընտրհաց մարդ ասի
րութ իւրոյ. ոչ տեսաւ երբէք իմահկանացու
մարմնաւորացոյ. նա և ոչ ինոդէ ընինաց զուարթ
նոց. միայնէ փառերէ յամ ալրծոյ քզի ամ ինչ
ինամանէ է. քայց նա միայնէ ինքնուրեն Հայկայն
արք արդարք իմարդկանէ՝ որ արժանի եղեն
ճանաչել զարարչութն նր. յերկրպագութի կոչն
հնձնդեցէ հրամանակատարքն. մշանչենական և
աճամերձ կենացն վայելչութ մարգարէք անո
ւանեցան իդարս աստղինս՝ յաճապաշտ ազգէն
եբրայեցւոց յաբրահամեան զաւակէն՝ որ աճ
պաշտութթ ընտրեալ ամ ազգայ հայր անուա
նել. զի իբրև գլուխ հաւատոյ արդարութ ամեցն՝
երէց նատցի յաջահաւատան պատճանօք. արդ
իսկ հայր անուանելոյոյ զաստն իսկ ժղվուրդ
սեփհական անուանելցաւ. յորոց միջի և մարգա
րէքն իսկ լուսաւորք՝ աճապայծառ պատգա
մաքն ծագէցին. որք հոգովն աճ ուէն շնորհաց
արժանի եղեն՝ ուսուցանել ամեցն զօրէնս աշ.
եղկամս կարգաց նորին ուշղուն չէր հրամեցն՝
ամ ուրուք աստղի դնել ով. հնոցուն իսկ մա
տեանքն մրճրէութն՝ հաւատոյ պատմեն. որ

յայնչափ օգուտ մինչ իմաստիան ընթերցել·ի
արիւ զամէն զերս յօրինեալ ընթերցողականացն
յանդիման կացուցանել զարուեստն մարգա
րէական՝ ձեռնէն բանիցն· Ո ոք համարել լիցի
զերանելիսն իսկ գլխովին յանդիման առ սանել
Ա ՚ի ՚ի ընդ՝ իմիկ սրբոց ձեռապաշտ գնդացդ մարգա
րէից· ոմն յարուցեալ մեծ մարգարէ՝ որոյ ա
նուն մուսէս կարդացեալ· արժանի երէց ձեռ
ինարհացն՝ որ եւսիոզեն արարեալ ուսուցանել
աստուածն· առեալ զիւր գիտուԹիւն՝ ետ համար ե
պաւուժ մեծն մարգարէից· անտի եմեր սկիզ
բն արարչէ· ամէն ուսուցչ ինարհօք հոգւոյն՝ բան
՚ի գործ արարացուք վարդապետել ձեզ փոյԹ յան
ձին կալեալ· մի երիցուց ետուց հասատատելոյ ՚ի
բարեբերին այս· մի սկզբան եւ ի ծագումն· մի անցա
րիս, եւմի մշանջենաւորին· մեզ տային բան ՚ի
բերան ցուցանել ձեզ զօգուտն· ինձ առ եւ ձեզ
սէր· լեռնիկ եւ հնտաղ· ուքսակէլ իսաղնային գծոց
ջարուէ· եւ ածամուխ կենացն լինել ժառանգուք·

Ա ՚ընդ սկսցուք ինարհօքն՝ քո սրատ
մեր ձեզ մի ըստ միոջէ մանրասրա
տուեմ նշանօք· եւ գուք ուն
կն գիր լինիք եւսրտի մը
տօք լուսիք·

ՅԱՂԹ ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԱՅ

ինքնուրեք։ եկատարչ ընդ ինա չինք այլ
ոչ այլ։ Քարիւզամի։ որ երկիր ի
որ ոչն երկիր։ Ասայ որպ ինն մուածինն որ ի հօրէ ծնեալ
նել։ և հոգի նորուն որ ինորին չիւնէ։ որում էգիր
ասա խոկելոյն։ Ընդ որում ի միասնական երկու
գուէն։ ասով զօրութիւն կամն ամենա զօրացոյ։ մա
իսոհ։ միակամ։ միտքն ինքնուրեք։ և ամ ինման է
երկիրք ևշխ։ արարիչ ընդ իսրանարդ հաստա
յարկ։ և զշխ Թանձրայատակ։ ազգաե ալ ե զմէ։

չէ և զշխ

ևզՁս կախել Յոլընչէ· ևզՁ՝ իմ ըզ ոչինչն կացուցի ըզ
ևՀինսին զանդրանդս հաճատարած իշար աղ
գաճս· անեղբևոյթս· անկազմս· անարմն· ևան
յարդարս· անպատրաստս· առաջադրամած։ ևՀ
անդէն իսկ ասէն Հօրն արարչութեանն ցՄրբակից
որդին· ևցհամագործ Հոգին իսկ որ իմըն ընդ
ցն· Հրամայէցք լինել հաստատութեանն յօրինուածոց
արարածոց· ասացէ՛ ինՀօրէ առ խորհրդակալն՝
առ խորհրդակատարն հմգործս՝ լինել լոյս·
ևանդէն եղեալ լոյսն Համաստիճան· խնդակուր
օրաբեր։ ևՅետ այսորիկ Հաստատուէ Ջրամած
ատանէղէն· ծովահեղձ· Ջրաբաժին· որով երև
էլ ցամաք ամենածին ծաղկաբուղիս· անհաբէր։
ևՅետ այսորիկ ասացէ միասնական երկոր
գուէն զօրուէ՝ լինել լուսատուաց· առ իմըն ե
խորանանման հաստատուէք ցնին· Ճառագայ
թաձիգ· շատնոդք· նշանացոյցք· ժամանա
կաչափք· ևասպա զաղգն շնչակեաց թռչնոց՝ ե
շեռնոց· ևՋրածին կայտառաց։ ևՅետ բղխել
ցծրէ՝ ամ չուլտատանեաց աղգք· իւրաքանչիւր
ըստ իւրում հարգի վայելչացուք· հաստատեալք
յեՋակոմպատրաստուէ կենցն ածուէ՝ առ՝ իպա
տիւ մարդոյն· որ զվայելչագոյնն Համբերէցէ
առնել ամենայնի· որ կենդար կենցն առեալ անդէն

զբարեբարս ի բ ցուցանել առանձին զբանաւոր
զիմաստուն զխօսուն արիծն. իմիջ անբան՝ ան
իսօ՝ անիմաստ արիծոյն. զի իմաստուն գիտաս
ցէ զպատիւ աստուծին ոքանչելագործութե. զնորս
փութերուե գիտասցէ զարձուցանել ինամանէ
զիւրերուն փոխարէն. և ըստնմին ևիձեան նորին
ամ արիծք երևել գործքն մատուցանեն զիւր
րեան։ ոսկ իմիջ աներեւութինն արարել անե
րեւոյթ փութորիկն զօրս հրեշտակաց հոգեղէնս
հրեղէնս. բզմեղք զուարթնոց. ոք յօդս վերինս
բնակեալեն իւր հաստատութեն ջբայարկին։
ոսկ մարդկանս ինեղբօր հոգեղէն բնակութե
երկրիս տուան վիճակք. զի ոչ բարեբերի զամ
արարեալ կարգս լինելութե հաստատեալ։
ոսկ չարն յանձն իշխան կամացդ մտեալ կոր
ծանի յիւրացանչելութե առանձին. այլ յարար
չէն բարի եղեալ հաստատեցաւ ամն։ որ առ
նել զմարդն ոքանչելագոյն կարգեցաւ՝ զիշ
խանն իմիջ անցուցել։ եամենեքե առ ստանել ոքան
չելիս զարմանալիս, և անհնարական հրաշակերտու
թեանս։ ոզատուք ասէ մարդ ըստ պատկերի մերում և
ըստ նմանութե։ ոսկ արդ՝ ըստ օրում պատկերի ար
դեօք ասիցէ. և կամ ըստ օրում նմանութե զմարդն
առնել։ զիմ անե գիտական՝ անատեգիտական. ան

տարրական, իսկական ազատութիւն չհանդիսի։ Ցկնել
լաց արդէօք, Էակիանին հանգոյն առնոյր լինել։
կամ Տոյն ասկատիկ, ինքնաբուխն զօրութեն այս։ որ
հաւատքէօք, աննշմարական վայրօք, անսկզբնա
կան զօրութիւն, անմատոյց յոյժ քէ ունի միանգա
նուտ, նոյն պարտ կանն հանդարժականն մեռ
պէս։ Ասկ արդ, ց առ ղժանիկին զինքն օրինակ
գնիցէ, հզկատն գրոշեալ, այ պատկերատն ձեւ
ցէ, զոր հաստն իսկ, Թէ ըստ պատկերի այ արար
զնա, նախ առաց բանս յիշացոյց պատմութէ
հանգերձեալոցն, ապա անց յիշատակեան ի լինել
լոցն նշմարէ ցուցանէ, հէր որ անդէն իսկ մատա
կարտատ առաջագ՝ ինոյն ինդին ժամի գէմ յանգ ի
ման ցուցանէ, զի որ իպատակէր այ արար զնա
ին՝ վն իմաստուէն, գանաւորուէն, հոգևոր չին
էոյն, զոր չնորհեաց առաւէլուի, գիտել հանդ
էրիմանալ, ևիմիտ առնուլ զամ չնորհացն, զայծա
կեր, զայծատուր իմաստուէն, ևիշխել իւրում
ե բնութեանցն երկրածին առէղծուածոց, ևզգի
առ ի յիշատակել, ևկատարել զնա որ այն, և
ատաց այծ Թէ, ։ Ձիքաղցրաբուղխ սերմանիկք եր
կրի լեցի ձեզ, ի ինէ բանակուրեւատ զամ գազանս
և զանատունս, ևզմեղուչունս, ածէ առաջի մարդ
ոյն հնազանդէր։ ։ Ասկ ապա այծատիր իմաս

տուբն խեբամտեալ՝ ձանձրանալ ըլլ իւրաքանչիւր
ըլլ առ անձնային կենդանական զանուանն նշմա
րեցուցանել. զգիտուի՞ն՝ իմկ անցուցեալ նր
գիտութ զնր արդիս ձանձրանալն նմանեցաւ.
Եւ մի վն այսորիկ ասէ նմա. վն իշխանական կեցն
իշխանուէ. զի յայլ յամենագործուածէն. և յայլ
ամեն արարուէն. երիւս աշրջք պատուական
ևարգոյք եղեալք հաստատեցան՝ իբարեբա
րեն. մարդիկք և հրեշտակք. արդ զմարդիկ թող
եալ՝ իկամս անձնիշխան կեցն վն զի իւրով կամօք
անձին իշխանուէ՝ գիտացեալ ըլ բարեացն գոր
ծոյ՝ ընդունա գաւանել իբարեբար ծանեն և յլլուիէն.
ևեդեալ աճքին նր զգիտուի՞ պատուիրանաց հա
ճոյին ըլլ. զի գիտացեալ հոյս առալ իչարէն՝ և լզ
բարին ընտրեալ իւրոց կեցն լաւուբ՝ իբրև յին
քեան քաղուէ. որով անձնիշխան կամօք յլլուիէ
անտի՝ զիւրոյ զվաստակոց առեալ զիւրհատուէնս
պատուեսցէ. Իսկ վն նմանուէն իմանալիէ
այսպէս. զի ամ արարածքըլ հնազանդու ըլ ծ
ուէն են հարկեալք. զի մի այլ աւելի ինչ իշխե ս
ցեն գործել ըլ զայն՝ որ չափ նոյ հրամայեցաւ.
հարկ եղան՝ իլը իւրաքանչիւր՝ կիտրե լզկը մեա
ցեալ ամ զմարդն միայն բազմապատիկ փուր
եալ. համօք մեծացեալ. հոգի խաւն. կրե շնորհա

կիրա. Հաւատարաժողով ալլուդ ՚ի ե՛ս զարեգահն,
եղբա՛ս ինն. եզատես զս մեծամեծս սր չսիք ըզ
մարդնիցն. և՛ ինչ կիցն կան պահ՚ել ըս հրամա
նաւ պատուիրանադրին. ոչ արեգահն ինքա
ցից գադարել. եւոչ լուսինն կասէ՛ իմաշել և՛ ի
լնուլ. եւոչ աստեղք զկարգ իւրեանց անցանեն.
եւոչ լերինք տեզափոխ լինին. եւոչ օդք ՚ի ինքեանց
գադարեն. եւոչ ծովք ՚ի սահմանս ծփանաց ան
գնդային մոլեգին յալեացն խառնիլեալ յոչ
լոցն սաստկուն անդադար հուսահեղացն. և
զսահման եդեալն ոչ կարացեալ անցանել և
ապականել զՅր. Եթե ոչ ՚ի բառնալ հրեշտա
գաղն զայմ. որոյ հնարաւոր յօրինեալ ամ. Ա րոյ
ալ ՚ի ՚ր զօրութիւնքն կան յանդադար վառաբա
նութ. Ա ր արար զերարձրութիւնս. զի ես աստե
ղաց. զԼուսին ծովու. եզատեզ ՚ի. զկիզիս լերանցն
Ա ր հանէ զամպս, եւարգելոյ զՏողմս. եգոյ
ձուցանէ զերկիր. եզգալարեալսն զբոր գո
ստայիս. եՀոգոյնէ զանձրեւաթիւս. ՚ի մի գիտէ
ոչ ոք հոգին պատմէ թէ. ո՛չ չափեաց ափով
իւրով զԼուսին ամ. եզիշեր զիս, եզիշեր ամբառ
իւրով. Ա ՚ե գ զերկինս՝ իկիզիս. եերբարձ զգաշ
տս կիզուսդովք. որ ինչ զտերկին որ զիս բար
չե՛ալ ուներցի. որոյ բանիւ արարածք ամ կան՚ի
կա

կան·որ գիտէ զանցս գնացից՝ Ուր գիտացն·
որ՝ իմոյ օգից շրջին·և ոչ թիւրին·տարածին և ոչ
ըստ արտաքոյ անկանին· աննման պարտաւորք
տարոյ կատեն·արձ արձին՝ իտու ընկենէ՝ իգի
շեր·և՝ իգիշերոյ՝ իտիւ·փոխարէն արկեալ մի
մեանց փոխարինին·ան նախանձ տան·անարգել
գարձուցանեն·՝իշափ ժամից·՝իշորս որոշմունս
փոփոխել տարոյն՝ ըստ ևեթ կարգեաց: Որ զի
արդ գնայցեն զօրուքեք աստեղացն ի հաստա
տուն կշիռ կարգել՝ իգնացս իւրեանց անդադար,
և ոչ անցանեն զչափով·կամ ուստի լանեն օգ ա
շուն՝ սիգ հողմոց բռնութեամբ·և ոչ երթեալ
դադարիցեն·և զինչ որոշմունք իցեն միոյ միոյ
՝ինձնէ·միոյն քաղցրաշունչ անուանեն զբոյս·
միոյն աստեակացեալ զպտուկս բանայ·միոյն զգե ա
տս կրէ գունակ գունակ·ծաղիկօք զնոր զարդէ·
՝իգոյնագոյն երանակ՝ամերկ ծառս ազ ուցա
նէ՝ զվարսաւոր գազաթունս զարդարէ·
Աստ ծնանին օդք ամպածինք·և՝ինոսին ամպ
ուն՝ իփայլատակմանց հողմոյ՝ իձայնէ որոտման
ծնանին անձրևք·և ուր հրմիչք երթալ·երթ՝ի
իջուցանեն՝ և առ ոգանեն զնոր·անուանեն ըստ
բոյոյս·պարտարեն զպտուղս մարմնապէս բնութ
ՁԽԳ ՊՀ

ուչ դատարէն յելից։ եւ ոչ ինուն՝ իմտանելն։ ¶ Որ
կինք ևշտարեգական եւրաւին։ եւ բազմութիւնք աս
տեղաց։ եւ ծովք գետովք։ գիշանք հանասունք։
ստղոն եւ թռչունն։ ձկունք լողականք։ եւ լիք լինե
լոցք։ զի զիւրքինչիւր կրգելն՝ ըստ իւրքինչիւր հրա
նացն մուտ անեն։ ¶ այլ միայն մրդոյն անձնիշխան
թողաւ կամք՝ զինչ ևկամեսցի։ այլ եաւեթ ինչ ուչ
բռնադատեցաւ զայն։ որ էդէն ասացաւ չհաշա
կել ի ծառոյ անտի։ զի այնու արժանի արասցէ
նմա փոխանակ ըստ փոքուն մեծ ամեծս ընուանել։ վ
զիւր շնորհ ուներով վաստակոց լինի առնուլ
յարարչէն անտի զփոքրունց փոխարէն զմեծա
մեծ շնորհան։ ¶ Ոչ ևզանձնիշխան կամ։ նմա հր
րամայեաց զկամարարուն իշխանուէ։ ¶ Ամ՛ Ց
մարդ իսկ հոդալբեր օրինիւ արարչին յա գայդ
առ ժամագիւտ մատուցական՝ անմատոյց էա
կանին նմանուք առնուցու լինել զլեաւն։ քզի
անսահմանականն հանվայրափակ եաւ անձնա
կան զօրութիք։ ծածկական անուամբն միայն ար
դեօք մեծարեաց՝ ըստ պատկերին ասելով։ այն
չէ՛ ինչ՝ իդէպ։ քզի ասէ Թէ։ ըստ պատկերի մոյ
արար զնա։ եւ այլ ուր ասէ Թէ՝ ծածկ հաստա
տեաց զմարդն յանեղծուածի։ և ըստ պատկերի
իւրոյ բարեբարուածէ արար զնա։ եւմիւսան ծածա

ծածկ

¶ ա՛ ստեղծման մարդոյն։

ծանօթ իմաստուէ ասաց Թէ. մարդ պատկե
այէ. այլ անդէն իսկզբանն կիրճէց ած մրդն մե
ձաւոր հոգանօթ կէ ըպատրանաց լինել ոչ: քզի ու
հիմաստասէրն միայն. այլ առաւել հոգանօթ ի
նէլն փուԹայ: քզի նա նմանուէ մարդոյ երկր
խատէզծանել զմարդն հոգ չծիկ. և փչէաց յե
բնաս նր շունչ կենդանի. և եղև մրդն յոգի կեն
դանի. ստէզծել զմրդն ձեռօք իւրովք. և արկ
ինա զկենդանուն. իմչէ լբերանոյ իւրոյ զշ
կենդանական շունչն իմաստակիր մտաւորուէ
բանաւորուէ. ազգէցուէ. զի անդէն արիծոյն
բացեալ զաչս զարարիչն ծանիցէ. և անդէն այ
բարեբարուէ արարչուէն ընտանի եմբնաւոր
գիտակ եպատմիչ լինիցի: ՚ի Թէ զի արդ ամ
արիծոյ առեալ հրամն յան նիւԹոյ չքաւոր՝ և
յանկէտ բարձն նիւԹոյ. ՚ի ևընտ լական կերպա
րանաց՝ և ձայնիւ հրամանաց առանց յատկինոյ
ամ արիծք սպասաւորականք զհրամն կատարէս
ցեն: ակ իսկական ածուէին՝ իծածկուԹէ՝ ի
վերոյ՝ ք զտարբական նմանուԹիս. և զձայնէն
զատչեցուի. յորում առանձնական կէ ուԹէ
իւրում զիւրն ունի. այլ վն երկէրի արիծոյս
առէ նմանուի՝ վն ժուժկալուէ արիծոյս խո

նարհեացի. զի երԹէ ոչ այնպէս կր. ոչ ըզկեր որ

ի՛ւան բնուէ. կամ ինքնաձայնին բարբառոյ ժո
ժողովարէր. այլ ոչ կարասցէն զնա առեսանել.
վասն առեալ նմանութեան երեւելի բարբառեալ ազ
գերացուածոյ. Ելոհէիմն ասէն ըստ պատկերի այ՛հան
գերձ ազատուէ՛. խնամուէ՛. բանեւրէ՛ եւ իշխա
նական պատուով ըստ ազգերացուէ արարչէն. ուր
եմք ըստ ածաբժն զօրուէն, զոր միայն միածինն
ունի զնկարագիր էուէ հօր. Ապա ածեալ այդ
զամ արդս արարչուէ իւրոյ առ ադամ առեսա
նել զինչ կոչեցէ անուանս նոյ. որում յայտ իսկ
եմք՝ զարմինն անուն յիշէք զայս ծնեալ ադմ.
զի նախ այն իսկ էր կարեւորագոյն, զի եմիածին
արդիւնայ զայս ասէր առ հայր եմք. Այսուհետեւ կին
իմ, զի ծանիցէն զբեզ միայն ճշմ ածն. նա եւ հար
կէ իսկ. Ասէ զարմինն անուանէր ադամ. յորոյ
երեսաց զկենդանին իսկ ընկալաւ. նախ զ զամ
զնա եառես. զգի եարմնէքս իսկ առ յծանօթ առ
նելոյ նմա զարմինն. արդ՝ անուանէ զնէվ ածէնն
իսկ յանդիման արարչին. եզինի եկեալն յիշա
գուանացն ծանօթական լինելոյ. որոց ոչ միայն
անուանն անուանելոյ. այլ եիմնաուէ եիշխա
նուէ՝ առ հարկ ասելոյ. ապա մէկ գեռ սկիզբն և
հաստատէ յինքն նման յամարանց. ինքն յինքէն
միայն էր, եւ ոչ զօրս վիպ. եւ ոչ ընկեր ունէ. եւ ոչ նման

Ա՚ըդ հօր աւրքին խորհուրդ՝ իմէջ եդ ելլել ա՛ստիա
կից որդւոյ ահագնոյ. իբրև զինդն առջին՝ ի
նախաստեղծ մարդոյն. զի՞ անդն տասց Թէ.
արասցուք մարդ՝ ինմանութի պատկրի կերպին
մեր. անդէն առեղծել զադամ՝ ինկենդանի.
՛իշգոյին հօտառեցաւ՚։ ոյն օրինակ և աստ ա
սացէ հօր՝ առ որդին և առ հոգին. ասէ՝ եկայք
արասցուք մարդի օգնին նման նմա՝ ընմանութ
պատկերի իւրոյ և կերպինաց. և անդէն արկիլ
նմա քուն զարմանալի. և հանել ասկր՝ իկողից նո.
և շինեաց զայն՝ իպատակե ր կնոջ. և կացոյց ա
ռջին նր. և անդէն ծանուցել ադմ՝ ոճ ազգի ձ
իմաստութեն Թէ. այս ոսկր ոսկերաց իմոց, և մար
մին՝ իմարմնոյ իմմէ. սա կոչեսցի կին՝ զի յառնէ
իւրմէ առաւ։ ոյդ Թողեց այր՝ զհայր և զմայր
իւր, և յարեսցի՝ կին իւր. և եղիցին երկոքինն
իմարմին մի։ ՚Ի ապագէն յանդիման այ ասէ
զայն. անդ՝ ուր ամ զօրք հոգեղինացն զիւրաքան
չիւր բրձրացուցանէին. և մրդ՝ իհանդիսի անցել.
հազար ասէն ամենահաս գիտութեն մրդկանայ.
և քնով զգործեցեալն զարարածոցն զգործն՝ ի
մէջ բերէ. զի որ յառնէ առ ա՛ր գիտաց, նա և
զայր յձէր գիտէ. և զձէր յոչնչէ. և զնոճ է ահան.

բեալ ինքնին։ և ելից ին երկոքեան իմաթամին մի։
Ցբոլորումն կարգս ետի, և զիւրն զնամ գիտցել։
Եւ այսորիկ երեք ալ ղազամ, յաջին
գրախտին վահիւռէ։ յորում յայտ ալիլ ծառս
է։ զինն կենաց։ և զիւռն գիտուէ բարւոյ, և
չարի։ որում մեզել զպատուիրանն՝ չճաշակել նմա՛ի
ծառոյ անտի մահու սպառնալիօք։ զի ոչ պա՛
տուիրանքն՝ զնախանձելի զնծաւոր իմն
տուի պահել։ զնծական իշխանուի՝ պհպանել
պատուիրանին։ յանտրճական փառս էականին՝
ինքնակալ եղել վայելիցեն։ և ոչ վերագոյն ա՛
ստցած էին։ զհրշտակս և զմիքայէլ յանձին խոնար
հուէ Թողել։ և զիւրքնչիւր պատուական եղել՝ իմա
զի եղիցին արտքին հրամանացն հնազանդեալ։ վայ ա՛
ռաւել փառաց հաննել արժանացի։ արդ՝ մարդոյն
երգաւ փոքր պատուիր՝ լիծորոյն չհնկել։ զի այնու
՛իմեծապատիւ ձգել հատցէ, ոչ վերգոյն ասցէ։
Ասկ զօրացք զամէն հրշէց եղծանել նոյ պատուիր՝ կալ
յանդուգնար փորձանուէ արարչին իւրոյ։ իմեծ
պատիւ փառց զնա բնակեցուցանէ յաներեւոյթ
մեծուէնէ վերին՝ երկներ մշտանչենս լուսոյն։
Ընդ սմե՛ իմերին զօրացք իշխանուէ հրշտկացն։
իբրև տեսանէր զիստատումն բարւոյն՝ իբրև երար
արարչէն՝ որ առ մարդն։ եամարդոյն կալ ինքնի

արիշին իւրոյ. հզգուշացեալ ոչինչ զպատուիրանն.
իւրոմէն կամաւք շարժեցեալ չարին՝ չար անէնեցաւ.
ուստի հզետս երթալոյ զհակառակաւքն՝ զոյց
անուն ժառանգեաց. Այլ նմինձէ չարին ար
կանէ զմարդն. իսկ պատրանօքն իփնդ անտի.
Զի՞ան զի՝ եաւէր իսկ իսմաստուն Թէ. նմինձու
բանաւորիւն եմուտ մահ յաշ՝ իսաբէուքն ա
պականել. արդ՝ եկել մատուցանէ զխաբէուքն
պատրանաց մրջոյն Թշնամին. եարդ՝ գու տես
զոր ասէն. լեր ասէ պատուիրեաց ձեզ ածչ չէա
շակել. ինձառոյն. որում յայտ իսկէ Թէ՝ ուն
ագամ ազատուի եանձնիշխան կամն՝ եիմաստ
յոյց. գիտելով զնշ պատուիրանագիր. եզգաստ
պատուիրեալ. Թերևս իսկազանչ պատուիրանն նենգ
գուշ երևեալ. եամենագիտին չէր ինձածուկ.
Ք զի քննիչ սրտի եերիկամանց. Եւ արդ՝ գու
տես զինչ ասէն. Թէ չշկէք աստուածք լինիք.
զպատճառն՝ ինն, ո՛ինեղծոյ յինքն զնշխատուի
կորզել ըզանոյշ. զի զնս վրիպեցուցել՝ հանել
ի խաստմանցն հնարեսցի. Թերևս հնար լիցի
նմա՝ զնշ տեղին ժխենգել. Ց եաւէքն ոչ՝ որ հզ
մուտ եառելեակ էր ածաբեր խորհրդոյն. Ք զի զ
եասէ իսկ Թէ. անօրէնն իշխանն իբրև ածանալն
կիցե. ձեռն արկանէր եզնշմ մարդիկ մեղք կա

պէր։ զի իբրև զնա հանել յայնմ բարեաց։ ապա
հնար լինի նմա զիստատացեալն ըմբռնել։ Ասէ ինքն
ցնոսին պատճառս իսարեցեալ Հաշակեցին։ Ան
ցեալ զպատուիրանաւն՝ յանձակէրայ փոյն մերիա
ցան։ Ապայն Հանդերձ իբրև՝ իվէր որդւոց Հա
ստուցելոց Հայրապետ գԹագեալ ըլբարեգործէ։
զոր Հասէ իսկ գիւրն ԹԷ։ լուսան զձայն տեն տայ։
զի ինչ է գնայր՝ իդրախտին՝ ըներել կա աւուրն։
Ենդ փախուցել ԹՂեցել՝ ծառախիտ տերևա
պատ լինէին։ զոր անցանել զամենագէտ երե
ոքն անհնարէ։ վնորոյ Հասէ իսկ։ որ տեղ մեր
ձառնրեմ Էս ասէ տեր, Հոչ տեղ հեռուր։ ապ ԹԷ
մարթ ինչ ինձնոյն մարդոյ փախչել Հնարքէ յինէն
՝ինձ տեղ կորԹ իւրն՝ զի Էս ոչ տեսից զնա։ ոչ ինձ
իւեն ՚ջք Հշտ։ Ապա միւս ոմն Հմուտ մեծուն նր
՝խորհրդոյն յերկոյ՝ որ ասէ ԹԷ։ յո՞ երԹայց Էս ո
յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց Էս յո՞ փա
խեայց։ ԹԷ Էլանեմ յԱ՝ գուռ անդէս։ ԹԷ ինչ
նեմ՝ իդժոխս՝ Հանդ՝ իմճառես։ նայէ կայ նոքօք։
ԹԷպէտ ԹագչԷլ կարծէցին։ սակայն բարերա
րին ձայն արկեալ ԹԷ։ ուրեք ոչ։ Ապա նա
ասէ։ լուոյ զձայն քո, Հերկեայ։ զի գնայիր
՝իդ բախտի աստ։ ՚ք զի մերկ էի ԹագչԷայ։ Ցե՛ս
որ չուտ մերձեր ՀծանօԹ էր ոչ, մինչ տեսանէայ

նին անգամ չլինել անտեղեակ· քզի բարե րին
յանգետս պատճառէ՝ նախ ոտնաձայնն առնէ·
զի յոտն քաւուխաբերս հասել մղդոյն՝ինքնա
պատուամ զյանցանացն փրկուԹի գտանիցէ·
Լսակ իբրև այն չլինէր· սակայն չկամի ամբաստա
նել ահագինս՝ իդիմի հրկիզել՝ հեշտականաճն
զիջանէ Թէ· ոչ ասացց ցքեզ Թէ դու մերկ ես·
քզի կամէր ներելոյն՝ անդրէն յինքն արկանել·
զի քաղցրուԹին այ զնա յապաշխարուԹիւն ածցէ·
Լսակ իբրև այսու ևս ոչ զգաստացան· այլ զմի
մեամբք պատճառել Թշուառացան· ապա զգաս
տուին՝իմէն անցեալ վճիռ հատանէր· զոր հա
տուցել՝ի՛ հոգի գառնայցեն· զի այ գոհստոնն
ճշմարիտ՝ի վը այնոցիկ՝որ զչարն գործիցեն·
Եւ այսորիկ ապա զապստամբուԹի՛իմէն
բերել առնէն Թէ· ահա ադամ եղև իբրև զմի
՛իմէնջ՝ճանաչել զբարի՝և զչար· հանցուք առ՛ի
ծառոյն կենաց· զի մի կերեալ կեցցէ յ՚հետն·
Լայց իբրև զմի՛իմէնջ· ոչ եթէ ամբ եղէ՝ քզի
չէ՛ էականն լինելով· այլ զկարծելն լինելոյ ասէ·
Որ օրինակ սուտ ընծք կարծեցեալք՝իմիԹ կա
նէ՛որ կարծեցան առ ան մտուէ մարդկին· և
առ ձեզդ իսկ տեսանէի· զքարիշտս զինեալս
պաշտ զմոլորուի մարդ կան· որ առ տգիտուէ

՝ինձ՝ն ինկարեցան. որ ոչ լսեն, եւ ոչ խօսին. ոչ
իմանան, եւ ոչ շարժին. եւ ոչ զոյ շունչ՝ իբերանն ի՝
եթողել ձեր զայծ Աչխա՝ զարերին Ա՝ եշուանշուն
եանմուռանչ քարոյց պաշտօն մատուցանէք. որ ոչ
ինչ ինակ է՝ն. վասն եւայծ առեա սրբոց մրջրէից հո
գացէ՝ իբրև իմաստուն բժշկաց. զբե՝ զդար
մանոյն ըզցաւոց պատրաստէ՝. բառնալ ինչ՝ի
զգայութիակղուխ՝ իմիջոյ՝ իբաց կորուսանել՝. Ե եւ
մի ոմն՝ ինչնէ՝ աշխուէ զօրութ՝ն Ա՝ ծոյն լցէ՝ գոյեց
ուալ Թէ. ասէ որ զինս եւզնր ոչ արկին՝ կորից՝ն
յՀՈՒՀ՝ ինեւլոյ Ա՝ից. այլ աւր որ առաւ զՀՈՐ զօրութ
իւրով. եւձգէ՝ զնս սքնչելի խորհրդով իւրով.
եպատրաստաց զամէ զերս աւմ իմնուէ իւրով.
եորոտայ ձայնիւ, եկնու կուր բնչմէ՝ յՀս. եՀա
նէ զամպս՝ ինձագաց յՀՈՒՀ. զինայլաւուհունս իւր
յանձրեւս արար. եՀանէ զՀոգմս յշտե մրանաց
իւրոց: Ո՝ իմարեցաք աւմ մրջ՝ ինգ իսուէ՝՝ ինչ
անձանց Թշնաւուհ՝ յրե՝ցնել. անգէն անձամբ
անձանց՝ ամօթալից առնել զերեսս իւրեանց. և
մեծի բարկուէն աց պատրաստեն զանձինս. այլ
այժմիկ կացէ՝ք յայսմ յանդիմանել զմեղաւոր
ձեր. զի՝ իկարգի իւրում պատՀէ. այլ այժմ որ՝
կարգէն իսկ սկիզբն արարեալ պատմել ձեզ
ըստ իւրաքանչիւր կարգի պատմեցուք:

լեր ազմայդբ՛ զ, և լսէիր զձեր։ ‖ Որդւոցն ազամայ
անդ բանիկանն կայէն անուն Ճանաչիւր։ և միւս
ուսին Հարկել։ որք անդէն զիմանալ առնդին՝ ի
միջ անցուցեալ նորին իմանալ՝ զնոյն արարիչ
Ճանաչէլ։ ‖ Ըզ՝ առեալ կայէն էրկից որդին ըն
ծայս նուիրեաց յարմաեաց՝ որոյ կապեալ յո
րենոյ՝ իպէտրգս նմա մատուցանէր։ իսկ ել այն
նայեցեալ Հաբէլի՝ հօտին գառամբք ընծայե
ցուցել պատուի՛ հնազանդն մատուցանէր։ ‖ Սկ
ասէ իւրով մարդասիրութեն հանարհել ընծայն
յորդւոցն ազամայ՝ մերձաւոր Ճանաչէլ։ քզի
ևանդէն իսկ ընտրուի առնէ։ զսին յիմաստուն
գտեալ ընութի զպէտրգն։ ‖ Սկ զոր ել եղբօրն յերկ
մեռեալ գտեալ անդրէն գառապարտեալ գար
ձուցանէր վէր երկմտութենն։ և նա անդէն մեղ
մահ հարհեալ սպան զեղբայրն։ և անդէն յեր
նեղուիլ վնեն։ և նա ինքն անիծաւ զառակաւն
Հանգերձ։ ‖ Ըզ՝ ազամայ այլ որդիս առացեալ
յայլ փոխնակ սպանելոյն Հաբէլի։ որոյ անուանն
սէթ Ճանաչիւ։ ‖ Սկ այն սպանեալն՝ վս արդա
րութե իւրոյ կենդանիէ առ ած։ զի որ յոչընչէ
արարչին կենդանացուցանէ զնա յորժամ և կա
մի։ զոր յոմն պատմելդ իւրինէ ձեզ յորժամ զձեզ
ի քրեռանդն՝ ինչպես առեանիցէմք։ ասացուր

նեալ ի մեծ ձկնէ զՅովնան զի մի՛ ոք ասիցէ զայս
ոչ ի մարդկանէ ասացեալ, այլ ի Հոգւոյն Սրբոյ
յառաջագոյն ի մարգարէսն ասացեալ։ Եւ ոչ
միայն զայս, այլ եւ զայլ ամենայն զոր ասացին
մարգարէքն ի վերայ Քրիստոսի, զի ամենայն
ինչ ի Հոգւոյն Սրբոյ ասացին։ Եւ ոչ միայն
մարգարէքն, այլ եւ առաքեալքն ի Հոգւոյն Սրբոյ
ասացին զամենայն զոր ասացին։ Եւ ոչ միայն
առաքեալքն, այլ եւ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս
ինքն ի Հոգւոյն Սրբոյ ասաց զամենայն զոր
ասաց։ Եւ ոչ միայն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս
ինքն ի Հոգւոյն Սրբոյ ասաց, այլ եւ Հայրն
երկնաւոր ի Հոգւոյն Սրբոյ ասաց զամենայն
զոր ասաց։ Եւ ոչ միայն Հայրն երկնաւոր ի
Հոգւոյն Սրբոյ ասաց, այլ եւ Հոգին Սուրբ
ինքն ասաց զամենայն զոր ասաց։ Եւ ոչ միայն
Հոգին Սուրբ ասաց, այլ եւ զամենայն զոր
ասացին մարգարէքն ի վերայ Քրիստոսի։ Եւ
ոչ միայն մարգարէքն, այլ եւ առաքեալքն ի
Հոգւոյն Սրբոյ ասացին զամենայն զոր ասացին։
Եւ ոչ միայն առաքեալքն, այլ եւ Տէրն մեր
Յիսուս Քրիստոս ինքն ի Հոգւոյն Սրբոյ ասաց
զամենայն զոր ասաց։ Եւ ոչ միայն Տէրն մեր
Յիսուս Քրիստոս ինքն ի Հոգւոյն Սրբոյ ասաց,
այլ եւ Հայրն երկնաւոր ի Հոգւոյն Սրբոյ ասաց
զամենայն զոր ասաց։ Եւ ոչ միայն Հայրն
երկնաւոր ի Հոգւոյն Սրբոյ ասաց, այլ եւ Հոգին
Սուրբ ինքն ասաց զամենայն զոր ասաց։ Եւ ոչ
միայն Հոգին Սուրբ ասաց, այլ եւ զամենայն
զոր ասացին մարգարէքն ի վերայ Քրիստոսի։
Եւ

Ասէ յետ սատանին անցելոց՝ զայրն սրտմտի ի
հայր երկրաւոր՝ յաւիտենադիր ուխտիւն կա
ցուցեալ զոր եկեղեցւոյս ապրեալ առա
ջնորդելոյ աշխատանց եկեղեցի՝ համ շահան քար
կոչէն պայմանն։ ✝ Այլ ապա միաւորմամբ
զոր աղքին բազմացելոյ. խրհիլ առեալ համա
գունդ՝ երկրաբերիւք աշխատիւք շինելոյ անուա
նակիր. առ՝ իմիշատակ մշտնջենաւոր փոխանակ
յաւիտենականին այլ որոյ պատմի անուն յաւի
տենից յետոյ. և իշխակ աղգաց յաղգս. որ բար
ձրագոյն աղբեցուքը ցուցեալ զնծագործ զո
րութիւն. ՛Ինատնակերն. յամբոխելն. և զմիա
նուագ աղգն. ընդ մարգս՝ այլալեզուս՝ օտարա
ձայնս. անծանօթս ՛ինմեանց՝ ի երեսս շրի սի
ռէր. զի մի այլ կամայական սահման արկանիցեն
անձանց. այլ յաւիտենադիր սահմանացն այ
հնձնուբել գնացեն։ ր՛ Իբաժանել աղգացն.
և՛ ի ցանել որդւոցն ադամայ՝ կարգեալ սահ
մանս ամ աղգաց՝ ըստ թուոյ հրեշտակաց այ. և
ըստ տարածելոց աղգացն ածամուռաց գիտուքն
իւրոյքանչիւր պաշտմունս՝ իտարրական այլ
ծոց որոշեալ՝ հարկեցան յանգուանդս մոլորուել։
✝ Սակ այսմ ածելովն աղբեցուքն զարթուցել
ածյն երանելին։ Ընդհանամանուն Հանդերձ. Հշ

մարտին այլ ուղղէ միոյ լուսոյ երթեալ զհետ հր
բամանաց նորին հնազանդէր առ որբարբառ
արձակեալսն՝ եւ անել նմա ի հայրենեաց իւրոց։
Եւ ըստ եւրէ աբրահամ՝ ի հայրենեաց իւրոց՝ զհետ
հրամանացն այլ գնացեալ՝ հետեւեալ վարեցաւ։
որ մեծ աւետիս արժանի էղեւ. Հանապազ զիմն
արարչին իւրոյ կիրկեր. որ եղեալ ի մէջ ազգաց
հեթանոսացն պանդխտեցաւ՝ ըստ ասացեալ
տեառնէ. Բզմ ամք զհատիք բռնի յանձն իւր
կրէր։ Եւ ըստ իբրեւ լցան նմ ամք ինեւսաւն եւինն.
երեւեալ ասծ աբրահամու եւսխտ եղել հոսէր
եւ ի բանայդ. գձ՝ հրշտակօք երեւեալ՝ իմամբք՝
զայսթեւական գնէին խոստացեալ. եղոյզին իւր
զաւ մտանել ի մալմնեով. առնուլ մարմին՝ իզաւա
կէն աբրահամու. եւ ինել արդի աբրահամու. ե
ամ հնոյզոց իւրոց լինել՝ այր արդարուէ. ե
նահնչէտ արդիոց զնա կացուցել։ ա եւ մինեա
պէս իսկ զանձին բզմեալ զնոսատուսն զաւկաց
լեւոնէր. որոյ Հանապազհաւ իսկ միանգ ձին ժան
գագարծ ձին առգումացուոյ՝ իրաւել հնազդու
գեալսն. ապա՝ ի չհնանել՝ ի ձգել կրակաբեր
անձրեւս. եւ ամբ առաստ բարկել հնազդու գաւել։
Եւ ըստ այսորիկ եղել կիրկեր նմա խոստացեալ
զնէին. առաւաւ նմա որդի՝ Հասահակ։ Եւ գրեալ

երեւի ամէն աբրահիմ։ առ՝ իպետրադել զինորձա
կան զօրն զի սկիզբնոյն օրինակ լառ՝ իսահակ որ
էին աբրահամու երեւեալ։ զհայրենի զինքն ամէն
յոյշ առնել։ ¶ սկ առ յակոբ որդին՝ իսահա
կայ եւ։ ընդելուզապոյն սանդղատաձեւ երկնաբերձ
սեսլեամբ հնդիւձ ամ հրեշտակք՝ որն ծանու
ցեալ երեւի։ երբեմն իբրեւ զայր սոսկալագոյն։ և
երբեմն գիշերամարտ մենակուիւ։ ¶ այց մար
գարէն հրեշտակ ասէ։ զոր ևկատցեալիսկ՝
ամէն առեալ անուամբն նկատեալ արձակէ։ որ հա
նգստատուցիչ երեւելեան ոն՝ յակոբեան զա
ւակին փայլեցոյց։ ¶ և այսպէս ասէ ընտելական և
մերձաւորագոյն յամենայն զերբեբէն։ մինչեւ հե
ղանութեան ձգողն հնդնդի սեսլեամբն՝ առ՝ ի
պահպանել իւրոց ծանօթից։ զորոց հայտա
նի իսկ՝ թէ հշտամբեցաց զիգրա սն նոյ՝ չմերձ
նալ յօճեալս։ յայտ արդարեւ թաժին
ոն յակոբ, եւ ինձակ ժողովեալ իւրոյ ինչ։ ¶ իւրոյ
եղեալ ամէն զհետ երթեալ ընկնուի ոտնեալ։
օրհնել ամենայնեցեալ զզաւակ նոյ՝ իպանդխտ
առեալ։ ¶ Օր և յիշեն եգիպտացոց ինքեանց զնա։
առ հայր ներեալ ասելոյն։ պատճառ լինել ըն։
և ընկպտան յաբրահամեան գարին լինելին ամէն՝ ի բե
ղուք։ ¶ պա ամէն էր առեալ զբարձրա

դոյն զնեւելոյն ընտրհայց մարդասիրին այլոցին
եգիպտացւոց. զի զսպրմի բանտարգելեալ կա
լանաւոր. հանեալ վերացուցեալ յայտնի արիւղ
մրգրէական արուեստիւ՝ տէր եգիպտացւոցն
կացուցիչ։ Հետ այսորիկ բազմացեալ ժողովրդն
իւր յերկրին եգիպտացւոց. և եթե զնոսա զնե՛ղ
ինէին։ Արդ եղեալ առն միոջ իժողովրդէն եբրայե
ցւոց. ըստ կարի հաճել եարժանի գտեալ ած
այինն իսրդոյն. որոյ անուն մովսէս կանաչէր.
երեսեալնմա՛ իքորեբ լերինն՝ բոցա նշան բորբո
քեալ մորենոյն. ծանօթս տուեալ մովսիսի՝ իհայ
բենեցի անտի. և զչեաւին անունն իւր ճշմարտեալ՝
առաքել զնայեգիպտոս. ըստ որում և առզգի աղքի
հարուածովք տանջեալ զեգիպտացիքն առ՛ի
խրատ։ Եւ հանեալ զնէլացիան հովանացեալ
ամպովն, և ասիւնաձև լուսովն, և բոցատիզ հրոյն
սպառնալեօք. հերձեալ զանդունդս ծովախորա
տուզանելով զեգիպտացիան. և անցուցեալ զժո
ժողովուրդն՝ հանէ յանապատ. զոր և նշանագրել
վայելեցուցանէ. տանի՛ իքորեբ. և հանէ զնո
՛ի լեառն սինեայ. և անդ՝ իվեր՛ իսինական լերինն
ամպապատրիկ ածամուտ խորան հարեալ. յորում
և գունդ սիւնաձև ՀՒԳՅԹաձիգ. և մէգ. և մա
ռախուղ սրատակաձև շուրջ զվերամբն պատել

անդ բանակք բիւրաւոր հրեշտակաց. անդր այնու
հետե կոչեալ զմովսէս՝ յանդիման առնել ած ա
կերպ առնելոյն. որոյ յատակագոյն նկատեալ.
և զպատուանդանն ոսկին կապուտագոյն ակա
նակերպ աղիւսանմանն. զնոսա Չնազոյն լինել. առ
՛ի յիշեցուցանել զգործ կաւոյն՝ և զծովու. և զ
լոբենի սիրտ խստութեան ժողովրդեանն. Ւմիմ՝ ո
ամենայն. և շուրջ զնովաւ հունք բարբառք ա
ձայնք՝ որ ամիս լոյսն. ամիս լուրթ. ամիս առնչ.
ամիս քանդ. ամիս զօրութի՛ն. հոգի կենդանի.
հունք կիսելոյ. լոյս անխոնջութիւն. փառք անպա
ատում. անքննին առնել. անբաւ մեծութի՛ւն։ Երեք
նոյ՝ որ չափ զին ինքն հանդարտութիւնն առնէին.
Յետ որոյ քննիցն հնդրձ ծերոյքն՝ ինքնատես
երեսի. և առեալ ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երեք
՛հառաչի՝ հունք բարբառք. իշխեսցեր բարբառոյ
առնման պատգամն պատուիրեալ՝ գրել՝ ի քարեղէն
տախտակս ձեռինն նոյ. զի յիրէնոյ նոր երկիցեն. և զ
պատուիրանն պահեսցեն։ Եւ ասէ ցնոսա Թէ. գամ
ես յամպոյ յանդիման լինել ընդ ձեզ ասացողն՝ հասէ ի
քեզ. զի հաստացեն քեզ։ Եւ երեքեան կոչեալ զրոմէ
ի քաղաքն. և ասեն ամպոմբ մեզ հասն հրոյն։ Զրոմ ես ընդ
երկիցս անգամ կալ առջի նոն ասէ՝ Թէ գամ
զԹուղ՛ի՝ ի քէն՝ երեսացս շերթասքս ինձ. զի գի

տացիկ զանուն քո՝ քեզնէ ողորմուի՛ գոհ եմ՝ ինքէն
Ա՛ստ ցնա՛ տար թէ· գոռ ոչ կարես տեսանել զնե
րեսս իմ· զի ոչ գոյ մարդ որ տեսանէ զիս՝ ևապրի·
Եւ ասէ տնեմ զքեզ՝ ի փոսի վիմիւ· և անցցուս զա
նեմ առ քեզ զիւրս իմ· և եղիցի նմա զի գթայծ է
եղողմանց· և երկեսցաւ նոյ իսոնարհուսը· զի նէք
մի մեռուցին· այլ ապրեսցին և կեցցեն· և էր՝ որ
ամմիսկ ժողովեանն ի կեալ յանդիման երեսաց·
և էր՝ որոյ զբարբառն իսկ առ հնոյկ լսեալ· մէջ
գեռ՝ իմովսիսի բանս՝ ինկիր արիւնքեր· և այնպէ եր
եկծ առէ՝ ինէրինն առուրս բզմս, և ականա
տես եղեալ զօրէն զհոգէ մատեան գիւանին
զնեառն արքն՝ ուստեանէր զորդիան ինչն· որոյ
և պատիւրանս իսկ իւրոյդիւս շնորհեալ· որում
և զնշատաւոսն լինել մովսիսի տայր· ցոյգս
նէր և՝ ինմանուէլ ինչ· անատարական խորան·
զոր տեսեալ մովսիսի, և հնոյ զ որդուքն ինչն գրծ
ինչ խորան նիւթական՝ ըստ օրինակի ցուցանել
ասն· որում բնակիցէ աջ՝ ինչն նոյ· յորում և հա
նապատս իսկ էր մովսիսի եղեալ՝ բիւրպատիկ օրի
նացն կարգելոց· և էր նոսին հնազանդել յօթևա
նս անպատին· և ահաւոր գործոյն նշնգործու
տարեալ հատուցել՝ մեռանելոյն· և եղել
էր նոյ յանապատի անդ· և շրջէցուցել զնա անդ՝ ամս·

լա·վա զի մոռացուսցէ նոցա զսովորու|թիւ գիցապշտա-
-բարուչեալ թէնդն· զի Թերեւս կարասցեն սիրել
փարատել ինքնեանական անուտի ուսմանդ անտի
որ անմտուե|ք ներկիւքէն· զի այսպէս ածել
զմտաւ՝ Թէ հանեալ զնա յշրէն եգիպտացւոց՝
ստոյգ|ք ջրէցն· գուցէ ուր տանիցի զնա ևս
լի չարեաք· զնա տեսել՝ ևս առեալ բորբոքին՝ ի
չարիս· զոր օրինակ՝ օձ զկնի տեսանել՝ ևս չարա
գոյն հրոյ|ն հարկանիցէ· այլ նախ քեր|ե սգէ
զաղտն հնոցէ. ևապա պղծալից ազգին քանանա
ցւոց՝ զնա խլիչ տարեալ բրեսցէ· և զնա անդ չը
նակեցուսցէ· ||Եւ առեալ շրջեցուցէ զնա ը
անպատն՝ ինքնատես՝ իւրմինն լինել լով· ևազգի
ազգի նշանօք արուեստիս՝ ի ձեռն մովսէսի
զաւակին աբրհմու հրաշանգէր երկնէզ հայիւն·
մանանայիւն քշեցու|թէ զնա կերակրէր· կոր՝ի
վիմէ ըղեբեալ՝ ի ծարաւն՝ վտակս հոսէցուցա
նէր· և լորամարգի տեզացէ զբանակօքն՝ զկա
փաղան հարեալ ցուցանէր· ||Բայց էն իսկ բար
կացուցեալ հզաւոնացուցէ զաղրիէն· աննդէմբ
ստոյգ|ն չարի· փոխանակ բարերարին՝ այ՝ որ
կանգնել՝ ուծ անուն եդեալ՝ և փրկիչ կոչեցեալ·
վասն բարւոյն՝ իմոնն ձակ՝ ստատակեցոյ անթիւ
զօրս բզէնէ· իժոդովրդոյ ենէ անտի· վասն հրաշ

լանէր՝ շմտանէր յՅերն խոստացէր։ Եւ զոր՝ անկան
սմոկեցան ամէնն առ Տէրն յանդիման անդ։ որպէն
դառնայոյզ լանօրէն ժողովուրդն իջեալ։ Եւ
մեծ մրգրկէն մովսէս։ Տիմեաւ այ՝ երկ՝ իլեառն,
եանդ մեռանիր։ որ ձիւն ցայսօր զգերեզմանն նոր
ոչ ոք կարաց գիտել։ Եւ սերկեր բազմեան յա
նպատին։ որք ոչ գիտէին զանունդ մեղայ զբար։
Եւ՝ իմէ նոյ այրմի ընտիր, կացուցեալ զօրա
վար հաւքնորդ՝ Յրսանեաւ այ, մեծն մովսէս։
որ եկեսռ անուն Հանդիսիւր։ որ առեալ յանուա
պատէն զաբրահամեան զաւէնն զորդիան իջեալ։
խաղաց գնաց՝ իհոստացեալ Յերն։ իսկեցքահեաց
զազգս։ ամբարշտացն։ եղիցն ածեալ բնակե
ցոյց՝ուր հատեալ երկեցուցիչ։ Եւ յաւ յանուն
ատն տաճար շինեցին։ որ յայսր խակէր՝ Յրսանէն
այ։ անդ միայն իշխել մուսացանել զողջակէզ
պատգց։ որ բնակեալէր ամ՝ իսկ մարդկան։
Եւ անդ լուցել նոյ գտեալ։ որ ըստ այ կնոջ գա
ւէնն զնա՝ որ եկն հոգեառվ մրգրկեալ։ եկեր
զի տամ ինչ ընդ քեզ։ Եւ ասէն մեռանիր դա
տաւորքն՝ զձէ ամբարշտեալ յոյ՝ զոյ պաշտօն
տանէին։ եզատակերծց երկիրպագնէին։ Ե որոյ

ինքեան զնա իսկ խոնարհեցին զայդ Թէպետ ոչ յօտոց մի՛շ
յաղթեա զաւելի, որ միւսոր կոյս ոսկի՝ որում
վկայէ և Թէ· զոմի զչաւիղն որպ ի յերեսէն·
որ արատոյէ զնոմ զկամս իմ· և կամեցեալ և զա
Թող նմի, և զանիծոս զնոյն ի՛ ասա զնա
պրէն տեսանել իսպարզ եանան Շրին՝ զուն զա
զուն զա մնգրեականս· որք և տեսանծզք կոչէ
ին՝ ան ծածկեալ յայտնուելոյն պատկերաց· որք
բարձրացոյն պատմին ի՛ կեանս տնկին· ըս իս
աքինչիս ի կարգի իրենց· և արդարև իսկ զաւիթ՝
զհամ եակալ տեղուին երգուց Թէ· տէր տէր մեր
զի սքնչէ լինէ անուն քո յամ չի՛ ոմն կատ
տեսեալ իբրև զզօրաւոր պայծառագոյն· և ոմն իբ
րև զայր մի՛ իշխանական անուն գնուելոյ
զարդի մարդոյ·ըստ ասելոյն Ցոյ ի՛կեալ զհին աւետրցն
տեսանէ· ի՛ ոսկ պատմ իբրև զայր մի՛ իմէտ զա
նոյզար և աստ իսկ Թէ· տեսի զնա· զի կայր ի
մէջ ոսկանոյ տեսանէր զնա Թէպետ և այրմի տե
սանի՝ տէր Յանդիման՝ ի՛ միւս ոմն և պատնէշ լա
կեղակ· Թէ տեսի զնա՝ իմէ անուն քո գաւոյ բարձրացե
լոյ· և վեց Թեւէն սրովբէ պատմի՝ շուրջ զնա·
ուստի ամ ծածկէին նմանապէս· ըստ և նոյ իսկ տա
ապատհամ անհնձի և յաշխարհագոյն տեսլեա պատ
ևամ զաւակին նո· զոր և աստ իսկ մի՛գ ունի՛ իւէ·

թէ ևս տեսիլս յաձախեցի, և ինձեւն մրմրիկ ից
նմանեցայ։ Եւ բաժանել ազգացն, և ի խառնա
կել լեզուացն։ Հիցանել որդւոցն ադմ։ կար
գեաց սահման ըստ թուոյ հրեշտակաց այ։ Եւ
հրեշտակացն իսկ ինքնին տուեալ ցանկալին գա
նիէլ՝ զեւրիքնչիւր սահմանացն։ զոր ևբարե բա
րին այ հարկանելով։ ի լաթիւտ զողորմութիւն յի
շել։ զի իսկիզբ գասուցն։ և իպատրոմն գիւացն
ածականգ։ անուշահոտ ոգիքն՝ զազգս մարդ
կան անեղկիւղ պահեցեն։ առ իսպրգաբել լոյ
ի գիտուԹիւն ածամերձ։ զոր հեբանելոյն գաս
Թայ՝ զչափ առել պատմեր Թէ։ Եանակ հրե շ
տակաց ոմն շուրջն զերկիւղածութիւք իւրովք,
ևպահէ զնա։ Եւ մեծն յակոբ Թէ։ հրեշտակն որ
պահէր զիս ի մանկուԹէ իմմէ։ Եւ առենաբերն
Թէ։ հրեշտակիմերԹիցէ առջև քոյ՝ պատրաստել
զճանապհս քո։ որոյ պահպանութիւն առ իծանօԹ
առնել լոյս ածամերձ գիտուԹեն։ զիսիանիկն ազգ
ան բաժանելս՝ զանկեալսն յերեսաց այ։ զի Թե
րեւս երանելի արքածութիւքս՝ ծանօԹք աներեւու
Թիւն այ լուցին։ զի արար իսիոնջ արեւնէ զամ ազ
գս մարդկան՝ բնակել իվեր երեսաց ձրի։ հաս
տատեաց կարգեալ ամիս և սահմանագրուԹիս
բնակուԹեանց՝ լինդրել զանց։ զի Թերևս գնիցեն

զնա եգատանից են. զի աներևոյթք նր իսկ ըստ
ին յարարածոցս իմն եալ առեսանի. զի ոչն ար
ժանաւորացն իւրոց մերձ էր. նոյն օրինակ և
իսկ են ամ պահպանու[ք]. զի ուր ոչինչ՝ անդ
ամ բանակք հոգւոցն են. ՚ի ևհայրապետին յա
կոբայ՝ ըստ յայտնու[թ]եանն եղեցոյն առ նա՝ միան
գամայն իսկ իմիջն լինէր հրշտակախառն բանա
կացն. ՚ք զի կարգ[ե]ցին հրշտակքն ընդ նմանու[թ]ե
առ իսպառգամառորուն մարդկան. կամօք մար
գասիրին աստ. որ առ վեց թևեան սրովբէիքն
իմանալիք ՚ք զի ոչ եթէ մարմնեղին թևաւորք՝
այլ ըստ նմանու[թ]ե. որք երբեմն բնաւ իսկ ոտիկա
գոյն իբրև զմարդիկ հրշտակքն երևեալ ՚ք զի առ
աբրհամ և առ զուաւա՝ մարդակօրէն իսկ դար
մանեաւ[ք]. առ դանիէլ իբրև զայր մի երև
եալն յոյնոյնպէս երբեմն առ գէդէոն՝ Թանձրա
գոյն առեալ ամ[ք]. իսկ զաքարիայ՝ հեծեալ ՚ի մէջ
լերանց եառ[ք]. յեսու բնաւ իբրև զմիդեան
կարծագոյն. որում և անուանիւն տայ.
՚ի՞նչ նշոյեա ասէ, թէ ՚ի՞նչ ետես մերոց. ասա
տեղեկացոյ թէ՝ զօրաւորէ զօրացն այ. անդէ ՚ք
ՅԵր պիտն է[ք]. այն օրինակ ամ հրշտակատեսացն.
Ձշմարտագոյնս հմիւիմք այսու հետև զհոգեւո
րական ազգին. զամ մարդակերպ նմանու[թ]իս առ

մարդիկ եղեալ ասէ՝ իպատճառէ որոշ սպասա
ւորաւէ կամօք մարգասիրին ասէ ասէ՝ իպաշտօն
Քանզի ոչ ըստ իրաց իրաց ինչ ընծայեալ ունի Հանա
պազակիր զնոյն նմանու[թ]եան պահելոց զո
րոց զան տարրական անձինս մինչեւ ի գոյ
շակէ Թէ՝ ո՞ւր ոչ զՀոգիս իւր Հոգիս, եւ պաշտօ
նեայս իւր իւրոց հրոյ զի Հոգիքն Հարիւաւորք
որք առաքին իպատասխանու ժանդաւորացն
փրկուէ։ Այլ եւ անդրադառնամ եղեալ մոլեխոհ.
զի մի՛ ըստ անզգայ ախրծքս Հոգիքն մտաւորք եթա
նաւորք հիմնեսցին. այլ ծոյլական սպասրուք ին
քեանք իսկ բարձեալ եթերից զկրթիս մեծաւ
փուշն ասէ։ Այլ վայ ոչ արիլ բնաւ նոյ անդուստ
իմիք[թ]ուստ իսկ մրջիւնքն բարձրացոյն գոյքին
Թէ՝ ուրար զՀոգիս իւր Հոգիս։ Ըստ միտն Թէ.
եսեմ ոչ ասէ որ Հաստատեցի զԻս եւ զՀոգ, որոյ
ձեռք Հաստատեցին զամ զօրս նոց. զայդ էին տար
բառատապան երեւելիք եւ աներեւոյթք. եւ
ասա Տէրն, եւ ոտիք երեեալ։ իսկ Թէ ապրե
ցոյն սպասիսիս. որ ջուր եւ առաւել բարձրացոյն
անարատ եւ անմատոյց աներեւոյթ բնաւ ի Հաւա
նին ասէ իմանալոյն։ Որով ամաձատես Հերետոյն
միասին մարգասէրն նմանութիք երեեալ ըստ իւրա
քանչիւր ձիլին. որ իբարբառոյն ե՛ իմիքնեացն

իսկ Հանաչէր Թէ՝ մարդապետ էրուէ՛ք զնմ՝ եւ
մարդկան խօսէր· վա՛յ հրաւիրեալ՝ իսեմիլ բար
եացն խոստացեալոց· եւ՛չ միանձնաւոր զնոյն
նմանու՛ի յանձին պահելոյ· այլ նա՛ բաւական է
նմանութիւնք Հմարատու՛ի ցուցանել· որով՛ ամ
դժուարինքն դիւրինքեն՝ եւ անհնարինքն հնա
րաւոր· կարօղէ ասի, եւ սկարանայ նման եւ՛չ
ինչ· զորմէ տեսանօղք բարձրաձայն հնչէին· զի
՛ի ջաւուրէ յայտնուէցին՝ զանչափին աներեւոյթն
Հանաչէին· եւ առ ժամայն տեսլէնքն՝ զէական
զօրուն գիտէին ըստ կարի իւրեանց· զոր ես Հայրա
պետն ասեմ աբրիմ՝ ասր եւ գրուար ասի կոչէր· եմեծն
մովսէս՝ էական ածս եարարիչ ամենից ցուն· որով
եղանկացեալ իսկէր զնիսուան տեսանելոյ: ()ր
ամ իսկ մրգրկէն տեսանօղքէին· ()ան Թէ ասր
ասր առաքեաց զիս ես Հոգին նր· եԹէ՝ բերան ան
խօսելոյ զոյս· ապագէն որ՛ իբերանոյն լսէր·
եկեղեցասանացն ականատես լինէր· ()ր ոմն
պաղատանս մատուցէ ասէր· ասր ասր, ա՛հաւա
սիկ խօսէ իսկ ձգիտեմ զի մանուկ եմ ես· զե
ասնէս տեսանիկ զյանդիմանն ցուցանէ· եասմ
իսկ հրաշիւաբերէնքն՝ իբրև յերեսաց ասն եկէլ բար
ձրաբարբառ ընԹ Հանուր աղաղակէին· ()ան Թէ
աաց ասր զօրուԹէց· եոմն Թէ՝ Հրամայէ՛ ասր

ձեր աաե

բարձրեալն ոչ սահմանաթափանց է կամ անչափակ
տեառնէն իմանալիւ։ ևս չէ թէ անշափահալ
ընդհանուր մտածականապատկերն ըստ կարողութեան
ևաձ առնակալ կոչին։ եւ արդ զերեսն ոչ
մերում մարմնական։ եւ ամէն իսկ տեսանելոյ
խոկ նախատիպայն թէ։ ևաձ միոյ երեսեցաւ հօր
նմին նմանութեաց ևաձ միոյ երեսի։ զոր հասկ
պատկերին ոչ արար զմարդն։ եւ ամէնից ըստ
ազգեցուած երեսի ևաձ։ զոր հասկն խոկ թէ։ ըստ
այլ ինչ երեսի տեսից զ՝ընդդէմ հակառակն խոկ
ևաձ։ պիտոյ իբրև այլ զմի ընդ միմի հմտիլ
զոյն։ բայց արդ հասկնիմ եսես զքեզ։ զոր հա
ցուած թէ։ հետ ականջաց լսի՛ իքեն յառաջա
ղերանելին հասիրելին ոչ արդեն։ ոչ ոք։ որ առէր
ևէ։ զերանելին ոչնիանն հակառակ հանկաւել։ ե
տեղեկացել դհետագային պատմաստիցին իբր ընտ
օտարագոյն խոկ։ զի յաճառես հօրէն որդոյն
պայ ամ ածառես կատելոյն զնոյն պահել մի
զնոյն նմանութի երեսեալ հակառակն։ ե հառ յա
հետ առացելոյսն թէ։ հանախառատ զձ մեզոյն
գարնէից հետոյ ծնեցից։ հարդ՝ յայտնիւն առաւ
ած իրս ինչ։ ե թէ ոչ յայտնեացե զիսրատն մար
գիշն իսկ ձանաչի՝ որով առեն թէ։ ոչ արատացե
ամենակալ հոգին։ եւ արդ զերեսն ոչ
ըստ նմանութեաց ևաձ միոյ երեսի։ զոր հասկ
նմին նմանութեաց ևաձ միոյ երեսեցաւ հօր
խոկ նախատիպայն թէ։ ևաձ միոյ երեսեցաւ հօր
ևաձ ամենակալ հոգին։ եւ արդ զերեսն ոչ
մերում մարմնական։ եւ ամէնից իսկ ոչ ոք տեսանէ
գոյն։ բայց արդ հասկնիմ եսես զքեզ։ զոր հա
ցուած թէ։ հետ ականջաց լսի՛ իքեն յառաջա
ղերանելին հասիրելին ոչ արդեն։ ոչ ոք։ որ առէր
ևէ։ զերանելին ոչնիանն հակառակ հանկաւել։ ե
տեղեկացել դհետագային պատմաստիցին իբր ընտ
օտարագոյն խոկ։ զի յաճառես հօրէն որդոյն
պայ ամ ածառես կատելոյն զնոյն պահել մի
զնոյն նմանութի երեսեալ հակառակն։ ե հառ յա
հետ առացելոյսն թէ։ հանախառատ զձ մեզոյն
գարնէից հետոյ ծնեցից։ հարդ՝ յայտնիւն առաւ
ած իրս ինչ։ ե թէ ոչ յայտնեացե զիսրատն մար
գիշն իսկ ձանաչի՝ որով առեն թէ։ ոչ արատացե
ամենակալ հոգին։ եւ արդ զերեսն ոչ

իցէ. եւ երբէք երբէք յիս բանիւ անսահմանաց
յայլ սահմանս երթել գայցէ. որով մեք ամ. այլ
զիջանելով հնարաւորս՝ ընտէ լայցուցանէր
նմանուելն. զի մերձաւորս եւ ծանօթս եւ յան
գիմանաւոեսս չէր կերպիսեացն պատրաստիցէ.
քանզ՝ ինամանուէ անտի՝ ապաքէն լինի չգիտել ինն
խնդրելիս։ | որով եամ ճն մխէս՝ գանկոյէ հայե.
զի թէպէտ ձեռն՝ ինձեռն. եւ բերան՝ ինբերան.
եւ յանդիմանախոս լինայ՝ մոմէս չառնոյ զիւր. ոչ ին
չէր գիտցն փոս թագր հնանել. առ լուծ ցոյց՝ թէ
ցոյց զանձնքեա։ | ս արդ տես զպատճառն. թէ
ոչ գոյ մարդ որ առ սանիցէ զնոյն եւ ապրիցէ. և
ապա առիւծիկ ինչ նշանաւորեալ ձէ՞ զհայցօղն.
եւ զբնականն աներեւոյթ ոչինչ ցոյն զի առեալ
կան էին՝ ինիմարդոյց. եւ անբննական՝ ինբննոդոյ՝
ըստ առանձնական կերպիսեացն. քզի ոչ է թէ կեր
պարանք ինչ առարկանք իցեն նմանուին. այլ
առ ժամայն առեալ։ | ոչ չգմարտուին քնակուն
գոյական. քզի եմոլխոսի նմանուի օրինակաւ և
առարկաւ իսրան ցուցեալ. ըստ որում հաշմեաց
իսրան նիւթական։ | ս եզի կիւ լայր օրինակ
առաջարի. նոյնպէս եաւ ջինն մեղն՝ ինմանուելն ան
առարկան երեւէցայ. զի արատցէ մեզ առարկա
կան՝ ինիւթոյ՝ մերձաւորս չգմարտուին. քզի ոչ

անզղջական բարերարութեւբ իւրով կարգեց առա
ջին մարդոյն. մերձաւոր և ածամուխ լինել ած
կան վայելչութեան։ Եւ մի ըմիջոցէ առաջապէս
հոգին այ հնչեալ՝ ինչը գաստառաս եգուանդա
գուանդ մրգոյէին՝ իմչ ինչական առհմին՝ որք ը
կային այ պատուիրէին իւրենց ազգացն՝ պահել
զգուշութիւն հրամանացն այ. որ ազգ էին ընտիր. և
պատուէր առին չմերձենալ եչխառնակել յայլ
ազգիս՝ իառնմամ հրամանց. զի մի ուսցին զմեզ նոքա։
Սակ նոյ խառնակեալք թաթաւեալք իննամուբ
ը նա. առին ուսան զանաձ պաշտութիւս նոյ.
Թգրօքն ևիշխանօքն խառնէցան. վայ տրտունջ
առեալ մրգոյն գոչէր թէ. խառնակեցան ը
հրամանս՝ ևուսան զգործս նոյ. ծոյեցին կուռս նոյ,
ևեղև նոյ՝ իգայթագղուի. զոհեցին զուստերս
ևզգաստերս իւրեանց դիւաց. ևհեղին արիւն սա
բիծ. արիւն ուստերաց ևդստերաց իւրեանց
զոր զոհեցին կուռոյն քանանու։ Սակ որ ած՝ի
ժամին զի հարկանէր զերն եգիպտացւոց՝ վն զի
հանցէ զնա անտի. կոտորեաց զամ անդրանիկս
եգիպտացւոյ, ևփրկեց զնա անտի։ Եւ ըստ եդել
ուսեալ ը հարս նոյ. նոքա իրել զորդիս իւրենց զան
դրանիկս՝ ան այ իւրենց։ Ըստ փոխանակ այսո
ցիկ՝ առեալ զորդիս ևզգաստերս իւրենց՝ դիմն

հեթանոց զոհէին։ Պատինա շինեէ յՇիրին՝ զոր
առ ած իւրեանց անուանեալ՝ վիճակ ժողովու ի
իւրոյ հոչէր։ Ընդ պատահեալս կանգնէլ մոխանակ
նը՝ քարանց եփայատից Շր պատգանէին ընդ
շախեալ Շր յարեանէն՝ որ պատնիեէ հոգի ան
Հախճին զպատնիուէ մարմնոյն, որով պղծէլ
հոգնատս իւրեանց։ Օն իմանեէր ինչ Շիրն զոր ա
նչ. հրամէ եաց ընդէլ զանօրէն ազգան որէին Շիրն՝
զոր ոչ սուիէցին. այլ զ աշնաւոր ազեալ՝ ուխտա
հատատեէլ ազգան անօրէնս. ել որում միաբա
նեալ ժողովեցին զամբարշտուէն։ Օն ած վեշա
բեաց նչ եհան զբուն բնակիչս Շրին՝ իբնակուէ
անտի։ Սակ ընդ մտել զինոյն զորդ միաբանու թե
զորդ եկեսան՝ իւրեանց թագաւորն. ելիշխանօքն ե
քհնչիւքն հնդրկ՝ զոր սկսան զորդել. էոյ առնոյ
վեր առաւել զթոյ մրջմարուէ իւրոյ՝ առաքել ա
առնն զմրջիւնն՝ ապատնալեացն պատգամօք.
զի զարձցին յանօրէնուէ գնացից իւրեանց. ե
պաշտեցան զած ապրիչ ամե. որ վե իւրոյ մար
գեսիրուէ գթացեէ ողորմէր հիմք չարուէ նչ. որ
մրջիւնքն տրան զիւր զինչ թէ. փայտին առային
հայր իմեա գու. ե քարին թէ նէ՛ւ իսկ ծնէլ զիս.
եզարձուցին յիս զքիւրնա, ե ոչ զբերա իւր
եանց։ Ընդ չար և անմիտ ազգի կուռացեալցն.

յարուցեալք՝ իւր մրգարէին՝ քարկոծել և սպա
նել. և այնչափ կոտորել զնա. մինչև աղղակել մար
գարէի միոջ. Թէ ես միայն մնացի. և զիս առնել
ղմրգարէ նոր անուանն. կարգալ՝ տուտ ևէր վայրա
հար քրմանց. ՚Ա՚ա ևանձատես մրգարէքն Աչմա
րիտք. որք Աչմարտուէ պատմեցին նոյ զգալուստ
Աչմրիտ որդւոյն նոյ յԻ՝ մարմնաւորութեն Հնդրգ.
որ գառնացօղ ազգին՝ ևզայն չկամեցան լսել. վայ
առաւել զմահն՝ իւր նոյ զօրացուցիչ՝ զի ևմի ոք
ոչ մնայել զոր ոչ սպանին պէս պէս տանջանօք.
՚Ի՚ ոյր բարկացեալ ևն նոյ՝ իւր ժղվրդեն՝ գարշե
լի առնել զժուռնգուն. մատնել զնա՝ իձեռս հե
թանոց. զի զորոց սիրեցին պաշտել զդիսն. և՝ ի
նոսին պոռնկեցան. զնոսին տանջիչս ևթշնամա
նիչս ևգերիչս՝ իւր յարուցել՝ մատնեաց՝ իձեռս
նոյ. ՚Ց՚ ևասէն իսկ Թէ. մատնեցի զնա՝ իձեռս հո
մանեաց իւրոց հեթանոց. ևտիրել նոյ տալեցն
ևթշնամեաց նեղել զնա՝ ինեերքոյ ձեռաց նոյ. զի
Թէ՝ ևբզմանգամ փրկել զնա՝ իձեռաց նեղչացն.
տակայն յետ ելանելոյ՝ ինեզուէ անտի՝ ինոյնն
յաճախեցին՝ գառնացուցանել զնա՝ իսիրտս
իւրեննց. և հոտոտցան յանօրէնութե իւրեննց. տպա
հայեցել՝ ինեզութիս նոյ՝ լսել ձայնի աղօթիւ
նոյ. յիշել զուխտն որ ընդ հարաներ. ևգթացեալ ընդ

բշմ ողորմութիւնէ իւրում։ եւ ետ զնա ի գթութիւն
առաքի ամ գերչայ նոյ։ մերկել զնա ամն ամ, եւ ժո
ղովել ինչ թանձ գարձուցել զնա ի գերութիւն
յետ ամացն եօթանասնից յերկն բաբելոնի։ ի
կոչմանցն առել ետուն ի ննեայ զաւետեաին
վերատին, ևնորոգեաց զտաճար անուան իւրոյ։
եւ գմիջնորեսին, եւ գարձոյց զքնդուին։ ևնո
րոգեաց միւս անգամ վերատին զշամ։ եւ անդրէն
խակղբանն ընծայեցոյց։ զոր յետ անցանելոցն յա
ւետեանց՝ կիրեաց միաճնաւն իւրում։ զի ոչ է
թէ յետոյ իմացեալ ամենագիտին՝ գայր երկել
որդին յետ։ եբարձրացուցանել զմարդ իկ իմիտա
աւագուէ։ այլ ըստ առաջ ասացուէ խակղբանն՝
կիրեաց՝ իմանձանի։ զի խորհուրդն ծածկեալ
առ ամ յաղգացն յետոնից։ այժմ յայտնեցաւ
սրբոց իւրոց։ զոր նմանուելք երկեալ առ ժին
արդարոցն՝ գուշակք աշմարտուէ յաւետնա
կանի որ գալոցէ որ լինին։ ❧ Ի բշմ մասամբ և
բշմ օրինակօք՝ կանխաւ իսօսեցաւ ամ ըստ կար
ծեր մրգրէիւք։ իմանան աւուրցս այսոցիկ իս
տեցաւ ըստ զ որդուին։ որէ ժողով ամ։ որով և
զյաւետեանս արար։ որէ լոյս փառաց և նկա
րագիր էուէ իւրոյ։ Ի ետանէ զմասուանն և
զօրինակն, եղմրգրէին յաշակերտ ին։ եամ մի

որ վա՜յ մեզ մեռանինք իւրոյ խօսքու՝ սաց մրգելին
յիդիմաց ան Թէ. Ես եմ ած. և չինք այլ ոք՝ բայց
յինէն. որ ապատեցէ յանկագոյն զվերջինան
ւիչչև եղիցէ ն. և միանգամայն կարեացին. զի
խորհուրդն լռեցի՛ իժամուց. և յայտնել մրգելա
կան գրոցքսն միայնոյ իմաստնոյն աստ։ Խոհ
ական յորժամ ինքն եկիր փրկիչն որդին այ յայտ
նեաց առ աշակերտսն Թէ. երանի՛ աչաց ձե
րոց՝ զոր տեսանէք զ. և ականջաց ձերոց՝ զոր լը
սէք զ. զի բազմ մրգելք և արդարք ցանկացան տե
սանել զոր տեսանէք զ, և ոչ տեսին. և լսել զոր
լսէք զ, և ոչ լուան։ Եսանեմս զի ազգ եղուդիւք
է ին. նմանուք ձիշտ կերպանց՝ քի. և վայրկենի
նմանուք՝ իմշտանջևատես կերպարանս փուճայ
ին հասանել։ Որ հօրէնքն մովսիսայիւք ամի
իրաք՝ զհանգերձեալսցն նշմանակ էիայէ ին. զի
իբրև ետես ած զհամ շագործ զմեղան տարա
ծեալ. հարով մահն Թզիեալ առ հնոյկ կանչէր,
յիչ ձէն ցմոլեսս. և իմատաղնա գարձուցէ
զկենսատուէրն աւետիսն առաքելիս։ Ե հարր
իսկ մոլեան հրեայ ես հի՛ որ ապականիցէ զերինս
և զգաշտս. արձակեալ ոչնու հետ՝ ինեղբս զո
ւնդսն իբրև զհեղեղատ ատատիկ շինուցանել զայն
համատարած։ Մեղ հասէ իսկ. Թէ ամ որ ատես

ցէ զայս՝ կէ ցցէ՝ իսոսին • Ը ադիյ Թէ Ճաշակէս
ցէ՝ իծուոյն՝ մահ սպառնացէ • ուստի ևԹգրէց
մահ • նոյնպէս և զօրինացն ասաց • Թէ որ արասցէ
զայս՝ կէ ցցէ՝ իսոսին • որով հիմնաւ իսկ մահ ՔԶի
հօրինքն իսկ ստուե յատկիւր յօրինակաւորն՝ քն՝
կորուսին զմահ • որով հայայտ իսկ արդէ զծովա
ցէ՛ զմեզան • և՛ ինհամար արկէ՛ • և ըստ իւրաքնչիւր
յանցանս մահ սպառնացեալ • և առհասարացուցէ
զամենին • և փսակէ՛ ըստ անիծիւք և ըստ մեղօք • զի յոր
ժամ է կէս ևս բառնայցէ ամենասիրելիսն քո՝ ըզ
մեզս անիծաբերս ևմահաժ լինս • ասասցեն ազա
տեալքն Թէ • շնորհք նդ որ յայնժամ մահու մի
կէաց զմեզ • հայայտ իսկ առնէ Թէ օրէնքն ՔԻ մը
նային ասելոյն • Թէ օրէնքն յանցուս ածող վասն
յաւելան • մինչև եկեսցէ զաւակն որում խոս
տացեալ էր կարգեալ հրաշիւք ինձեռն միջնորդի •
ՔԶի ըստ օրինօքն իսկ ասէ փսակէ՛ պահփսՔ՛ իհան
գերձելոյն հայեցեալ • որում մ՛ոչ միայն ազգ երկ
րածնաց • այլ և անեղրևոյն զօրք հնչէց՝ հանդէր
ամանզգայ արիծուիքս սպառեալ մնային • ըստ
որում Թէ • ակընկալուն արիծուցս՝ յայտնուէ
արդեօն ձայ սպասէ • զի ըստ նայնու Թէ արիծք
հնձնիգեցան • ոչ իւրնոյ կիճ • այլ վայնկ՝ որ հնա
զանգեցոյցն յուսով • զի և ինքեանք իսկ արիծք

ազատեսցին՝ ինձ եւ ամենեսեան՝ յաշաւաւղէ
վտից որդւոցն ամէն։ Քանզի ամէն ասեմ որ ես ամենիւրի
մեայ ասելս, եւ ամէն ասեմ նովին՝ որպիսի ամէն հաստա-
տեան։ Կենդանի Տէրունդ ամենակալ Աստուածդ Իսրայէլի։ Ես
նոսին եմ ամէն ասելիք Հնազանդեալ ամենեցուն։
ոչ իրիցուկ կենաց։ այլ մեռանելոյդ եմ հաստատ ամէն
առ ինքն ազատեալ։ զի ես ամէն ասեմ՝ իմացի
ջուն եւ հիանալի մարգոյն հաստատեցաւ ամենա
նեալք եւ հանարձակեալք վերնոյին բարեբ։ զի ես
ձեր անիծեալ ուխտաբեր հետ ամենայն հրեշտակաց
ընծայութիւն։ յոգեզատիկ ամէն։ հաստատեալ
խաւարման արիւնոյնշան։ ոչինչ պղտորեալ։
ես եւ իմիք մինչեւ ամենայն զանց ելցեն ընդ
զար եղեալ իսկ մինչեւ յաշխարհացն կրկին
յանձինս իւրում։ զի ամէն ասեմ ձեզ ազատեալք
առաքեալ։ սակայն ընդունելով հերետիկոսք
իշխանութեան։ ես եւս իսկ ամենատուն ամէն։ վա
ձեր կուռքերդ զմինչեւ ամենայն բերանոյ իմոյ։
Այսպէս երկրիցի ազատագատուելով առ ազգս
մինչեւ ամենայնքեան։ որ գառնային
Իշխանութեան։ ես եւս զամէն երկրորդ երկիրն։
պատճառ հաստատեալ եղայրսդն իմանալ։ զի ես ամէն
գարձ միոյ մէնէրի՝ ամ երկիր ուրեմն բերել։ որ
ջուի ապատատելոյ ասելոյ տրամուն գործն։

որով Հանուն՝ այլ հայհոյեալ ասի. Հոգին սը
տրամեալ Ա. յԼԹ. պէտս Հայտնի՝ նե՛ղուիակիր
ամարիծք լեռնայինուք ծնեցեին. սակայն առ՛ջի
եդեալ աղաւեղուցիչ յուսոյն՝ այլքն սպակին.
հրշիռք. մրգրիկք. Համ արիծք։ Օ՛ն ոմն առէր ՛ի
պահու իմում կայծից՝ Հեղեղ՛ իլը վիմի Հանն
կալայց Հսպասեցից այ փրկչին իմում։ սակ ընդ
արդեօք յերկիւղ միածնին. այնչափ նեղչի արեա
ծոյն հաշտնէր՝ եթէ ո՛չ զինամ ազգ արիլ յեղա
գոյն ընտելական առնիցէ. զի մի՛ յանկարծ երևել
անծանօթ անընկալ լինի. այլ երբ Հայցողաց և
սպասողաց՝ երկնից ծանօթս տացէ. զի եթէ յայն
ջաւ ժամէ առ իւր արիլն երկնից անընկալ եղև.
որ չուի անազգելոցն՝ Հան հնձելոցն. այլ կանխէ
խորհրդով ծանօթս տուեալ ազգաց Հյաւի
աբանին երկելոց. ՃՀ ոմն՝ իսպառգամաւորացն այ
աէր Թէ. ինձ տուան շնորհըս այս՝ ի՛ հեթենաս
աւե տարանել զանքննին մեծուին քի. և լրնդուր
առնել զամեն. Թէ զինչէ տնտեսութի խորհր
գոյն՝ որ ծածկընդեր յամ յաւիտենից՝ որ առ յայ
որ զամ ինչ արար. զի յայտնեսցի արդ իշխանու
Թեց Հպետուեց որ՛ի յՀաեն՝ ի՛ձեռն եկեղեցւոյ
բազմապիսի իմաստին այ ըն յաւուրս յաւի
տենից՝ զոր արար սկսմբ մերով յիւրքիս. որոյ և
վե
ձևոթ

վե նորին իսկ յայտ արար. թէ իբրև եկն լրուա-
ժմեցն, | ասէ ցվայնիկէ՝ իմորդւոյնէ՝ որ կարծէիցէ
այնպիսի վերապատիւ զնածուածքն ձգտել ևխո-
տել. այլ որ ջափ ինքն կշռիցէ՝ առ՝ ի ծանօթ առնել
զինքն. զի ծանիցեն զնա, ևի ետ ցեղն. ոչ բաւեմք
արձակս զարարչէն պատմել՝ որ բնեռեալ կամք
իսիպս պատուերի՝ ըստ առնել առնողին. այլ որ
ջափ ըստ ժամու ժուժալոյ տկարութեանս մերոյ՝
ինքն կշռիւ պատմել մեզ. քզի ոչ ոք գիտէ զնայն՝
եթէ ոչ հոգին նոյ. հարցին որ եկն պատասխ,
ևեղոյց. թէ որ ետես զնա՝ ետես զՀայրիմ:
| Այլ ասէ հոգի կենդանի է. հուր կիզիչ. ան
թիւ ևանփոփոխ է. փառքն անպատմ. զօրութիւն
անբաւ. գեղն աննմանն զարմանալի: անհաս մը
տոյ ևխորհրդոյ. անհաս լերզուածոյ. ան անփոփ
խոր հրդոյ. արտաքոյ խորհրդոյքն զնամ ձառս.
ոչ ական տեսանել. ևոչ ունկան լուեալ. ևոչ կար
ծիք սրտի կարեն հասանել. Ձք ամիս. և ես ամիս.
հաւիտեանք ամիս՝ իմեր ունել ոչ բաւեն. ևբան
ն ի բարձնել ունի զնամ. ևզօրութի հրամին ի կախել
առանց թևոց. ի թռուիչս իմէ օդոյն իբրև թռուչ
ուել. ինքն պատել զնամիս. ի ինեղբոյ ամի. ի վե
րոյ ամի. արտաքոյ ամի. ևամ ինմանէ. ևամ ի
նա. ևամ իսիտաս նր: | ու իբրև նշանս. ևիբ նշ

արձեւասաս իսօսեցաւ ասծ լը Հարան մեր մրեգրէն
՛իժմիկս ժմիկս՝ իսեսիկս անպատուհմս յանհնման
փոփոխմանն՝ իկսւր զարմանալի՝ իգ եղ գովելի.
յաճախէլին կերպարանս։ ‖ ւմեմն լուսե զինն նման
նուէ՝ ՛իկերպիրնս մարդոյ ։ ուամեմն իբրև զհուր
բորբոքէլ՝ ՛իկերպիրնս մարդոյ ։ արիգրոց բաղմից
երեւեալ՝ ըս կարիկոյ տեսանելիս ինչ ինդ ։ և ըս հան
դուրժելոց լսելեաց նոյ՝ իսօսեցաւ լը նա ։ զի ան
բաւէ մարդոյ տեսանել զասծ գոյիս իւրում։ ֆ
մոմոյ զհուր ։ զի ելիէ լերինք ուչ կարեն տես սա
նել զնա ։ զի յորժամ հայեցցի լը նա՝ հալեսցին ։
‖ Ասոյց իբրև ինքնակամ կամօք բարեկրնէ իւրում
զինքն ցուցանէր, ՛իկերպիրնս մարդոյ երեւէր ։
ուամեմն լոյս ։ ուամեմն հուր ։ ուամեմն հոգմ։ կայմամբ,
ւր՛իմիգ ։ ւր՛իմրմիկ ։ ‖ ոկ ելիէ ասիցէ մք ։ ելիէ
հարկէ զոր ինչ տեսանէմք ասել մք ։ ւելիէ ա
սել մք ելիէ լսիցէ ։ զասսոյ կարծիս առէլ զմերոյ
բնութիս նմանեալ ցուցանէմք աներեւոյթին՝ ըս մե
րոյ անհասուէ ։ ապա նա ըս մերում փոքրկութիս
երեւի ։ ֆ զի սի՛ տարրական այրնէք կիզցին յահէ
փուռացն։ ‖ ւ զանուն նոր ոք ուչ գիտաց ։ զի չէ
ոք անդր քեն զնա՝ որ առաի եայսր անուանիցէ։
‖ ւ յերեւեալն իւրում արդրոցն՝ զահ ի բյինքն
ամփոփէր ։ ւամրզատեսիլ ահշնամանի երեւէր ։

մտահաս լու հանդուրժելոյ աչաց։ Եւ արիծք
կարեն քննել զարիւնն. եւ զանգուածն զգան
գինն գիտէ։ Այլ արիւնն գթայ հիւր արիծս.
զի ածէ արար զամարիծս. եւ զարդարեցի՛ կոչէ
գովելի եւ իմայելուչ փառս։ Եւ ինոզոյ ստեղ
ծեալ զհոգեղէնն մարմինս. եւ իւրաքոյ զկերակուր
զարդարել իւրոյ վայելուչ. եւ զգեցեալ զարդիւ.
զիաւուցդ անթուելիս մտանել օրհնութիւնք հշիք.
բարբառք սերովբէից. փառաբանութիւնք զուարթ
նոց. ժողովք բանակաց. եւ գունդք սրբոցն. և
դասք վեցաբանչիւրացն. եւ օրհնութիւնք երիւրիցն.
աղօթք արդարոցն. եւ պաշտօն սրբոցն. սերովբէքն
եւ քերովբէքն. եւ ջոկք միաբանական լուսոյն։
Օ՛այս վկայուն ասացեալ կարգեցայք ինձ ըստ
լինելոյն հետս գնալս. որ յայսր յանդիման վարդա
պետացին գլուխք սրբոյն հոգումն. ելս մշտնջենա
ւոր արքայութեանն ժառանգել իւրոյ. որ յայտնեցաւ
խորհրդով արդարոյ հօրցն մերոյ. և հաստեցաւ
որդումն նոր հոգումն. եւ աւետարանեալ մրգրկիւք
եւառքելիք սրբովք. եւ ոճաւ մեզ հաստատուն
հետոյ. զի հետով գնիցուք իմովք ոճ ոչ
եւ ոչ եւարատիչ ոտի. և՛ իմիաճին Երդին որ՛ի
հօրէ, եւառ հօր. եւ ել հօր. և՛ ինչ ոդին՝ որ՛ի
նորին էութենէ. եւնովաւ արար զամարիծս. որ

մի Կրեւթիւն. մի Օծութիւն. մի Հաշտեցումն. մի Ընծայութիւն. մի Խոստովանութիւն. մի Երեսպատում. մի Երեք անձինք. մի Կատարեալ Աստուած. անապատում անքննին միաւորութիւնն. մի Ակունք. մի Աղբիւր. մի Ծով. Հայր. Որդի. Հոգի. Երեք անձինք. մի Օրհնեալ Աստուած. Հայր յաւիտեան. Որդի, ի Հօրէ. Հոգի, ի Հօրէ եւ ի Յիսուսէ. Սկսուածքն Աստուածքն Հայթայթեալ. Հաստատակ. Հաստատուն. իմաստութիւն. իբարձրութիւն. իյայնութիւն. յերկայնութիւն. մի Էութիւն. մի պատակ երրորդութիւն. եւ միւն չէ ոչ փառաւոր նոր: Ոչ առաջմն արքայ՝ որդի մերգա րէին ասէր, ի Տոգեվիր աշխարհ թէ. Չէ ես չար չէն քէզ բռնական. համբերէն ասէ իբրեւ յերես սաց տան թէ. Չէ աթոռ իմն. եւ Հոգի պատուական դան ոտից իմոց. որպի տուն շինիցէք ինձ ասէ տէր. եկայք զինչ առեղի բնակուէ պարտաստիցէք ինձ. ոչ ձեռնիմ արդ զայս ամ. եւ ես յո՞ հանգեցայ եդ ապատարեցից. եթէ ոչ ի՞ նէ զ՝ի յիսուս. յայնոսիկ որք գոզան իբանից իմոց. եւ զինչ նոցա ասէ, ունք եղիցին իմ ժողովուրդ: Ասէ որում չէ եւ չէն բռնական. որպի ոչնիցին զնա սիրտ մեր զոյ. մի թէ մեծ ինչիցէ մարդ. քան զնա եւ զնոյ:

Ա Յլ յաճուձէն զինչ ևկամի՝ լինի· զինչ կամիցես, և
արար· զինչ կամիցես՝ ևեղիցի· որ ինչ կամի՝ ոչ զանցա
նէ· այլ ամիսոխեցար՝ փղրկացար· ևեղիցի զինչ
ևկամիցես: ✠ Ա Ըստ՝ առքեայ ձեզ զորդին իւր յն· որ
երկն ևեղիցի նկնօջէ· ևի մերդկեղէն մարմին պա
տեցաւ մարմնովն՝ որով զնա մերմինս կենդանա
ցոյց· որով հայաղթեցի իսկ արիւնն ետ· զի նորո
գեսցէ զարդարս, ևզերծուսցէ՝ իմեղացածին
ծննդոց· հնչկակերպս արասցէ՝ ևաճձ որդիս կո
չեսցէ· ևզմահկանացուս անմահացուսցէ ան
մահ հոգևովն· պատեսցէ ձեզ զնա փառօքն·
վայելուչ լուսովն զարդարին· ևյերկրաւորեա
յերկնեցն անցնին· իմահուանէս յանմահուի·
զանանց լոյսն զգենուն, ևզանապակին գեղ կեր
սիրնայն: Ա Ր ջամ ևս ինչ անպատճառ ձեռնէն՝
որ ամ բնութեցդ աղբիւրեն կամք նր· ևառ ամ
գործոց· ևբանիւ բերանոյ նր հաստատեալ կան ամ
արիծք· և՛ինամիք լոյս առին ամ լուսեղիք· և՛իզո
րուն նր հաստատեալ կան ամ վերնայարկք ջից· և
ե ամ, ևոր՛ինոսին· ևիհոգևոյ բերանոյ նր ամ
զօրութիք նց· Ա յրիներ պաշտօնեայքն· ևսրբոցն
լուսեղէն բանակք՝յուսով նր կան կախեալ· ևո
զորմութեցդ նր կարօտին· և՛ինր ակնարկեն՝ ամ
արիծոյ պետք պատրաստին· ևզօրութիք նր կեան

այնքան. եւ աչք այնչափ ինձ յոտանն. որ արարիչն
եւ հաստիչն եւ ամենակալն ասի. խնդրէ ի բնութենէն.
անբաւ զօրութիւն որ ինձանէ կ՚ուրացեալ արկեալ
զամբոխմբք. ուստի կենդանիքն զօրութիւնքն քաշ
խին՝ որ ի ամարձս անցանէ. ի երիկամս, եւ ի ծո
կրունս. ի յծղս, եւ ի հնձս. ի հնար, եւ ի ձիւն. ի
լոյս, եւ ի խաւար. ի անդունդս, եւ ի բարձունս. որ
զանբաւական զօրութիւնն Քահանայիցդ լուսով
իւրով ելանէ. որոյ զօրութիւն հոգւոյն ան բան է
ամիս սիրել. ի ամիս ատելն. եւ ամիս ուրացեալ. եւ
ուզայիք զօրութիք անըմբռնելի. բնութիւն ոչ ունի
զչափ վերին բարձանցն. եւ ոչ զատորին անդնդոց.
ոչ յաղ ձգել. եւ ոչ յահեակ. ոչ խոչեմ. եւ ոչ թի
հնձնս: ‖ Եց զօրութիք հնգեցիքն: ‖ Եց ՚ի ձեռն
գործեն: ‖ ՚ի ձեռն երկոտից գործն հանդիսաց արգա
րոց. ոչ ոք առնակերպ զանձ ինչ քարոզեացուք.
յօրապատառ անգամօքս՝ զանգել ինչ ոչ ոգոյ. իբրա
զանչիւր անգամ, զիւրաքանչիւր գործ ըրձել
՚ի յանձին ձեռն. չձեռնհաս ՚ի գործ ընկերին.
ոչ ակն լսէ, եւոչ ունկ տեսանէ. ոչ լեզու հատո
ոյ, եւոչ ձեռն գնան. եւոչ ոտք արագակեն:
ձեռան խորհուրդ. հօտոտելիք հոտոյ: քիմք ճա
շակոց. ՚ի ի՚ իւրում բնութենէ հատեալ կայ:
՚ի ոյց ինչ իւրով հնչել արար զամենակէցսդ

զգալուստն իւր. եւ կատարիցի վկայս հօր իւրոյ.
‡ Ընաբեցաւ ած յայլ տեղ հոգին, եւ մատեաղաւար
գնաց զնկոյն. կատ մարմին՝ ի կուսէն. որդին
ած մարդ կատեալ ած՝ ուրբն. զած ուրբ զօրու-
յսյտ ատր. եզմարմնոյ տկարու՝ն ցուցանէր.
ծնեալին եղև մարմնով մարդ ուրբն. եւ ազա
տեաց՝ ի մեղաց զմարդկայինն մարմինս. որով էջ՝ ի
գժոխս. եւ ած ե հան անտի զարդեալսն՝ ի գժո
խոց. մարմնով հարած եցաւ. եհարածեց զսատ,
եկատեաց զմեղան. զի որ՝ իմարմինն հնատային՝
ծանոյց նոյ զնծուն իւր. եւորք իմարմնոյն գնե
ցին, եւուրացան զընուն նո՝ք զի միացա՛ իմար
մնի անդ բնուբ. եխաւնեաց զմարմինն ընդ
ած ուն. որք հնատային՝ ինա՝ նք վայելեցուն յան
պատմ բարիսն. եորք յայսց հնատոց վերիպեցան՝
զանկոն եզանկուել գնացին եզարտուղի անկան
եխրատմեցին անձանց իւրեանց ցանկս անկարկա
տս. եզընդեմս՝ ի հնատոցն ճշմարտուբ թիւրեցին.
իբրև կարծէին թէ գոն ինչ՝ գոն զուբ ինչն.
ե եգրեալէ թէ. զոգան զհետ ոչ ընդէր, եգոն
զոչ ինչ. զի գիւտին ինդիր աշխատուբ՝ է ստա
վերպատուի՝ կատապաշտուբ թէ հնանիցէն. զի ան
տուստ՝ իմէրուստ իսկ զանցե լոց յաւիտենից՝
զինի եկե լոցս մտիկ իւքն ամէնսեքբ ծանօթա

տայ. եւ առնլին օրինօքն՝ վերջնոցս բժշմ անգամ
վերստին. մերթ ահագին սպառնալիօք կարգէ՝
յիշոյիւք առնլին վրիժուցն հնոց ըստ. զի զան
հնոցան զարհուրեցուցեալ յոտն զբարձրի
ցէ. ՚ի զգուռնակ գուռնակ հարուածն եգիպ
տացոց. եզջառնագոյն հաստուցումն նոյ վրէժ
խնդրութեան. կամ զանհնոցն յանապ
պատին. եզշամիսկ զիմորձ առելոց բարկութեն
այ՝ զյիշոյիս առեալ բերէ. ա՛ւ եքի խակ՝ զձերն
ստրկացուց եզգոմորացուց՝ յօրինակ առեալ.
զի՛ իշխեն ոմանց՝ եզժլատագոյնս կրեցին
զնոյն. եմերթ զբազմագիսի ըմնչագործ ուխտ
պայծառագոյնս՝ եզհաստուցումն այ պարգեւել
յիշեցուցանէ. կարգէ միանգամայն եզհաստա
տութեի ամրոցս պայման. բժշմ անգամ առելով
թէ՝ զնս ձգեցի. եզձեր հաստատ ցի. եզձովաբա
զով վանէցի. զի այսու ամիս հնարիմ զայօզան՝
առ՛ իմոստացեալն քալդէացոյ. ՚ի սակ եկել
ի՛ տրեցց վրիժիւն ամենայն զերբեմն խօսեցեալն
ձեռ նորին. եվկայուէ զգաւառստ արգոյն կարեմ
Հշմարտել մրգրէ ականօքն յետ առացելովք՝ վա
ղարիւաճին ծննդեան աձ արգոյն. հոգէ հատն
ղարիւնոյն. զոր յետագոյն աձ եցոյց զնոր արգեոյ
զգաւառստ՝ արժանաւոր հետով մրգրէ հետ ձայ

նիւք։ Օ՜ ստուածոյ ահ զորդին իւր՝ որ եկն
ծնաւ՝ ինձ՝ ընդ օրինաց։ եւ ոմանք ընդ օրինաց զի զորս ըն
օրինացն ինչ ազատեսցէ։ զի մեք զորդեդրութիւն
ընկալցուք։ Յանդգնեալ սորա եւ [illegible]արասիեան ։ Յոմ
հանիցէ ասէր։ ապաշխարեցէք զի մերձեալ է
արքայութիւն երկ։ զոր կոյսանիցն ասէն արքայութիւ
բեր՝ առաքին իսկ ձենէ ասելոյն թէ։ միտրեալ է
ժամ։ եհասեալ է արքայութիւն այ։ Ընդ՝ եւ եկեալ
զբանիբեր ի խորհրդակից որդին այ։ միտրեցարուք
հուրդ նախահարդ յանցանցն։ զոր համրերին իսկ
ասէ թէ։ հասեալ զբան ծննդից իւրոց։ եղեսիրդ
հրշեց իւրոց արդարացուցանէ։ ուստի եզերշին
պատրաստել նմա Յովհաննէս։ որոց տուեալ ողջոյն
կուսին՝ առ իշխանդրեակաւոն միտրեցարուք։ եթէ կոյս
յշասցի ածնցի որդի։ եւ կոչեսցեն զանուն նո
Եմանուէլ։ եասէ ուրախ կերբ միրիզ առ ը
գեղեւանդէն ինչիկ թէ զինչ օրինակ առ ը նմա
լինելոցէ։ ասէ Տ՝ որդի ըզ եկեսցէ իբեզ՝ եզօրուն
բնիկերեցն հովանի լեցի՝ ի վերբոյ։ ընդ որ ծնանի
ըսցի ըզբ։ եւորդի բարձրելոյ կոչեսցի։ եանդգնեն
իսրդեակաւոն հայեցեալ ասէ եթէ։ տացէ
նմ՝ տէր ած զաթոռն դաւթի հօր իւրոյ։ եթ գրեա
դի իսրե տանն յակոբայ ընշան։ եթ գրուեցէ նո
վախճան մի լեցի։ Օրում եհայրապետն Յակոբ՝
հոգով ցուցեալ ասէր, զիսառատուր զյուդա գեղա

ցե՛ր իմոյդ լուծ ասէ. մի՛ պահասեցուր իշխան
յոյժ գոյ. եւ մի՛ պետ յերանեցց նը. մինչեւ էիւթոյխ
այն՝ որոյ լուծ թեթեւ. եանաէ յոյս հեթենոցց։
Ա. Դա տեսանելմբ լցել եւ կիսրել զամ վերդպատուի
լեով. ահեւսիկ տեսանելմբ զամ հեթենս ոտիասէ
նեմա. որ հմբ եւր աւիշ. ասէ կապեսցի զգրաստ
իւր զորթոյ. եզեայսանակ իշխն զորթոյն գնդա
կէ. այսինքն զգաչն խոնարհութեա առ մշակս այգ
ւոյն. որք ոչն կամեցան զայգւոյ տէրն. որ ջարդեա
րեցաւ իւրով կամօքն հաւքերեալ. որ՛ի ժամկի
իւրում պատմեսցուք. որ գեղ մն ծննդեան են
բանք ասել ձեզ. զգուշակուածն մրգերէ ինչն. զբա
ղազն եւ առաքելոյն. զվկայսն եւ վկայիցն. որ նա
ինքնէ յէութե. ծ եւ էն իսկ։ Ա կայն յորժամ կա
մեցաւ՝ էած զմարգոյ կերպիսին. եզգեցաւ մար
մին, եւ՛ զ՛իսեր ննջեցեալ. այն որ անբաւեն էր եւան
հաս՝ յամ լրութե յանծութե. եւմն մեր էզ՛ իշխա
ւորութի, եանմոռեցաւ՝ իմարմնի. զոմանգա
կեցաւ ձկմարտութե՛ իմարմնի. եձշմարիտ իսկ
մարգ եղեւ, եէզ յանարգութի՝ զի զմեզ բարձր
ցուսցէ. սակայն իւրով ածութեն ինչ էր հյշելի՝
առ հօր, ելէ հօր. եառամարմնեցաւ հրամնե նը շարժին
ըս իւրքանչիւր կարգի հազմեցոյ. սակայն թէ
պէտ մեր էզ յանարգութի. այլ կայ յիւրում
բնութե՝ որպէս եւինքն իսկ ասէ թէ. Ա՛ն նոյն եմ եւոչ վո

վախեցայ. զի թէպէտ զկնի ապրնա՛ւ եաւ հզմար
մին մարդիան. այլ խաւարնա՛ց միայնոյց ընկերի
զմարմինն յաճա՛ւե իւրում։ և ո՛չ ասէ՝ սա՛կ
ասճ ասճ մեր յետնոյ յինից։ և ո՛չ ասէ զինչ
նոյն խակեա, հասկ զո ոչ անցանեն։ կե՛ր զայս
պիսի բարբառ՝ հաւ մեծն մարգրէից մովսէս.
թէ՝ ետե՛ս որ խակզբանէն էին. այսպէս ասասցե՛ս
թէ, որ խակզբանէն ասճ առաքեաց զիս առ ձեզ
Որ կոյհաննէս ասէր. ինքզինն իւրում. որ
էրն խակզբանէ՝ զորմէ լուաք. որում ականատես
խակեղաք. և որ հայեցայքն. և ձեռք մեր շօշափե
ցին զբանն կենաց. և կե՛ն այնքն յայտնեցաւ՝ հաւ
սա՛ք և վկայե՛մք. զի նա ինքնէ ասճ ձշմ. և կենդն
յետնեկանք. որ եաւ զմարմին ըմբռնելի և շօշա
փելի. և ըմբռնեցաւ մարմնով. և զնամ անցաս մար
մնոյն յանձն առեալ իւրով կամօք յանճանօթս
և զնել հո՛գեր հնդիկս խոնարհութ. և ոչ ուրուք բռնա
դատութ. այլ իւրովք իշխանիկան և անձնիշխան կա
մօք կրե՛ց զայն. ՃՀ և ինքն ասէր. իշխանութի ունիմ
դնել զանձնիմ իմով կամօք. զի դարձ միւսանգամ ա՛
ոչ ոք զնա. և ինքն ծնաւ՛ կիւանէն իւրով կամօք,
և կամեցե՛ զկատ առաքչին իւրոյ. ասէ՝ ես է կի
կան՝ անքա՛կ. անբաժին ինքնութե. միութի կա

մաք հօր։ Ա մուտ յարգանդ կուսին՝ եւ ոչ գաղջ
ցաւ։ վն զի ինքնէ սրբիչ ասի. կամ իբրու ապա
ստեցաւ ինանձարուսս։ եգեալ իմուէր անաս
նոց։ զի ինքն կամէ ոտ եարարիչ համ մեծուեց։
եբղխիչ համ բարուեց։ հին աւուրցն վն մեր մանն
կացաւ։ եկաւ զկնի վարդեայ տիարուսն
մերոյ։ զի զմեզ փոխեսցէ յանմահութի իւր։ սա
կայն թէպէտ զգեցաւ մարմին, եւ ջինիւ նման
նուէ։ այլ կայ իմիտաս հայրենի բնութէն ածուէ
իւրոյ։ ը եւ իսկ։ եկ։ եկայ յետն՝ ը հօր իւր
ուս՝ իբարձուն՝ յիւրմէ բնութէն՝ հնդրձ մար
մնով զոր իմէն զգեցաւ։ միւնչ ցանգ որդի՝ ի
հնազեղէն զուարթնոց՝ Ա՝ա եկն եւ ղեղ մարդ։
զի մրմնաւորդք առեսանել կարասցեն Ա՝ այլ զնոճ
գոյիւ ոչ առեալ ուրուք։ ոչ հրշկից։ եւ ոչ հրշկիպ
տաց։ ոչ սերօգէից։ եւ ոչ քրովբէից։ եւ ոչ քիւրա
եոր բանից Ը՝ր զուարթնոց։ քայց որդին ծագ
կեալ մարմնով կուրեւրամիտ իմաստնոց էղծից եւ
յայտնի արար։ զի յագեցին ըստոյն սրբչլուէ
թէ որ եառես զկնի եառն զՀայրիմ։ եեկեր ղեռս
տացեալ կուրիցդ իսրէլ կուսէն, եառնջին ծնուն
դն ի հօրե առաջ քան զանկիտ յաւիտեանսն՝ մշ
տնջենական ծնուն։ ի մշտնջենէն ելայ եւ
նման հօրէն յերկիր զնաս։ այս չասի եեթ գիտել։

ամարտ է արարել ոգոյ ինձեմէ. զի նա չէր՝ և հայր
չէր մեզն. ուստի առ հայրն անուանէիկն
ձեզ և ձեզ. մի միայն որ. երեք անձնական զօ
րութիք. երեք անձինք. մի զօրութի. մի էութի գիտութ
զօրութէ. մի միասնին փոքր. մի միայն լուսաբերք. մի
միայն իսկութէ. զի ոչ ոք կարէ քննել զէ. ՚ի կամ զի
արդ եղև. հետեցէք յերկրորդութէն. չէիբաւեցէք ի
միութէն. անշրջելն լուսոյ. լոյս հետևոյթ. բայց
զան յոյզել զանքննին. ո՞ հոգևապետ՝ նա՞ ի հոդոյ
զանգեաւ. զի արդ քննել կարիցեմք և գիտել զոչ
կամս բարձրելոյն. և սկզբնաւորք զանըսկզբա
նէն. զանհայն զի արդ ոք կարիցէ քննել. հետ
չէք այսեն։ Ասոնարհեցաւ և խաւնեց զաճուն
լ մարդկութէս. և զանմեռն լ մեռոտս. զի զամ
անքակ արատէ յանմահութէ ածուէ իւրոյ յոր
ժամ մարդկեցաւ լցալմէ հօր ետուա. և խաւնեաց
զմեզ յաճուն իւր՝ միածին ածորդին. արար
չակից հօր յորոյ լինէ հաստատեց զհիմունս
երկրի. և զարարածս ձեռ. վայ և մրընչէն
ասէ. յայտնեցի ձեր զանքիւրքն և զբազումք իւր՝ամ
հնինց. և առեալն ամ ծագք շրի զիրկուէ ձայ մե
րոյ. այլն հօր ինքն իսկէ. և բազում միածիննքն.
և նոքաւ լուսաւորեցան ամ ելիքեա. որ իսկզբա
նէ էր բանն. և բանն էր առ աճ. և աճ էր բանն.

որ ամ ինչ նուաճ է գրե · և նուաճ հաստատե ցաւ
ամ , որ ինչ ՚ի նա ևար ինչ յՅերի · հարկէր զի նուիմբ
սրբե սցին՝ որով է գրէն և հաստատե ցան · և նո
ւաճ լուսաւորե սցին · և համե ցէ՛ ՚ի նոյ զի կ ե ցցին
արքե՛ք , և մի կորիցին : Ա՚ղջ՝ առաքե ց ած զՀո
գին ած՛ ի կոյսն մարիամ · և է առ ած որդին մար
մին՛ իկուսէն · որով կորոյս զՀարն · նուիրն մարմ
նոմն պարտաւորե ց զմեզն · ած ախառն մար
միով՝ զբարձրախառն խոնարհու էն · զանե րև
ոյթ խառնն առ սման առ հովիւան՝ զած էին
փրկեցն գուշակէր · մսուրն և խանձարուրն՝ զիա
նարհաճիզ մարմնոյն զաղքատու՛ իմ ՚ի ըե րէն ·
առաջնորդ աստե ղն՝ մոգու ցն պատրգ օք ՚ի այ
նի ամենայնն տրուն : Ա՚րկրաւորքս գիտաս
ցուք զմարմինն · և ՚ի ըօքն ծանիցուք զած ուն :
Ա՚ղջ՝ առա զինչ պատմէ մեզ միքիայն՝ շնորհք հո
գւոյն մրգրէուն թէ · և դու բեթ զահէմ ասէ ·
ոչ ինչ կրտսեր վիճակաց հասե ր՝ իքէն ծագ ես
ՅԷ ինձ պետ՝ և իշխան տանդ իմ լե ր · և ե ր ի նի իս
կզբանէ աւուրց ած · զսկիզբն զած ուն ցուցա
նէ · ՚ի ըե՛ զահէմ զմարմինն պատմէ · հրշի պետն
ասէ · ծնցի որդի՛ և կոչե ցէն զանուն նոյ : Ա՚ե
աղմսաարանն երգէ · յաղքե՛ն զարև անուն նր ·
զմարմնաճ ին ծնունդն պատմէ · և միւսն զած ուն

ցուցանէ յաւէլ քէն զարուսեակ՝ ինչպէս ծնեալ
Ա՞ր զայս չիւ հնաս ունիմք՝ ինչ գրոց կ՚օրի
նաց երիս ընծայս՝ առաջնորդ կենաց Քանդրկի
առ ձեզ՝ ինչ գիրս վրդովեսուն հնասուք։ Ե
մի խոտորիք՝ ինարդաց իմաստուն՝ մի յաջ՝ եմի
յահեկ՝ զի ոչ եթէ տյնպիսիքիցն սերմանիքն
ամուքք եժանգառք՝ ազազունք եսինք՝ բոյս
զոր սերմանեմք յանդաստանս սրտի լսելեաց՝
զոր եղո սերմանէ զայսպիսի սերմանիս՝ իսելիս
լուզաց՝ այնպիսիքն նզովեքեն՝ թէ հրշտակին
իյէ իբրու զօձն հոզահեր՝ որ ստա եպատիր բա
նիւք՝ զպատուիրան արարչին կոխել կամեցաւ։
Ա՞ւյց մեք ոչ այնպի պատուիրանս ձեզ մատու
ցանեմք՝ եզայս վկայեմք աւետի ոչ՝ զի նա միայն
գիտէ զարտի ինհրեշտս՝ եամ ծածկեալք յայտնի
էն նմ՝ զի յամ ժամ առալի նրն եմք՝ եայժմ առա
զի նր՝ զնր պատգամն խոսիմք՝ զբանաբերսյս՝ եզա
տիքն եզպատգամբերս՝ եզարդիւնաւորս՝ եզշա
հեհանս՝ եզվայելելին՝ եզշտեմարանեցս՝
որ կարօղէն պիտի զձեզ պատ մարմնաւորս պա
տրաստ՝ եառնդ յարքայութիւն զձեզ վայելեցուցա
նել յանանց ևյջերս ուրախութինն։ Ա՞մն փառք
յամենայնն՝ որ վն մերոյ կենաց մարգացաւ՝ ե

տանջէցայս· չարչարեցայս· ||· մահէցայս· թաղեցայս· հինդշաբաթացայս·
յարեայս· վերացեալ· եւ էլեալ տալով ընծայիցն
իւրոյ ամէն ասելոյ զամէն որ հա
ւատացին ՚ինձ· ||· այլ մեզ դեռ կայ պատմել
զեզ զծնունդ ամէն որդոյն ՚իւրոյն՝ թէ զի սրդ
էզև· մի ըստ միոջէ պատմեացուք· զի ոչ էթէ յոր
մէ հետէ ծնունդն ՚իւրոյն ինչ՝ յայնմ հետէ
ե սկիզբն անսկզբնին գոյուի· այլ ըստ ջամ
յետնոց ծնաւ ՚ի հօրէ· իսկ արդ՝ վա՛ մեր է՛ վաղ
ճուամ ծնաւ ՚իւրոյն· ||· զն ծննդոց հայրն որ զնա
ծնաւ՝ նա միայն գիտէ· իսկ երկրորդ ծնունդն
ընտրեա ինքն ՚ի մարդկան· վն զի կեցուացէ
զմարդիկ· ևօրհնեացէ յԱՀնին անճառից զՀ· ինքովք
օրհնու ևաբեր գաւրշապարծն ՀԻԵՍՆոտոգեա
ցէ· զի ևառեա կոչուաել զմարդիկ· ժողովեաց
զզրծՀեանն· ևեգիտ զկորուսեալն· ||· ՚ի յոկեց
այնու հետև ՚ի հոգոյն սրբոյ շնորհագիւտ կոու
սին յանաարանց անալին յարդունդին զորդին այ·
անՀնհան պայմանաւ· ևլը օրինակի ծննդականաց
ծնեալ զանդրանիկն ՚ի քՀՀի գաւ թի՛ ինչ ևթէ շա
հեմ՝ աւ՛ ՚ի կոտրեալ զկնգեալն թէ· գո՛ ևթէ
զՀեմ տուն էմրաթայ· ակ աւուր իցես լինել ի
հաղարաւորս յուդայ· ՚ի քէն ելցէ ինձ պէտ ո

իշխան ինքն. եւ եկաք նր խակղբանէ առուրց յետոյ
երեւ։ Չեսանեմ զեան յիշ ընծայս։ Չեսանեմ եւ
զաւետիս հրշտակացն՝ յօժեւանս հոլովացն ծննա-
ձեզ այսօր փրկիչ՝ որ է օծեալ տր՝ ի քաղքի դաւթի։
Չեսանեմ որ եկեալն խակղբանէ երեւ այսօր ծնաւ
ասէին պատճառն զօծելոյն՝ առ ինշանակելոյ զնր
փրկականն թէ որպատուէ իմիջ մերկիան զօծել
իւր եւ առաւել նշան զօծելոյն թէ գտանիցէք
մանուկ պատել իխանձարուրս, եւ դնել իմսուր-
այն խակեր յետոյնին խորհուրդ ծածկեալ առնոյ
որ յայտնեցաւ երկնակեաց իշխանացն։ զորոյ
անգէն խակ զնծութին փոյն զերդս առել չար զո
րոյն՝ հոլովացն ուսուցանէին։ զի ամի իմսրոյն
ևիսպատանացն արհմրել կարծիցի հոլովացն.
եւ որ թացել այնու հետե հոլովացն հնչգտան
զմանուկն լա նշանակելոյ հշխին։ որ ոչ միայն մօտա
ւորացն, այլ եւ բացայայեին արեւելեցի աստղանշն ծա
նօթ գտնլ։ անգէր այնու հետե քննել իհոգէ
պատմմանն մրգրեանին թէ։ Ունուկ ծնաւ մեր
եորդի տուաւ մեզ։ որոյ իշխանութիւն իմեր ու
ստց իւրոց։ անունն կոչեցաւ նմա հրշտակ մեծի
խորհրդոյ։ աքանչելի խորհրդակից։ հզօր հշ
խան՝ հայր հանդերձելոյ երին։ առաքեաց զի եորդի
եհշխան։ եհրշտակ եխորհրդակից։ հզօր հզօր։

և հայր հանդերձեալ ըլլին. զայս օրածին Քրիստոս
նշանակէ. զի ևէր իսկ որդի. մեզի ծնաւ Թէ
այլ է. և իսոր հրաշակից. և աճ հզօր. որով և յաւի
տենից հաստատեցաւ։ Եւ համեմատական զի այսօր ինձ
հուսկն ՚իբր Թէ զհմ ծնեալ. որով և յաջորդա
տուամիսկ Թէ. մեր աստղիս որդի իմ ես դու՝
և ես այսօր ծնայ զքեզ։ Եւ հայր հանդերձեալ
ըլլին. զի զՆաստեալ զհամակուրշս. ըստ ասելին
հոդածին մերդման։ Իսկ ձայն հուսածին եկել
յերից նորոգեսցէ։ Եւ իշխան. զքեզ գաւազան
զիւեալ յարմատոյն յեսսեայ՝ ասէ եսայի. և
ծաղիկ. և ՚իշատաւիղ անոի ծնունդ գստեր
գաՀելի. ապա և յարքունեն գաւԹի նստի, և
զաղբայուր նր յաջորդեսցէ։ Իսկ ՚իբր եկեալ հասին
մուղբն, զոր մրգրէն յաջորդոյն ասհմանէց.
ահա աւուրք գան ասէ տր. և հաստատեցից
զբանիմ բարի՝ զոր խոսեցայ՝ ՚իսրայէլի տանն ՚իւդա.
և ՚իսրայէլի տանն յուդայի. յաւուրսն յայնոսիկ, և
՚ի ժամանակին յայնմիկ. ծագեցից Թագաւորի
արդար Թ, որ առնիցէ իրաւունս և արդարու
թիւն. վասն և առնդէն ասէ. զարձ յակոբ, և բուսցէ
հար զնմանէ. Եւ ծագեսցի առնլին լուսոյ նր. մի
տար այլում զփառս քո. և մի զօգուտն քո ազ
գի օտարոտոյ։ Իսկ այլ մրգրէ յայտնագոյն վե

Ա՚ալա յեռաւյսոլիկ զմիանգամայն զվշխե տայ
ել մեջբս հզօր· զի վայելչ ձչմարտասէր թե քոմ՝
զոմ գիական միւնչ առե· Ա՚ւ գ՚ել թէ՝ այծ զսուր
խոտան։ Ա՚ւ գ՚ել ոչ զնիե ըսպրնացն, այլ զան
զամ ոտիկս մարդիան· հշնորհ ասուծ՝ իշրխանց
թչերնի յայտաարնե՚լ։ Ա՚ան թէ՝ գ՚ել չեցիկ կ՚ըն
ղոզեպատմ բաղբատուց մրչրկ ինն· զհանգամնս
ոտ ասացելոյն գանիկ լն· որ ելե գաւթի իսկ, ը
ոց Ա՚ղբին անուշանե՚ցաւ Ա՚ւ· զնիե՚լ իսրակ
ել մեջբս հզօր· զի վայելչ ձչմարտասէր թե քոմ՝
զոմ գիական միւնչ առե· Ա՚ւ գ՚ել թէ՝ այծ զսուր
խոտան։ Ա՚ւ գ՚ել ոչ զնիե ըսպրնացն, այլ զան
զամ ոտիկս մարդիան· հշնորհ ասուծ՝ իշրխանց
թչերնի յայտաարնե՚լ։ Ա՚ան թէ՝ գ՚ել չեցիկ կ՚ըն
ղոզեպատմ բաղբատուց մրչրկ ինն· զհանգամնս
ոտ ասացելոյն գանիկ լն· որ ելե գաւթի իսկ, ը
ոց Ա՚ղբին անուշանե՚ցաւ Ա՚ւ· զնիե՚լ իսրակ

թէ, աթոռ քո ամէն յետնոց յետնից։ գէղն ուղ
ղուէ՝ գէղն արքայուէ քոյ։ հնչնիւէ թէ։ օծ կ՚ին է
այն։ զոր հինքն համրիւքն՝ զմուտս օծելոյն եր
գէին առելուէն այսորիկ օծ զքէզ ամէն ամէն քո
իշխով ուրախուէ՝ առաւէլքան զընկէրս քո։
Ներանձն զին յիջգոյն ծանուցէ առաջնոյ մեր
գարէն հոգւոյն սրբով թէ, միածին որդի՛ն այ
աթոռակիցն հօր սիրելին։ երկն որգի գաւթի,
ա՛իբարձրացեալ զաթուն ներ յետնո՛։ որ հասէ
իսկ։ յիջգոյն առաջնոյն զոր ասէն իմ յամէ ժամ։
հաւատացէք իմոյ։ զոր մրիւքն հէթ գիտէր։ զի երդ
մամբ երդուաւ նմա ամէն։ իսկզոյց յորովայնէ
նր՝ նստուցանել յաթոռ նր։ որում հօրինականքն
իսկ վկայէին թէ։ յաջմէ գաւթի, ուիբեթէլա
հէմ գէղջէ գայ քէզ։ որ արդ՝ նա ուչ միայն յա
ռաջագոյն գուշակէլոցն։ այլ հաւ ժամայն նշա
նակաւ մոգուցն երկրոյ՝ թագ՛ր չանապհուս։ զոր
հասէին։ ուրէք որ ծնաւ՝ ասացին հրէից։ առ
գէ՛կացէ՛ հոգւոյն հասանէին ուր էր մանուկն։
որում երկրպագէ՛ լապտգս մտուցէ՛լ։ միան
գամայն սիրագէտ եհնչիւածնօք ուղէ գարձն։
որ իբրև լցան աւուրք ընծայելոյն հոգւոյ։ որ
չեցաւ անուն նր ։ որ կոչեցեալն էր ի հրեշ
տակէն։ մինչդէ յղացեալէր զնա յորովայնի։

Ով որ հաւատ իսկ մկրտիւն ԹԷ. միշտ ըլլա ստեղ
ծուելի զբեզ յորովայնէ՝ գիտեմ զբեզ. եւ միշտ ըլլա
երեւելիր յարգանդէ՝ սրբեցի զբեզ. եւ այս տարն
իսկ ԹարգմանԷ՝ ԹԷ զոր հայր սրբեց հատցէ յետ
ոսկ այլ մկրտիւն ԹԷ. յարգանդէ կարդայ զինս տու.
հորովայնէ մօր իմոյ կոչեց զանունիմ։ Եւ արդ՝
զոր տէս զձկտիւիտ կերպիւնս բերել՝ խոբեց կոս
սէն, եւն առաւօտ ինչ տեսիլ. զի հասիզեն առ
նու անակնկալականն. հաճուրք հնձել Թլխա
սիլ ը օրեայ՝ յիսՂ ք զարուսեակ որդին. ճեռ
տեօք խոստացեալ զհատին աբրահամու՝ որով
հանին ամ ազգք երկրի. Ց ելոյն քոյ Թլխատեն
առ՝ իկնարեալ զաւետիս հարցն. որոյ մտեալ
ասէ ել օրինօք. զի զօրինաւորսն փակեացէ. զի և
մեք զորդիգրուն ընկալցուք։ Ընու հետս ըն
հալեալորդին զաւԹի հալածանս. հալածի յե
գիպտոս. առ՝ իկնարել զայն ԹԷ. յերկն եգիպ
տացւոց կոչեցից զորդի իմ։ Ըզի յետագոյն սահ
մանեալ այլ ամենագիտի հոգեկիր մկրտիւքն
իւրով. ԹԷ ունի համբերուելս միածին որդին
յհրեից եկեալ կրեացէ. Ց հաւետիս յետքեա
գործ մատենին ասէ ԹԷ. ՃԾ Ց յետագոյն պատ
մեաց յհբերանոց ամ մկրտիւիդ զետրեմիին քոյ
իւրոց. Նոյնպէս և ինարեաց. զոր հաւն իսկ ասէ ի

թէ եւ ի՛ւր կ՚երթայ զօրէնս եւ զմրցակիցն։ ¶ Ոչ ես ըսեմ
ասէ յեզիպտոսէ՝ զոյ անցանէ՛ ինձ զարիմ։ ի
հարճեցեալ Հայրենիան իւր ըստ մարմնոյ։ ա՛ն եւ
և զարգանայ Հաստակաւ՝ ըստ օրինակի մարդկան,
որդի մարդոյ։ անսայ ևիէլական աղգին՝ զի ինք
նակամ գիմեացին։ ¶ Ելոյ եկեալ աղբիւրն կե
նաց։ քան զի զնմանէ իսկ նշանակէ. առաջնոյ
նուագն թէ։ աղբիւր կենաց՛ ի քէն է։ զոր և
վրկչին յայտ արարեալ ստամարացի կնոջն ասե
լով։ թէ գիտէիր դու զպարգեան աստ։ եւ ո՛վ է որ
ասէ դ ցքեզ տուր ինձ ըմպել։ դո՛ւ արդեօք յան
դրէիր՛ ինձմէ, և տայր քեզ ջուրն կենդանի։
¶ Ելոյ ապա՛ ինդուլամացն երկոտանիցն՝ եւ ել եալ
յեմ, և ըստ վարդապետս օրինացն քանա՛ իկիր առեալ՝
և զարմացուցեալ զամենեսեան։ առ՛ իկատարել
զմարգարէականն թէ։ ահաւասիկ իմիտ առ՛ յէ
մանուկիմ։ վերատացի եբարձրատացի և փրե՛բեսցի
յոյժ։ ¶ Օ՛ի թէպէտ և իսոնարհեցաւ ա՛ծուին
յիշ։ սակայն յերկրակեա՛ց՝ ինե՛ր լքնոցս բրձրացե՛լ
ձանաչի՛՝ իմիտ առեալ։ զի թէպէտ և իսոնար
հուեաց էլ։ սակայն ինքնաբուն իւրոյնոյ փա՛ռն
զօրութե վերացե՛լ։ ըստ յիլիագուշակ առաջնոյ թէ
մրգրկին թէ։ վերատացի եբարձրատացի և փրե՛ւ
րեսցի։ իբրև զի ոչ ինչէ նա կարօտ փա՛ռ։ այլ յե՛տ

իբրով կամօք զիւր կիսրէլոյ համբերասատար իշխա
նութեաւն։ ոչ եկամուտ ինչ՝ այլ բնական փառաւքն
վերացեալ Հանապազիւր զիւր զօրացն։ ըստ որ ասեն
Թէ։ Հմբռնաւ ասծ օրհնութեաւն։ ետուր մեր՝ ինձոյն
փողոյ։ Ոսկ փողն ոմն Թէ երկիւղիւր էինք գոչեցեալ,
փքոյց ուռոյց ընդունաւք։ Թռաւիւր օդով փողիցն
այտամամբ։ այլ ասծապաքանչ ատեառնօքն զամ գոչել
և լցուցանել Թէ։ ահա ասծ։ ահա տէր։ Հանդիսիւրն
արասցեն կենաւթիւր վերստաւէ նոր։ և զնա՝ իմիա
առել ծանիցեն Թէ։ ահա տէր որում սպասե
աք։ ցնծասցուք և ուրախ լինցուք՝ ի փրկութեան
մերում։ որ նովիմբ Հանդերձ քարոզութ բացել
զիւրմէ կենաց յուսոյ բարեաց Հանգստեանն։ և
իմիա առեալ ծանիցեն Թէ՝ ընդմա յարքայու
վերացեալ՝ ուսանել զնա յարիացն բնակութ։ բնա
կիչք լեալ Հաւանեսցին։ ըստ ի՛ իմիա առնու
այսինքն Հանդերձել զնա տիե զերայ, ճեսպհատա
բանն ասէ Թէ՝ յիշեսցին և դարձցին առ քեզ
ամ ծագք երկրի։ և վերանային և բարձրանային։
զի էջ իմոնարհուն իսոնարհ մրմնոջէ։ վասն նմին
իսոնարհէ մարգիկ և երկրպագեսցէ բարձրեալ, իբրև
զմարդ իսոնարհ երևեալ։ ուստաւերէ զամ
մարդիկ ոչ ի զինուն։ և Հանդերձուն յուցել
Համբերուն վշտաց զոր առ մարմինն։ վասն նո

վիմբ բարձրացեալ՝ իխոնարհումէ· միտկուԹիւն
վերացեալ· բարձրացեալ· ևփուռրիլ· իբրև զմար
գաստեսիլ կերպիւնացն զոր ասե· բարձեալ-ցանէր·
զբարս խոնարհումն օրինակեալ տպաւորէր·
¶ Ըդ՝ լռեալ ամն·ի· զինքն յայտնելոյ՝ իհասակ
մարմնոյն· զարգացեալ ըստ բնումն ահման միմեանց
անսայ·նախ յԱրգոյն կարպետ առՀլի արձակել
զյուլհաննէս մԱծն մկրտիչ պատրաստել նմա
ճանապարհս՝ ևուղղել զշաւիղս յայտնումն նր· ան
սայ տալ զմկրտուԹի ապաշխարուԹե· ոչ զմկրտուԹի
ածադրոշին լուսաբերն կենացն· այլ զապաշխարի
զորըումն մկրտուԹի· ¶ առ մովսիսէ ան գարիւն·
յորժամ ածՀամեր նոյ երկիր՝ հրամեաց նոյ լուա
նալ ևարբիլ· զի արժանի լինիցին ածեղջն միայն
երևելոյ· ¶ այնպես և յուլհաննէս եկիր լուսանալոյր
զժողովուրդն ապաշխարուԹե· զի յորժամ ածորդին
երևեսցի, պատրաստագոյնք արժանաբերուԹեք՝
նորին վիպատե զուանկնոզ բուի մեռուացեն՝ իսիր
տս գործել ճանապարհի՝ իհինգ ևիխոնէհ օԹևանս
զամենատեսն ընդունել մարԹասցին· ¶ Ըդ՝ եկեալ
ևինքն մկրտիլ՝ ինձնէ· ձեռն արկէ ի գրեկատ
յետնական· ևիւրով արեամբ կնքեալ ապրել՝
աՀյուն լուսաբեր ևկեղեցանատուս մկրտուԹեն՝
հրամայեաց երկրածին մարդկան ամ մսեղեաց՝

ՀՇԱԼ

ՀՎ.

ՀՎ. ՀՇԱԼ

ՀՎ. Ա՛ր մկրտուէ ան։

շեալ եհնայէ. եւ մերկեալ իշնորհաց անտի հո
գւոյն ։ արդ միւսանգամ բացեալ զարգանդն
անբուժից հոգւոյն՝ երեւելի լըսելիս՝ նոր ծնունդ։
նորահրաշ զարգարեալ միւսանգամ՝ ի ծնն
դեակաւոյն ամենայնին. զգեցուցանել զամեն
լուսաւոր պատմուճանօքն. որ միւսանգամ վերստին
ծնանիցին։ Զան զի յահզբանն իսկ՝ յայրիշտուն
ժամին. շրջէր հոգի աճուռն՝ ի վերայ ջուրց. եւան
ան զնշմած արիծաց յօրինէր. ի վերնեղուն արա
րածոյն հրամայէր հաստատիլ։ Զա եղիատա
տուն ինի բնակուն հրեշտից հրեղինաց. որ ե
րեսի մեղ ջուրցն. հրամայեաց հաստատիլ։ Զոյն
օրինակ կատարէ զուարճան զոր եառ ընդ հարսն. էզ
ինքն ի ջուրսն. սբբեաց զջուրս նոյնպէս ձրիա՝ որ
պղծեալէր մեղօք մարդկանն. արդ՝ ի ւրոյց գա
շատարացն կոնքեալ զջուրսն սրբեաց, եւ սրբիչ
արար։ Ոչ յեղկոյն շրջէր հոգին՝ ի վերայ ջուրցն։
Զոյն օրինակ բնակիւսյէ ի ջուրս. եզամեան ընդ
կալցի որ ծնանին նոքա։ Ոչ ջուրքն վերկինէք
մածել՝ բնակուն հրեշտից. արդ զոյս ջուրս
իբրեւ զայն ջուրն արար. վն զի ինքն է՝ ի ջուրս.
զի ամէնք ի ջուրցն հոգեծին նորոգել հրաշակացին։
Ոչ ընդոյն հոգի միշնէ յետոյ՝ ի ջուրցն զամեան յոր
դեգրուԹի մատուցանեն։ Ո զի զ ջուրնք բա

ցեւալ Լուսցն՝ իսառնարհ. զի իմէ բանալ Լուսցն՝
զբանէք Ձեզ բացցին. եզամանն վճռօք վերացուս
ցէ յարդիզբուսի. մնն զի չգիտա որդ ինն այ խոնար
հեցաւ. եւ Ի Լուսան մկրտուԹէ. զի զիսաս
մանան կատարեացէ զՀոգեան, եզաճեսան.
յիսՀ ՀԹ զայս եմԹևսուսԹի յանձն կաս. մնն զի
զերկոցունց կոզմանցն շնորհեացէ շնորհս. ե
հաստուացէ զբարիս. զի իւրով ԹևսուսԹևսնէ կա
տարեացէ զՀաստատուԹի խոստմանցն որդ էգը
բուն, ժողովէ արժանաբացն. Ար իմկրտեն
զամ մկրտեսացն կեցուացէ. եհետուէ յանձն ա
ռէ զմկրտուի. եզատաստական արդեր իւրովն
իկանելոյն ի մկրտուԹի. եննախ անտի խակ իմիտ
աւէ Հանաշէ որդին այ՝ բարեաւսումկօր իւրոյ.
եիջմամբ Հոգւոյն. զի անտի խակ իմիտ աւեալ
Հանաշէ՝ աւ իկատարելոյ զամ Հանգուի հօր Թէ
ահաւասիկ իմիտ աւցէ մանուկիս, վերացի եւ
բարձրացի եմեւբուեացի յոյժ. զի ամէն լուս
եանեբուեցի շրջիւ՝ի մէկ ինչ. եզատա եկեալ
Հատէ՝ իմկրտուի. արդ՝ իմկրտուեալ Հանաշէ
աւցէ յամանն վիսայէ եզատ. սակ զօրմէ
ատի. որ զինի իմ գայ այր՝ որ աւՀի իմ եղեւ. զի
նախ քան իսակ առաքինէր. զի ի լուսէ անտի ընդ
Հեր ամէն առաքինի շնորհս։ Ար Հոգին իմէջ նորա

իջեալ՝ ինձմէ ի աղաչանս։ ¶ Ակն ընկր՝ ինձմէ ի
աղաչանս երեսի հոգւոյն որ ինձ. զի ուսուցի
առ աղաչողացն ձեզ. ոչ այլեւիկս ինար մատչել առ
ձեզ որպէս ինձ ոչ անմեղութեամբ. աղաչեմ
կերպ նմանութեամբ անտի առեալ զկերպիս յանձին
քրիստոսի. զի զինքնին ոչ սրտիւ եձաձկացեալ,
նման գաղտնեաց յայտնիչ. զի զամ ինչ գիտէ.
եւ զամ ինչ զոր ասէ կարծել կատարելութեանդ
նման եւ ոչինչ. ¶ ասացց գաբրիէլ առ կոյսն սբ. ոչ
սխալասցի առ ի յիմ ամբան։ ¶ ի եւ զտրտմիլ մեզ-
հան զկատարումն՝ ի մի եբեր ընդ իմանալ. զամ
որ առեղծ առանձին զմիտս՝ իմիտ առնուլ զամ
գործս նոյնպէս առնելոյն մատչելոյ։ ¶ ակ հոգ ին
սբ աղաչեսցիկ ի յիմանալ. զի ուսուցի սէս առ
զացն՝ արբսմատ լսել առ ձեզ որպէս մերձենալ. և
զչնորհս բարերարէ հոգւոյն ընդունել. և հօրն հա
ճոյ լինել. մնի որպէս ոչ երկն եւ կատարեցեալ զուխտ
հարցն՝ անսուանել լսել նոյ որդի. որդին ոչ նմին
իրի եկեալ միտս. հանուռել զմիտսուն ամն՝ որ
միտս լցան էն ինա. զի անդ իսկ զայս ասէ ընդ
լսել՝ փրկուն ամենայնի յայտնեալ, ի իմիտ առեալ
ձանիցի իսկ. եբացցէ զամենայն ինեցոյց չհմտուն
զոգւոյսն իւր յայտնէ ընդ։ ¶ ոչ եաստեր մինչեն.
իբրեւ յերեսաց ոչն որդւոյ. մատուցանք առիս,

եղբարսդ զայս. ոչ իսկզբանէ ի ծածուկ ինչ
խօսեցայ. եւ ոչ ետեղօղ ինձ ինն. զի յորժամ
լինիցին ձայնք ինչ, կամ նշանք առաքեաց
զիս ես հոգի նոր: Եւ առանձինս զնախան միաբանուն.
յորժամ լինիցին ձայնք ինչ ասէ. յայտ արարէք
զմիաբանն երրորդական զօրուն. թէ ինչ ասաս
ուին հանապարհ, եւ ինքնագործ ինքեան միաբան: Ընդ
ձայնէ. եհայր ապշիկեր թէ. գայէ որպիսի մեծ
լո. եհոգին ի ձեռ ինքնիշխ ի աղաչանս. զի յայտ
նեցի միաբանն խորհուրդ զօրուն գալստեանն
որդւոյ: Եւ զինչ ինչ զոր ասէն թէ. խոկզբանէ
խօսեցայ. եթէ զառաքեալսն արբոց մխիթարիչն.
որ ինքն իսկ ինչինէ ի ես իւր խօսիցէ. եխորհրդով
միաբանական հօրն եւ հինհոգւոյն եհետեւէրեմ:
Ընդ իմաշխան ժամիցս. որ ինքն խոկզբանէ քանն.
եբանն էր առ ինձ. եառ էր քանն. նա էր խոկզ
քանէ առ ինձ. առ ինչ նոսին ես ղէ. եառանց նոր
ես ղէ եառինչ՝ որ ինչ ես ղէ. նոսին հետանք էր. ե
հետանք էին լոյս մարդկան. ելոյսն ի խաւարի անդ
լուսաւորէր. եխաւարն ոչ ընկալաւ ինչ: Ընդ այրմի
առաքեալ յոյն՝ անուն նմա Յովհաննէս. սա ես ինն
ի վկայութիւն. զի վկայեսցէ ես լուսոյն. զի ամէն
հաւատասցեն նոսին: Ընդ՝ ոչ եր հետանք
ջուն. ելոյս արդարոյն ինչ ի մէջ անցեալ լուսաւո

ՈՅՆ օրինակ հարուածին իմիջի հայոց՝ ընդ ցու-
այլ ըմբռնեցին ամենքը եհատատեսութիւն յոտքին:
ատան, եւ ամէն կարօտ ինչ հայրաբուծն փատացն.
այլ փուշերուցից. եբրու զի ոչ թէ կինդրեցատաս
երկար բաղբատ ձիից ատ փատէր արատի, ո
հայր ատ. ե հաս ժամ, փուշերուն զարդի քո. ո
որ էր ինծոց հօր՝ նա պատասց: Եւ ինքն իսկ ատ
ոք երկնք ոչ կարաց տեսանել բայց միածինն
որ առաքեցն ինս: հարձ Յոհաննէս ատ. զայծ
հայր: Եւ դարձեալ՝ է ինչ կատարեր զինս այնորիկ՝
ոչ արդի. նոյնպէս հարդարի ոչ ոք գիտէ՝ եթէ ոչ
նր, ե ումինքն իսկ ատէ. ոչ ոք գիտէ զհայր՝ ւթէ
բանող արդարոց. հարձ գիտակ է հօր՝ կատարիչ կամաց
զինչ. նոյնպէս ամ հրամիք հօր կամացն՝ երանեն ոչ
անուանեցաւ բանն. զի Ճբանն ոչ թէ բան ատ
բանիւ ընդունելի ծառայ. որ յանձ զատար առաքին
չեցէք յայտ. եւկամ կետոյ հետ չամիջն. այլ մինչեւ
ամենայն անցաւցէր՝ հարձմարտուն հատատել:
Եւ զինչ ինչ զար ատ բանն. միթէ ընդ տակ ինչ
ցինն. եւկն՝ կհատատատել զօրինս հարդարեն ո. զօ
երեալ՝ զի խիստ առցեն զերծս նր, հարդիւք ոչ ի
տատել երգե ե. հարնա ոչ ծանեաւ: Եւ դարձ՝ վեկ
բացեալ ատէրն համեմատել յաղթե. այլ այսու
երկար բաղբատ ձիից ատ փատէր արատի, ո
հայր ատ. ե հաս ժամ, փուշերուն զարդի քո. ո
որ էր ինծոց հօր՝ նա պատասց: Եւ ինքն իսկ ատ
ոք երկնք ոչ կարաց տեսանել բայց միածինն
որ առաքեցն ինս: հարձ Յոհաննէս ատ. զայծ
հայր: Եւ դարձեալ՝ է ինչ կատարեր զինս այնորիկ՝
ոչ արդի. նոյնպէս հարդարի ոչ ոք գիտէ՝ եթէ ոչ
նր, ե ումինքն իսկ ատէ. ոչ ոք գիտէ զհայր՝ ւթէ
բանող արդարոց. հարձ գիտակ է հօր՝ կատարիչ կամաց
զինչ. նոյնպէս ամ հրամիք հօր կամացն՝ երանեն ոչ
անուանեցաւ բանն. զի Ճբանն ոչ թէ բան ատ
բանիւ ընդունելի ծառայ. որ յանձ զատար առաքին
չեցէք յայտ. եւկամ կետոյ հետ չամիջն. այլ մինչեւ
ամենայն անցաւցէր՝ հարձմարտուն հատատել:
Եւ զինչ ինչ զար ատ բանն. միթէ ընդ տակ ինչ
ցինն. եւկն՝ կհատատատել զօրինս հարդարեն ո. զօ
երեալ՝ զի խիստ առցեն զերծս նր, հարդիւք ոչ ի
տատել երգե ե. հարնա ոչ ծանեաւ: Եւ դարձ՝ վեկ
բացեալ ատէրն համեմատել յաղթե. այլ այսու

ցանկ ըմի, հղկողին ըբ. Նոյնպէս հհայր այլոկ
մը միաճնին թէ. զա՛կ որդի իմ միածին՝ հաձե
ցուցից անձին իմոյ. ե զիոյ զոգի իմ՝ իմը ներ. որ
ևայսր լեալ ի պանել հհանդչել՝ իմը ներ. Ց հար
գին իսկ առ՛ զհոգւոյն սրբոյ թէ. Նա զիս միա
ռաւորեսցէ. ևեհկեալ կատարէ զիամս առաք
չին իւրոյ. որոյ ևաչլկի իսկ ե զ ել ասէր. թէ որ
հաւատայիս՝ հաւատա յայն որ առաքեացն զիս. հար
առեանէ զիս՝ զայն առեանէ որ առաքէցն զիս.
ևայսպէս զհայրական զիւրեան յինքեան ցուցանէ
սիցէն՝ յայտնի վերծանէ։ ե յհրկնութեայ կա
րապետն հրշեմին առաքէ հօր. զայ առաջի և
աշակերտ թէ ։ ա՛կ որդին ոչ. ։ ա՛կ գառն ոչ.
։ ա՛կ որ զայ բառնալ զմեղս ոչի։ ։ ևերակ ի լե
րինն բարձուր՝ խաճատուն զօրուն ասծուն թէ. Ց յա
ռաջատես առաքող սիզբնին ասէ՝ իսոնէ. զայլ լե
րինն սրբոյ՝ լերինն բարձուս. անդ ծանչեսցեն
ինձ ամ աղգք շէն։ ։ ե զհկ միւս առեանօղն գուէ
թէ. ևէ ի լերինդ բարձուս՝ ասէ առաքանչէզ սիոն
նի։ ։ արձրացո զբարբառս քո աւետարանիչդ
ևէս։ ։ արձրացայ՛ք. բարձրացուցէք զբարբառ
ձեր, եմ զանգիտէք. ասա գուս գբաղաքսդ զբ
յուդա. ահա՛ աստուածդ ասծ մեր. ահա՛ տէր
գայ զօրուքեամբ հզօր զօրուքէ.

ահաւասիկ վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր, և գործք իւր առաջի նորա։ Զբրև հովիւն հովուէս ցէն զհաւատինս, և՛ իբաշխուիս իւր ծաղկեցցէ զգաւառինս իւր. Եւ ինդիրիկս իւր ընկալցի զինս, և մխի Քար լեցի յղեացն ծանրացելոց։ Ո՞չ չափեաց ափովք իւրով զջուրս ամ. կամ զերկինս չափէց զիս Քաղաք, և զերկիր ամբարձ իւրովք։ Ե՞ զոր զնե՞ս ինձ հիշեսցես. և եբարձ զգաշտս կշռովք. և զիտաց զնմանս տուն ոչն. կամ ոմն եղև նմա խորհրդակից։ Ա՞ զինչ ետուր որ առնուն Քէ. Ընդ իմոյ լերինդ բարձուս աւետարանիչդ սիովնի. այլ իբրև զայն որ առնէ Քէ տար եա հրեղէն. զի տրտունի հրեղէնքն առցեն գերկիր վերայ են. և բարձանց իսկ են հրաշեղք բարձրելոյն. և զինչ բարձր և աստուածար ընդ գհրեղէնս ածուն կայցէ. ինոյն իսկ ինքն է լեալ ածուէ քարոզք ինոյն հրոյն լեառն բարձուէ. առանց զանգիտելոյ և երկիւղի՝ առնն առցեն անվհատ քրիստոս ‡ Ա՞ստ՝ երեսաց մեծն Յովհաննէս՝ որդի քահանայապետին զաքարիայի. անդէն իսկ աթոռս հիւ, և՛ զչօտարոզս. այլ անդ էն ժողովքն և բնաւիւնն սիովնի. նորոյն վահատակիւր քրիստոսիւր պատուին՝ պատմուճանացն սրբուէ. առանդա հիւր պատուհիրանացն. և՛ զչ է կամուտ ոք. այլ կա մարածուն վայելչուէ՝ շառաւիղին ծովահաս. և

զանազան ախտերուն. և աստուածընկալն սիմէոն օծուած
անգամ, առաջ զպատուհաս նախնեաց քննեաց. և
եբռնադատեալ զմարգարէութիւն մարգարէին։ Եղեր
յանապատ՝ ինձ ճանապարհ հրամայեցին լեռնացեալդ,
բարձրացուցէք զբարձրութիւն՝ աստուածընկալն եսայի.
բարձրացեալ բնձրացնէր զբարձրութիւն՝ զի ձայն
բերէր ոչ նա յանուշտի. ասէ ահա ուր ճանապարհ.
և ահա ուր՝ և սոյն ուրիշ է։ ¶ Զոր՝ համեմատիք
աւանգարանէ մարգարէութիւն ինչպիսի ազգին, որ կրկեր
աշխարհապատիկ օրհնութեանն. և աստուածընկալն հօրս
մեր՝ յորժամ տոհմին էր յանձնէր քննել.
խակ թագաւորքն հանդերձ։ ¶ Ասաղ զի ժամկին ինքն
կոչէր ուր զմովսէս՝ ինչ հրոյն և ամպոյն՝ ինչ
լուս սինէականն լերինն. և աստուածընկալ վաստն ասն՝
ինքն զհուր վառեալ էր. յորժամ առնոյր զպատ
առաքեալն օրինացն՝ ինձ ուսանիմ այդ. մովսէս ապր
գ և ան ան գ ի ր առաքելոցն զնա՝ իսկ ասնոյն
նման. զի ասէ գ թաց եմ և ողորմած. անդ առնոյր
զաշակերտութիւն իշխանութիւն քննել. մարգարէութիւն. և
թագաւորաց՝ ինձ ուսանիմ այդ. անդ ետնման զօրինակ
օծութեանն քո. զի նախ առաքեալն լինիցին, և ապա
ինքն եկեսցէ աշխարհաւէր՝ որոյ չիք խակ. և մեր որոյ
են. անդ առայր նման զերկիւրն օծութեանն, և զինակա
նոյ հանիցին։ ¶ Եր երկիւղ զօրինակ օծութեանն քո.

եւ ինձ ասէ. զորինակ ոչ կուսին մարիամայ ուն
էր. ես ասեմ ի վեր հոգւովս սրբովն հաստատել զը
րուբ քարձրեալն. | ոչ եղիցի ձիթոյն զորինակ
օծմանն քոյ ուներ. զի որ միանգամ յորինակին
օծանին՝ անտի իսկ օծանէին. ուստի ահարոն
իսկ օծանէր՝ իբրեւ ասէ. եւաւնոյր զքահնայէ
թաղն. ըստ օրինակի, օծեալ եդեալ ընդ արտահուս
րանիս. եպաշտեալ իսրբուէ ասէ. եհարցեալ զՏա
նապատղոգ հայն՝ իսեղանն՝ որ սրբէր զորինակ
մարմնոյ ասծ որդւոյն: | ընդ արար մովսէս զար
ծաթի եղջիւր օծութեանն իւրոյ. յորմէ քահնք,
եմրձիւնքն, եթագաւորքն օծանեին: | ընդուստ
գայր կարգեալ օծութեան մի ըստ միոջէ. ըստ հրամի
նի հանեալ պատուիրանին. որ կարգեալ գայր
առաջնորդութեան յաբրահամեան զնիկին պաշտեր
խորհուրդն. զի առանձնապահքն առային ցմիմեան.
միանշիւ իսովհաննէս քհնյ. եմրձիւն. եմկրտիչ. և
ի հասեալ իբրև ժամանգ ինայեալ. զի ինա հա
ւելէր առնլին նահանեացն. մրձիւնին. եթագն.
եյօծելոյ քհնիցին՝ իբրև յաւանդապահ. եննո
եա զքհնայուն զօծութեն. զմրձիւնութիւն. եղեթագու
թիւն մերյն քրս: | եւ կատարեցաւ մրձիւնութիւն
յակոբայ՝ առեալ ոտիս ասղի իւրոյ թէ. մի
պակասեսցէ պետութի իշխանութիւնն. մինչև

եկեալք այն որ լուրն ի թագաւորն։ ք զի նոքա
յոյս կին նաաց։ ¶ Ցաղ՝ առաջին հարքն որ եղեն
օրինակ նր՝ յորս այ կերպացեալքն նկարեալ կային։
զի նոյ առ ածիքք կնձնեցաւ ին։ ք զի զկերպացս ա
բարեկին լինա առ առանձին։ ¶ Ոսկ զի արդ կնձնեցաւ
անհաս ետանմատուն ։ ետանշտուն ապարատքն՝ մահ
կանացու մերկան։ եթէ ոչ զնշանս այ լինա ա
ռանձին, ետկերպացս արարչին։ ետայնպս մի ըն
սիրէք վարեալ եկեալ առանձուքն։ մինչև ցր
յոյհանեսն։ ցյոյհաննէս ետ զառանձ պահե
սին՝ ոն իւրոյ։ ¶ Ցաղ՝ այսու հետե ոչն լինք
նին՝ խիղճ կայ, ցյոյհաննէս վկայէ թէ։ չեմ ե
ք՝ այլ առաքեալ եմ առաջի նր։ այլ ոյր հմրանէ
նա՝ փեսայ։ ետր բարեկամն փեսային՝ կայ
առ նմա, ետկնձնեցաւ նմա։ նա ուրախ լինի յոյ
լուեալ նր։ ետձայնն լսէ փեսային։ իմ ուրա
լուեալ այսէ լցեալ ետկատարեալ։ ետարդ՝ նմա
պարտէ աճել։ ետինձ մեղմանալ։ ¶ Ը՛ իւրեքանչ
գայ՝ իմերն ք զամ։ յոր չգրէն չչէ առաջի հոգի։
որ յԱհէն գայ՝ զոր ինչ լուաւն ետեսա վկայէ։ ե
զվկայուն նր ոք ոչ ընդունի։ որընդունի զվկայուն նր
ծրարեց ետկնքեց թէ։ արդարն ճշմ ածէ զոր
յոյ առաքեաց։ նա զպատգամն այ խօսի։ զի ոչ
եթէ չափով առաւ նմա հոգին։ ¶ Այր սիրէ
զորդի ետձայ ինչ ի՛ նորա։ յոր հաւատայ յորդի։

լեռնի զկնի անտի յետնից. եւ որ թէ բահաւասակ
յորդոյ՝ ուր առեալն նա զկնի անտի յետնից. այլ
բարիուն այլ իմն ներքնակեալն. ¶ Կա է կեր
հրաշակին յամհանեալ՝ պատրաստել անդրէն տուն
իւրում. զի ի առալին գալստեանն՝ գաբրիէլ
եղիւ կարապետ. ¶ Ոչ յայտնուէս՝ ամ առալի
եկեալ. առաքելեմ ես առնլին ընդ, այլ ոյր կար
ան ի՛նակ փեսայն. ¶ Ոչ ուրէ կարան, կամ ոյրկ փե
սայն. թէ ուր այն գոր մրգերէն ասէ. այսպէս ասէ
տէր՝ խոսեցայց զքեզ ինձ յետն. եւ խոսեցայց զքեզ
ինձ արդարութ. եւ իրաւմբք եւ զողորմութ. եւ թուր
հաճանիցես գոռ թէ. ես եմ տէր աստ քո. եւ լեցես
գոռ գՀոգանեան քո. զի այսէրեան, եղբերէրեն
ան. եւ առաստես գոռ. երթայց գարձայց առ այրն
իմ առնլին. վայ զի թողին մարդիկ զայրշոտն այլ
չին իւրեց. եւ ամ փայտ եւ քարի հնձնեցեան. և
թողին զայրն առնլին՝ որ յոյնքնէ այլ զինս. եւ հնա
ցան յամ ինչ տարրեղէն՝ որ առակաս գիտեցան.
եւ պատնիւեցան զհետ սնոտի պաշտմանց արտա
ծոց: ¶ Ոչ էլ ամբարտին քահեր յՅերէ զլուխս
նոր պատնիւեր շնուեր՝ քարեղէն հոգանեացն.
եղարձուցանել յՅերէ պատգեր. եւ առնուանել
զայր իւր՝ այր: ¶ Ոչ առնլին զայ նախնեացն ինք
նուէն առ. ¶ Եւ հանին պղտոս առ հնձնաս, առ

խօսեցայ զքեզ հարանուէ իբրև հոյս մի ունէիր
զիմեն կացուցանել զի. եմդիմէն ասէ. կացցէ
զշնոյ լեալմէ քումմէ. զամ տիեզերս իբրև զՀար
ան՝ զարձուցանել առ մի փեսայ. այնպես ընչիկ
այրն՝ որ չիից է ինն որդին ոչ. ՃԼ. եասէն յովհան
նէս. այր հարանէ նամէ փեսայ. եմիջ բարե կամբ
ուծ է. ըստ հրամանի ընթանալոյ կալ առ նոսա եհղ
նշանագիր ի ձեռս նոցա. եղ ձայնն ըսէմբ զփեսային. այս ինչ՝ զոր մարգիքն
ասէ. ոչ զի զառաջս եառնս. խոնարհեցոյ զունկն
քո. մոռա՛ զժ ի՛ղուդ քո, եզատուն հօրդ քոյ. զի
ցանկացաւ թագն գեղոյ քումմ. զի սա ինքնէ տէր
քո՝ չի պագցես սմա. Ա կայ այնէ որ ասէն. ե՛զ
բօր որդեաիմ յարիցես՝ զարթիցես մերձաւոր
իմ, սիրելի իմ. եբացցես ինձ զգուրս տանն. ե
համբուրեացէ զիս՝ ի համբուրից բերանոյ իւրոյ.
զի առաւել ատին քո քզինի. ևհաս իւղոյ քոց
զի զամ խունկ անուշութ։ Ա՝ զարիեաէլ անուն
քո. վերկ օրիորդք սիրեցին զքեզ. զհետ անու
շութե իւղոյ քոյ ընթասցուք մեք։ Կարաւ զիս
արքայ իսեննեակ իւր։ Ա՝ ի միջոյ հարան. ե
ղէ ոչ ելից զիմեն. զամ ոչ միջոյ փեսայն՝ ե
զէ արքայ իսեննեակ իւր։ Ա՝ ի միջոյ հարան. ե
ղէ ոչ ելից զիմեն. զամ ոչ միջոյ փեսայն՝ ե
այրն՝ որ չիից է ինն որդին ոչ. ՃԼ. եասէն յովհան
նէս. այր հարանէ նամէ փեսայ. եմիջ բարե կամբ
ուծ է. ըստ հրամանի ընթանալոյ կալ առ նոսա եհղ
նշանագիր ի ձեռս նոցա. եղ ձայնն ըսէմբ զփեսային. այս ինչ՝ զոր մարգիքն
ասէ. ոչ զի զառաջս եառնս. խոնարհեցոյ զունկն
քո. մոռա՛ զժ ի՛ղուդ քո, եզատուն հօրդ քոյ. զի
ցանկացաւ թագն գեղոյ քումմ. զի սա ինքնէ տէր
քո՝ չի պագցես սմա. Ա կայ այնէ որ ասէն. ե՛զ
բօր որդեաիմ յարիցես՝ զարթիցես մերձաւոր
իմ, սիրելի իմ. եբացցես ինձ զգուրս տանն. ե
համբուրեացէ զիս՝ ի համբուրից բերանոյ իւրոյ.
զի առաւել ատին քո քզինի. ևհաս իւղոյ քոց
զի զամ խունկ անուշութ։ Ա՝ զարիեաէլ անուն
քո. վերկ օրիորդք սիրեցին զքեզ. զհետ անու
շութե իւղոյ քոյ ընթասցուք մեք։ Կարաւ զիս
արքայ իսեննեակ իւր։ Ա՝ ի միջոյ հարան. ե

քն՝ եթէ ոչ կատարանքն այս· որ արբուցանէն
զամ տգէտս՝ հոգևոր հաճատեսքն գիտուէ։ ¶ Եւ
զինչ ինչ զոր ասէն· հոտ իշոց քոց՝ ի զամ խոսն
իս անուշ ուէ· եթէ իշ արկեալ անուն քո·
զօծուէ քեզ, եւ զանձնէնն յայտ արասցէ։ ¶ Եւ համ
բուրն ըն սիրոյ նշանակէ· զի եկեղեցի քեզ· եւ քո
ոտքի այ· նիստ ածել եւ ինձ մեղանաւ։ Ջ զամէն տակ
մեղմանալոյ· զի մկրտուելքեն ոտ նուա տայր ծնդեր
զեանն՝ ապաշխարուելէ մկրտուելէ։ ¶ Ր իմ
բուստ եմն իմերոյ· ի զամ յոյս արել զգալն իծո
ցոյ հօր առ մեզ։ ¶ Ոկ ես ասէ· յիշեր խոսեցայ·
ի ձեզ առեալ զգիուելքեն։ ¶ Ես ձեզ եմն ասէ· նուա
զհօրն խոսի· եւ զհօրն գիր գործէ· Ջ ետրն իսկ
ասէր առ հրէայսն· ես իհայր՝ եւ հայր իս· զինչ
առնեմ թէ հայր գործէ, ընդայն եմ գործեմ·
եւ ինքնիկ ես էին· զի ամենից զիւեն հօր իմոյ, եւ կատա
րեցից զգործս նէ· առ ձեզ եմ հրէից թէ· զինչ
ուէնդ գոսք ոչ լսեմիր։ ¶ Ոկ ոս լսեմի զինչ ոյ
նէ՝ ծրտիեց եւ կնիքեց· զի անկորուստ լիցի արգա
նալոյ եւ երգմամբ՝ զի արգարձչեսցէ ածէ· զի ան
շուշտ՝ եանշարժ՝ եանկորուստ լիցի արգելոյ
հետայն· եւ երգուսցի կնիք, Ջ առ արկինն· զի ոս
էին· ինծոցայն հօր· նուէ առեալ խոսգգոց ձնո
զին իւրոյ։ Ոկ ոչ եթէ կարօտութեք է առ նա զգե

նորին հոգւոյն, այլ ինքն միանիմ միաշունչ միա
խոհ եղեալ հոգւոյն ինքն բաշխիչ շնորհացն հո
գւոյն սրբոյ։ Ոչ միայն սիրեն զԱստուած իբր՝ եաման հո
ստատեալքն հօր՝ որդուովն, եւ որ հօրն եւ որդ
ւոյ. եւ ոչ հայր, նոյնպէս որդի. եւ շնորհք հո
գւոյն յորդւոյ բաշխին։ Եւ հետայ յորդի՝ եղեւ
նի վիճանան յեանիկ. եւ որ թերահաւատ յորդւոյ՝
ոչ առեանէ զյեանիկն ինէնան։ Նայէ կոյսիկան
նէս՝ ան զորմէ եան ասէ. ան միածին որ
դին ոչ. ես առեմ ասէ՝ եվկայեմ թէ. ան
որ էին բառնալ զմեզ ես։ ան ժառանգ
աչգեսոյն. եւորգայ զօրուէ իւրով. եբիշէկ հզօր
տրուէ իւրով՝ զի բիշէկ հզօր. սակ հօրն. եզիտուէ
իւր առ իւր ունի. թէպէտ եկաւոք երեւեցաւ
եխոնարհուէ. ամատիկ վարդք հաստուցանեն՝ ի
իւր. եանի նակ հիւանդանոց. եզգարձս սքանչել
առաքին նէ. ըստ՝ ի միս առնու զամ գործս նոյ։
Եբրև հոմիւմի հոմուեաց զեաշխինս իւր. որ ե
՝իմիջի իսկ անցեալ կենդանն ասէ։ Ես եմ հոմիւ
քաջ. հոմիւ քաջ զանձն իւր գնէ՝ իմիջ խաչին իւր.
ի՛ իբառնուիս իւր ժիլեսոյն զգատինս իւր. ի՛
գիրիս իւր ընկալցի զնա։ Եւ եկենդանի եկէ յայտ
առնէ առնու ժողովէ զմանկտին՝ իմիջ ած է
զնէ քաջ հովիւն. հօրինակ ես ամէնց. եմէկ ոչ զ

ՀՈՎ

հետ լցան՝ յամէն անցեալ՝ լու սաւոտ առնէ զնա
մարգ որ գալոց է ։ Քարոզէր ևասէր թէ.
ապրեսցիք ընդ մերձենալ արքայու[թ]եան ։ կա
տարեալ ժամն՝ հաւատացէք յաւետարանն ։
‡ Ընդ՝ իբրև անցանէր աւ ծովեզերքն միւս.
սեւսանէր զպետրոս՝ եզանդրէաս։ եզյակոբոս
եզյովաննէս։ եւկոչէր զնա՝ իձկնորսուէ անտի
որք անտի վազվզեին թողուն զհայրն իւրեանց նահ
ապետն հանդերձ՝ եւերթան զհետ նորա ։ Եւ զբնակ
ալեզց՝ իսկ՝ ա[ն]ա զբօսանոցս կոչէր աշակերտս
երկոտասանս՝ եառաքեալս անուանեաց։ զորս
ուսուցանէ ազատանալ յամ զբօսանոցս որ ըզ
հետ նոր շրջէին։ արձնին եղեն ձկտապարծ ապան
գուածէ խոսիրգոյն։ որ այնուհետեւ մարդասէրն
քեզ՝ իմիջ անցուցեալ զամենակալ բժշկիսրանն
բժշկել զնամ ախտս, եզչարչարանս։ եզառաջա
ձայնս արձակ մրթրմէին՝ իմիջ ուռնել զբանն՝ որ
գոչէ։ նա զհիւանդս ուքիս մեր բարձցէ։ եւ զնո
ցուն բանս արդարացուցեալ՝ ծասէն։ թէ որ
արձրատացուցանէ զբանս ծոյիոյ իւրոյ մրթրէիս։
Կոնու այնու հետե եզառաւիան անցուցեալ
թէ՝ լաւ առնես՝ զնա՝ իձեռն հոգւոյն չշտի՝ շր պա
գանել հօր։ զի հայր զայնպիսին շր պագուս նեն
գրէ։ Եւ թէ՝ զոզորմութի՝ կամիմ՝ քզպատրգս։

ևեթէ՝ ես եմ հօր ուղիղ։ զի հայր իսկ ինձ միայն է
հոգեւոյն հանդերձ չհմտութեան։ եթէ՝ մոլեցա ձեզ
յիրկնագոյն իսկ ելեի զբերացս։ եւ յակոբ ելեի
առեր զյուդայէ։ մի սկսեսցէ իշխան յուդայ.
եւ մի պետ յերանաց նր, մինչեւ եկեսցէ այն որոյ
իւրն է թագաւորութիւն։ զի նահէ յոյս հեթենոց։ եթէ՝
մրգրկեցան առ ելեի զբերացին։ առեր իմոյն առքէն
զգիտաւէ։ եւ յայտ առարեր նոյ եթէ։ իմէ այգին։
եղծուածքն մշակքն։ ահա եկին՝ զի ես եմ ժառանգ
այգւոյն։ եկի խանդրել զպտուղ այգոյն՝ զի առիցէ
ի առաքեցայ զես հայրիմ, ահա եկի կատարել
զկամս նր։ եւ եթէ՝ եկի կոչել զիսուսցել աւե
տիան առաքինոյ։ զի այլեւայլք կեցցեն զաշխն
աբրհմեան։ եզամաւկն աբրահամու նոյ ծանօթ
լինել։ ոսկ սուրա միանգամայն զձիլբոտագոյնսն
առաջի եգեալ եթէ։ յոյն ք զինեալն աբրհմու եմ
ես։ եւ այնուհետեւ անդր իմէր հայեցեալ։ ի
ասաք իսկ՝ հարցանելոյ առ ինձնէ զմիգրէա
կանն եթէ։ ի սասէք գուք զքեզ ուղիղ գաւթի։
զոմն գաւիթ իսկ նշանակեացհոգեւոյն սրբոյ
եթէ։ ասեց ասո ցնորիմ նիւստ լ աղմէ իմմէ։ եւարձ
զի սրգեցեալ ուղիղ գաւթիւ։ այնպես եւ մեք յայտ
նոյէք, եւասուածօք յանգիմանէ ելեալ ասեակ
զիւրըն։ եզամբրշեալ։ եզանօրէնսն նոյ։

մար

ՀՂԵ

(՝) Ոչ ոչ ոք երկայն՝ քայց եթէ որ ինչ յԱյնց ոտիւ
հագին ըլլայ ուր կամի երթայ։ զձայն նորա լսես
մինչ է։ Ոչ այն որ ինհոգւոյ անուն է՝ հոգիէ՝ զի
անգամ՝ զի այս որ իմարմնոյ աստի ծնեալ է՝ մար
մնանել յարքայութիւն աց։ ուր նորոգեսցի միւս
ւիմ՝ թէ ոք ոչ ծնցի ի ջրոյ հնհոգւոյ՝ ոչ կարէ
քզի ծածկագիտ էր։ Հետ այնորիկ տուեալ
քզի սրտագիտ էր՝ գիտէր զամէնսին ոչ միւ
գործ ոչ ոք եկն առ իս՝ եթէ ոչ ետուեալ
նախանձէր՝ ի չարութի զատնուէ հորուսանել
Ոչ նա էակէր լինէր բժշկիկ մի
գնացուցանել։ զբորոտս արբել։ միրել զամէն
նել։ և զնոյն կոխան տայր հետացելոց իւրոց։ և
քայուէ Ց։ և զինչ արել օրինակ ետու։ համբե
րել չգնուելոցն առքինութիւն։ Ո ՊՐԱՆոյց զՔուրն
ի գինի՝ զի յայտնի լիցի ամենուն թէ նոյնն է որ
զՔուրն ի գինի դարձոյց Ց և կիմց։ այն ինքն որ
ին մեզաց ցաւս խառնէց։ նոյն ինքն և հին զառող
Քոչխս բաշխել։ և բշելմք հետացին յանուն նր։
Ոբրև առեսին զնա զինշանան զոր առնէր։ այլ նա
քզի սրտագիտ էր՝ գիտէր զամէնսին ոչ միւ
գործ ոչ ոք եկն առ իս՝ եթէ ոչ ետուեալ
նախանձէր՝ ի չարութի զատնուէ հորուսանել
Ոչ նա էակէր լինէր բժշկիկ մի
գնացուցանել։ զբորոտս արբել։ միրել զամէն
նել։ և զնոյն կոխան տայր հետացելոց իւրոց։ և
քայուէ Ց։ և զինչ արել օրինակ ետու։ համբե
րել չգնուելոցն առքինութիւն։ Ո ՊՐԱՆոյց զՔուրն
ի գինի՝ զի յայտնի լիցի ամենուն թէ նոյնն է որ
զՔուրն ի գինի դարձոյց Ց և կիմց։ այն ինքն որ
ին մեզաց ցաւս խառնէց։ նոյն ինքն և հին զառող
Քոչխս բաշխել։ և բշելմք հետացին յանուն նր։
Ոբրև առեսին զնա զինշանան զոր առնէր։ այլ նա

մարդոյ։ ¶ Եւ ասացէ՛ք մեզ յիշատակիւ զարշաւա
նացն իւրոց Թէ ։ Ո՞վ մովսէս կախեաց զձեզ յանա
պատին ։ այնպես կախիլ պատուէ որպէս մարդոյ ։
զի որ միանգամ հնտասցէ՛ ի նա՝ ընկալցի զկենա
յնէանից ։ զի այնպես սիրեաց աստ զնա՝ զի զորդին
իւր միածին ետ՛ ի մէջ նր ։ զի ամ՛որ հնտասցէ՛ ի
նա՝ մի կորիցէ ։ այլ ընկալցի զկենաւնյէանից ։ զի
ոչ առաքեաց աստ զորդի իւր յա՛ ։ զի պատժե
ցէ զնա ։ այլ զի փրկեսցէ նա զնա ։ որ հնտոյ՛ ինա՝
ոչ մատչէ՛ իպատիժ դատապարտութեան ։ եւ որ ոչ
հնտոյ՝ ինա՝ ատեանն իսկ դատապարտէ՛ զի ոչ հնտա
տացին ընդ յանուն միածնի որդոյն աստ ։ ¶ Ին ա
իրան, եիւրքն գնա ոչ ընկալան ։ այն որ խոկըջանկ
ժամկան եղեն երախտիքն ։ եխնամակալութիքն ։
եպատուիրանքն ։ ¶ Եւատո եմարդասիրն իսկ երբե
ցաւ՝ յանձանց մերժելոցին գնա՛ ։ ¶ Ե այս իսկ ե
դատաստանքն զի լոյսեկին յա՛ ։ եմիդիւկ սիրելոցին գնա՛
ատաւելքն զլոյս ։ զի էին գործք իւրեանց չարութ ։
զի ամ՛որ զչար գործէ՝ չար գոյզ ։ եատեայ նա
զլոյսն ։ եոչ գայ ատ լոյսն ։ զի մի յանդիմանեսցի
գին գործքն նր ։ ¶ Իսկ որ առնէ եգործէ զճշմար
տութի՛ գայ ատ լոյսն ։ զի յայտնի լինիցին գործքն նր
Թէ ամ գործեցաւ ։ ¶ Ե ասէ որդւոյն ուստե
գնէ ամիցն գնանպիրհս արդ՛ ։ ¶ Իսկ հնտատո

վար գործոց մարդկան օրինաց՝ ի հրէից սկսան
կէզբ ընել՝ որ և հնուրբեցին ասինել զնա՝ միշտ
այգուոյն՝ ոչ արժանի հնձել զանձինս իւրեանց յա
հուեննից հեռանայն։ ¶ Սակ այնպիսեացն գեհենեան
խոստացաւ ասելով վայ վայ ինձ ինձ։ ✠ ¶ Սակ զա
րերարին ասն ժողովեալ զաշակերտան երկուսեան՝
զորս և առաքեալս անուանէր՝ եդեալ՝ Ցհաբրհու.
խրատել և վարժել զնա ամենեսեան խրատիւ՝ և ինչ
կացուցել՝ և ասացեցնա՝ և սիրելի իւր և ընտրեալ անո
անել՝ թէ ձեզ ասեմ սիրելեաց իմոց՝ մի երկնչեք
յայնցանէ որ զմարմինն սպանանեն՝ և զոգին ոչ
կարեն սպանանել։ ¶ Ձայն թէ ես ինձ զձեզ բարե
կամս գիտեմ՝ զոր միանգամայց ինձ հայրևես
ձեզ ցուցի։ ¶ Ձայնել զնա ասէ՝ ի հօրէ, և զգաթ
չն ինոյն առելոյն։ եւ ի հօրէ ✠ հաճկիւտ։ դձի թո
ղում զնա կերթալ առ հայր ✠ առաքինոյ և զաւե
սիս հոգւոյն սրբոյ՝ առաքելոյ ի հօրէ։ եթէ՝ որ
թամ հառաքեմ զմիսիթարիչն՝ որ եկեալ միսիթա
րեսցէ զտրտմեալսդ վասն իմ։ ¶ Ես զգուշինուն.
սէս զմիաւորեալսդ զօրուն։ ¶ Ես զմիականն լեռս
թէ կամակցութիւն։ զի եկեալ ասէ՝ զնմ սեղին
լցցէ ձեզ։ ենոյնին չշմարտութեան առաքինոգեսցէ.
և յանդ իմանեսցէ զնա՝ զի ոչ հաւատացին յիս։ զա
տեսցի և զկարծեցեալ իշխան աշխարհիկ։

Ո՞չ ամաւթանաք զձեզ միանգամայն վնասիմ զի ինձ
քեզ անդրի. որոյ գալուստն՝ ըստ գործոց Սատանայի
հայր վկայէ Թէ. նա է՛ր սկզբնաւորեալ ձեզ
սամ Հշմարտութենէ։ ✠ Այլ առնու այնու հետ
զյաջորդիսն զմարդկութենէ՝ չէրընացն հաւատալ յա.
մեզ ևթէ մանգամ գուշակէ Թէ. մեռանել ոչ
հեթանոսէ ամենայնեցուն. ևմի այլ արդեօք գայ
յիմ՛ իմանալն. ևի Թէ պարտական ինչ մահու.
այլ ճշմարիտն ասէ Թէ. անօրէնութիւն ինչ ոչ գտա
ծեզ, ևոչ գոյաւ ներգործ՛ իբերան նր. զոր ե
ինքն իսկ ասէր Թէ. ոչ՛ իձէնջ յանդիմանեաց զիս
ևս մեզայ։ ասէ ես օրինաց ինչ պարտական մահու.
այլ ասէ հարել զօրէնս, որովհետև վկայէ
Թէ. հաւատարած օրինացն ըմե։ ասէ՛ իբառնէրսց
արդեօք՝ ինձարիկ մեռանիցի. այլ ասէ՝ անձամբ
իմով կամեմ զանձինս, ևոչ ոք հանէ յինէն. ան
ամբ ասէ գնեմ զանձն իմ՝ զի միւսանգամ առիցեմ
զնա։ ասէ ես կամիցիս գնել զանձն անպատա
հանել մահու։ ասեմ ասէ հոմիւքն՝ ոմ՛ի վեր
հաշանց արդեօք՝ ինձարիկ ոչ՛ իմիսիոս
ցեալն՝ իզատանիսուր եղելոյն. զորոց մրջիւնն
յերջանկացն ասաց. այնքան իբրև ոչինչ մոլորեալ
այլ՝ ինձանդրնկն իսրսմ մոլորեցաւ. ևոչ
նեն զնա՛ իմեզս ես։ Հյանօրէնութեց ժողովր

դեան իմոյ՝ իմաՀ վարեցաւ։ ¶ որս եւ քՀնիցպէս ա-
ազգին ոմիաբանիցն՝ ակամայ մարդիկ ցաւ թէ՝
լաւ մեզ զի այր մի մեռանիցի՝ քան զամենեսին,
եամի ամ ազգս կորիցէ։ քայց նա ոչ ասէր՝ իվը
ազգին մեծի։ այլ զի ոչ ամօթ ոգիան ամ՝ զգրուեբ քան
՛իբաժանել ի զուարճն՝ ժՀվեցի՛ իմ։ վիպէ և
պօղոս։ յայտնեաց ամ զսէրն իւր՝ իմեզ։ զի մինչ
մեՀքերքն էաք՝ քս վեր մեռաւ։ եթէ՝ իժամկի
՛իվը ամբարշտաց մեռաւ։ ¶ նա արդ՝ եկեալ
աշակերտքն՝ իբեաւն ձիթաստանոց։ զի կայա
բեցէ զբան մի՛գրէին որ ասէր թէ։ եկեցէ
հասցէ ամր ամծիմ՝ եամ ոչ ընծ՛եկայցեն ոսոք
նը յաւուր յայնմիկ՝ իվը լերինն ձիթենեաց՝ հան
զէպ ելի, յարեբելից կուսակ։ ևիսուսնական ամե
ուքան օրինակաց։ ¶ այ աշակերտքն հանդերձ՝
կատարել զօրէնսն։ և յայտնէ զնոսա հո
գեւորական ուսմունն։ և յայտ՛ զ զմբերնան զիկիա
գործ մերմին իւր և զարիւն՝ որպէս աշխարացն։
¶ ՚ետ զի կամ՝ եւ ոչ՝ ինձարիկ չմբերեալ լինիմ որպէս
այ՝ որ յաւուրս զբարչարին ձաշակեալ լինիմ։
¶ ՚ետ այսորիկ աղօթս առնէր ասա հայր՝ եսար
հր։ իւ՛ իվերինն։ ոչ վեր իւր մինչ զանգիտէլոյ։ այլ
զի ցուցցէ թէ միակամ ի հօր՝ զամենի եղեալն
գործիցէ։ վասն բազմ անգամ ասացեալ զայն թէ։

յԵրէ առհմակ ոյաց. քոյ՝ իմիմիմ ի յայտնէ ազգի
քրանիկ քե զ պետրոս՝ որդի յոնանու, զի ոչ
կեղծաւոր· վա որոյ հզբ ընկերաւ· առ
առաջինն էր պետրոս առ՝ զոր ես ասէ քէ իմ
ոչ· զու զ զ ուսուզ առ քէ իմ ես· որոյ
զուս մարդոյ՝ քէ ինչ· զորոց տուեալ պատճառ
հրեղեր ցնա քէ· զի ուսուզ առեն ձերգիւք զոր
հինն· ու ՝արեալն՝ ու ասէ ինչ ես զեան·զորս
առ Հնմարիտ վերջապէս ՝ես ՝ն Ինչն մեր ու ՝ն
մարդոյ ՝ Ինչ զի զՀարբարանան փոյոս կոչէ ՝
յայի լուեալ ասէ· Հմա ժիր զի փոբերեցի որդի
ցու զ մէք ել քե զ· զի լուսաք քէ՝ ոյծ ել ձէզէ· ու
աղգաց զգուշակէ առն հրէի Հասատացեն՝ երթի
յաւուր յայնմիկ գուան հարցեն ոյք ասան յայտ
հնարի Համրձակեալան· այսպէս ասէ ՝որ անկեալ·
չէր զաշակերտան երթալ ել նա առ ՝ յն ՝ Ասէ
պետրոս՝ յորժ՝ խաօնն երկեղոց հերձնոսացն, աղա
նէն· փոբ թացեալ մն անհետոյն գնել զանձն·
զհատկեալ ին իւր ել հօր ՝ն առա ինչանէ՝ ի լեռ
էս յաղօթս կայի ՝ն յայտ արել աշակերտացն՝
բհականն· փոխանակ սիրոյ իմոյ մատնէին զես՝ ու
կեղէնա գործէ զգործան· ՝ն ասէ ընուլ զմերգա
ոչ յանձնէ ինչ գործեմ· այլ հայրն որ կիս բնա

քոյ՝ իմարդիանէ առեր զայդ գիտութիւն.
այլ հայր չկոչ եւ՝ իսիրատը, կայսոնեաց քեզ
եւ արար զնա վիմ հաստատ առ եկեղեցեաց։
սակ եղեն հիմունք առաքեալքն. եւ ոչ ընդ հա-
կառակ՝ մարգարէսն՝ հաստատեալ երկնաւոր
խորհրդոցն գիտութիւն. որ վարեր զայր աբրահա
մեան զաւակին. զոր ետուր ժառանգութիւն՝ ասէ
գրատարն յովհաննէս։ եւ որն եւ առքեղէն՝
եւ զիահանս առքայսն՝ ինձեւս նոյ. զի ինչքն իսկ
ասէ որդին էր գեւսեն մատուցն. վասն որոյ մարգէն
այնմիկեր՝ այս գեւսեն ասէ՝ հարստութիւն մանեն լ սա
ՀԱՅ՝ եւ յովհաննէս զբնկեալն՝ զեզծեալ. և
հարստեալն. հարեալն ցիւրմիջին մեր քս. և քն
եւ առքեղէն. հաստատեալքն եւսեն եկեղեցւոյ
մանկանց հաւատացեալոյ։ արցանեղուկ զնորն ի
ձիւնաստանաց երինն յորժամ ելն. քահեղոյ գեղջ
ցիւկ սակրին վճռիւ եւ սասա մեղ ասեն. երբ ի
նոյնի այգ՝ հզինչ նշան ինձ. քոյոյ գալստեանն և
վաղճանի տիւ։ սակ նա թէպէտ և հրաժարէր.
վասն ասելոյն այնորիկ՝ ոչ զգք գիտէ՝ ոչ հրշկ. ոչ
որդի՝ բայց միայն հայր. կայսեքսագործ մատե
նին, առաւելեաւն մեկնէ. ոչէ ձեզ գործ ասէ քն
նել զժամս եզժմիւ՝ զոր հայր եդ յիւրում իշխա
նութէ։ սակ ո այլոքինչ իշխանէ հօր՝ եթէ ոչ

ինքն որդի։ սակայն առեալ մանրապատում նշա
նաք, ըմբ աՀաւոր համարձակութեանն իւր
ոյ՝ աշակերտացն ուսուցանէր։ Տէր ողորմեա
էր որդի։ ոչ միայն աւուրն։ այլ համբնեն եւկե
պարանոց՝ իւրոյ գալստենն։ եւ ոչ հնխնք անտե
ղեակ։ քայց ըմբ թերահաւատ լսողացն՝ ըմբ ժամի ե
զկնանե՛լով հոսէր։ այլ թէպէտ խոստնապատում չա
րչ ըմբ Հարուցից զօրն էմի։ եզՀամ՝ տակաւ կա
տարածն։ ոչ ինչ գժուարագոյն Հաւնիլ իմիք։ ե
թէ կամիցի ոք Հետաքննել՝ զնուրբնչիսր
ընտրելոյն։ եւ արդ՝ առեալ պայման մեծամեծ
նեղուէցն։ եւ ուտքսացն։ եւ ուտ մրգէկ ինչ յա
րուցեալոց։ եզնեուին։ ընոցին մոլորեցուցիչ նշա
նագործուէցն Հատե։ եւ ասէ քրիստոս նշանա
կեցին թէ։ յետին ժամս այսպիսիքն յառնելոց
են։ պատ ըմբ յանկարծակի եարագահաս գալս
տեանն իւրոյ նշնկէ։ հնդրձ օրինակօքն ուսե
լոք։ նոյնս եզրակաուս։ զոր եպրոզս՝ յաւան թո
թափեալսե։ աղմաղակի աստ յետ նեղուե
ալոյն ոչ ասէ։ այլ ասէ։ ի
սին ոչ տացե զլոյս իւր։ եւ աստեղք չեց թօթա
փեցին։ եզօրուէնք ըմբ շարժեսցին։ եւ ապա ե
րեսցի նշան իմ ուսա ըմբ Հից։ խաչն միայնե եւ
ընուցու զամ ըմբ լոյս նր։ յորժամ կրկին գնա

լուսան այսրէն նշանակէ յառնել ի հատուցմունս
իւր՝ ի ժողովուրդս ամ յանգիմանու ազգս
առանց գաւառ ընամ ազգս հրոմբարիու է գա
տաստանօք զնամ գիտուն եա կայանեցի իւրոց
ատենեցան. ի հետուայ ընշակերտացն, ասիրելի
բարեկամացն։ Ընդ երիկ ի մէջ ժողովրդեանն
յուշ առնելով զյանգիմանառու եզհրատարա
կահաս զվարպետու իւր Թէ. Ես յայտնապէս
հասեցայ յետ՝ ամ ժամուստի ժողովրդեանն
ի խաչարին անդ. ուր ամ հրէայքն ժղվէին.
ու ի ծածուկ ինչ ոչ հասեցայ. որ եաղաղակ իսկ
եղեալ ասէր. որ հետայ ի՞ս հետայ յայն որ առքն
զիս. ևար տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ որ առա
քեացն զիս. ևայնպս վկայու ի եղեալ չհմրտութ.
ևուխտեալ երթայ այնուհետև անկանել ի
չեռս ապստամբողացն. զի որք ի լուսաւոր վար
դապետէն Թիհոնա գինձուցէ ժողովեցան. Թէ
րեա՛ ի շոշափել չեռաց ջրգնօքն զկենդանիքն.
սթափիեցին եզգաստացին մոլորականքն. ք զի
քննիչն ևօրէնս ուսոյց վարպետն մատենեցաւ՝
ա՛ ի յուշ առնելոյ նոյ օրինօք զյիշատակատու
ջրգնեան իւրոց. ևնոյ առեալ գաւազան գա
ւազանի ուսոյց վարպետն մատենեցաւ՝ ի
յանտիոք պիսիդեայ՝ վկայե վն նմա. ե Թէ բնա

կեաւքն չեմ, անդ անօթ եղէն՝ ինձանէ. և ըստ բերեալ
մրգերէին որ յամշարթա ընթեռնուին՝ գաւառ
կատարեցին. և ոչ ինչ ապականս մահու գտեալ
ինդրեցին՝ նախիզաւառակ տալանանել զնա. և իբրև
առեալ զկենդանս յանդիման իւրեանց կատեցին զի
փայտէն. այն վերարոյ յաջագոյն ինարն շանակել
առ յօրինացն. թէ պատուհ բանալ որդւոյ
մարդոյ։ և անդ այնու հետև՝ իժամուն յայն
ամիկ գնեալ կատարին առացեալ բանն առ յոյն. թէ
որ առ հրամն արեգականն՝ և ոչ ծագէ. և թագաւոր
ցանկ զնաստարան զձառագայթս իւր. և որ
ինքն զնուրացանչիւր փայլիւնս առեն զաց։ և
յիւրեց ժամ առուրն առ առուտրանագիրն
թէ. խաւար կալաւ զեր մինչև ցինն ժամն. ի կա
տարելոյ զամսեական մրգերէուին թէ. եղեցի
յաւուր յայնմիկ ասէ Տէր. մտցէ արեգական ի
մէջ օրէ՛ն՝ և խաւարեցուցի երկիրս լոյս ի խաւուէ։
անգոյն սմա եղբարիայ. թէ եղեցի յաւուր
յայնմիկ ոչ կա եղեցի լոյս, և գուարթ՝ և պարզ
եղեցի օր մի. և օրն այն յայտնի ուն. եթէ ոչ գիշեր
գոյն նկատեալ մրգերէին ասէ՝ թէ օր ուն. յա
ւոյ եժամագրուն յաւերն կայր. Ցեզեկիէլ ի
հրշէն առեղ կացեալ գրեաց թէ՝ յետ ել. և
եօթն երկրացոյ ապանցի օձ՛ աղն։ ասէ յայտնի

բձա

ման զինչանաչումն ասէ. զոր արեգական ցուցեալ.
ի խակզբանն՝ իլինելոցն հօտատեաց զլուսաւորման
թէ եղիցին՝ ինչանան։ | Որոյ իւր խակ յերկրէ
զկրաժարեն հանդերձ լսաւարատիւ ժամուն
նշանաճան. զի հայեսցեն առեսցեն զոր խոցե
ցինն։ | Ակ նիք ասէ գնա նահատակեալք, հասեալք
ի յաստակս մոլորուեաւ՝ իբրև շունք համրացեալք
ի խոստովանողական բարբառոյն։ | Եւ նի կա
տարել զամ։ ի հաւատոյնագիրն ասէ. յեա այ
սորիկ գիտացյայ եթէ՝ ամ ինչ կատարէլ. ասէ
ծարաւիմ. զի լցի զգիրն այսպանուեթէ բաժա
կաւն թէ։ քացախ լի լերոյ խառնեալ մատուցին.
զոմն նշանակեցց թէ. ամ ինչ կատարեալ. անդ
լցել համրձկնեսկանն թէ. կատարծ ինքն արարչէ.
վկայէ առաջոս թէ. իբրև կատարեաց զամ զգր
էլան վն նր. ի ջուցեալ զգին եգին՝ ինգերեզմանին։
| Եւ գինն ժամուն գոչեց յայ՝ ինձայն մեծ ասէ.
էլի էլի լամասաբաքթանի. այս ինքնէ, աճ աճ
իմ լեր թողեր զիս. տեսանե՞ս զի հրաժարեն
անոխակալուեր վրդովմտուն գործէ. որոյ եզա
ւարակն խաչակից՝ եղկարիւրատեան. ի բշմ ե
այս աշխատեր։ քզի կամօք եկեր՝ ինձատուն՝ ո
ւչ ինառնուէ ընկեռնել զամենազօրն։ | Որ ես տայի
իսկ գոչեաց՝ ինձայն մեծ. զի լուեալ զատացեալն

մրճելն ինձ։ արեգակն ևլուսին խաւարեցին։
և աստեղք ծածկեացեն զլոյս իւրեանց։ և որ՝ իսկ
ոմանք գոչեցեալ։ կոչեմք առացէ զձայն իւր։ արդ՝
ոմիւնք՝ իմարդկանէ որ՝ իտաղնապել ոգւոյն յոր
ժամ մօտ իսպառելն ինչ՝ զաղաղակ առացէ՝ կամ
գոչեցեալ։ այլ բերանակապ եանգան ևս երկիր
յոլ ք զսպանանել ոսկ հաստիչն ոգւոց քոյ
կամայական սիրոյն երկեալ ինձ։ հանդերձ ա
հաւոր նշանօքն առաքելովք։ և հաստատէ ինձ։ զա
մակամ և համագործէ ընդ ինձ։ կոչեալ զինձ
առաք ինձ զինն ինքն ասելով։ զի ոչ ոք կարէ
գալ առ իս։ եթէ ոչ հայրն որ առաքեաց զիս
քաշէ զնա։ և ես յարուցից զնա յաւուր յետնում
գրեալ է ի մարգարէսն։ և ամենեքեան լինիցին
ուսեալք աստուծոյ։ ամենայն որ լուաւ յհաւրէ
և ուսաւ գայ առ իս։ ոչ թէ զի տեսանիցէ ոք
զհայր։ բայց որ է յաստուծոյ։ նա տեսցէ զհայր։
ամէն ամէն ասեմ ձեզ։ որ հաւատայ յիս ունի
զկեանս յաւիտենից։ ես եմ հացն կենդանի։ որ
յերկնից իջեալ եմ։ հայրերն ձեր կերան զմանանայն
յանապատի և մեռան։ այս է հացն որ յերկնից
իջանէ։ զի որ կերանիցէ ոք ի նմանէ չմեռանիցի։
ես եմ հացն կենդանի որ յերկնից իջեալ եմ։ եթէ
ոք կերանիցէ ի հացէ յայսմանէ կեցցէ յաւիտեան։
և հացն զոր ես տամ մարմին իմ է։ զոր ես տամ
վասն կենաց աշխարհի։ ապա երկպառակեցան
ընդ միմեանս հրեայքն ասելով։ զիարդ կարէ
այս մարմին իւր տալ մեզ ուտել։ ասէ ցնոսա
յիսուս։ ամէն ամէն ասեմ ձեզ։ եթէ ոչ կերանիցէք
զմարմին որդւոյ մարդոյ և արիւնն ոչ արբիցէք
ոչ ունիցիք կեանս յանձինս ձեր։ որ կերանիցէ
զմարմին իմ և արբիցէ զարիւն իմ ունիցի կեանս
յաւիտենից։ և ես յարուցից զնա յաւուր յետնում
զի մարմին իմ ուտելի է ճշմարտապէս։ և արիւն
իմ արբելի է ճշմարտապէս։ որ կերանիցէ զմարմին
իմ և արբիցէ զարիւն իմ՝ յիս բնակեալ է և ես
նմա։ որպէս առաքեաց զիս կենդանի հայրն և
ես կեմ հանդերձ հաւրն։ և որ կերանիցէ զիս
նա կեցցէ հանդերձ ինձ։ սա է հացն որ յերկնից
իջեալ է։ ոչ որպէս հարքն ձեր կերան զմանանայն
և մեռան։ որ կերանիցէ զհացս զայս կեցցէ յաւի
տեան։ ասացեալ զայս ի ժողովարանի ուսուցա
նէր յկափառնայում։ բազումք ի հրէից լուեալ
ասացին։ կարծր է բանս այս։ և ո՞վ կարէ լսել
զնա։ գիտացեալ յիսուս ի նոցանէ զի տրտնջեն
վասն բանիս այսորիկ ասէ ցնոսա։ զայս ձեզ
գայթակղեցուցանէ։ զի եթէ տեսանիցէք զորդի
մարդոյ ելանել ուր էր յառաջ։ ոգին է որ կեցու
ցանէ։ մարմինն ոչ օգտի ինչ։ զբանս զոր ես
խոսեցայ ձեզ՝ ոգի և կեանք են։ այլ կան ոմանք
ի ձէնջ որ ոչ հաւատան։ զի գիտացեալ էր յիսուս
յսկզբանէ զոմանս որ ոչ հաւատային։ և զմատնի
չն զինքն։ և ասէր։ վասն այսորիկ ասացի ձեզ
զի ոչ ոք կարէ գալ առ իս՝ եթէ ոչ տացի նմա
յհաւրէ։ յայնմհետէ բազումք յաշակերտացն
նորա դարձան յետս և ոչ երթային ընդ նմա։
ասէ յիսուս ցտասն։ միթէ և դուք կամիք երթալ։
պատասխանի ետ նմա սիմոն պետրոս։ տէր ո՞ւմ
գնասցուք։ բանք յաւիտենից կան քոց։ և մեք
հաւատացաք և գիտացաք զի դու ես քրիստոս
որդի աստուծոյ կենդանւոյ։ պատասխանի ետ
նոցա յիսուս։ ոչ զձեզ տասն ընտրեցի։ և ի ձէնջ
մի սատանայ է։ ասէ զյուդա սիմոնի իսկարիովտացւոյ
զի նա էր որ մատնէր զնա։ մի ոմն ի տասնից։
ասէ ցնոսա յիսուս։ ամէն ամէն ասեմ ձեզ։ եթէ
ոչ կերանիցէք զմարմին որդւոյ մարդոյ և արիւնն
ոչ արբիցէք ոչ ունիցիք կեանս յանձինս ձեր։
որ կերանիցէ զմարմին իմ և արբիցէ զարիւն իմ
ունիցի կեանս յաւիտենից։ և ես յարուցից զնա
յաւուր յետնում։ զի մարմին իմ ուտելի է ճշմար
տապէս։ և արիւն իմ արբելի է ճշմարտապէս։
որ կերանիցէ զմարմին իմ և արբիցէ զարիւն իմ
յիս բնակեալ է և ես նմա։ որպէս առաքեաց զիս
կենդանի հայրն և ես կեմ հանդերձ հաւրն։ և որ
կերանիցէ զիս նա կեցցէ հանդերձ ինձ։ սա է
հացն որ յերկնից իջեալ է։ ոչ որպէս հարքն ձեր
կերան զմանանայն և մեռան։ որ կերանիցէ զհացս
զայս կեցցէ յաւիտեան։ ասացեալ զայս ի ժողո
վարանի ուսուցանէր յկափառնայում։ բազումք
ի հրէից լուեալ ասացին։ կարծր է բանս այս։
և ո՞վ կարէ լսել զնա։ գիտացեալ յիսուս ի նոցանէ
զի տրտնջեն վասն բանիս այսորիկ ասէ ցնոսա։
զայս ձեզ գայթակղեցուցանէ։ զի եթէ տեսանիցէք
զորդի մարդոյ ելանել ուր էր յառաջ։ ոգին է որ
կեցուցանէ։ մարմինն ոչ օգտի ինչ։ զբանս զոր
ես խոսեցայ ձեզ՝ ոգի և կեանք են։ այլ կան
ոմանք ի ձէնջ որ ոչ հաւատան։ զի գիտացեալ էր
յիսուս յսկզբանէ զոմանս որ ոչ հաւատային։
և զմատնիչն զինքն։ և ասէր։ վասն այսորիկ
ասացի ձեզ զի ոչ ոք կարէ գալ առ իս՝ եթէ ոչ
տացի նմա յհաւրէ։ յայնմհետէ բազումք յաշա
կերտացն նորա դարձան յետս և ոչ երթային
ընդ նմա։ ասէ յիսուս ցտասն։ միթէ և դուք
կամիք երթալ։ պատասխանի ետ նմա սիմոն
պետրոս։ տէր ո՞ւմ գնասցուք։ բանք յաւիտենից
կան քոց։ և մեք հաւատացաք և գիտացաք
զի դու ես քրիստոս որդի աստուծոյ կենդանւոյ։
պատասխանի ետ նոցա յիսուս։ ոչ զձեզ տասն
ընտրեցի։ և ի ձէնջ մի սատանայ է։ ասէ զյուդա
սիմոնի իսկարիովտացւոյ զի նա էր որ մատնէր
զնա։ մի ոմն ի տասնից։

ետեղէ կատգոյն եղէալ սասցէլոցն, եպատմէալ
դմուրին զասացեալսն քի. Թէ յերկրէ աւուր յառ
նելոցեմ։ | ու առին զասամի զինուորսացն՝ զի ան
քուն ահատը պատրաստագոյնք կայցեն՝ իգ իշերա
պահս զգուշութե։ | ակ տուն ընկարելոյն իւրոյ՝
յերեցեալ յաւուրն յերկրի. զի Ը իմանն կամօք
հօր՝ նոյնպէս և իմիատս յարուցանէ. զի լցին առա
ջելքն մրգրկին Թէ. յետ երկուց աւուրց յարու
ցանի երկրի յարիցուք և կացցուք առ ջին նր, և լսէ
հետ երթիցուք չանուշել զնր. և իրրև զառաւօտ
պատրաստական գացուք զնա. որով լուծել զեր
կունս մահու. քզի ոչ իակէր հնար լսբռնել նմա՛ի
նձնէ. որ չէր վաճառելլ մե զջք. զի Թէպետ և վիրա
ւորեցաւ՝ և հատրեցաւ լննջեցեալ իգ երե զնիա
ւ իբառնալոյ զմեզս. և բժշկելոյ զարբծս իւր
առանց օգնականի՝ և իմեռնել ազատ քզի միայն
և անծրեայական անձամբն՝ իմեղաց ապան զջօրա
ցեալսն հետ ուսոյց զնոսա զամ արտօսր յամ
երեսաց. զի և առաջելն կատարէր. ոչ ծողես
զանձնիմ՝ իրժոխս և ոչ տացես սրբոյ քումմե
ռանել զապկեռուն. որ և առաջր իսկ. քե մ հոգիսն
քոյ՝ և մի՛ իուշանոյ իմոց գնե մ զանձնիմ։ | և ե
այնու հետև չկրկ հոգիսն հօտին՝ քանզր ոչնա
րար զիւրկ զմրգրեալսն քաւելոն Թէ. որ և հան

յերկրէ զՀովիւն հօտից. զոր ևաՒքէն Թարգ
մանէ Թէ. եՀան՝ իմեռելոց զՀովիւն հօտից ըզ
մեծն արեամբ յՀետնական ուխտին զոր մեր ։ Ես
Ես. 63. ՚Ես քզի բզմանգամ ճաւանդեցի՝ իսբեհիս
օրինակեցի զբարբարանն. ևզերծրծդ աւուրն
զյարուն. ոչ պարծանօք՝ ևոչ սպառնալեօք. այլ
զի քաղցրութեամբ վերջացուքն՝ զվերիպէսն՝ իՀաս
տոցն՝ իՀնչեցաւն ածցէ՝ յԵրջագոյն ժամադիր
առնէ առ յարուն. զի որոց եկեալ առ՝ իկուսէն
ծանուցեալ. Թերևս յորժամ առ՝ իգերեզմանէն
դիմեսցեն արկանել յարքայուն։ Քզի առ՝ իկեալ
կենդանիան եկն կենդանարրն. ևնք փոխանակ
կենացն՝ մահու նուիրեցան յուսահատութեաւ։
Երեաց ապա վն մեռելոցն. զի յառնէ զօրու
Թեաւն իւրով ևօրինակ լեցի. վն որոյ՝ ևգիշերի իակ
արիեալ զլուսաւորյարուն. զի պահարկելոցն
ևգուշակելոցն ծանուսցէ զՀնչեցաւն իւր՝ յի
րացն կատարելոց։ Որոյ Թանձրագոյն իսկ ևա
Հագին արիւ զարհաւիրսն. շարժմամբ Ձրին. և
վիմօքն պատռելովք. ևգերեզմինօքն բացելովք.
ևմեռելովքն յրուցելովք. որով ևկատարէր բան
մրիգրէին Թէ. լերինք շարժեցան՝ ինմանէ. ևՁր
խախտեցաւ յերեսաց նր. ևվէմք խորտակեցան.
որով ևխուռուկեալ պահապանացն ևեղեալ Հան
դէպն մեռելոց. բՁե լուկ

Ասի հիճդանին յիւրեաւ՝ եհրե շահէն վիայու
թէ հանդերձ ծանօթս առայ որոց էին ապաստ
ին՝ ձ ևնշանակեաց մրգրկին քաղցրե որ որոց
ապաստեն նմա յաւուր նեղուե՝ ևձանաչէ զեր
կեւշածս իւր։ Քանզի յիշատակն իսկ հրաւի
րեաց յանկիաւթե՝ լուսաբեր յարուե որով
էկեալ իմաշհան եբրկե մրգրկին թէ՝ վնկ ըս
պասեա ինձ ասէ տէր՝ յաւուր յարուեե իմոյ ի
վիայու։ Խոեալ այնուհետև պհատպանացն
հիճդեն՝ եայսպէս հրաշահաւոր՝ եաղգողահան
արկել զաճատգործ յարուին։ Ինչե անդէն գի
շերայն՝ իգերեզմենէն ընթացեալ էկեղեց կանանցն՝
աւետարանել աշակերտացն՝ տեսեալ զքան
չելսն՝ նոյնպէս եպհսպնացն՝ եարտաբեկ ոգե
սպառ՝ հիճդեն անկեալ՝ պատմելով քՀնկեցն՝ ե
շակերտացն եղելոց՝ միւսանգ ամբոխելոցն նե
ղելոց եդերեզմենն՝ հիճդեն երեեալով քաղմաց։
Ասալեկեալ իմաշհան եխոստացել քան մար
գարէին թէ՝ քացկոզգերեզմնա չէր ասէ տէր՝ ե
հանից զնէզ՝ իգերեզմնացդ չերթայ։ Ձէ եսայի
ասէ՝ յարիցեն մեռեալք եկանգնեսցին որ իցեն
ի գերեզմունս՝ զի ցօշդ ոմ՝ հիճդեն՝ քժշկութիւն
նչ։ Թերևս մի կենդանին արեւանն քի նշանա
կեաց՝ որ հիճդեն հաչին հեղձե զամենեքսումբ՝ ե

զի յայտ արասցէ թէ անդ մրճրէացաւ զնուիրեալ
ածեալ ի՛ իւրմէ աշակերտացն։ գնաց ժ՚ղ լուսոյ
իմ մուտս իշաւմարանս քո։ փակեա զդուրս քո,
եղիազիր առ ժամիմի։ | Ոչ կամակոր ազգին հա
զահանուացն։ խլացեալոցն ականջօքն՝ լիցի
մրտուէն՝ ոչ ինչ օգուտ գործեց։ ոչ պատմուի
կենդանեացն։ եւ՚չ երեւումն մեռելոցն։ եւ՚չ
ահաւորուի նշանացն ահագայթից յարուէ։ ք՚ զի
վա՛ նոյ իսկ առակաց ամենագէտն՝ զինեալոցն
իրս՝ առակս մեծաւոյն թեւատրել։ թէ մոմեփի
համրճրէիցն ոչ լուիցեն՝ ապա թէ և՛ խեռեալոց
ղբ երթայ առ նա՝ ոչ լսեն։ | Ոյ՛ իդէպ եղանէ
եբրայեաց մրճրէին թէ ցաւուր յայնմիկ առից՛ ի
վա՛ ձեր առակ։ հողբացաւքն ոգբս ձայնիւ ևա՛
ասացեն թէ։ թշուառուքս թշուառացաք։ զար
եաւեալ իսկ ազգականին իւրեանց պօղոսի՝ առ
ողբալով առեմ զձեզ ամենայն հաւքիւ քով։ որոց կա
տարած հոգուեսաւ։ ✠ | Ոյ՛ թերեւս այնուհետև
| Ոյ՛ ել երբեկս ա՛ւուրն միաշաբաթուն։ երեկ
աշակերտացն գրօքն փակեալքն՝ ասէ աւետա
րանագիրն։ եաւեալ զկենդանարար ողջոյն՝
եբրայեցւոյն աշակերտացն արձ։ | Ընդ կա
տարեր նուագ սղմին թէ։ որ ահ մեր երեե
ցան մեզ։ արձեք ծօնս ուրախութեան կանխա՛

մինչև յանկիւնա սեղանոյն։ Եւ զինչ ինչ ան
կիւնքն սեղանոյն՝ եթէ ուղղ զիսաչն նշանակէ. որ և
անկիւն իսկ ցուցանէ խաչին ջորս. մի ըստ յՅր ջը
ցեաւ՝ զի ցուցանէ գնեալ զմեզ գարշապուրս յՅի.
զի՛ իմք վիսի հաստատեաւ շինեաց՝ դիոյէ զբարձ
րուն հիմանց եկեղեցւոյ. Ճ համրեցին գուշա
կեց թէ. իմք վիսի կացոյց՝ զի անշարժ առնիցէ։
Իսկ զբուն անկիւնն զկաստարն՝ի վեր ուղղել.
զի այն անկիւնն իմբերիոյս ուղղեալ էր իբրև կշ
ռաճ. սահմանի զբնութիւն այնորիկ, որ՝ իմք նր
բաշմեցաւ՝ իմբերիոյս հաստանիցէ. և անդր հայե
ցուցեալ սեւստոսեան՝ ինայրն՝ իդլուխն քի՝ և
բնութի ցուցանիցէ։ Իսկ աջ ակիւնն. ցուցանիցէ
զզօրութի աջ լաղկին. աջոյն զուրախութի զուար
թութե արդարոց պարգեւատուն. պատրաստուե
պսակացն ցուցանիցէ։ Իսկ ահեակ անկիւնն՝
զառանձնանան նշմարեցուցանէ զմեղելոցն. վը զի
ուն սեղանն. ը. անկիւնս որ է խաչն. կերիւաւի
սեղան. զի երկու վերընկալ տարունական մրմնոյն՝
Հշմարիտ պատգին որ մատեաւն հօր։ Կիրաւի. ը
անկիւնս ամ ձրի. և զամս տիեզերս ուրախ առ
նել լայսմ սեղանոյ. զձիւնոյս և զձգաւնոյս. և
զանդարտառեաւականան. և զհինացեալսն՝ որ էն
առաքեալքն՝ և մարգարէքն. և զերկիներ հրեշտակն՝

զօրան Հոգեշէնս. որոց կարի իսկ ուրախութի-
եղև. և լինի ըստ կարծր կենացն համարդիկք իսկ
երկրաւորք՝ որ կեցին հգարձան. հգուք արդ
համիք կեալ. և այցելուքն քի. և սանդարամետա
կան ննջեցեալքն. զորս և փրկեցոյ զնս գալստեամբն
իւրով։ Խաչն իւր կանգնական զյաղթականն
ցուցանէ. որ՛ իվեր անկիւնն զյաղթութին վե
րացուցանէ։ Ակ յայսմ սեղանոյ վայելչին
նախ առաքելքն։ Որոյ տեսին զյարուն՛ նր՝
հղնձցան. և զնե՛լ կարգս այն որ ասէ. արդէք տօնս
ուրախութե կանխաւ մինչև յանկիւնս սեղանոյ.
անդ կարդէր և նուագ աղեսրանին. տեր ահա մեր
երևեցաւ մեզ՝ արդէք տօնս ուրախ է. որոյ ցուցեալ
զնշան ջրոցն յրեցելոյն. որում և պատրաստ վկայէ.
այսուհետև ոչ մեռանի՝ համահ նմա ոչ ևս տիրէ։
Որ զի սքանչելագործէ, և անհա՛ւ իքննողաց.
և ամ անհնարից հնարաւորն. զի ցյիւնք զչքերին
պարգևեաց զկենդանարար մրմին և զարիւն իւր
աշկրտացն առ՛ ինչ թէ. ինքնակամ չքերի. նոյն
պէս և մեք յարութե ցուցանէ յանձին զնշան
բևեռացն. յայտ արարեալ թէ. չէին բաւական
վէրքն արգելուլ՝ ի երեսելիսն զբժիշկն վերադա
ռոյնպէս և աշակերտն՝ ի նոր յար
քայութե, զի յայտ արասցէ թէ. որ յանկարօտ և

յանձաշակ արքայութ՝ Հաշակելգիտէ. Նոյնպէս
է՛ր՝ քան զչէրնան. քաղցրական եղ արիւնաւոր
տիս՝ի՛ւ ևանկարօտ ամենայնցոյն շրջէր. Ա՛յլ զոր
օրինակ՝ անդ՝ ի՛ն հաստատելոյ աշակերտին Քա
շակեաց. Նոյնպէս եաստ՝ատ՝ ի հաւատարիմ առ
նելոյ տի քաղցեաւ. եարդարե՛ իսկական որդի՛ն
ոյ եղեալ ըստ ժամին եորդի մերոյ՝ զի կեցուսցէ
զնա. մեզ եկանխասաց եղել մրգրէին ասէ. Ահա
յտնական. Ահա որ հատուցցէ ազգս ձիւռքաղցի
չէ եւռչ վատահեցիւեռչ զոյ քննուի իմաստնե՛ր.
Ա՛յրեի եկիզեսպեանոյ ուսեա՛ ի՛նձանպրհին ե
մանուսայ. եառաջի եզեալնոյ զանանդս մար
գարէականն՝ որ ի՛ն վկայեալ՝ Ես այսրիկ
երեսեր աշակերտացն առ տիբերական ծովուն.
եարքեալ նշանս առ՝ի հատատեալոյ զնա. եկայր
արքեալ նոյ՝ եթէ ո՛չ ինչ կասեցուցէք գերբ զ
մանին զնոճ ագռաւ զօրուն. այլ ճառ ծննդեմբն,
հյէլ քան զչէրնան. ի՛ի չարչարանն նուիրն հզօր
զօրուբ. եկես յարուցէ. որում եվկայէ խակ
երանելին պօղոս. Ես ի՛ն. երկի՛ եայսօր նոյն
հյէսուս յէսուից. Ա՛յլ յիշեցուցանէ աշա
կերտացն, եվկայեցեալոյն հաստատուի եասէ.
այս բանիբն զոր խօսեցայ լձեզ՝ մինչ առ ձե՛զն
էի. Թէ պարտէ լնուլ ամ գրեալոյն յօրէնսն

մոմախտի՝ ևիմիջոկան ևիսոզնեան վն իմ։ ևիջե ա
ինն յս ևասե։ առէք զհոգի ու։ կայնժամ է
բաց զմիտս նոյ իմնել զգիրս, ևասէ ցնա թէ։ այսպէս
պարտէր չարչարիլ քի՝ կայանել իմեռելոց յա
ուր երորգի։ ✝ Եւ իբրև կիրէն ցհսխատարզու
թի՝ այ՝ վն հրէական ազգին։ զորոց ևամբաստա
նեալ յեղիագոյն ասելոմն։ իմ ևէթ չէր երևեալ և
խոսելոյ ընդ նա՝ մեղ ինչ ոչ գոյր ընդ։ բայց արդ՝ ևիք
պատճառ վն մեղայ իւրնոց։ զի տեսին զգործսիմ՝
զոր այլոք ոչ գործեց։ ևատեցին զնս, ևզհայրիմ
✝ Արձուցանէ այսուհետև զլուսէր վարդա
պետուն իւր՝ ինձնաս։ որով ածեալ ինիորոմն
զնեզապատուսմ պատգամն եսայեայ թէ։ ետու
զքե ցյուխտ ազգին։ ևիկոյս հեթանոսաց լինել
փրկուն մինչև՝ ծագաց երկրի։ ✝ Եւ ես՝ան զա
շակերտան իւեան ձիթենեցի՝ ևհատոլ միաբոյա
կան հնմունքն։ ասելոմն գնացէք այսուհետև
աշակերտեցէք զամ հեթանոս։ ևմկրտեցէք
զնս յանուն հր երորգոյ ևհոգւոյն սրբոյ։
✝ Եւ ամբարձեալ զձեռս իւր օրհնեաց զնս։ և ել
օրհնելն վերացաւ յնս։ ասէ աւետարանագիրն։ զի
կատարեցաւ երգ սղմոսրանին թէ։ հնձեարձա
ւած օրհնութ։ ✝ Ոյց հրամն տուեալ թէ։ նստա
րուք յերուսղեմ առաքեցից զաւետիս հոր իմոյ
ի,
բհժա

ՀՆԱԶԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԲԱՐ
ԲԱՌՈՅՆ ԹԷ ՈՐ ՀՆՈՒՆ ՅԻՍՈՒՍ ՀԱՄԲԱՌՆԱԼ ԼԻՆԻ՝ ԵՒ
ՀԱՒԵՏԱԿԻՍ ԻՒՐ ՅԵՐԿԻՐ ՀԱՍՏԱՏԱԿ։

ԱՅՆ ԱՐԿԵԱԼ ՄԵՂ ՅԱՍՈՒ ՀԵՏԻՒ ԻՄԱՆԱԼՈՅ ԱՍԱ
ՑԵԼՈՑՆ ՀԱՒԱՏ՝ ԻՄԿ ԱՌՆՈՒԼ ԶՔՆԱՊԱ
ՏՈՒՄ ԱՒԵՏԱՒԵՅՆ ԽՈՍՏՈՎԱՑԵԼՈՑ ՎԻՆ ՄԱՀՒ
ԹԱՐՈՒԵ ԱՂՔԵՐ ՀՈԳԵՒՈՅՆ ՍՐԲՈՅ։ՆՈՒԱՆԴ ԶԻ ԱՌ
ՆԱ ԹԵՐԱՆ ՈՒՆԻՑԻՄՔ՝ ԶՀԻՒԱՐԱՀԱՍՈՅՑՆ ՔԱԼԱԼԵ
ՐԻՀ ԶԵՐԱՆԵԼԻՆ ՂՈՒԿԱՍ ՈՐ ԻՐԱԳԻՏ՝ ԵՒ ՄԻՔԱ
ՄՈՒԽԵՐ ՔԱՍԱԳՈՐԾ ԻՐԱՑՆ ԿՈՐԵԼՈՑ ՎԱՅ ԵՔԲՕՐԱ
ԱՂՈՏԱՄ ԻՍԿ ՀՆՉԵՑՈՒՑԱՆԷ ԻՍԿԶԱՆՆ՝ ՈՒԻԵԶԵՐԱ
ԻՍՈՍ ԱՒՏՐՆԻՆ ԱՍԵԼՈՒՆ ԹԷ՝ ԿԻՐԵՂԼ ԻՆՁ՝ ՈՐ ԻՍԿ
ԲԱՆԷ ՉՀԵՏ ԵՐԹԵԱԼԻՆ ՅԱՄԻ ՀՂՄԱՐՏՈՒԹԻՔ ԿԱՐ
ԳԱ՞Ե ԳՐԵԼՔԻՉ ՔԱԼՉ ԹԷՈՒԻԼԷ։ ԶԻ ԾԱՆԻՑԵՍ
ԶԲԱՆԻՑՆ՝ ՈՐՈՑ ԱՇԻՐՏԵՑԱՐ ՀՂՓՐՏԱՒ։ ՔԶ ԶԻ ՀՕՖԱ
ՌՕՏ ԲԱՆԻՒՔ ԱՌ՝ ԻԿՆՈՐԾ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ԻՒՐՈՑ
ՀԵՐԻՆԱՀՂԱ ՀԱՆԱՊԱՐՀԻՆ ՔԻ ՆՇԱՆԱԿԵԱՑ։ ԱՌՆՈՒ
ԴՁ ԱՌԱՔԵԼԱՆՇԱՆ ՅԵՐԿՐՊԴ ՄԱՏԵՆԻՆ ՁՈՐԱԿԻ
ՏՈՒՆ ԻՐԱՑՆ ԿԱՐԴԱԼ։ ԵՒ ԻՄԱՆԱԳԱՄԱՑՆ ԻՍԿ ՅԱԼԱ
ԳԻՐ ԱՒԵՏԱՐԱՆՆ ՅԻՇՈՒԿԵԼՈՒԼ ԱԿԻԶՔՆ ԴՆԵԱՒՔԱ
ԴՈՐԾ ԳՐՈՑՆ։ ՁՆՈՑՆ ԹԷՈՒԻԼՈՍԻ։ ՕՔԱՆՆ ԱՌԱ
ՔԻՆ ԱՍԷ ՁՈՐ ԱՐԱՐԻ ՎԻՆ ՅԱՄԻ՝ Ո ԹԷՈՒԻԼԷ։ ՁՈՐ
ԱԿՕԱՆ ՅՅՈ ԱՌՆԵԼ ԼՈՒՍՈՒՑԱՆԵԼ։ԶՈՐՈՑ ԵԿԱՐՁԱ
ՊԱՏՈՒՀԱՄՇԱՐԵԼ ԻՄԵ ԲԱՆԱԼՆ ՀՈՒԼԻՍ։ ԵԼՈՒՍԱ

ԲԱՁԻՔ ԼՈ

ընծայեցան պատուել զՀանդամանս վերանալոյն.
զհրաշիցն քի առ աշխարհս. և զամպարտ ջուրն նորին.
և զվկայուն հրաշիկացն ի լանջսն՝ ու վերանալոյն
քի. և զօրինակն միւսանգամ նորին գլատեանն։
Եհատոյնորիկ պայծառացոյն, հառաջէլացոյնս
նշանակէ զկնի հոգւոյն սրբոյ յԱհից. յաւուրն
պենտեկոստէից. էին ամքն հաւասին՝ և ել
յանկարծ ի հնչիւնէ յԱհից՝ եկեալ ի բերէ զաստիկ
հողմոյ. և ի ներ զամառունն յորում նստէին և
երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև՛ի
հրոյ. և նստաւ՛ի վերն ի նոյ, և լցան ամքն հոգւով սր
բով. և սկսան խօսել յայլ և յայլ լեզուս՝ որպէս
և հոգին տայր բերել ի նոյ։ Եւ ասէ ցնոսա
նշան ցհաւատացեալսն և ցանկարծահաս զմեռ
հոգւոյն սրբոյ։ Եւ ել յանկարծակի հնչիւն
յԱհից՝ եկեալ ի բերէ աստիկ հողմոյ. ու և յայտ
իսկ ի թէ երկնաւորացն և երկրաւորացս ծա
նուցեալ ցնոսա հոգւոյն սրբոյ. մանաւանդ ի թէ
հանդերձ երկնից զօրուն իսկ խաղացեալ գայր
որում յառաջընծայ իսկ եգեալ յերդ աստղո
ւորան՝ մրգրէն հայցէր. ու ի քաւանէրոյգ
ինն երոյգ աստղոն նուագէ. ձայ մերկայացն
նապէս ի կեցոյ՝ և հաւր առաջին գնացոյ.
և շուրջ զնոսա մրրիկ յոյժ. կոչեցոյ զնա ի

վերուստ. եւ զձեր ի բաց առնել զժշնդուրդ իւր, ծ-
զուիլ առ ինքն զնա իւր։ ¶ Եւ քեզ զի յանձագոյն
վկայուի եղեալ հոգւոյն սրբոյ տանն ինձ.
եւ ուսիս եղէ՛ք քաջամուտ գալստեանն երկնից
երկրից. երբեմն թէ՝ նայեցարուք ձեզ, եհաս
ցայց. լուիցէ ձեր զպատգամս բերանոյ իմոյ. և
երբեմն թէ՝ լուիցէ ինձ, եւ ունկնդրիցէ ձեր՝ զի տա
հասեցաւ։ ¶ Հեալ այնու հետե՛ իգաստան կոչէ
զնա. եւ զձեր՝ ի գալստե՛ զժշդնդուրդն։ ¶ Ա որով և
առնասիրին իսկ նշանակեաց թէ. Է հեալ յան
դիմանեսցէ զնա մի մեղաց՝ զի ոչ հնարաւոր կին.
ձ զի առեալ կապոյնք երնատնականք էին հոգւոյն
սրբոյ՝ տուեալն ինձեան. առ՝ իգուսմարուն մրգոյ
էին յարուցեալոց. ընդունին պատուհեր օր հա
նապազ երեսաց. որում հնձնական ազգացն յայտնի
եղեալ ծանուցեալ զգործոյն հոգւոյն. ընդունիկ իսկ
ծանուցեալ զգործոյն. առեալ փարաւոնի ցյոմսէփ
թէ. ոչ գտանեմ զոք իբրև զքե՝ որ ունիցի հոգի
աստ։ ¶ Այնպէս եբաղմնատար առաց ցդնիսէ եթէ.
գիտեմք զի հոգի նա ցոյ գոյ իքեզ։ ¶ Լուսդիքն
ինձի առաւել հա յղփատգոյնք հատուարատգոյնք
որ մրգովքն չանդուէին. մեծն մոսէս ե օթեանա
տուն. ևքն ծերոսիքն յանդպտի անգ. ինդատգ
ական երկրին գծոյք գոյնք մրգովքն յարուցե

լոց՝ յաւուրս Թագրատայ՝ որ ի Թագաւորացդ իր մա
տենան կարգեալ կայ՝ որոց բնաւ ին ինքնապա
տում, յայտ արարեալ զմեղաւորուն Հոգւոյն։
|: Ասայի ասէ՝ Հոգի տէր ի վերայ իմ։ |: ի վիքիմայ՝
եւ լցուցեալ Հոգով զօրութեամբ տէր։ |: Ակ եղեկիէլի միան
գամայն իսկ յայտ արկեալ զաղգողական զօրուն
Հոգւոյն։ |: ի պատմութեանն կատարեցան տեսլեանն.
կամ նոյն ինքն իսկ յորժամ մեռանէր ելակերտ զյա
րուցեալ ագարձ տեսիլն պատմէ Թէ՝ Ելից ձեռն
տէր՝ ի վերայ իմ։ եւ առ զիս Հոգին եւ տարաւ զիս ի
գաշտին՝ լի էր ոսկերօք զօրացն բազմացն։ եւ ասէ ցիս
Հոգին եթէ՝ Որդի մարդոյ կեցցեն ոսկերքդ
այդոքիկ։ եւ ասեմ՝ տէր դու գիտես զայդ։ Ի
տանէ զմարգարէն՝ որպիսի ձշմարտագոյն տեղե
կացեալ յայտ առնելով զնաճատական պատիւ Հո
գւոյն սրբոյ՝ ի միտ առ եւ զնաճատհրոմն գործոցն
զօրուն՝ ի վերայ Թանձրախուռն ոսկերացն հնացե
լոց։ Թէ ճ առ իւրաքանչիւր ոսկր յարեալք եւ
պատճառաստեալք եկեղեցանացեալք՝ կանգնեցան
կացին։ զի մի՛ իւանիցն ի՛ինդրիցն միայն։ այլ եւ տե
ռաեալ յիրացն կերպելոց առեալ տանիցէ
զձշմարտութեամբ բարձրութիւն։ |: Եւ արդ՝ նոյն բաւա
կան աւանիկալ Հոգին տէր քննիչ խորհրդոցն այս։ որ յա
ռաջագիտէ օրինացն աստուածանեցի մարգարէական

բարբառովք՝ վա՛յ ինեն սաբեր գալստեան որդւոյն
այլ որ առաքեցաւ յաջակեան միջոց՝ իժողովեր
կոտասանիցն ընտրեալոց՝ ժողովեալսա ինքն զնա
իւր ևձիամարտագոյն հաստատեալ վա՛յ իրացն կա
տարելոց որ վա՛յ քի գործեցան ևեթ բնեցա՛ն
բաժանե՛լ լեզուք իբրև՛ ի հրոյ զի ականատես
իսկ վկայեցուցանէ զշնորհացն բարձրուն՝ ևնդ
լեզուալ հոգւովն սրբովն որք ի միմեանց՝ եպե
բեալք եթէ արբե՛լք իցեն ՚ը ևէին իսկ արբե՛լք
մրգրէական բժիկն՝ զի նո՛ք արբե՛լք ևս բախա
ցե՛լք ևմիանգամայն իսկ զամ ոմիեզերաց ասե՛լն
րե՛լ զբարձրեա՛ց ուրեմն՝ զոր ևընդոցայն իսկ
վոհմանակ պատմեալ մրգրկին Թէ ուրախ եղէց
և ցնծացայց՛ ինքե՛ զի՛ Թէ արբեցայց յեր
սաց վե՛ց քոց՝ և Թէ բաժակքո ՚ը անապակ ար
բեցոյց զիս՝ և Թէ ողորմութի՛ քո ետր յա՛ղ մղե՛ս
զիս՝ որ ևյայսմնի իսկ ծաւալե՛ն հոսեցան շնորհք
հոգւոյն սրբոյ՝ և ինքեա՛նք հնա՛ր երկեա՛ղն խո
սանն այրե՛ցեալ՝ ևընտիրն լեզի բաժակօք ուրա
խութե՛ հոգւոյն՝ անկարօտ գանձո՛ւ պարգեւօքն
որ ո՛չ անցանէ՝ ևնդ լեզուալք անկարօտ հոսանօք
հոգւոյն՝ զամբարեցին հրդե՛հ սիրոյ հոգւոյն զո
րութե՛ որոց բարեգործացն բարութե՛ ուրախութի՛
պատրաստե՛ցին՝ զի ետ ոմիեզերաց մատուռակ

եղեալ արբուցին զծարաւին։ Ոչ անհնազան
գինեն արբուցին զկործանումն։ Ո՛վ իակինքն
մատուռնակուն ժիր մրգիւք մանուկն երեմիայ.
ընթացաւ. արբոյց զքմլեղուաց զբաժակին հա
տուցման մեղացն. եզբառնութիւն մահուն ան
կանգնական։ Ոչ այլ մանգմայն արբին զհուր
հոգւոյն ուրախասէր. եւ եղեն մատուռակք ի
տիեղերս ընթացան. պաշտեցին զանուշութիւն
քաղցրասէր բաժակին ուրախութիւն. արժանաւո
րացն իբաղմականան արքունական հարսանեացն։
Ոչ յուխտն ծուլացեալքն. անմտացն. շքեղա
ցն. խառնեցին մատուցին զմրուր բաժակացն
լերկնի գառնութիւն, զի այրեսցին իսկ ըստ բմպե
լոյն չարութիւնք իւրեանց։ Ընդ՝ զայս բաժակ անանիա և
կինն իւր սափիրա. եւ՛ չկարացին զօրել ուժոյ
զօրութեան անոյշ գինոյ նորա։ Ո՛ արատեցան՝ արբին
եղմայլեցան. եղէալ պատքեցան՝ իմաղձոյն որ թա
գուցեալքն իմիտս նոցա. հրատարակեցան երկմտութիւն մեղաց
իւրեանց. եւկիզան՝ ի մահու հրաբաժակ գինոյն
սատակիչ զօրութեան։ Ընդ զայս բաժակ եւկին ամե
նաբիծոյ. բաժակ գինեցոյն որ արբոյց եւննջե
ցոյց զնա. գձէ առողջութեան արդարութեան կանխեց
եւյարոյց զնա յուսումն։ Ընդ՝ իբաժակէն յայսմ
նէ եւուռնելոյս. որ եղէ արժանի բազմակա

նին։ Հետ բազմաց որ ըն նմա էին։ մատուռս
կուԹէ շմաւոնի սկզբնաբար ուրախուԹեանն ի
նմանէ՝ բաժակաւն, որ ինձ ուին նը։ Ես ահա
գայ պաշտէ զամեն։ Հեհաս աւասիկ մինչև աս
ձէզ։ ահա մի ես շտեմարանք այս Ծիրկի։ և կամ
մեն մատուռաւակքն արբուցիչ։ յորինեալք բա
ժակք խմաստունս։ և յորինել բազմականք՝ իսա
Հարս կազմեալ զըմպել մի. քաղցր անոյշ գինի
ուրախուԹ ամենն՝ որ կամին ըմպել զնա հետևել։
Կազմել և զմուռն գառնուԹ խառին չարուԹ
չարացն ըմպել մի։ այլ ինչ կործանման ։ Կրկ՝
ահա զոր կամիք ըմպել պատրաստ երիզուամբք
ատուգուք ձեզ մտուցանել։ արբէք զիմաստուԹի՝
ամի զանմտուԹ։ զողորմուԹի՝ և ամի զբարկուԹի։
զկատաստան քաղցրուԹ։ և ամի զերկմտուԹեց ան
հաւատուԹի։ զայրիչ հրոյն չարուԹ։ որ առչորկ
իգեհենի։ Կայր ի հուր բաժակացն լուսաճա
րեցեալ լըմպէին ձերում զնա։ այրեցեալ ժանկ
մեզաց ոգիսուԹ ձերոյ։ և պահեցեալ զանձինս
ձեր՝ յուսով հետոյ ձերոյ։ Կուաքեալքն երա
նելիք արբին և արբեցան, ուրախ եղէն։ և ար
բուցին սիրելեացն երիւս բմիկօք ոսկի կամեցան.
զինչ կամեցանն ըմպել։ Կրկ՝ և ձեզ ասացիկ և
յիմարուն ոգիսուԹ։ և հատանեցջ ասացիկ և

ձեզ

բաժակ

ձեզ զեզ բաժակ մահու· առէք· արբէք· արտ
հեառմք զբժշկութիւն բաժակին կենաց անձանց
ձերոց· զի փրկութիւն ապրեալքիք յայրմանէն՝ որ
գալոցն է· ահա հասել բաժակն պատուհասի
պատժոց յանձինս ձեր· առէք արբէք զբաժա
կին խաղաղութեան՝ որ լինի օգտութիւն ծարաւի լերուք
ապաշխարութեան· զի խաղնեսցի ձեզ մխիթարուն
ութիւն· արբէք զՀոգին որդիգրութեան, եմի
զՀոգին պղծութեան՝ զոր էմրէն սատուղ, հատարա
գրեցաւ· էմրէ դաւիթ, եեմուտ յուլխուն
ձան իւրոյ· նոյնպէս և դուք՝ի՛ կամիք միայն·
բարեբարի ուրախարարն՝ որ առաքեցի առ ձեզ
զառաքեալս· որ եկին ձեզ յուրախութի՛ն· և թե
լին երկուս բաժակս· զմինն սատանից, եմիւսն
ուրախութեց· զի այն որ առաքեաց զերկուսա
սանան իւր՝ի՛ ձայ մատրուճակս· նոյն հատա
ք՛ց և զայս զիւր վկայս՝ իմէ՛ ձեր· զի արբեալ
իսկ է՛ք դուք զմորթուն մեզայ ձերոց· արբու
ցին ձեզ զմրուր պատուհասին՝ որ եհաս առ
ձեզ· եմահուամբ իւրեց եղեն մատուռակք չէ
մարտուի՛ք այ առ աեացն՝ որ ձեզ քարոզեցին
նոքա նեզուքն իւրեց· և խաղնեցին զարիւն
իւրեց յերկուս բաժակս· զի խրատեցէն զանմի
տուն կուրտուն սրտից ձերոց· եզիլ պատրա

բաժակ տես

տեսցեն յԱՀԱԿԱՅԱՆ՝ բաժակ ուրախութեանէ ձերոյ.
և զի մահու բաժակիւքն ուրախ արասցեն զձեզ
զոր ինքեանք արբին. և ես զի տեսին զՔՐԱՆ և զա
րարիչն ամենից. զի խոնարհեցայ՝ իբաժակ խո
նարհուն մահու անարգուէ՝ ինքնակիր իւրովք
հասնիք. և էարդ զՀաւերժութիւն բաժակին չարչա
րանաց ինքնայօժար խոնարհուեաք. մնակ ամառա
քինիքն վկայքն ՀՇմրիտէ և նաճուէ նր. ետուն
զանձինս իւրեանց ներգուէ. զի իւրեանց ներգուեքն և վշ
տօքն զոր կրեցին՝ վկայ լեցին այնորիկ՝ որ կամ կր
եաց զայն. զի զմեր անարգուխս կրեցէ. և մեր
չարչարանս յանձն առցէ. և մեր ըստ մահուն հա
ւատարեցի հաճուեք կենցն՝ ՚ի կենց՝ զինչ կենց՝ և
երկն. և ՚ի կենց արար. զի զմեր հոգեղէն բնու
զգեցաւ. և խառնեաց անխառն՝ յանճառելին.
և զի տայէ մեզ զիւր անմահուն, և զանվշտուն,
և զանչարչարուելի. և զապականացու մարմինս
մեր՝ խառնեաց յանապականուն ճաշուէ. զի ըզ
բնուխս մեր անապականս գործեսցէ. Եւ ար
ժէքս այս ցանկացան ՚ի մահուանն. մահուամ
բն իւրեանց լինել վկայ այնմ որ զմեռեալն արար
ծոցս կենդանացոյց մահուամբն իւրով. և ցան
կալի երկն մահս՝ մահու ոչն մերոյ. որ վասն մեր
եարկ զբաժակ մահու. և ես ըմպել մեզ զբաժակ

անմահ հուէ. մի՛ զի այս մահ ժ՚ամանակէ զի միւս
անգամ նորոգեսցուք՝ իմիտս յարուէ անփոփոխ
կենացն միանձնականաց. ՃԵ. եւ ինքն ասէ՝ ի
սբ աւետարանին անդ ԺԱ. արդարև ասեմ ձեզ
զի ԺԲ հատն ցորենոյ որ ոչ անկանի ի մեռա
նի՝ լոկ միայն հաւատ կայ. քայց՝ իմեռանիլն բազա
պատիկ փոխուի, եւ պտղաբերէ տոհմականաւն.
Ասէ ամ վարդք ձրի կենաց՝ նմանեն վարուց միա
հոգեաբ երկրաբուսիս արմատոյ. մի՛ զի սերմանի
նախ սերմին յարդանդ, եւ ապա պայծառացեալ
ծաղկի մարդահասակ պտուղբ ածուէ. ՃԻ. ՃԻԵ
վերագոյն ասացաք. Թէ մարդ ըստ պատկերի ոչ
արար. իմաստուբ. բանաւորուբ. ՃԻԶ զվարս օրի
նակաց՝ իբնամարտսն կարգեցցաք իսկ առ ձեզ:
Ըստ առ մարդն վարել եւ սերմանել զձեր. զի ան
դէն եդաւ նմա հրամն Թէ զինչ վարեսցէ մարդ՝
զնոյն եհնձեսցէ. եւ ոչ տուաւ խելամտութիւն
իմանալ մարդկան զառ. իչայսոսնէ զքս ծածկել
զանբաժանելի սերմանել. եհնձել. զի ընկալցի
յուսով զհամբարսն պատրաստեալս. զի զինչ
եվաստակեսցէ մարդ ածպաշտուբ պատուի
բանիցն՝ անդ. իպատրաստել հանդերձելոյն ըն
կալցի զպատուհասն: ՃԻՌ ոչ օրինակ իսկ ՃԻՍ մշակուէ.
զի նախ վայրս վարուժս ցերկնի կակղեժս. հեր

ձեզնէն, ինձ խորհեցարուք. և ասեսկը զանձին
առեալ մօրը և անձինս ձեր. և խորհուրդ առեալ
լսուէ։ ՚Ես՝ դուք երբեմն՝ նայեցարուք իմա
նել զսեբիմն՝ որ ինձ պատուհաս տայցէ զօգտակա
րին՝ ինձնէ զանոգեութեան տալոցիս. ոչ կարէք լսե
լ. ինձնէ զանոգեութեան տալոցիս. ոչ կարէք լսե
լ. խոտոյնն զերկիր։ ՚Այն օրինակ եթէ ոչ լսեսցիք
որ թէպէտ վարել վարիցէ ոք՝ անմասն երթեալ
անօրինաւ՝ և կամ անհնազանդ ապստամբ տեղին.
իւօտացուցանել՝ արկեալ զձեզ՝ խաբակոյտս
ջատալ բերել զպատուհաս։ ՚Ա և միանգամայն իսկ
մտայ ձերոյ՝ առ՝ իիւսափանել զձ աղիկան. և առ՝ ի
վայրաբոյս. ՚Ես առաքեմ՝ ի ձեզ. և զսպեսալ զոտոսվք
արժանեացն. կամասէր. կամագնոց. ինքնակիր
մեզայն. ՚Ց այժմիսկ առ ձեզ տեսանիցեմք, զի
թէ ոչ հնազանդիք դուք՝ իմոյց ձերոց զարմանան
վայրաբոյս. ՚Ես առաքեմ՝ կորուսիչս. մեզայն՝
որ արմատացեալն՝ ի ձեզ. և զսպեսալ զոտոսվք
մտայ ձերոյ՝ առ՝ իիւսափանել զձ աղիկան. և առ՝ ի
ջատալ բերել զպատուհաս։ ՚Ա և միանգամայն իսկ
անօրինաւ՝ և կամ անհնազանդ ապստամբ տեղին.
որ թէպէտ վարել վարիցէ ոք՝ անմասն երթեալ
ձեզնէն՝ ինձ խորհեցարուք. և ասեսկը զանձին
առեալ մօրը և անձինս ձեր. և խորհուրդ առեալ
լսուէ։ ՚Ես՝ դուք երբեմն՝ նայեցարուք իմա
նել զսեբիմն՝ որ ինձ պատուհաս տայցէ զօգտակա
րին՝ ինձնէ զանոգեութեան տալոցիս. ոչ կարէք լսե
լ. ինձնէ զանոգեութեան տալոցիս. ոչ կարէք լսե
լ. խոտոյնն զերկիր։ ՚Այն օրինակ եթէ ոչ լսեսցիք
որ թէպէտ վարել վարիցէ ոք՝ անմասն երթեալ
անօրինաւ՝ և կամ անհնազանդ ապստամբ տեղին.
իւօտացուցանել՝ արկեալ զձեզ՝ խաբակոյտս
ջատալ բերել զպատուհաս։ ՚Ա և միանգամայն իսկ
մտայ ձերոյ՝ առ՝ իիւսափանել զձ աղիկան. և առ՝ ի
վայրաբոյս. ՚Ես առաքեմ՝ ի ձեզ. և զսպեսալ զոտոսվք
արժանեացն. կամասէր. կամագնոց. ինքնակիր
մեզայն. ՚Ց այժմիսկ առ ձեզ տեսանիցեմք, զի
թէ ոչ հնազանդիք դուք՝ իմոյց ձերոց զարմանան
ձեզնէն՝ ինձ խորհեցարուք. և ասեսկը զանձին
առեալ մօրը և անձինս ձեր. և խորհուրդ առեալ
լսուէ։ ՚Ես՝ դուք երբեմն՝ նայեցարուք իմա
նել զսեբիմն՝ որ ինձ պատուհաս տայցէ զօգտակա
րին՝ ինձնէ զանոգեութեան տալոցիս. ոչ կարէք լսե

նա ձեր. զի ամ զԹագէ համարգասէր. յայցել
ձեզ, եւ ես. եւ չկամեցեալ ի կորուստն ձեր
եւ վաղագոյն սպառնալէ օր պատուհասին՝ կո
չեաց զձեզ ի խրատս ապաշխարութեան մուծանել
զի կեցէք, եւմի մեռանիցիք: Ով անարժան խնդ
րոյ միտիկն՝ որ անցին հեթանոսութեն իւրոյ.
եչէղէն իսկ արժանի գիւտի անձանց. որք ոչ
կամեցան ինքեանք զարարիչն իւրեանց ճանա
չել զարարչութիւն մեծութեանն ասյ՝ Թողել զնա որ
ոչ էին իսկ լսելոց հրամանաց նր. այլ պատրաստ
առնլանացն կանխուէն նիւԹեալք Թղկութեան:
Ընդ՝ պատուհաս եձեզ կամկրացուցանել զանդս մը
տաց ձերոց. եխլել զմեզան գայԹակղութիւնս
յանձանց ձերոց, որ խաւխտին առնեն՝ ինձեզ քու
տան. այսինքն կուապաշտութիւն սովորութիւք. որ
՛ինաւանեաց հետ մոլորեալք գանգաղէցին.
որ իբրև քուն ի արԹուն եղէք յիմպակորդս
անմտեալք ի վայր ԹօԹափէցան. որԹէ ոչ ինչ
յօգտակարն. այլ յաւնայնուհս անտես՛ իառա
պարտս յանօգուտս՝ որ բնաւ ոչինչ իսկ են. ոչ
օգուտ, եւոչ վնաս. ուստք օգուտ չէն. զի ան
շունչք են. անխնամութիւք. անխաղցք. անշարժք.
լուկ. ունք կոփած այք են. ունք կուռ այք են. ունք
ձուլած այք եղէ՛ յիմաց Հարտարաց Հաստա

առաջի։ Իմիաստեալ ի վայր ելեալ աշխատեալք ի
ջուր։ ոչք պատշաճեն գինւոյ կարեն գինեալ ինչ
պահել ի նմանէ։ եւ ոչ այնքան՝ թէ լուա մի։ կամ
չանձ՝ որ անօգուտ ի սիրտ կանէ բնակիլ։ զհշել
հանել ի հոտանէ պղշոտնէիցն իւրեանց։ եւ ոչ
զամարդիքն որ ելեւէջս առնեն զնոսիմբ պատակ
լօքն՝ եաձգեն զոտատանս իւրեանց զգլխովք նոց։ թէ
զայն ի՞ւրաց ոչ կարասցեն մարքրել յանձանց։ այլ
ի վայրիկ ի նոսրմեծ ժանիակեր փղշոտեալ հա
րել մաշին։ ¶ Ուք զարբեցեալքն պատակբոյն՝ առ
զբարեաւթիս ժանգոյն։ զպղծացեալ։ կանանչա
գեալ։ նեղկեալ։ եանմիոյնք ելել տգէղանան։
¶ Ուք զիմացեալքն պատակբոյն։ որպանոյ հարկ
բռնատակեալ մաշին։ ¶ Ուք զհանդերձիկն որ ըմ
նոքօք արկեալ է։ այն ցեցակեր։ մեցոտեալ՝ վիս
բեալ՝ ելգեալ՝ մաշեալ։ կորուսեալ ապականին։
¶ Ուք թէպէտ ո՛ւռումք վէս նոյ անմտութիւնն զոր
առիպին փոյթ առնել յախտբանին կոտորել
զանասունս իւրեանց՝ իշտիս չենչերոյն զազ
րուել պղծուել շարաչոյն։ սակայն նոյն իսկ
բանիւս մուրն՝ եծուխն այրեցածոյն երեալ մա
ծել զնոքօք, իբրեւ զածուխ սեւացուցեալ զնս
յայտզոյնս գարձուցանէ։ եծանիք ան շահ,
եանօգուտք վասակք՝ որ ի նոսայն լինին։ ¶ Ե

զայս ամ ընծառնել ձեր՝ իմոյոսա ձեռիք՝ վեր
սէր օգտուէ. եչեւնական նիւթել ձեզ տան
չանս յանշէլ հուրն. եյորդն անմահք երթել
ւէ ուշ ընչեցին։ (Ծարտիչն ձեր թողեալ՝ անուն
չուիք բիւրուցանէք զնաճ ձեր. հանել ձեր սեր
մանիս՝ փոխանակ ցորենոյն փուշ. եփոխանակ հա
ճարոյ՝ որմն. եփինակ սարսափ Ջրին՝ զանօգուտ
զառապարն՝ զանպտուղն ընտրեցէք։ Որ՝
ազէ տեսէք գուք՝ ճաշակիկ յանգիման կայ. ո՞
ոք՝ ինձնէ յաչ կայել տայէ պատմին՝ թէ ըն
ոք զձայն պատուիրոյս. կամ եառ գուցնաքեայ
հինչ օգուտ՝ ինեցուանին. որ չափ թէ տակաւ մի
յայտնեօք։ Այլ միայն երկարմիք հայտարար
խաբէութէ ցնորիւքն՝ որ՝ ինչ զգալ ոչ կարեն. այլ
միայն կորուսանէ զոգիս ձեր, եհանել յարքին.
որ այսպէս անօգուտն եւնչինչ. եւնչ ուսիք պի
տանացու. հատիք խոզերցն յանձանց ձերոց ըմ
ցամաքին գտանել. որ ոչ ձեզ խեղդուի. այլ
առողջուի քաշիւն՝ գարման տանել անձանց.
իբրու զայն՝ որ թաւիշ զմաղձ եզմուզման գան
նու. եթէ թևացուցէ զինքն յախտիցն՝ առող
կուք լինի։ Այնպէս եգուք զանօգուտն եթէ
թողեալ լինիք՝ զօգտուլ գտանէք՝ ի յետնից
տանըն գէտատանացն տալերովն կուտայիշ

տուէդ սէրմանիք պաշտօնէայդ՝ յանշէջ հուրն
գ-հէնին արիանդ-ուսոյ չիք հնար փրկուէ-
զայս պատուղ բերէ։ Սակ ձշմարտէ և բարեպաշ
տուն-զոհ զարմինն ամի Հանաչէլոյ՝ բերէ պ՚ը
տուղ գլեառնական մշտենջեներ արքայուն-
ուրխուէցն-և տայ այնոցիկ՝ որ զնա՚ն Հանաչեն։
Երդ սէրմանիք ձերդ անօրէնուէ՝ և ոտ ձեզ
երեւեցաւ փոքր՚իշատ՝ էդոյք որոման պատա
հասից-զի գիտասջիք զգորին հասին Հանել՝ որ
ոտ յապայն լինիցի-որ ոտ ձեզ մտուցանիցի-
քէ ուչ վաղագոյն արբեսջիք զորոմն՚ի ցորենոյն
քնտրել-զի գա՚ մի ոտանգամ այլ ժամ՝ վարել և
հնձել-վարել՝ իգ երեքշի՚ի, և հնձել մի ոտանգ ի
յարուքն՚իգ օրս իւրաքանչիւր վաստակոց-
մի լինիք իբրև զգոսացեալսն-զոր անշէջ հրոյն
գոեալ զձե՚ն՚կերակուր իւր առնիցէ-այլ գա
լարուէ ծագիւէ՚մրգաւէտ պատղոն անուշուն՝
զարգոյան մատուցնիցէ՚ք ոն ձերում-զի յորժ՚ի
մի ոտանգամ՚իգ երեքշինն բուստացանիցէ զձե՚զ
լինիք ցորեան-զի շտեմարանքն արքայուէ քն
կալցին զձե՚զ՚իբարիս-զի բերիցէ՚ք զբարիսն ձեր
ոտ՚ե՚ալ՚ել միոյ բշխմ-զի զոր օրինակ՚իհուն ձա
քնտրե՚ալ զորոմն՚իցորենոյն՚ի՚հուր արկանէն-
նոյն օրինակ բուստանին յանկարծ օրէն յականթ

թաւիլ՝ մարդիկ իգիւրեքինյուրոց զնոճ պշտուի
նորին սիրտնաւորն հնդրձ՝ յանձինս ընկալէ
իցէն։ նոքա ըստ նմին թէ առիք ցորեանոյ՝ բուսեալք
պարարտութեն։ եւ ցմի հասեն յձեր անկեալ բուս
սեալ առեալ արմատս։ բերեալ ցորչուն։ արձա
կէլ ստեղն։ կապեալ ծուռն։ զուսացել առ լցել
հասկաձուռ։ ըստ միոյ հատոյն բղմս առէ՞ իչա
հեհանուն՝ սերմանել չեն պատրաստ։ ոչինչս
ևանգ առեսանել բուսեալ անձինք արդարոցն՝ ի
գերեզմանն։ նոյն մարմինք նոյն հոգի բերեալ
զգործս արդարութեն վաստակոց՝ անդրսեռին՝ ի
գերեզմանն զարքայութեն։ ըստ միոյ սակառուն։ ըստ
միոյ մեկնակ անձինն բնութ՝ և հազմութս պայծա
ռացեալս։ անթիւ հասուցմունս նս իսկ առեալ
բերիցեն՝ անդաստին ըստ յառնելն փառս զգենու
ցուն։ քզհասկան՝ ևս զատոքուն՝ յանձին ցու
ցանիցեն։ ե՛ իշխեսմարանս խնամոցն անկեալ
զարմանին։ ոչինչս փուշքն զհատին մեղաս
բացն պատեալ նեղքուստ՝ իւրեր գայցեն։ ան գա
տին իսկ իբր՝ իմօրէ զկերպարանս առեալ՝ իւրեր
բերիցէ զանօրէն գործոցն զպատուհասն։ ու և
ի՛հոգևոր երգարանին նուագէ։ վերկ թէ ան
կաճ հնձ՝ և ժողովեսջ ասին զարև։ ձիչև՝ իմիտ առ՝
էր զփուշս խրնոյ։ իբրև զգաժնիկ բարկուքէ կեն

դան

ՀԱՅՐ ՄԵՐ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԿԱՊԱՆՑՈՒ ԱՍԱԾ

Ո՜վ սուրբ հայր մեր Ստեփանոս, որ ի մանկութենէ քո ամենայն ժամանակս ի սուրբ ուխտին Կապանայ անցուցեր, ուր ի մանկութենէ քո ուսեր զերկիւղ Աստուծոյ, եւ զսէր առաքինութեանց, եւ զհնազանդութիւն ի սուրբ հարսն ուսեր, եւ զանձկութիւն ի սուրբ հարսն ուսեր, եւ զանձկութիւն ի սուրբ հարսն ուսեր, եւ զանձկ

տաւ եւս ծիծաղէցոյց՝ իմիք կորսաւեան ձէ բոյ. և
թէ այն որ բնաւիկ ընէ յիւ՝ ծիծաղէցոյն զնոքօք.
և՝ար ինքնին արհմիր հեցուկ զնայ այնժամ իսօսա
ցի լինն բարկութէ իւրով. և արամատու է իւրով
խռովեցուցանէ զնա։ Յայ իսկ ժամ կշտամբեաւ
յանդիմանաւ. զի որդւոյն այ աւելի՝ քան զհօրն՝ ի
ծնողին իւրմէ՝ գաւառ զամբին. որ ուչ պաշտե
ցին զհայր՝ գաւառ զնա. և որ ուչ զորդին, կամ
զհոգին սբ՝ տանջէ զնա։ Յայ ձէ զհանապէ լոյ ըզ
հայր՝ բարբառն որդւոյն կանխե ասց առ ձէ զ.
ասէ ես կացի թզի՝ ինամանէ՝ իպատամել ինձ զնը
քանս ամն. հոլովուէլզնա գ՝ զնաւ խոստաւէ երկա
թոյն. և իբրև զկատէղէն անօթ փշրել զայնոսիկ
որ դիմադարձ լինիցին փրկութէն։ Օն անօթք
կատէղէնք իսկէն մարդիկ. արդ՝ որ պիտանա
ցուքնէն զնա գանձիւ պատահանաւ լցէ։ Ոսկ
որ անպիտանիքնէն՝ զնա տանջանօք և կորսաւ մբ
լցէ. զի զարթուցէ լոսկէ յամպոց սրբոց իւրոց.
ասց առնել ամ անօրէնութէց ձեզ։ Ըզ թզուք
զայս՝ իմիտ առէք. խրատեցարուք ամէն ոյք զա
տէք զշ. ծռեցէք ամն երկիւղիւ. և ցնծայէք ա
ռջի նր զողութէ։ Նկատարուք զիսրատն նր՝ զի մի
բարկասցի ամ. և կորնչիցիք ի ճանապարհ հացն ար զ
թէ. զի բոլբոջէ՝ բարկութէն նր։ Ոսկ երանի հիզ

ձեզ ես թէ մարթասիրեք աղաչել զերթեան ամն. և
յուսացիք ի բազմաղօթութիւն նը. Թողեք
ձեզ հշմարտեացէ ձեզ զայնցանս ձեր։ Ասէ որ
յամառեալ կայցեն՝ ևմիշտ ես զառաքեալն՝ ի
բերանս ամբարշտացն յամառացն. և արիցէ
՛ի յիշատական առնլեանն։ Այս ոչ ինչ օգտաւոր
այն զղջումն որ առ՛ ի մեռանել ընդ ինքն. այլ
ասես զինչ գոչէ մրջերկն. ոչ ոք ես որ ՛ի գժոխս
խոստովան առնի առ քեզ. և ոչ թէ ոք յայնմ
մահու յիշէ զքեզ. զի այնու հետև ոչ ոք կարէ
անդանել ըստ ես յաստհանն հատուսանէ։ Ասէ
ժամ այժմ ազաղմուն գոանել ապշհարհազին.
որ այժմ այսպէս ասէ մրջերկն. ամբ գոռալոր ար
գոռ. հզօր և երկայնամիտ. որ ոչ ածէ զբարկու
թիւն իւր զորհանդիպ. ապա արդ՝ այս զինչ ասի
ցէ արդեօք. եթէ ոչ գարձին ասէ՝ զուսր իւր
սրեաւն է, և զաղեղն լարեալ. և նոցա պատրաս
տեալ զանօթս մահու. և զնետս հրեղէնս գոր
ծեալէ. որոց երկնիւն զանօրէնսն. և յղեալ նոյ
ծնանիւ զգայս։ Ասէ այնք որ լսեն սքանչելիացն,
և գառնան յարտիչն ամբ. և ապաշխարեն զինա՝ այսպէս
ասէ. քանզի երեսաց ձեր. խնդան և ուրախ լեր. զի
մեծամեծս արար ամբ զառնելն իւր ընդ քեզ։ Ե-
մարգիկն այն՝ որ զարտիչն իւրեանց ոչ ճանաչեցին.

նք իբրև զանասուն հնձեալն. վասն կիսոյ ընդ
երէս հասի. մի երկնչեր երկ, զի բուսան քեզ
Քարափք իւր աշտս եւ անասպատս. ք զի զանասպատ
անապատն կինն սիրտք մերկիան. նք զի զաշտս եւ ա
նընդմիջ։ ¶ ընդ՝ եւայդի կոչէ զնուաճեալսն. և
թզենի պատաբեր քաղցրութեան ուճապաշտութ
բանին. ֆ եւասկ. ֆ զի քաղցրն իւիմս իմ բանք
քո. ք զի մեղր բերանոյ իմոյ. և դձ քաղցրեա զու
ար, եքաղցրութիւն քոյ ուստ կինձ զարդարեա քո։
¶ և դձ առ ուճաւոյնսն գոչէ մրգրկէն եասկ.
լցայ կալք քո ցօրենոյ. և զեղջկին հնձանք գի
նւով եհեղով. եհատուցից ամացն յորս էիր մա
րախն. և ջրթեակն. և ժանկն. և թթիւրն. զօր
իմ մեծ՝ զոր առաքեցի ես՝ իվեր ձեր. ուսիջիք և
վայելեսջիք. և օրհնեսջիք զանուն ձեր։ ¶ ակ
առ անօրէնս այսպէս ասէ. արիւք զմանգաղս՝ զի
հնձէ ժինկ կիծոց. մահք հարէք հնձանք. զի լցեալ
էն հնձանք, եզերուն գուբք իւրեանց. զի բազմա
ցան չարիք նոցա. ձայնք հնչեցին իձորն դատաստանի։
¶ ժինկս աբրահամու եարբ սոգոմ զգինին ա
նօրէնութ. արդ՝ խնդրեցաւ եքննեցաւ իբար
նդրադահաց տանէն. ի հարիւրոց մինչ իհազան.
եւժ գասան՝ ինձմա տասն բաժակք արդ ըլլ. զի
խաղաղ նց խաղաղ գասուիմ. եասկ նց ի հա

նոյն ի լերուդ սրտմտութիւնք վիշապաց գինի նոյ.
սրտմտութիւնք չարաթոյնք իժից՝ անհնարին ա
ռանց բժշկուն բժիկք նոյ. վնաս իսկ եւ արբուցին
նոցին զհամ հրաբաժակ գինւոյ այրման նոցին.
եւ ինքեան նոքա բաժակօքն իւրեանց լցեալ էին շատ
մարանք նոյ անօրէնութիւն։ Վնաս իսկ հնչեաց ի որ
ծանուածն նոյ. հնչէր յանդս նոյ որոմն. վնաս իգ ործ
անկաւ մանկաղն։ Նոքա եւեզ ընա՛ հրոյ եհի
իւրումնուականն որ պատեաց զնա. զոհեցան
նոքա՝ ինամին ուռկանի. եւծխեցան՝ ինամին ցանցի.
զի եղեն բաժին նորին. եւ ընդ ընտիր՝ եւ
ծախեց զնա ջորեկ. եւ արծեցաւ՝ ինա մարախան մե
ղաց իւրոց. վնաս վաղվաղակի գոստացան. եւ ա
ծեաց հուր՝ իշխնուածս նոյ. տեղեաց՝ ինա հուր,
եւ որդեցին վառիք հրեղինք՝ իմիջնոր. եւ եբաւ զնոր
ուիւն՝ իմիջոյ նոր. յորդեցին գետք հրեղինք յար
եան՝ իմիջ եւոդեցին այրեցին զջուր նոր. լցան ըս
տեմարանք նոր հրոյ, եւ զեղան նոյնիսկ հնձանք
նոր. լցին զբաժակս մեղաց իւրոց. ի մրրիկ նոր ար
բին, եւ կիզեան մանգամայն։ Ո՛ի զոհեաւն բա
ժակն որ գտաւ՝ իմիջ նոր. ուստի ոչ արբին նոքա
զուրախութիւն. եղև նա նոյ այլբաժակ. եւ արբոյց
նոյ զարտմուխ։ բաժակն կենդանութե՝ ուստի ոչ
կամեցան ընդունել զկենդանութիւն. արբոյց նոյ զմա

հու-

բակբ

հու գառնութիւն։ ¶ Ածին քաղցրութիւն որ ոչ
քաղցրացաւ իբրեւ նոյ. գառնութիւն բղխեաց ի
նմանէ. այլ զի հուրն որ ոչ այրէր զբարեսէրն.
այլ պահէր զկանանսն. եւ տղոյքն իգօսա. եւ
րեր զգոսացեալսն։ ¶ Ընդ զայս յուզեա սիոնի
ոմոսացի, եւ այրեցաւ. զի աղաղակեաց ծառ նոր
ցին անուշահոտ պտղով զձեր ամ. տարածեցաւ
հոտ ծաղկանց նոյ ի տիեզերս. որպէս նոյ եւգի
նին անուշ՝ պատմի յուրախութիւն վիրնոյ՝ նեղե
նոյ. հրեշտակայ՝ եմմարդկան. եւ որ տագնապին ու
րախ լինիս. իբրեւ զայս բաժակս որ հասին ա
ասիկ արբուցանել ձեզ։ ¶ Ի զուր՝ բաժակն
արբանեան՝ որ գառաւ իսոդոմ. ուստի չեղէն
նէք ուրախ. եւ ընդայլ ոչ գառան իմոչ նոյ։ ¶ Յո. Ը.
հեօմեն քաժակ քեսանք՝ որ եկին պատել ձեզ.
հնարէք զորս ի նմ, եւ անոյշ համ նմ՝ ուրախու ի
ի յայտնիս նէ. եւ տրտմութիւն՝ ինձ նոքա։
(՞) Ո՞վ թէ ըմպիցէք զնա արժանեօք՝ այրեսցէ
զձեզ ձեր, եւարբեսցին անձինք ձեր։ ¶ Յերեսան
մարմինք որդոցն աստուծոյ. ուր այրէր հնարն
զպատուհանս քինդուե նոյ. տուրէ այս բաժակ
այրէ զաղտեղիսն. եւ պահէ զարբեսան. ասէ
եթէ կամիք սիրով ըմպել զբաժակն երանութ։

զոր յանիմայ իմիջ ձեր բղխեաց՝ այրեացդ զմեզ
ձեր։ | ուստ զաճինս ձեր յոտնախուռ։ | ահ
եթէ արդեօք գայցէ ինչ զմտաւ ձերում՝ թէ մեք
սպանումք զնոր վիպասան՝ այսպէս եւ այօրում՝ անօթի
ընտրութիւն՝ իգիխաութիւն՝ ի հրէութե՝ ի ժամա
նակին էին քահանայքն՝ հիւսիսականս
նոցին՝ էապանն զբաստե փանանս՝ որ էրզե վիպա
ծուէ խոնարհուէ՝ եւանգէն բարձրութիւն նո
րին ինչպէս։ | զրգահա եզուք տգիտասպարա
բէք զբաժահոգ զայդ զոր մըէ-յին ձեռք ձեր՝ զի
զոր վիպաբերին նիք եմեռան՝ եւնոյն մահուամբն
հեռնդանացան նոքին՝ եւ լին՝ ի վիճակս չեւորս
։ | ե՛ պէն ստեփաննոս՝ իժամ մահուն իւրոյ է
տես զիս բացէ՝ եզուրդի լեալմէ ծնողին իւրոյ՝
խնդրե՛ ացզիտուէ սպանողաց իւրոյ՝ եէ ըստ
վիպասանս ամբարշտուէ նոյ՝ բարեխոսուէ եւ
զօթիւք իւրովք զադաւթեցոյց զգուշութիւն արեան
իւրոյ՝ եւլե՛ ցոյց զբողոք տանջմանն իւրոյ՝ հայց
է այ՝ ինձնէ զիմոգուն նոյ։ | տրկ եե բարձ պօշոս
վերագ նր զուշ՝ զոր ձգէր ի զին ամոլոյն՝ եւ տա
յանձն իւր զանձնա նորին՝ հէաբե զնոյն՝ եե զի
վիպ բանիդ նորին՝ լ նմին եհատասարտոգ տա
ւոր իւրեւեսս զնոյն տեսիլ՝ եզուսա զնոյն ան
չառուն բանիցն՝ զոր ետես ստեփաննոս։ | ըզ՝

դուք սպանօղքդ այսօր սպանեսցէ. հաւատացէք
ինձ. եւձգեցէք զլուծ նոյ. ընկեցէք յան
ձանց զլուծն ի ձեզանից. լերսուք վիայք ճշմարտու
թեամբ զաշխատաւորսն. այլ արձէք զնոսին բաժակ հոգեւոր.
եւ ձեր լուք կցորդ նոցա. եւիջանէ մարդասէր
սիրոյն վաճառքեանդն արտից ձերոց. պարարտա
ցուցանել զձեր մտաց ձերոց. զբարոզուԹիւն որ
իւձինն առհասարակ. լինի զօրաւոր հաւատովքն ձեր
ինա. ընդել զբաժակն ճրդասիրուԹեանն զոր
հրոյն ընտրուԹիւն։ ՚ի՛ իմաստս հրէուԹեանն՝ ի
գերուԹիւն անդ. առեալ զիւնդանի հուրն պա
տարագ. տարեալ արկին ի ջրհորն. եվնուրն ի հու
զիձ. եյետ ամաց եօԹանասնից իդարձին։եր
Թեալ առին զնուրն՝ եբերեալ արկին զոզջակի
զոքն։ Երբ շինեցաւ տաճարն. եվնուրն դրձե
ի բնուԹիւն հրոյ. միւս զի կարծէք զիւրոյսարանն
փոխել. եզարդ իւնան ըստ իրացն մատուցանել.
Ճեւանդ այս պատնէշուԹիւն հուր՝ երեւեալ ըստ մա
տանց հոգւոյն սրբոյ։ ՚ի՛ հուրն ի մէջ զաւարտն
կանանչ ոստոց մարենոյն երեւեալ՝ պահէ ի զնա
առաքեալսն. զի հուրն լուսաւորու պահեաց զմի
տսն ինն. եառաքելոցն զմոմեխ ուեղև նման բաժա
ուրախուԹիւն. եվ արբ ինամանէ մոմեխն՝ որ յաս
ցաւ ի՛նա. ապրեցոյց զանաստուածն ի՛ջէլ. եխոտ
ձեաց

ձեռաց զատացուածս եգիպտոսի՝ իմ՚ի կարիսին
ո՛չ իմ՚ի ծովուն արբոյց զբաժակն ինձ ա
րին զհոգին նը։ ո երդեցին՝ իմ՚ի ծովուն։
րում մատուռակը մարիամ քնարաւն։ զի ան
ցին ի ծովիս յաղի, ասօր հնեցին։ ՚ձայնմ ժամակ
արբին եգիպտացիքն։ ասրբեցան՝ իբաժակ
սեանն՝ որ կապեաց զանիւս հատոյ նոցա։ զո
րեաց զնա մրուր նը։ եզարկոյց զնա հոտ նորա։
՚արբ ժողովուրդն զատանիման բաժակն՝ զոր
նատանեաց բարկութի։ արբոյց նոյ բաժակ
նման որ պրատարձեցան նը՝ սիմն՝ որ ի ամպս
օդոյն հովանոցանայր նոցա՝ ի տապ խորշակին
՚իտճ՚ընկեանն։ եւ ուսաատու ընուցանէր զնա
՚ի գրեսոյ սառնամանեաց՝ ՚ի գիշերապահու
առաջնորդու նոյն սիւն ի ամպի ամպի փոփո
խեալ՝ ի պիտոյից նոյ զայն ապատրաստէր
բեաւ վիմայե հոսեր նոյ ՚ի յայգուդ՚ ՚ծարաւան
հատակ անոյշ ջուրցն։ զի ինքն քաղէր այն՝ որ ի
աւին ամօնի լիուն ի ցեաւ բարերարէր նոյ։
որ երբեմն քաղցրուն հացին։ երբեմն թռչնակքն
ակ երբեմն քաղցրուն աղբերացն բղխեր նոյ։
եբաժակ հոգւոյն ուրախ առնէր զնա։ ակ ի
նոյին խաստատեցոյց ի։ եւղն գ ժնեայ բա
ւոյն՝ խառնէր առյր նոյ զբաժակն գառնու։

զի այս բաժակ Թէպէտ հուր՝ Թէպէտ ջուր.
ք. զի կարէ զգօրսն իւր փոխարկել ինչ եւ կամի.
երբեմն ձիւն լինի. երբեմն սառն. երբեմն անձ
րեւ. երբեմն հուր՝ իմաստակին գառնայ. երբեմն
՛ի ցօղ՝ անուշիչ բուսոյց. կերակրէ զգաղանս,
եզանաւնեան. եղջերուն՝ եղէրիկ. եւ պատրաս
տէ զգարիպն մրգիկան. եզինամա արիծոց նոյն
պէս կարէ եհոգեւոր ցօղել. ե բուսուցանել
սերմն հաճոյ կենց վերնոյն. պատրաստել բանէր
հօտին՝ զկերակուրն անապականն։ Այս երբեմն
քաղցր անձրեւն շահեկան բուսուցիչն երկրա
պարար խարտիճ փայլատակմամբ. որ զկերպա
գոնն արիեալ առ իւրեանս. զրառնացուցանէ. ար
բուցանէ զաւետն յուրախութիւն. զի զկիթիթան
զուարթուն կրկնակի պահանջէ զգօհութիւն աս
լեցն շնորհողին յարժանի օգտին. ի հաճոյեց անտի.
զայս բաժակ արբուցանէ. զի եամպ ապրեալք
հրամանն մատուցանէ. զի Թէպէտ լցեալ եպատ
րաստեալ լիւ անձրեւով զերեսս ինց ուսիցին.
ի գաւազն եկարձակէին՝ իստոյն ի հիմատուակէն
Ձրի. յորժամ կամի զշահեկանս մատուցանէ։
Այս յորժմ՛ն՛ զգժնդական. զերկեամն եզձիւն.
եզկիսատակար կարկուտն. այրիչ նշուլքն ապ
պացուցանէ. եժանիսատուն պատրաստէ զի

վեան. եւ զչարաթեղն շնչմունս խաւսել զառ
նուքն. եւ խորշակահար ցաւիքեցուցանէ զկանա
չառնէ բոյսս գալարին՝ մատ առ կաճինան ցաւս
քեցուցանէ: Սմպոսքն զհրամնան հիւրէ. զի բնին
խնդէ ամպոսքն երեխի խակզբանցն. խակ իբրեւ ըն
գունիչքնն հրամանայն երեխն. եւ պաշտօնէ այ
մատուռնակուէցն առ մրգիկ երեւելերբեն
բերէց. երբեմն ողորմուէց. զի յորժամ կամէր
ած առ մրգիկ երեւիլ զգօրուի իւր յամպն ծած
կեալ առագաստէ պահէր. զի ոչ կարէին մր
գիկ համոյքն ժուժալ բաժակ առելեանն ածու
թէ. այլ վանկել զէս իբրեւ արագահաս՝ նմն յինքն
վարագուրեալ. զի մի ան ժուժ եղեալ կիսցին
այրնջք. նա թէպա եէր երբեմն ժամս ուսքք
ուսքք արժանեայն ըստ նոցայ հանդուրժելոյ
առելենցն երեւէր. ի զի նք տանել կարասցեն.
ի մուխան. եկամ գիտուլին ժողովուրդն՝ խոր
նեական լերինն՝ ինքնալ ամպոյն պատել երեւէր.
ետանտի խոսէր ընդ նա. նա եր յամ գարս նոյնպէս
երեւեալ ամպուլ ոսկ արբոյն եզեկիէլ հոգ
լոյ մարգարէին ևս հուշական առելեամբ երե
եալ. սակայն ոչ առանց ամպոյ տեսանե երբեք
ուրեք յամ մեղեցի. այնպէս և հոգեկիր մրգին
խոսարհուէ իւրում պատմէ եասէ. առել զի հո

գին վերացեալ գայր՝ իկողմանց հիւսիսոյ. և
ամպ մեծ՝ ինամա, և լոյս սաստիկ շնուլաս. և հուր
կայծակունք հատանէին՝ ինքեանք. և իմն ընդ ա-
մէն արեգական՝ ձաղատացեալ հրոյ. ահաւադ լոյս
և հուր. ելոյզ առանց ամպոյ. զի լոյսն իսուսաս-
րեալ զպիտանիսն. և հուրն այրեալ զան
պիտանան։ Սակ ամպ զերկոցունց զերկոսին տալ
մատուցուածկին յարբանեկեալ. զի հուրն՝ զմեզա-
տրան այրելն զբարեացն՝ զհոգին շնորհացյոր
դիգրուելք արբուցանել. և զբոցն ծխախառն՝
հեղձամղձուկն ներուելք տանկանացն։ Ա՛ա և մե
ծուելք իսկ՝ ամպքն զատանին սպասուր. Ը և առե սո
ղն պատմ թէ. և ամպք փոշին ոտից նր. և մեյոր
զերկոց բազմացելոց ամբարշտուելցն աստց. սա
ակ ծովու, և ցամաքեցուցանէ. և զգետս ամ
աւերէ. մն զի զծով մեզաց ցամաքեցուցանէ.
և զգետան անօրէնն կղեցուսցէ. զի զնեխուանն
և զանհամանան. և զպղտորն. և զկեցուն. և
զկայանն պարզեսցէ։ Սակ իբայնոցն ապաւի
նելոց՝ և՝ ինա յուսացելոց՝ փրկուի բազմացեալ
և ծովեացեալ. և զետս առանց մեզաց յորդեսցէ.
մեյ միւս մարգիկ ասէ՝ ինոյն պարսս երգոյն
իւրոյ թէ. զգետս ցրուեսցես սաստկութէ
անձրեւի քոյ՝ որ անցանէ ըստ. զի զքուր սաստ

հուԹ[illegible]ն՝ իմ[illegible]ուստ հոսեսցէ՝ իմ[illegible]ն։ զի
նախ զՔուրան գառնացէք՝ իբաց մղել մերժես
ցէ։ զի այն մտեալ որ սրբահամն իցէ։ զաղտե
ղին եզգարշն՝ իբաց անցուսցէ։ ¶ Եթ միւս տե
սոչ՝ իգոյն նոճագեաց։ եանդէն զնոյն միաբան
միահամուռ մեկնեաց։ անձրև կիմ ասէ պատ
րաստեցեր ահ ժողովեան քում։ զի ԹէպԷտ
եհիւանդացաւ՝ սակայն գու հաստատեցեր
զնա։ զի իմեզաց ծուխն ըմբռնելոք։ ենոյն ախտիւ
հիւանդացելոք, եհատեալք յամբարշտուէ կա
պանն։ ¶ Եոկ զծուխն անուն անհամուէ քամել։
եցամաքեցուսցէ զակն աղբիւր նոր։ և զանձրև
սաստիցն տեզայեալ աւերիկ։ Ճ եցոյց հայե
ցեալ երգեաց մարգիկն։ խորք խորոց կարդա
ցին առաքել՝ իձայն սահանաց քոց։ զի իբրև սա
հանք հոգեւոր պատգէնն՝ իլեր կուտէին։ եզախ
տաժէտան եղջյուրագնոցն՝ իբաց հորուսցէն։
¶ Ու ցօղն ըմիշխուէ եառաղջացուցիչ Ճ եասէ։
ցօղն որ՝ իքէն ցօղէ՝ այն բմիշխուի՛ն նոյ։ զի պրպ
ցին առնա երկիւղիւ։ ¶ Օ՛ն այնքոր սիրուէն ծէ
դարձան առնա՝ ահիւ պատրաստեաց։ արար
զնա իւր ժառանգուի։ Ճ և զՀեզգ իսկ։ զի նախ
զհեղձն մեզաց՝ իբաց անցուսցէ։ եասպէ տա
ցէ ձեզ զառատութիւն շնորհաց իւրոց։ զի՛ յ

ձէնն ի զինեալ յորդեացն իբրև զգետս. ար
գասուէքն եհիւսուէքն իբրև զՅոբայ հեղեղաց
բազմացին. եւ ապա զնոսա գիտուն կենացն ձե
րոյ յամպոյն ողորմութե՛ ինձ զտեղացէ. ՚ի և
ասէն. անձրև կամէց պատրաստեցեր ամբ ժողո
վրդեանդ քումմ. թէպա և հիւանդացաւ սակայն
գնա հաստատեցեր զնա. և թէ զոնդիս միայն
կուգէ քոյ ասացես ըմպել արժանի է զի լցին զի
ամբան հոգեւորական երգիչն որ ասէ. ի քէն է
տու աղբիւր կենաց. և լուսով քո տեսանեմք զՔ
լոյս (ապաե՛ զողորմութե՛ քո՝ որք չանաչէն
զքեզ զի (ակ իւրոցն չանաչէցան ծագեալ հաղ
թիւրքն իմաստուէ. ինոյն լուսով ականէն տա
նուսին զգիսեալ ակ անիմաստիցն այրիչ վտակքն,
եղոզիչքն. և հոգեհիւթս ուսուցուականքն զան զի
իբրև զՀուրդեկի վառեալ էին մեղքն աւ իսուս
լոյս զի անթաքուստ լինիցին ի մէջ ժխնդրուէ
անտի՝ որ իվերոյնէր հնանեցաւ (ասէ յԵզեկ
իանիսեաց յԵլիազէս մարգէրէութե՛. որ և իւրոց
իւրացն առաջեցոյն հաստատուէ. (ասէ. տեսի
ի մարդիկն զմեզ զոմանց ծուլացեալս. բազմացեալս.
հեղեղեալս (միանգամայն եմեկնեցաւ իսկ ա
ռակն յաւետարան նայեան զարին՝ ծուլացեալ մե
զոցն յՀոգի. ընդունին ծուլացան և ի ուրբն՝ կորուա

նել զմիմիսիկ սատակացան։ ¶ Ըստ սրբոց մրգրէից
զբազում զառաւելն ինն յաճախագոյնս իմաստս
թեալ։ Թէպէս եղեալք սկզբան արիք էառնն՝ յիւր
աքանչիւր ամբարշտութեց փրկիլ կարացեն։
¶ Սակ յաճախագոյնս երբեմն զսոդոմայեցիսն
հրհիրէ։ երբեմն զհեղեղսամած մարդիկն ջրա
հեղձոյց գարին՝ օրինակ առնելոյ բազմաց
եզանօրէնուխս ծովացեալս կոչէ, փարատել
յերէխոստանայ։ եւ զի զարգարուխս յերի խոս
տանայ դնել։ եւ զի զհետզհետէ եւ յորդագոյնս
բազմացուցանել։ եւ զիրաւունս ծաղկեցուցա
նել մարդկան օրինազանցուէ ծովուն՝ գոչէ մար
գարէն։ անցեն ընդ ծովն յաղի՝ եւ հետքնեն զալիս
ծովուն՝ այսինքն զամբարշտութիւն։ եթէ ցամքեա
ցին պատոյտք գետոց։ այսինքն մեղաց յորդորու
թիւն։ ¶ Ըստ սրբոց միւս մրգրէն ասէ։ սրտմտութի
քո՛ իմն գետոց։ կամ բարկութի՞ քո՛ իմն ծովուց։ և
եթ՝ իգետս բարկացիս տրտմեն ածեզ յորդուէ
անձրեւն, որ ջուրքն տիզքն կենդանուէ հոսանքն՝
մերժեացեն զջուրս ամբարշտուէ։ և ծածկեա
ցեն յիւրն զգառնուէ չարուէ ոգիսուէ մարդ
կան ամբարշտութե։ Ձեւսակ իսկ մրգրէն։ յոգի
յիւր գիտուէ՝ ոն իբրև ջուրք բիմք՝ զի ծածկեա
ցեն զծուխ։ և յայնմ հոսատական ջուրցն ասէ՝ և

զանան ծովուցն՝ խոնարհ առ թե բացն լցեա՛ք.
ուռուցեա՛ք՝ անմոռնեա՛ք՝ վե բացե՛ք տարա
ծե՛ք. ծածկե՛ զբեսա ինց յի որոտմամբ՝ զո
զագին առաստաքն զարիշին զհրամանն կատարեն.
առ ինեքնոցս մատուցանե ԼՈՒր ջափ ևս առա
ել այս վկայք որ վերացան՝ խեր ածուե. առ
որս ածե խոնարհեցաւ. ևես առաւել առին զոր
շնորհս հոգւոյն, ևլցան պարգևօքն. որք զմար
մինս իւրեանց ետուն՝ իգանձն տրունի. զի մեսան
գամ առցեն անդրէն, նորոգեալ զհնացեա՛լսն.
ևլցե՛ալ ածոյին պատգամօքն՝ և գուն եգե՛ալ
մեծաւ ձգնութե քարոզեցին. ևառ զասցին՝ իձե զ
անձրև երկր շնորհացն. ևփայլեցուցին՝ իձե զլոյս,
ևզհուր միանգամայն. և՛ք զածք ընկալամբն՝
ևս զօգուտն՝ իձե զհոսեցին. փոխանակ ամպա
շուփ առ զալն որոտալոյն ահագնութե. ածորս
ատց առձե զևս ահագնագոյնս. ևկիցե զձերն
կեանք ևզնիկուն. ևասքաց որ առեցին զՀոգս, և
զամ ինչ որ յՅերիե. ևսիրեցին զնա, և զպատուի
րանս Քրիստին ալնքն՝ որ նաև՛ իմե նե. որ ընկալե
զնա ևզոգիս նոյ՝ իյարիան լուսե զէն. և՛ն զ առա
գաստն յանիշատակեցան նե, ևզուարթակից եր
կնաւորացն եղէն կենդանիք. ևփոխեցան՝ իսկա
պուե՛ս՝ իզօրուս. յաւիտեան՝ յանապատնուե.

ԲԱՀԱՐ ՝ԻՄԱ

՝իմա հուսանէս յանմահութի։ զի յաղթեցին մար
մնեղէն ցանկութեն։ և հաղորդեցան ածեղէն
միոջն՝ որ նորոգեցան՝ իսիատս անպատուա։ և
զերծան յանպիտոյիցս։ և ասկեերքն նշ ածր եղեն
ածուքե հոգւոյն։ ՝ք զի առ ատրն իւրնց կեն
դանիք են։ և աբ հոգիք նշ գրկեալ պահին կեն
դանի։ ասկ մարմինք և ասկերքն նշ առձար են ոչ
՝իմիջն ձերում։ զի ոչ այլեւիք կարիցէք գու՛ք
զոծ լձեզ հաշտեցուցանել և մերձենալ առն
եթէ ոչ բարեխաւսէր աղօթից նշ։ և հաւանել ձեզ
հնազանդ այնց՝ որով նոքայն վարեցան։ և արժանի
եղեն երանել՝ ինծուիկ կենդանի։ և անդ հասել
՝ի ձեզ զիւտակ քրիստ ածածանօք պատմիմք։
հպատուել զՔ՚ի օք արիչեան սիրոյն՝ թէ լնուն
կատարիցիք։ ՝ք զի ոչ ոք ՝ի կատն զձեզ թողուցու ըս
անձանց գնալ։ այլ թէ կամիք, եթէ ոչ։ սահայն
զոր ինչ ածն կամի՝ զայնէք կատարեցց։ Ման զի
իբրև ետես ած զաշգս մերկեան տիարոյեալս
և եղծեալս հիւանդացեալ մեղօքն։ էկն իբրև ըզ
բժիշկ բժշկել։ զի մի՛ հիւանդացեալ մեզան մե
ռանիցին։ որում վիպակ մերձ բէն եւսէ։ զի թէպո
և հիւանդացայւս՝ սահայն դու հաստատեցիր ըզ
նա։ արդ՝ այն զԹածն և մերձաւէրն՝ որ իսկզբան
էն էր յետանից հաստիչն և արմնիչն ամե։ որէ նոյն

ինքն բժիշկ իւրոց արիծաց. որ երկիւղածացն
ծագէ. Ցասէ մարգարէն. ծագեցից ձեզ ե՛ր
կիւղածից անուանն իմոյ արեգական արդարու-
թեան. եւ բժշկութիւն ի թեւս նորա։ Վասն
զի արեգական արդարութեան ասի Քրիստոս
ըզնոյն Հաւատացեալքն ունկնդիրք լեալ
ըզբանին աստուածային. եւ ըզնոյն հիմունս լե
նել. վասն զի ոչ ոք այլ հնար կարէ դնել
զիւր հաւատացեալքն քան զՅիսուս Քրիստոս
տեառն մերոյ. նոյնպէս որ ի հնումն ծագեաց
զիւր նա միայն ինքնին՝ որ կարծրէ լուսաւորել զա
գիս հուրեալ մարդկան. եւ զուարձացուցանել
զանձինս աստուածանստաց անկեղծացն. եւ նա ինք
նէ որ յայնժ հոգեստեաւն մերոյ. որով Հաւատացեալ
քիւքն նոր կեան արիծք. նա եւ զարդն ձգ. այսինքն
լուսաւորքն զիւրմէնց լոյսն յաւիտենական Հաւատացեալ
քիւն նոր իմիք արիծաց նոր Հանդերձեալ ան՝ ա՛յ
տաւ լոյս Քրիստոս. եւ ինքն լուսոյ նոր ամ՛ն ձգ եւ
Հոգի նոր նշանակ Հաւատացեալքիւն՝ նորին էութ. որ
խոնարհ՛եցաւ կամօք գԹուէ իւրոյ՝ եւ եկն լուսա
ւորել զաւրնծս. զի էին խաւարեալք՝ եկն տալ ծա
գել զլոյս իւր։ Ասէ եթէ ոչ կասկիցին զբանեալ
զաչս իւրեանց Հաւատացելոցն ասծուէ նոյնպէսեցէ
մինչև խոպատ. Ց եւասէն Թէ. Հնար բոլորգրե
ցաւ ի բաւականէ իմմէ. այրեսցէ եւ ինձէ մինչ ի
գ՛ծոնս նե՛ւքինս. կերիցէ զձեր՝ եւ զամ՛ բոլոս Հրի
նոյ. վասն՛ եսային Հրով՝ բոլորգրեցին հիմունք լե

բանից

բանց նոյ. զի կամ ընդ ո՞վ զհիմունսն մատու
ցեալ հրեղեհիկ. այլ զի հինացեալ էին մեղքն
յերկիր եւ զօրացեալ։ Ա ՚ի այնորիկ հիմամբք եար
մատուռք հանդերձ զբարն կործանիցէ. ի հիւ
ցէ զմոլորուն յերկէ առ հնարկ. զմոլորուն ի բազ
կռապաշտութիւնն ընդունել՝ հիւթացոյց կորուսանել։ ՚ի եւ
սիրելն տնկնացոյց՝ որ առ ձեզ առաքեալ. զծուխս
նիւթոյ՝ խունկ բերել չհառս. զմեղսցն կամելոյ. եւ
զյաստակելոյ. եւ զգծինդականն հեղձուցանել ան
դէն. ըստ էհրեն նիւթէ խառատրուէ. ըստ դիմա
տոլոր բարոյիցն. եւապարատան ապրիմանական
փարատոնեան զօրուն՝ վշտացեալ գնդօքն. եբազ
մացեալ կառօքն. եւպատազէն առն եձիոյ նի
զահօք. եանթիթ երիմատօք վտեղիով՝ յիշատան
կորնչելոյն իբափեար ժամին. առագմունք կարի ալի
տոյքն առ ամբոյս ստեղծեալս. խոկ յորդն
եանցեալն՝ նեխիւ եապականէ, կիորուսանէ.
խոկ որ կարի բազմանայ՝ ոչոգէ անչիշտ ընդ.
զի սոյն օրինակ էլոյն ցանկալի յաչս մեր. այլ
յորժամ կարի չբռնակիցն առնիցէ ՚ընտէ, ըստ
հեթրայական բանակին՝ որ հակառակ կացեալ
ընդ մովսէս. այրեցան իքարիւղէ անտի ոգ
ոկ ցամաքն չոր բնակուելոյ մերս եամս օգուտք
եպաշտպանքն կենաց մերոց իսմանդ՝ իվիճ ասա.

բձիկ եդայե

քաւարեալ լիցի զձեզ։ նա ինքնին լինի օգնա-
կան ձեր ի ժամ վիրաւորելոյ, որ ամբարշտու-
թեանն մեղացն ձերոց։ նա ինքնին լինի գե-
րեալ ի մեզ լիցի զձեզ

հան՝ որք թաւիւքն յօգնուԹիՒ զնայն չհանդէ
լոյ։ նա ինքնին լինի յոյս ամենայնի։ զի
ամենազօր յանապատ՝ յանկե՛ս՝ յանպատում,
և յանվախճան յարքայուԹիՒն, որ նայի քաղցրուԹիՒն
յաւիտեան իւր։ և զԹուԹիՒն իւրով կերակրէ զամս
հոգւոյն ամենայն մարգարէական արժանի արասցէ
զմեզ։ այլ զի ձեզ յայտ լինիցի՝ զի այս այսպէս։
որ ասէ մարգարէն։ կամի՝ զի ճառանգս արասցէ
ցկէ զձեզ ինքեան։ այլ յայնժամ՝ երբ ոչն գիտիցէ
դուք զնա։ ծնանիցէ այնոցիկ՝ որք ոչնչէին ածք։
այլ այժմ իսկ ծանեալ դուք զնա։ ընտանի
Թէ ասէ իսկ ծանեալ զձեզ։ զի կիւր դուք մոլար
եաք իսկապար յաւիտեան։ ո՛չ իանուտի պաշտօն։ ո՛չ ի
լուծ ծառայուԹիՒ մեզանէն կինդիեալ այժմ
առաստեցայք յայնմանէ՝ յանօգուտ համայն լծոյ
ծառայուԹ՝ իսկապիսի անուն։ ինքնայն ի մեր մեղ
յոյսդ ինչ այս։ Օգուտ կացէք գուցէ հրաժարի
ցէք ի նմանէ՝ ասաց։ զի Թէ այնք ոչ կարացին
ասելով ոմն յշար հրամայեցին հրաժա
րել ոմն ջամն ոչ առաւել մեք ի Թէ յիւրմէն Թո
հուցնա գարձուցանեմք։ ոմն ձայնն զնշար շարժէց
յայնժամ՝ հայժմ խոստացեալ հաւատ։ զնչ մին
անգամ շարժեցից։ ոչ միայն զնշար՝ այլ երկիր։

և զայն որ ասէն մեռս անգամ եւս։ յայտ առնէր
զշարժելոցն՝ իբրև զի չելոցն փոխոխուելոյն զի
այն հաստատուն կացցէ որ անշարժն իցէ։
Եւ այսուհետև հնազանդեցէք զուք զսիրտս ձեր
անշարժ թագրուելոյ։ և ըմբռնեսջիք զշնորհսն.
որում պաշտօնացուք մատուցանել զնոյն. զի նոյն
հուր այրիչ է. զի այրեսցէ զմեղսն ձեր. և արբեա
ցէ զանձինս ձեր՝ իբրև ՚ի հնոցս փորձուելոյ ճար
տարուելոյ՝ արուեստիցն կուանալոյ արծաթ
արաթացն. ընտրելոյ ժանկին՝ իսրով առնու։ Ա՛ռ
որ ընտրի՝ որբի և պատուականանայ. և որ ՚ի չն
այրի հնոցի՝ ՚ի գիտօղն ասէ թէ, եղիցի լոյս
իմն իբրև զհուր. և արբեսցէ զնա՝ իբրև բորբոքել
և զանօրէնսն իսոտոյ նմանեցուցանէ սա
թէ՝ վառեսցի զնոսա, և կերիցէ զնա իբրև ըզ
խոտ չաւուր չայնմիկ. շինձին լիրինք հեթեթ
ականատք. և կերիցէ՝ ինչուչ մինչև՝ իմարմին.
և որ ապրէն ելիցի իբրև ոչ՝ զի ապրէ՝ իբորբո
քեալ բոցոյ. և որ ինասցեալն իցէ ՚ի նոցանէ՝
թուով ելիցին ասէ։ ՚ի ՚ի՚ ըզ՚՚ իմիմիս առաջինս
յետ ըմբռնելոցին. իբրև բազմացան մարդիկ ի
վէր շխի՝ վասն լինն՝ իպարարատուէ հնամոյն ազ
գէ՝ և չարութեն հետէ զակամբ չայելուելոյն մտաբե
րեին՝ անգիտացեալ չիմարեցան։ Եկեալ՝ իմի
վայր

բձծա

վայր խորհուրդ առել իպաշտօնս նորիմաց խար
հրոյց։ շինել իպաշտօն մեհենից՝ աշտարակ ինն
էրթալ անհնարին։ հոմանզէցին՝ իպաշտն սինեար՝
յԷրին ասորեստանեայց։ Լէզդ՝ շինեալ շինեին
՝իպաշտօն դիցն անձանց իւրեանց անուն մեհենաշէն
կապեալ դիւաց։ առ իւրեանց որդիսն թողուլ։
պանծացեալ հպարտացեալ՝ զանձինս՝ իգործ կա
ցուցեալ կատարածուն՝ աշխատեին՝ իբրև
պաշար հերիստանաց չարութեանէ։ զաւակաց ազ
գաց զինն եւկելոցն իւրեանց թողուլ հնդրկին։
անմիտ ազգն առաջին։ Նոյ ասէ ցեալ՝ ինձ
պակասամտութեանէ։ անդ խառնեաց արբոյց նոյ
զինուառնակութենէ լեզուացն բաժանման։ անդէն
՝իմանին առ զրօղ զինս լ միմեանս խառնակեաց։
ուստի ենոյն առ զինն զխառնակուն զբաբիլոն
անուն ժառանգեաց։ ենէք ցրուէլք մեհենցան
՝իմիմեանց։ չլուէլ այնուհետեւ այր ընկերի բար
բառոյ։ այսպէս քակէլք՝ իմիմեանց անջատեցան։
ու լքուաւ գործն զոր առաջին արկեալ միմեանցք
տանէին։ հարքեալք յիւրաքանչիւր լեզու՝ ու
ստելք յամենայն տատիչ յարտարչէն։ խառնեալք
ուցուսեալք բաժանեցան՝ իմիմեանց։ եհաս
ա հազին հրամայեաց շոգի հոգւոյն ալ։ որ ա
լուծ ինքնակոչ յուղղուէ ձանձալին հաստա

բձ ծբ ստել

տել. և՝ իշխանաւ[ա]ստակ ձանձրոյն խաւսա
նել. և ուղղել և հաստատել զանձինն յարդիւն.
այն հուր անկեալ՝ իմիք ուստ կատարեալ զաշ
տարակն վերուստ՝ իւայր փլուզեալ հոսեաց.
տապաստ գաշտացն ցան և ցիր կացուցանէր.
Լ՚ԶԳ՝ իբրև այս նշ նորացոյց սուրբ աշխարհն
խափան լինէր. ցրուելք ի իւրաքանչիւր վիճակն
ի կիցն այ՛ իմիք ձրի սփռեցան. եօթանասուն և
չ. նահապետք լեզուաց կացեալ բաժանեցան
ի ձր. հաստատեալք յիւրաքանչիւր սահման.
Լ՚ այց միայն՝ իհեբրական ազգին ոչ եմուտ՝ ի
խորհուրդ շինել զվաշափուն. և՛չ կացեալ
յերագաւերն՝ որ ի[ն] այնրիկ խորհուրդն. վ[ա]
այնորիկ զնուր լեզուն պահել[ն] նորհեաց. որ նախ
արարչի՝ զաւակքն իւրովք ծանօթ եղեալ. ց
խակղեանն պատմեցաք. զնոճ պաշտուն[ի] յանձն
առեալ՝ ժողովուրդ ձեռական անուանեցան
այ. ուստի և մերձիկքն ազգ[ա]խօսք. ուստի և քան
ի մարգոյն՝ որ՛ իմիք այմի ազգ օրհնեալ[ն] ասեն.
ուստի և աշակերտքն աւետարանիչք նորապար
գև կատարանացն շնորհելոց. որք և վկայք զօ
րութե գործոց նր. նշանաց և արուեստիցն՝ որ
գործեցան՝ ինր գալստենն. որք և մատակարա[ր]
ցին խոկ շնորհսն որք հզհուրն կենդանուե՛ իւե

բան առեալ հրամեցին զաշխատ տիւ
զերծաց ոչք եյարուցին՝ ի գլորմանէ զանիծուա
ռամ Ձրի. ոչք զանօրէնուխս տիե զերծաց փրուզել
աւերեցին. մաշեցին ըս օրինակի բարձրաբերձ
աշտարակին. զորմէ ևսպառեցաքն: ‡ ‖ ըզ՝ փինակ
բրձրաբերձ ևմեզաւեր աշտարակին՝ խաչն ձշմր
տուԹէ կանգնեցաւ՝ որոյ զօրուԹիւն միտնջե
նաւորէ, ևփառք նր ասծ. ֊ գիտօղն ասէ. ՝ի՛բեզ
որ յայտնեացի՝ ևփառք նր զբեզ ծածկեացեն.
ևգնացեն Թիզք՝ իլոյս քո, ևհիմնոյք՝ ի ծագել
լուսոյ քոյ. ահա Թիւեալք որ պարծեցան՝ ի իւրշ
եբեալ փրկիչն. ոչք ևմկայքեն ասծուէ նր ոչք մե
ռան ըՀի՝ ըՀնին ևԹիւեն. մատնեցան՝ ի մահ
վս անձեանն այ. զի ևկեանքն՝ քի յայտնի լինին
ասեագիկ՝ իմահկանացու մրմինս սիրելեցյս՝ քի.
ոչք յայտնի մեռելք ևՀիծածուկ հենգանիք. ոչք
քարոզենն յայտնի զկենդանուն իւրնց. ևառան
արբուցանեն զկենդանուն ձեզ որ մեռեալէք
՝ի մեղս ձեր. որ ասծն իւրնց յայտնեցաւ ձեզ յոս
հէրս սուցմ. վս զի առին զբ յանձինս իւրնց զլոյս
չարչարանաց խաչին. ևնոքին՝ քի չարչարանօք
օրինակէ զՀամբերուխ փրկչին յանձինս իւրնց.
լուսաւորեալ զիմբն՝ որ մատեալէր յոգիս ձեր.

մաուսխուղ մանճալէ զՏՀՆաս. արդարև խոր
համաուսխուղ մանճալէ զՏՀՆաուԹիէն ոգուով
ձերով՝ անձանաչական սուրուԹէն. Ց հաշտա
րանին մոլորուէ. որ յղացան աղգ մարդկան զանօ
րէնուէ պաշտամունս. անշնչոց հշնչաւոր արա
րածոց պաշտօն մատուցանել՝ փոխանակ արարչին.
զի Թէպէտ յղացեալ խորհրդովք անօրէնուէ՝
յաշտարակագործ հորուսիչ պաշտամանցն. ևս
որոյ հցրուեցան իսկ ընդ ամենայն երկրաւքն.
սակայն ոչ Թողին զնոյն. Ց եաս գիտօշն ինոյն
սաղմոսարանի անդ. ԹԷ ահաւասիկ երկնեցին
զանօրէնուԹի. յղացան զղջաւ, եծնան զանօրէ
նուի: Օ՝ երեսքակերոյ աշտարակին՝ յիւրաքն
չիւր գործս անօրէնուէ գործեցին ձեռագոր
ծս. որում ևչր պղնձին. Ց եմիւս գիտօշն ասէ.
փայտին ասացին ԹԷ հայր իմ ես դու. քարին
ԹԷ քո իսկ ծնեալ զմեզ. երդարձուցին յիս զԹի
կուն՝ եւյչ զերեսս իւրոց. վասն փխանակ փայտին
որում չր պագանէին՝ կանգնեց զիսաչ իւր՝ ուս
տի երկոյս ՀառագայԹիցն արձակեցաւ ճառագ
րածոյ՝ որ նետէին ինչուրի եհատուերս մահու
ի՝ ոչ զանպիտանն այրեացէ. ըստ մարդկական բա
նին՝ որ ասէ. երկնցին լոյս ինչ ի՛ հոգւոր. հարբե
ցե զինա՛ իբոց բորբոքեալ. իսկ աշտարակին յոր

զ-ից զարամատուն բարիուն արարչին. զրուել,
և խաւնակեալ զնզուս նոյ. իսկ ի խաչէ անտի
ոզորմուելք յուզեցան՝ ժշվելզզրուելն ազգաց
որդւոց ադմ։ Ա։ և ինոկ քարոզեստուելն հնոց
անուանն վիմացոյց գնեաս իւրոց վկայելոյն. զի ան
շարժ լինին և հաստատուն։ Ա։ շինեացուք մեք
ձեզ գնդակ իւր հաստատուն հաւատոյն ա
ռաքելոց և մարգարէից. ընկալցուք զհոգի շնոր
հացն՝ որ ի նմանէ հոգին՝ որ այրէ և փրկէ զգաշտա
բանն մոլորուելոյ։ Ա։ զոյն շինեացէ զմեզ հիմամբն
հաստատուն հաւատոց, և ածցէ զմեզ ի միաբա
նութիւն խաչին իւրով. և առցէ մեզ զհուր հո
գւոյն՝ որով մեզքն այրեսցին. և արդ արուի լու
սաւորեցէ ի միաչին. ուստի ծորն յայտնեցաւ.
և փառք նորա ծածկեցին երկին զքեզ. ուստի
վկայքն թագուցէք՝ թ գրեալք ընդի. որով հոգ
ւոյն իսկ դուք ընծայ՝ ի ձեռն մահու որդւոյ
նոյ։ Ա։ որ զոյ և ածց որդին իսկ խոնարհեցաւ՝ զի
առցէ զմարմին մերդկան. և խոնարհեցին յանար
դուն ի մահու՝ մինչև ի թաղումն անգամ. զի զար
ժանաւորան նմանիւն ապաւցէ պատիւն ածուէ՝
մարգարէութեն իւրով. որք և ընդառաք անուա
նեցան մեր անբաւականն միոյն. որ սիրեաց զմար
դիկս. զի լիցի ինքն առ նոսա ամենայն. ըստ

մաց.

մաց։ վայ մարդասիրութե՛ն եհատ այսպէս զգաստա
վէիմն։ասէ իսկ ինքն ած որդին թէ։ստքա են իմ
քոյրք հե՛ղաբարք՝ որ առնեն զկամս հօր իմոյ որ
յերկ։ Օ՛ն որդին երկեալ կատարեաց զկամս
հօր իւրոյ։ և զինչ իցե՛ն կամք նո՛ր թէ ո՛չ զի զոր
դիս մարդկան զմերձեալսն ընկալցի՛ ի միւսան
գամ յարքայութի՛ւն։ և զանկեալսն՝ ինե՛րքոյ մահու՝
կանգնեսցէ՛ ի կենդանութի՛ն։ և զկամ կատարն
հօր՝ որ ինքն բնութէ՛ն որդի միածին։ արասցէ
որդիս շնորհօք վեհ և՛ ինքն ստէն զօրութէ՛ց ի տէ
արուն մարդկան կարգացն։ զի նուիրեն տկարու
թէ՛ն ըմբռնեսցէ զտկարացեալսն ՝ի զօրութի՛ն
ածուն կարգացն։ և տացէ արժանի լինել հայր
գէ գրուածն շնորհին։ արդ՝ ինքն ի՛ջեալ կամ՝ զի
զսիրեցեալսն խաւսնեսցէ յածուն անդր։ որք
ըստ արժանաւոր սիրոյն իցե՛ն տպաւորեալ յածծ
այնն սէրն։ զնա եղբարս իւր անուանեաց։ և զգ
բնական սէրն իւրոյ հայրական իմաստուն՝ ու
սոյց նոյ։ և՛ի գուածն հնամոյն հօր գրգեցոյ որդէյ
ջերմոյց զնա։ և՛ե՛ս իշխանուն սրբոյն՝ որդիս ած
լինել՝ որք հաւատացին յանուն նո՛ր։ և՛ե՛ցոյց նոյ
հայր շնորհաց զծնօղն իւր։ և՛եդ բանս՝ ի բերան
հայր կոչել զնա անձանց։ և՛ե՛ցոյց նոյ զբարե բա
րուն հօր իւրոյ։ զի հօրաբարոյ բարե բարու

թէքէն լեցին արժանի՝ չէիր որդւոյն այլ եղբարքդ
անուանիլ·զորս առէր որդւոյ առ հայր մատուցանէ թէ·ահաւասիկ ես ամանիկուն՝քիմ՝ զոր
ետուր ինձ հայր·ես չառ հայր խոսի հասէ·
պատմելոյ զանուն քո եղբարց իմոյ՝ մինչ ժո
ղովրդոց օրհնեցից զքեզ·Ը ետուր աշակերտին
ասէր՝ զնամ զոր ասացր ինձ հայրիմ՝ ես ձեզ ցու
ցի·զի ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ·չէիր որ
դին այլ չմարիտ վկայս եխորհրդակիցս արար
զկամարարս ածուածէ իւրոյ·որք մեծացան՝ իսէր
նէ·զպատուիրանս նէ պահել·զորս ետայնչափ վէ
րացոյց բարձրացոյց զնա ածուն անդր·Ա ո որոյ
ետու հայր գուշէր՝թէ այսուհետև ոչ ուչեն չտէ
ասաս·Ը ես չեմ չտէ·Ա ես աղաչէցից զզ
հայրն·զի հոգին ստուգ զբարեխօսն առաքեսցէ
ետ ձեզ զստուգաբանչիւրն·որ խոսանեսցէ զզ
ձեզ չածուածէ անդր·որ՝ ինձէ խոսի բնակեսցէ
մինչև չտեսես·զոր ոչ տեսանէ շտ,ևոչ չանաչէ·
Ա զդ՝զնա արար նախ տաճար ածուածէ չէրի·և
տուն օթևանաց հոգւոյն սրբոյ·ես՝ հայր իմ
ասէ ևկեսցուք, ևօթևանս առ նմա արասցուք
ևզանձանակ սիրոյ զօրուածէ մեծուածէ խորհրդոյն
հօր պատրաստեցն զնա·ևչէիք զնա ծանուցաւ
Ա ես՝ զի ոչ կարացեալ մերկական բառնալ զլուծ
բմծը պատ

պատուիրանաց արդարութ·ւն այնորիկ անկան
ըլ կարեօք մահու մեղաց·և իբրև ոչ ոք ուրէք կա
րացեալ ի մարդկանէ ցանել զիսրամատուն ի
ծնչատոհմ ազգաց անտի·ոչ կինարէ ցաւ այր լի
նել·որ ինձեռն ապաստոյ յանցաւորութ·ւն զօրա
ցաւ մահ և եթ կուլ·ց և աստուցաւն թէ·յադէն
աւքեան մեռան· | ինքն որդին այ աւ զկերպա
րանն ադամայ ընմանութ·ի ծնչի·և եթ զև ինքն
իբրև զմի ի մարդկանէ·և եթ կին ցանկել զիսրամա
տեսն·զի շինեսցէ զաւերակն յետնից·ց ասէ մրգրէն
թէ՝ շինեսցին աւերակքն յետնից·զի առցէ զմար
մին արդարոյն՝ ի ւրոյ կերպարանից·և նովին
մարմնովն կատարեսցէ զարդարութ·իս ամ·ց և
աւ յովհաննէս ի ւսկի·թէ այժմ այսպէս արժա
նէ լինել·զի կատարեսցուք զարդարութ·իս ամ·
վն զի ինքն ճրն ծնչական մարմնովն՝ զամ արդա
րութ·իս կատարեսցէ·զի մարմնովն զոր ի սաւ
նեաց եմիսացոյց յանծուխ անդր·նմին մարմնոյն
տացէ յաղթութ·ի·զի ց ըլ միոյ ադամեան մար
մնոյն պարտաւորեցան·ըլ միոյ հրոյնեան մար
մնոյն ազատեսցին՝ ի ծնչայութ·է մեղացն այնու
հետև ազատուքն՝ որ ի մկրտիք զամ ազատու ի
ւմն զնն ազատելոյ էջ ի ծնչութ·զի ի ւրոյ մար

հանդիսի արդարութեան. զի միանգամայն բարձ
ցէ զկարիս ակարութէ մարմնոյ մերոյ. եւ միան
գամայն իսկ ինքն քննչէացի հօր իւրում. եւ միան
գամայն ինքեամբ հաճեցոյէ մատուցանել զինքն
պատրաստ հաշտուել հօր իւրում. եւ նոյնպէս պատա
րաստ մատուցանէ լինել զհետ խոստովանու
թեան. զի յորժամ ինքնէր որ յաղթեացն և հա
լածեցին. և հայհոյեցին զդատաւորէն մահու. զի ան
շուշտ եանտուտ եանվրէպ լիցին կենացն աւե
տիք. զի ի քեզ յոյս ամէն կենդանատուր. և զինչ
այն իցէ որ աստն թէ. կորեաց զկամս հօր իւրոյ.
եթէ ոչ՝ զի իւրով սրմանութէ բրձրացուցանէ զանուն
յաղթուէ կորման արդարուէ. և առ մրմնուրացս
առեալ զնպատակ յաղթուէ՝ բարձեալ զնախա
տինս յորդւոցն ադամայ. և թափեալ զթոյնս
գառնուէ մահու. և շինլուցանէ զկեանսդիս գժո
խոյ. ո զի համարձակ լիցուք ասել թէ՝ ուրէք
յաղթուէլ քո մահ. և կամ ո՞ւրեն հայթոյքդ քո
գժոխոյք. զի հատցէ միանգամայն զամ արատս
յամ երեսաց. և բարձցէ զտուգն տիրական
հատցէ զուրախուէն անտրտում։ ալ ինքն հա
նարհիցաւ ի բարձրուէդ անտի. այնպէս բարձ
րացոյց զմարս եգիտ արժնի իւրոյ աճուէ. և այր
զինս գանձանակ սիրոյ՝ իւրոյն կենցն. և առնէր բնա

կուԹէ հոգւոյն սրբոյ· զի լիցին նոքա ընկալեալ
յանձուն անդր· զի իւրով յաշխարհիդ մարմնովքն
ձգէիր զնա առ իւրն նախ: ‖ Ակ նորովք զամենեան
ձգեսցէ՛ ինձ ուրախուԹի· Ց յԱՀաւոտ գիտող
մրջիւնն՝ յայս հայեցեալ ասէր Թէ· ուրախ լե
ցուք յուրախուԹիւն յաշխի քոյ· եգուիԹացուք
մեք՛ իժանգուէ քումմ· զի ժանգուն հօր՝ որդին
միածինն է: ‖ Ակ ազգք ուրախակից արդարոյ
մարմնակիցք սրտանական մարմնոյն· զի զգուե
Թիւ արդարուԹեանն՝ ընդ ամ միմեանց
մրջիւնն ժառանգն էր հօր, և ժանգիչն ամ
աւրծոց: ‖ Ակ զի և վկայէր իւր՝ ուրախակից
իւր սէր· զի առհասիկ էին մարմնոյն: ‖ Ակ ամ
առհասիկ մրջիւնքն ուրեմն առհասիկացաց
իւրոյ վկայիցն այս, և ասէրն նախ զնա զառաջն յԱՀա
կարգաց· և զՏրշակերտն և ասծախառնն կարգօքն
բարձրացոյց ի երկիր· զի ինքեանք վերացեալք
յանձուն անդր· զամեն զառհասիկս իւրոյ վե
րացուսցեն՝ ինոյն սէր ասծուԹիւն՝ յոր ինքեանք
հասին· զի և զվարհրդա ասծուէ՝ նախ նոքօք ամ
աւրծք գիտացին· զի ի ասէ՝ ոչ առանէ, և ոչ
չանաչէ· զի նք նախ զառան մեկնեցան յԱՀա·
զառաջն հասեալ սիրոյ ասն իւրոյ՝ իջօրուԹիւն հո
գեոյ նր· գուք ասէ չանաչէք· զի ինձ վիակ ես

նահեսցէ միշեւ յետոյ։ Չեսանէք զգատաւմիոն·
զի ասացեալ է· մինչեւ յետոյ ինձ զնահե սցէ· զի
ճ՝իկենդանեւոքն սոցա· սոյնպէս եւ յայժմեւ յետոյ
բնակեալ յոսկերս սոցա՝ բարեխոս հոգին· որ
դէպ բուն արժանի է զերծուցս· որում հաշուեցիքն
իսկ զոսոք ըստ այ՝ յինեւն մահու որդւոյ նորա։
Օն ոբ վկայքս այսոքիկ հոգւոյն՝ որում արժա
նի է զերծուցս· նոյնին լեցին բարեխոս· զի եձե զան
գիտելոց զանցուցելոց՝ լեցի Թողուի· զի որպին
այ որ ինքեաբ եցոյց զօրինակ կենդանուԹե՝
իւրոց վկայիցն՝ սիրելեաց իւրոց· ասէ ցնա Թէ·
ես կենդանի եմ· եգուք յիս կենդանասջիք·
եես ըստ հօր· եգուք ըստ յիս· եես ըստ ձի՛զ· զի որ
ոանի զպատուիրանսիմ եպահեսցէ զնա ,նմէ որ
սիրէ զիս· եսիրեսցի նա՛ի հօրէ իմմէ· եես սի
րեցից զնա ,եերեւեցուցից նմա զիս։ Ոտարք
սիրեցին զնորն՝ առաւել քան զկատս իւրեանց· քան զի
տեսին զնորն եզատարիչն՝ զի եգ զանձն իմէ նոց·
իսկ նոքա եառեն զանձինս իւրեանց իմանալ· փրկիչ մա
հու նոր· եխոստանեցան՝ իսկ ոչ ածուԹէ· եես զնո
օԹեւան մեծուԹէ նոր· տեսին զնորն՝ զի մատոյց
զանձն պատարագ հօր· վասն եոչ իբրեւ զգատինս
մատանեցան՝ իմանալ· զի լեցին պատրգ ածորգ ոյն·
զի որդին այ կատարեաց զկամս հօր իւրոյ։ Ուստ

բանիւ

ՆՔ կատարելին զկիս ամծ որդւոյն. և ամծ որդին
ձգեաց զնա առ ինքն. և ողբօք զնամ տիեզերս. ա
ռին նք հրաւիրեալ՝ արհմիրհել զնա, և զնամ որ ինչ
չնիկ. զի արհմիրհեսցեն զայս կեանս նի՝ զի
անցաւորք են. արհմիրհեսցեն և զնեղուխս որ՝ի
սմա մն արդարոք որ գայցեն՝ զի երանութիք են.
և սեռմանիք են մշանջենաւոր բարութեանն. զի
խոտեսցեն. անարգեսցեն՝ լքցեն. թողցեն զնա
րաքանչիւր գործս ունայնութեանց կարգացն. զի
ապրեսցին յետնից տանջանացն. Ա՝ի երկնչիք
ասէ յայնցանէ որ սպանանեն զմարմինն. և զոր
գին ոչ կարեն սպանանել յայլ երկերութիք գու
առաւել յայնմանէ՝ որ զոգիս և զմարմինն ար
կանիցէ՝ իգեհենի հուրն. զի թողէալ զչարն և
ընտրել զբարին. լինին զի փափաքեսցեն ընթաս
ցին՝ խորհուրդ և գիտուր լոյսն. և զյետնից փառն
ժառանգելոցն ժառանգակից անմահութեանն լինել՝ ասծ
ային յետնական փոյն. մտիք ասէ ընդ դու
ռն. զի նեղ աստի դուռն որ հանէ՝ իբարիս. և
անձուկ ճանապարհն որ տանի՝ իկեանսն յետնից.
զի նեղութիք և վշտօք հասցեն յանսպառ արքայ
ութիւն անդր՝ որ պահեալ նց յորժամ քն յայտ
նեսցի միւսանգամ յետնական պարգևօքն յա
րութիքն, և անմահութի բերել. և ըստ գործոյն

հաստատեալ։ Ո Հանգ յիւրաքանչիւր ոք զանձն
պատմեսցուք։ ¶ Զի քանզի դուք խորագէտք
իբրև զօձս։ և զինչիւղ խորագիտութիւնն
է թէ ոչ իբրև զի ծերացեալ նա, առեալ ապա
կանեալ զմարմին իւր։ զիարհուրդս խորագի
տութ՛ իմիջ բերէ։ զի դիմէ նա ի տեղի ինչ ե
զածերպ վիմաց։ և ի կրթելն կէ զհէ զապակա
նեալ զմարմնն ծերացեալ մարմնոյն՝ իբաց մերկա
նայ։ եմիւսանգամ՝ իմանիկուԹի դառնայ նորո
գէ զարդարէ զինքն։ ¶ Այնպէս և զարդերեալքն՝
զանցաւոր մարմնոյս զիսահետուէ յանձանց իբաց
մերկանան։ զի մտցեն ի նեղուն, և ըմբռնեսցեն
զանմահ Թագն։ զի ոչք զնոյն սիրեցին՝ կէնդա
նի՛քեն յետոյ՝ զի զի այսպէս առաց։ ոյ հետոյ յիս
Թէպէտ և մեռանի՝ կէնդանի՛ է։ զի ես քոկ եմ
յարուն և կեա՛նք՝ առաց ոյդին ոչ։ որ կամքն
հօր ե վերադարձն առաջաք։ Ճաշակեաց զմահ
վն մեր։ զի փրկեսցէ յաւիտենից զամենա
սակ այժմ զի նոսին լ աջմէ հօր։ զամ ինչ պատ
րաստէ, ևշնորհէ յուսացեալոց իւրոց։ ¶ Զե
րուք առ միամտութ իբրև զաղաւնիս։ մի՛ վն զի
մարգատէր է՝ ևմիշտ ընտրէլ։ ևիմարգամօտ և
է Թ կատի կէալ աղաւնին։ ե զի ևաճգուն մրգ
ա սիրէ, ևկատի հանապատ չ՛իմէ սրբոց բնակիլ

Եւ մի՛ զի Թէ բնչիմ անգամ բարձիցէ ոք զձու, զի զձագս առաւնոյն։ ոչ երիմտեալ Թողու զառեղն բուանոյ իւրոյ երբէք։ Այլ օրինակ։ Թէ պէտ բնչմանգամ ևանապատիցեն չարիք մարդկան հանդիպառու արիշտն անգր՛ուստի ևխնամք դարմանոցն մատակարարին։ որք զինա ոչ ձանձրանան։ ոչ Թողու, ևոչ հեռանայ յարիծոց իւրոց։ այլ հանդիպ յայց ելեալ խնդրէ զկորուսեալն զի գտցէ ևասէ Թէ։ այսօր ձայնի իմում լուիցէք, ևկամի։ ևլսէ ևզղջիցին իբր առքց։ զի արատցէ ժառանգս շնորհաց զամենից։ զի ուսցին զխորագիտուն օձին։ մերկանալ զինուն մարդկային ազգիտուն ամբարշտուն յանձանց։ ևառցեն զմիամտուն՝ զանիւնաս ևզրաց աղաւնոյն որ։ հզբաւս ձեռուն չինքեան բերէր։ Քան զի ևհոգին այլ յորժամ յայտնեցաւ ըստ իմն պատմեցաք։ ի կերպին մարմնոյ աղաւնոյ եր ևեցաւ։ զի ցուցցէ զմիամտուն բարեբարեականն սիրոյն։ զի որք կամիցին առնչական հոգւոյն ձեռուն լինել։ առցեն իսոնարհն անտի զբարեն զանիւնան՝ ևզանեղկևանն աղաւնոյն, Ցառէր իակ ձրն առ աշակերտան։ եղէ խոհ դուք բարեբուծք՝ առ չարս, ևառ Թշնամին։ կայծնեցէք հալածեալք ևն արդարուն։ զի հայրն ձեր բարի՛ն

ծագէ զարեգահն իւր՝ իմը թարեչ՝ և չարեչ։ և
աճէ զանձրև՝ իմը արդարոց՝ և մեղաւորաց։ լինիք
դուք որդիք բարերարքը հօրն ձերոյ բարերարի։
Ասէ արդ՝ որ յայսմ միամտութեամբ արդիւնէ պտուղ
բանի հացելոյն՝ առցէ զվէրապարանս արա-
գաթեան աղաչանաւոյ։ և թուիցէ թէս հոգւոյն
սրբոյ, հասանիլ ՅԻՀՅ արքայութեանդ՝ որում
ցանկացելիապէս բազք յՅԻ։ յոր ամրգբէն կաթո-
ղին առնչացեալսպասէր ասելովթէ։ տայր
ոք ինձ թէս իբրև զաղաչանաւոյ՝ զի թուչէի վերա
նայի։ զոր և երանելին պօղոս՝ առաքեալակից ձե
րոյ առաքելոցս։ մեկնեաց՝ իմգղթին իւրում մխիթա
րականի։ որում զթեսաղոնիկեցիսն սփոփէրովթէ
մեք որ կենդանիքս եմք՝ որ ծնացեալս լինիմք։ հան
գուցեալքն հանդերձ յաւիշտաւիճիմք յամպս՝
ել յդիմել առն՝ իմը օդոյ։ և այսպէս յամ ժամ
ել առն լինիմք՝ նաառնեալք՝ի գուռնդն քրի։ թուս
ցեալք՝ի թուիչս երագուէ՝ իլուսամեռուս և
՝հոպիտակ երանն աղաչնեաց։ որ առին կերպա
րանեցին յանձինս՝ զիւրապիրս հոգւոյն՝ որ երև
ելցաւ նոյ։ և զնոյն պտուղսրան յանձինս մատուցա
նել՝ զի բուսուսցէ նոյ թէս հոգևորս՝ նաառնել
՝իգուռնդն ածականն։ Ընդարձ՝ զարմացեալ հար
ցանէին ևս վերին զօրքն լուսեղէնք՝ յորժ՝ տե

սանիցեն զնեղբնագուն[ի]դ սրբոյն ՀրիՇտակոնայ.
զի առ նոն՝ ինեղբօսատ թագուցել վերայել
գայցեն. թէ ոչվեն նք որ իբրև զամպս թագու
ցեալեն. և իբրև զաղաւնիս ձագախառն երա
մուլին գան առիս. ապա անդէն լսիցեն՝ ինէն
պաՇտպանի թէ. սոքա են որ յինն յուսացեալեն.
տարայց զսուսա՝ի լեառն սրբուէ իմոյ. հուրախ
արարից զնո՝ի տունն աղաւթարի իմում. ևամէն որ տեսա
նիցեն զնոսայ՝ ճանաչիցեն և ասասցեն թէ. սո
քա են զաւակ օրհնել յայ, հուրախու[ի]ք ուրախ
լիցին՝ի տէր. ապա անդէն ասիցէ տէրն թէ. ես զի
ջնք ինձ յուսատերս և՝ի դստեր[ս]. Ինդ ապա և
գուԹք ինամոց յուզիցին յարարչական սիրոյն՝
ընդանի մրիկրէին թէ. Ո գԹայ հայր՝ իմը որդւոց
իւրոց. գԹասցի տէր՝ իմը երկիւղածաց իւրոց.
զի այժմ յուսով զայս առամ իբրև ընկ հայելի տե
սանեմք. բայց յայնժամ դէմ յանդիման տեսա
նիցեմք. և նոյն նորոգուհին նորոգիմք փառաց՝ի
փառս. իբրև զնեն հոգին. որ և փորձէն, և ընտ
րէն զամեն. և նորոգէ բոլորովիմբ զոր և գտանէ
արժանացել մերդ. որ՝ իբուման փորձուէ հալոցաց
ընտրուէ հրոյ կացուցանէր զնէ զուս առքեցն.
զի նոքօք առամ սիրելեաց ընտրուի արասցէ այնու.
զի և առնէր առծուէ. և բովէք ձրի. և օծԹևանք արար

չուբ եղեն· զոր ևյ՝ելսաւաստակ մշակսցն մար
գարէին· զինի գալոցն գաւանեալ զայսր զին
նելոցս ամ ազգայ՝ Այսու իւրինց հրէական ազ
գին ծանուցանելովն· ևանտի ամ ազգայ ազգ
առնել նմին· ըստ թէ· ժողովել ժողովրդոց՝ ի
միասին, ևթիքրայ ծռնել տան· ևզնձ յանձինս հայ
ելցեալք· ևզառ յապայ գալոցս որդիս՝ զառքսն
նըկատել· ևառ՝ ի՞տրն գոչեալ իբրև զանձանցն
իբրև զոգւոցն· որ ևսփռելոցդ՝ին ըզ ձր· ըստ թէ·
փինհկ հարցքոց եղիցին որդիք քո· ևկացուսցես
զնն իշխանս ըզ ամ ձր· որ ևկացեալ իշխանք դար
ձուցանել զամենեսեան· ևմիուամ իշխանուԹե
հնազանդեալ՝ ի ձյուլ ազատուե անձն իշխան
կամօքն· զի լինին աՒքն ժռնգ արքայուԹե յինք
նափորձ լաւուԹե անտի՝ հանդերձ իշխանօքն·
Ալ ինքն տրն խօսի զհնդրձելոցն՝ բերանովք
մրգրէիւքն Թէ· արարիչ զհշխանս քո՝ իխաղա
ղուն· ևզայցելուս քոյարդարուն· որով առա
քեալքն արբին զբաժակն այցելուե· ևարբու
ցին տիեզերաց զբաժակն խաղաղուԹե· վեց ևյ՝ելգոյն իսկ կանխեալ մրգրէին տեսողուԹե՝
զննելոցն ասէ Թէ· այսպէս ասէ ցիս տր· Թէ
արկ դու զարծաԹն՝ իբովս՝ ևքննեա Թէ սուրբ
իցէ· ց ևես քննեցայ զնոցա· ևառն զարծաԹն

եարկին. իսուն ամն իջոմա։ Ա զի գալոց ինչանե
լոցէր ածորդին. եզամ ազգս վերացուցանէր
երկայնուն անդրու։ Յայնմհետ եղեալ քննուն
՝իմք ամ մեզիան՝ ըստ նմին ծառոց պատիրանին
չհաշակեցոյ՝ իպտղոյ. զի արժանի լինիմ զանմա
հութիառնուլ շնորհել պարգևի. եննոյնպես մար
միոյն խոնարհութիւն եանարգ երևեալումն՝ փոր
ձեալ քննեացէ զքաջահնտանն. որք՝ ինծուծ կեր
պարանս առեսին, եւրուան թէ՝ ածէ. թէ չի կիմ
զի արդ հետացեն՝ իբնուէ բարձրուի. վնաս ած
եասցոյ. ե ասէ թէ. եէս քննեցայց՝ ի վեր նոյ։
Ա՝ղդ՝ արդէլ զնս միանձնականն միաբանութիւ՝ իբրև
զմի տուն երևեցուցէ լմիախորհ՝ միահնտ չշմր
տուէ. միաբերելոյ օգտապատա անդամոցն. մի՝ ածէ՝ սր
ածուէ. որով եզամ տիե զերս քննեացէ՝ վասն
իւրայոյն գալստեանն հետալոյ։ Ա՝ղդ՝ ի զի ե
կեր հուր մեզացն եւսաղճանեաց առ հնոյկ զիրդ
հուէ քնուի. զի բորբոքեալ մեզքն՝ ինմիուի հրոյ
տուղորեցան. եբրկուելքն եսիմատուելքն ածուէ.
արգարև իսկ թուով մնացէլքն. ե եասցն թէ
որ մեացեալ լիցեն՝ թուով լինիմ. արդ՝ ենախ ըլ
թուով մտաներ՝ որ եյայտնի եր. զի երկոտա
սանս հաստատելոյ. միակս կացուցէլն ըստ ազգացն
ինչեան տոհմին. որ ըստ առաջին լեզուացոյ բաժ
դդ

նեւլոց ամ ազգաց։ երեւեցուցեալ։ հ։ հերիւս։
ձ վս լեզուացն բժինելոյն յիշլագոյն քան զայս
ասացաք։ զի այնոքիւք իմիաբանուի ընկերին պա
տառուածն ազգացն հլեզուացն ժողովեսցէ։
Ասի ոք զանկերին Թուում միացորդք հասակաւք։
վայ հինքն որդին եկն ուսուցանել միաբանական
հնտռվքն ընտրել զմի հզնոյն ժողովին։ վասն եկն
իսկ՝ հուննգք բզմբեն ասէ, համակք սակաւս։ արդ
աղաչեցէք զտէր հնձոցս՝ զի հանցէ մշակս՝ իգոր
ծս արդեանց իւրոց։ հնոյն ինքն այսուհետ պա
հանլեսց՝ ինոցանէ զսէրն առ միմեանս։ համիա
ցուցեալ զնս՝ տէր իւր հսնտեսց յձրի։ հնո
քոք վտրձեց զամ տիեզերս։ Եւ այս իսկ էր որ
երեւեցաւ հուր հոգին՝ յաւուրս պէնդէկոս
տէին։ որ եկեն հանգեաւ՝ իլեզուս առքեցն, որ
եկեն ժողովեցն զգրուեցեալն՝ որ սկսան խօսել լե
զուս։ իլեզուան առաջինս՝ որ գրուեալքն էին։
վս զի անկաւ սերմն անօրէնուե յարգանդ մր
տոց անմիտ մրդկանն առնոց։ վս այսր հասակին
ամբարշտուե ընկալել չեուն զկշտաւ արկեալ
յղացան։ զկռպշտուե ծնունդ՝ իմէջ բերեալ։
Ասի պատուէն այսոքիկ՝ քակտուածքեր։ այլափոխ։
այլաձայն։ այլ ըստ այլոյ իմիմեանց մոլորեալ։ այրյեղ
բօրե իւրմէ անջատելով գրուեցան։ Ասի սա

զմիաբանիսն ժողովեն՝ միաբերան խնդրել ի վերայ
միաբանից։ ¶ Երկրորդ հրամէ. զի նախ ինքեանք իւրեանց
մտօքն առ միաբանս ժղվեսցին. զի ուսցին զամ
աղքատացն ժողովոյ՝ իմի՝ միաբանութիւն առնել. զի նախ
զնա արասցէ օթևանս պատուական. ապա առա
քեսցէ առ նա զհոգին ածուն, որ զսէրն հօր և
զորդւոյ առեալ՝ խաղացեալ գայր առ նա. զի
նախ՝ քան բնակիսցէ. հանդերձ յամ այրծուն և
հայրիմ եկեսցուք ասէ. օթևանս առնեմ կալ
ցուք։ ¶ և սիրոյն առ միաբանս զոր ուսոյց նոյ.
ասէ աղաւնեցեք զմեր հնձոցս՝ զի հանցեն միակս
ի գործս արդեանց իւրոց։ ¶ Ի թէ ինքն ոչ կարէ
առանց նոյ աղաւնոյն առնել զայն, որ ակնար
կէր մարմնոյ զամ այրծուն. այլ մի՝ զի զամ ընկերս
րուեալ պատուական է առ ածուն անդր. զի ե
ածուն մերկասէր է. նոյնպէս կամի զի միաբանս
սիրելոյն՝ արժանի լիցին ածուելոյ. զի՝ իմիոյն
ձրի հոգւովն հոգեբ. եբոյսք հոգոյ՝ ի միաբանոյ բա
ժանեալք՝ ծնունդք միոյ այրուձի ստեղծուածք.
սիրեցեն նախ զարարչութիւն. ապա զիրենս՝ ինքա
նէ. բնոյ հաճոյքն կեալ կարասցեն՝ ըմբռնեալք
զարքայութենէն. զի անձնասէրն ընկերասէր ոչ
լինի, այլ ինքնասէրն ոչէ հաճոյ կենդ այրուձւոյ.
վերոյ ամենեքին ասասցեն մտին յա. խոկ զի ածն մեր

դասէր է· վէ այսորիկ իւրոց կին՞ն արար զնո խոր
հրդակիցս· զի նք սիրեացեն զմիմեանս, և եղցեն
հրաւիրակք տիեզերաց· և աղաչեսցեն հանցեն
մշակս՝ իգործս արդեանց ՚ոն իւրնց· վէ զի առա
ջին յղուեալ անձնակամ մարդկանն գնալոց· ծնաւ
զպատառուածն խառնակուեալ լեզուացն· ՚ի և վէ
հրէական ժողովրդենն· տեսանի՛ իմրիկէակա
նացն պատմուէ անտի· զի ասէ· աղէ հարցէք և
տեսէք· իսկ երբէք լեալ՞ եթէ ուրուք յղանան
և ծնանին· ձեռն արկանել զէ տերջ՝ և դարման
խնդրեն· զի տեսանեմ ահաւանիկ զամ այր՝ և
ձեռն իւր՛ իզէ կշտի իւրոյ· հայիմ զ մարդ· և է
րեսք ամ իբրև՛ իգոյն գալընկան՝ և գեղնացեալ
շրջին· արդարև յղացեալ իսկէին յամբարշտուէս
կռապաշտուէթ բազնասէր բարոյիցն· և ձեռն
եդեալէր յընտե՛րս· ակն ունէին շահազաւակ
գտանել անձանց՝ ՚ի սնալաստակ գրծոց անտի·
ուստի և զերեզուն զգոյն ախտի գունոյն ծննդէն
անձանց՛ իհատուցմանէ անտի յանդիմանուէ·
գտեալ լինէր նց զգերութէ ծնանելով· և զքայ
քայուէն աւերածոյ ցրմանն· փխնկ պտղոյ որո
վայնի՝ իբրև զմանուկ՛ իգիրկ առեալ տանէին·
և յազգս օտարս պանտխտեալ· փխնկ սիրոյ ամուս
նուէ սենեկացն՝ թափառական գտեալ լինէին

վինակ ապատամբուէ վիճակատուն Թէ՝ զկարծա
նուելն յերկնէն իբրեւ՝ իմերձաւոր առնէն լուսնէին։
Ոչն օրինակ հաղգն առաջինք · վիհակ զի իշխե
ցին՝ իբուն յիւրեանց առնէն զԹիկունս գարձուցա
նէ՝ որ զինչ յոչընչէ յինչ արար։ Եւ խեցակոյտ
՝իսեցակարկառ · ՝իկպրաշտաշահս աշտարակն ա
պաւինեալքն՝ իսիմեանց բաժանեալք ծնանէ
ին ըստ երեսս ձերի · իբաքանչիւր տու անձինն մի
մի՝ինչնէ զմեհնուն չկէցուԹէ յանձինս իւրեանց՝
իբրև զպատուղ յորովայնի՝իգ իրիս · ընդհանուէ
մանկամօր առեալ գրկեալ երկին։ Եւ սկսան
հայել՝իպատուհասն յաջին եկեալ ըստ հեղեղին
եզգործել սկսան զաշտարակն · իբրև ակնուանել
նմին · հնուկին շինուածոցն ապրել յորժամ գայ
ցէ · ևս չէ հայեցան յերկինն կարծելով՝ի նոսա
նուէ ցն · հնարին հաճէ լն գործոցն ապրել · զի
նշանէ որ ինչ կամք ևլինելու ի Թէ յետս Թէ յա
զան ինչ՝ոչ ածէին զմտաւ · իսկզբանէ արարիչ
էրն ևմիաժողով եկեալ ասէն · ևս չես զգայինն
՝իսիմեանց յղուն՝ որով հնծանրացեալ էին · վասն
ևամենատես իբրև ետես զհանճարոյ կամացն
իբեռանց զնահուն զանհատուէ արդ՝իսր իսր
հուրդ արկեալ ածուէ · զյղուէ նց բերել՝ի
վէ զնուանդս։ Եւ ասէ ած Թէ՝ եկայք իջցուք

ևխառնակեացուք ասէ. իբրև առ հնազարուն
գործոյն յայտնի առնէր՝ իպշտուրեացուքն ասէ
լսելիս։ Իրաւի և առ մարդոյն արարչութիւն և նո
զուացն բաժանմամբ՝ օրինակեաց զայս։ քանզի և
զմարդկութիւն մեր մերոյ փրկուէ յանձն առնելոցէր
աճուրդ-զքիւ երրորդութեանն երեսաց ուսու
ցանել առաքելոցն. զի ըստ օրինակի աշակեր
տեացն զնամ, որ ըստ տիեզերս մարդկութեն
յայտնել։ երեք անձնականն միասնականն զո
րու։ միապաշտօն ստրուէ իսոնարհեալ ծունր
կրկնեացեն։ ասէ զդերու։ նոյ ծանոյց՝ զանուր
միութեանդ ձայնիցն շինութիւն։ ասէ արդ՝ զինչ
առացին ազգն առաքինք՝ իշինել զաշտարակն և
կայք շինեացուք ասեն զաշտարակն. զինչ գը
տուխ նը՝ իմիր միջոցէ յերկուց կարացին հասուցա
նել։ իբարձրու։ խոստացեալ յանձանց պրծնաց
զոր պանծացան։ այլ աւերեցին. փլուզին։ քակե
ցին զմիաբանական միալեզու միաբանութէ իւր
եանց շինուն միասնուն։ ՚ի՚հասուցին զաշտա
րակն ըստ ասելոյն յերկ. զի յՀրէս՝ և առաստաւատ էր
շինուածն. այլ անտի իլքուցին՝ ի կործանուին
բաժանման ցրեցոյն. յշացան զանօրէնութի
ւնն զոր գործանուին։ զի
ևս զբազմաձայն լեզուացն բաժանուին. զի
մի լսելոցն այր ընկերի բարբառոյ. իմիմեանց

մեկնեալ ցրուեցան։ ¶ Եւ նայծուխ երեւեցաւ
յայնժամ խորհրդով։ Հայտնեցաւ այժմ յայս
ժամս յայտնապէս մեկնեցաւ արդէմբք ծանի
ցեն հետասցեն։ ¶ Որդ՝ սերմանեցի յանձինս
մրգիւք ինձ՝ շնորհեան յիմացիտուէ հոգւոյն ար
բոյ· զի յղասցին զձշմարտուէ աւետիս աճապին
գալստեանն Քրիստոսի· Ունք սերմանեսցեն ըս
տամ ոիէզբօ· զի յղասցին զխորհուրդն կենդա
նուէ· ակնկալուէ անմահուէ բերել զձնունդն
յղասցին զոյգան հզօրն· նախ առ արմիչն աճ·
ապա առ ընկերն աննենգ կերզիւբ՝ հնար
առ Քրիստոս պահել։ Որ ևինքն իակ եկել մեկ
նեաց Թէ· յայս երկուս պատուիրանս՝ ամ օրէնք
և մրգիւք կախեալ կան։ ¶ Ախ սիրել զաճ յամ
արտ՝ և յամ անձնէ՝ ամ զօրուԹիք հանդերձ· որ
սուտ առաքինու ¶ ակ երկրդն ըսել ճշմարի բանին
աւետեցէ առանց երկմտուէ· և հետասլ այսմիկ
¶ ակ յղացան զբազուԹիւն սլանալոյ՝ որով ճնա
նին ի Ծառիչս ի Ծառս հոգւոյն· զի խառնեսցի՛ ի
գուռնդն քրիստ· յղանալ և զյոյսն հետոց· և ճնա
նել զարքայուէն ըմբռնել։ Ց և ըստ մարմնոյ գոչէ
մրգիւքն առ հայր՝ ի բուսոյ այծենց բերան ոյ ի բրև
ըստ ամենն առնել զորդիգրուի շնորհին՝ զոր կատե
լից էր առ մեզ· ասէ՝ ի բրև զերկուանս յղոյ, զի հա

բձնե սեալ ինեն՝ ի ճա

ժ[illegible] ծննդեան· եւառ ցաւս իւր չէիցէ։ ¶Եւ
զինչիւղէ երիտունքն հասեալ՝ որ ղցաւան չէիցէ[illegible]
ստիպիցեն· այլ ապաշխարեցին յաշխարհս· Ց
եասեն Թէ այսպէս եղիւք սիրելւոյ քրիստոսիմ
սիրելւոյ արդեօք իսուսեսի մըշկին· Թէ ուչ ես
որդւոյն ես՝ ասիցէ որ գալոցնէր· որոյ ամայր
անհատուցի ամ ամբծոց որ էին եհատարեաց
ինքեամբ զնամ· Ց եասէն ես առնես բորբոքէ
Թէ· տէր, յայն եւ բիւրաղ քո յշացայք· երկնեցայք
եծնեալ զհոգի փրիւուԹէ քոյ· ¶ըստ՝ վինակ աշ
տարակին· ինքնին տուն կանգնեց զհատչափայն
ըստ յետ աստց մըշկրէուԹէ որ ասէ Թէ· ահաւա
դիկ գնեմ նշան՝ իվեր հՁենաց· այսինքն զհատչն փր
կանան· յորոյ վեր ինքնին տուն· ուստի եզկեանս
գործէ տիւ։ ¶այց եկայք շինեսցուք ասէն զհշ
տարակն· զի իցէ գլուխն՝ ի վեր՝ մինչեւ յերա· ե
այս ըստոյն ըստնոյ կարծիան անյեաղ· եայն ուչ տես
։ակ իսուչ աշտարկին՝ յորոյ վեր ածարդին· եահչն յայի
եւմրանն՝ իվերնե· իակ ածուն՝ իվերուք զիւս· եչքզան
կէս եզանատհման բնուԹէ տարրեզէն արատա
ծոց բոլանդուկեալ եբեեռեալ՝ հհատչափայտին·
զի ատ եատարածէլ՝ իատարերս· եյանատարերս· այն
պիսին եոր՝ իսիրատս ատչքոցն եշամսեց բնակէլ
հնձիւք հատք իւրով եհոգեւոյ։ ¶ե լե զուս՝ փո

խանակ լե զուսացն խաւխանե լոցն շարժե՛ց զնչյա
ռաջինն աշտարակէն գրուսին եղև. իսկ՝ իիսաչէն
ժողով. անտի մերժուսին՝ ի տանջանս. և աստի
մերձուսին յարքայու՛ն։ Յետոյ առ քեզ՝ զսէրն
առմարմնակից իւրոյ. ևծնան զնամարդս խառ
նե լ յաճուն անդր. մատնե ցին զանձինս իւրեանց.
ընկե րացս բողոքե լով՝ զի աճապարին. մեկ իբրև ըզ
թշնամի չարամահ եղե՛ք իմէ երախտե ացն. չար
փինդ լե քարու յ լեռնէն հրաւիրակքն. որ ե՛
կին կոչե լ զամեն՛ ի հարսանիս աճապային սիրոյն։
Ա՛հ ընկալե՛ալ տանջանօք հնդրգ. փինդ լե գրու
առե՛ն և պատիւ գտանե լոյ՛ ինձնե. ՚ի և գրուք
առ ձերս արարիք. զի տգիտուք արարիք. ՚ք զի
ոչ ե՛ք հասե ալ իիրաւի լաւուն վը։ Ըզդ՛ա՛
ռաջինն աշտարակէն՝ գրուսին լե զուսացն եղե.
արդ՝ ինքնին ասն ժողովէ զգրուե ալն ազգա
ցն. և բև եռե՛ց լե մարմնոյն իւրոյ զոր առ՛ իմէ՛ն
ե՛ իւայտին՝ զորմէ կախե ցաւ. զի անքակուե լ ե՛
լսացե՛ իմի՛ հնուս՝ միաւնական պաշտամանն։
Իսկ նք առին հրամն սիրե լ զնոսն՝ և զնա ամ նք կա
տարե՛լ զանձինս առհմակցաց իւրեանց. այսինքն
ամմարդ իկն ապրե ցու ցե՛ն՝ իյետնական մահ
ուանէն. զի ասն ինքնին մեռաւ լե ամենեն. զի
զամեն ձգե ցե՛ք յանմահու՛ն անդր։ Իսկ նք ո

րին կէցն քարոզք առաքեցան·զի տացեն զկր
հուԹի և զբարեխոս ունուԹե առնուլ՝ իմիա
ւնցեն՝ որ առնոսցին եղև· մեկ յշաւցան առա
քեալքն՝ ի հոգւոյն սրբոյ·ևճնան լեզուս խօսա
անմահուե ունցեն·զի ինքն եկն հոգի ունուԹե՝
փորձել զննել և զաւետն իբրև զարծաԹ՝ իւոլս՝ լե
զուաւ առքլոցն·ՁԵասէն·Ը ունցեն իբրև Ը Ձրի
բերան առեալ·իբրև զիոդնոսին զօրուք գոչէր
մրգրէն ԹԷ· փորձեցեր զմեզ ունց և գննեցեր՝
Ձ և գննի արծաԹ·արդարև իսկ փորձեցան ար
դարքն իբրև՝ իւոլս՝ ի հոգին սբ· զի նախ զնա
փորձեաց՝ ինչէ՞ հոգւոյն զօրուէ· փչեաց՝ ինա
եասէ·առէք հոգի սբ·զի զնա նախ ընտրեցէ
իբրև զարծաԹ՝ զի աղտն այրեսցի·զի տուն տն
ինքն ունց ախատն մարմիններ·որ եսիեզերացէին
բոլք սրբելոյ անկան առքլք առաքինիք՝ իւոլ
անդր·Թուուլերկոտասանք·այրեցաւ՝ հալէցաւ՝
կորեաւ՝ ի՞ ինոցանէ յուդայ՝ որդին կորստեն·
իբրև զանակ՝ իմէջ հրոյ ծախեալ սպառեցաւ·
սրբեցան մեռսանքն՝ և ընտրեցան իբրև զար
ծաԹ՝ իւոլս·և էջն անօԹ ընտիրք ձարտարուե՝
պիտոյից աստուծն·փորձեցան պէս պէս նեղուք
և տանջանօք՝ զոր կրեցին՝ իմարդկանէ՝ յայնցանէ
ոտոյ զօգուտն խօսեալք, հաստատեէ սիրուն

տային մարմնական ցաւոյն. ընդունէին տանկանա-
զի զնոսն առաքելին Քրիստոս կոչեաց զնա՝ սէր օգտի
ընկերացն բերելով. համբերելն նեղութեանցն. զի
զանցաւորս արհամարհեացեն. զի յորժամ աղքատին
եւ միւսանգամ յայտնեացի. նոքա ընդունին զգրեա-
ցեալն յԱստուածական մշտնջենաբաշխն. ի ասէ յիրաւի
՛իզմա նոյն՝ վա սոյն երգողն մրմրէուէ թէ.
միձէցեր զմեզնած, եքննեցեր ի՛ եւ քննի արծաթ.
եթէ՝ իկուցեր զմեզ յորոգայթ՝ եդեր նեղու-
՛իթիկունս մեր. եանցուցեր զմարդիկ՛իմ դէ
խոց մերոց. զի քննեց զնա Քրով Հոգոյն՝ Հիձեուս
մրմրիան. զի հանդիսի փորձու՛քն՝ երեւոցինն նե
ղութքն վա արդարուէցն. ի զու՛ք յայտցանէ՛ի
ձերոցս՛ինձերում՝ ես ասէ Քրիստոս՝ վկայք
գտան՝ գիտէք զփորձ. զի սիրեցին զաշխան խոս
տացէալ Աստուածամ գալստեան ածորգոյն.
առին զՀուր Հոգւոյն կենդանւոյ յանձինս իւր
էնց. եընկալան զվաստակս բզմման անմահուէ.
մայրիկ կարացին դիմել անցանել արհամրհելոյ
Քրով առանձանօքն. եզպատճէ սառնամանօք մե
զացն. արդարեւ արհամրհէ զմեզ մեզօքն. ընդունի
եղեն նեղուխան բզմէցն եկելոց. գոհանայինն ես
զտուօղէն շնորհաց Թէ. անցայք մի՛ք ընդ Հուր ե
ընդ ջուր, եհաներ զմեզ ի՛հանգիստ։ (Ինձ ան

ցին լեհաւրն եւ լեռ լաւրն մեղաց. եւարհեհ ցին ըզ
հաւրն՝ եզջաւրն՝ եզնաւրն տանջից փորձաւէ. և
ընկալան զլուսաւորիչ հաւրն կենդանեւէ. եզջա
րն ներողաւէ. եզնաւրն՝ այսինքն՝ զբանն ասէ, որ
սուրբ է զամս աւուր երկայնոյ ապաշխարհակ. և
կարօղէ հասանել՝ հասանել՝ թափանցանել մինչ և
յորոշեալն ոգւոյ՝ մարմնոյ՝ եղելոյ։ Ա ՈՐՈՅ և
մնացեալն յիւրում բերել զմինեւնոցս յիւրաքանչիւր ընծայ
եցուցանէր զայս թէ. սուրբ երկայրիք են՝ ի
ձեռս նոյ. որով եւկորիցեն հասանիցեն միան
գամայն զանօրէնութիւնս յամբարշաւէցն յերէ.
եզկնձեամբն՝ և զհատեամբն զինչ առնիցեն. ասէ՝
հողիք առցեն. եամպք բաժանեսցեն. եմեծա
րիկ ինքեւ զիւրս հաւատացէ զնոսայ։ ակ հաւ
տեալքն՝ հաւրն անշէջ մատնին. զի արդարք
խակ մշակաց ձիւնոտից գործ այնէ՝ զպիտանի ար
դիւնսն՝ և զանհեհանս իշատեմարանս ժողովել.
եզփուշն՝ եզզինիկն ձարակ հոյց տալ։ ՈՒՐԴ՝
ՈՐ նախ զանձինս փորձեցին՝ եապահեղն բոլք
բոլոր ետ. ընկալան զհաւրն կենդանութիւն. միա
նգամ մնին՝ իբրև զարծաթ զտեալ և
պարզեալ. եձուլեալ խոհեր արարչին. գոյան հնո
ղէն հալոցաց փողքհաճոյք. խոպաս ետն հրա
մանացն։ ոչ ելին լցին զտիւ զերս. փողք առ՝ի

փոխս գոչէցին. ասեն ընկեր ընկեր թէ. աւետ
ուարանեցէք օր ըստ օրէ զնորոգուն ի նմ: Ասեցէք
ի հեթանոսս զիւաւս նորա. յամ ծոզովուրդս
զսքանչելիս նր. զի մեծ է տէր եւ օրհնեալ յոյժ.
սահարկու է նա՝ իւրք ամ կուռց. եթէ ամ կուռք
հեթնաց ոչ ինչէն. այլ տէր զերս արար: Ոսկ փինդ
պատուերացն կուելոց. առ՚ջէքն իբրեւ զի փոշք
կուածոյք անուանեցան. զի զամ չ ըստ հանուր
լցին. Ց եաս՝ ըստ ամ՚ն ելբարբառն ոչ. մինչ՚ի
ծագս տիե զերացեն խոսք նոյ. արդ՝ ինքեանք
հնոցք տիե զերաց. եհուր կենդանութե հո
գոյն՚ իւեզուս նոյ. այժմ եզամ չս փորձեսցին
եզի գոչեսցեն ևս՚ իտնէն զձեզ բնութե՛ն աճ
ուէ յայտնու՚է. տեսէք տեսէք զի ես եմ. ևոչ
գոյ այլ աճ՝ բացյինէն. ես սպանանեմ եես կեց
ցուցանեմ. հարկանեմ եես բժշկեմ. ևոչ ոք
հանիցէ զձեզ՚ իձեռաց իմոց. եթէ սրեցից իբ
րեւ զփայլակն զսուսերիմ. եիւնդիր վրիժուց
արձակեցից զալիմ. հատուցից զհատուցումն
թշնամեաց իմոց: Հզարեան լեզուք առաքելոցն
զանճափուռն հետոցն իւրոց. եծնան զլեզուս
զորս ոչ գիտէին: Ոչ գիտէին իբրեւ զփոշս՝ միա
հեծան տրուէ իշխանուէ. եծնան զանթիւ բազ
մուէ մարդկան՝ իկարգս հրշտակացն՝ իսպասաւո

բոլոր ի նա որդւոյն։ զի միանգ հրաշակայն անուն
լոց որ ի կործանեցան յաճախիր իսուսէ ըն
պատուական անուն։ որդիք մերդկան հրեշտա
կասցին։ կանգնեցին։ և կալցին զսբ զին։ զի
ինն կայր կարգեալ փրկութեանն՝ որբոյն
անխախտ ճիշդ լուծն անպակաս լինին։ զի՛ի
նորդ փրկութէն գովեստ աչեցեալ զօրացին։
ուստի՛ իմորդ համեմատուէ անուն՝ փառք՛ իբար
ձուն՝ այ։ ելոյր խաղաղուն՝ իմորդիկ հաճուն։
ղէն փոդք առաքելքն ճամամուտք տիեզ
բաց։ զի դիցէն՝ իսիրաս ամ՝ ձրի՝ աննկալուն կա
մակալուէ։ ապատէլ ընդագմուստ փողն։ զի
նոյնն ձայնիւ էիէ՝ հասեալ՛ի ճշմի անդ, ծա
նուցեալ զնոյն ձայն փողոյն՝ իմահաճանգիստ
քնոյն յարուցեալք։ զգաստունաբեր բուստոյն
իւրքնչիւր հասեցոյն երեւացին։ զի այնու հե
տե յայն հասէ գարունն, զիւրքնչիւր սերմա
նեաց յարմատոյ անտի՝ զտեսիլ կէ բոլորնացն
բերիցէն։ երթ ոմն զարմանն քաղցրահամ, և
զգեղեցկատեսիլ։ ճ առնն իսկ յանձնծայ մար
գարէուէ Թէ։ արդարքն ճ զարմանեւնիս ծաղ
կեսցին, իբրև զմայրան լիբանանու բնակք եղի
ցին։ և Թէ առնկեալք եղիցին իտան տն։ Ամիգա
լիքս ոյ մերոյ ծաղկեսցին։ և գնձ ինքն տուն

կենդանարար աւետարանին՝ ամէն տայ զգիտու
թիւն յայտնապէս թէ՝ իմ զենուդ անտի ուսա
րութ զառականութիւն յորժամ նոր ոստքն կախղացին՝
հատեւեցին, գիտասջիք թէ մերձ գարուն.
զի կարի նմանիւնք, հօրինակքն ամ ծառատունկք.
զիւրքանչիւր կերպինաց տեսիլ բերիցեն. և
ոչ երբէք փոխեն զգոյնս գոյնս ծաղկանցն. հա
մոյն. և հոտոյն. զի արմատն զիւր տեսիլ իւրոյ
տերեւոյն. և զարար կերպեւոյն. և զտարր մրգոյն
՝ինանէ որոշ. և այլքն ՝ինամանէ ուրոյնք. զի կար
մրահանձորն զիւր զօրինակն. և կարմրատանձն
զիւրն. և կիսմիսագեղջն զիւրն. և են նոյնք ՝ին
րին քնուէ՝ որ այլագոյնք են. զի և զՀոան անգամ
իւրքնչիւր ազ ՝ինոյնէ՝ առանձինն արձակիցեն։
Ոյնպէս և կիտրոնն. և ապրաջանն. ամոնն. և գաբ
նիքն. և սերկևիլն. և ձիթենին գեղեցիկ. և մուր
ատն. և ընկոյզն. և նուռն. քնարուկն. և հաճարուս
կն. և թուզն. և նուռն. և հուն. և ամէն ծառք
մրգաբերք. և ծաղկաբերք. և տերեւաբերք. և
հասկաբերք. բարձունք և ամէնքն. Ոչ մայրն.
և նուռն. և չռնկն. և թեղջն. և սարդն. և սարիսն.
սօսն. և յակրին. և գին. և կաճամանին. և տօսամին։
Ոյնպէս և գուռնակ գուռնակ. և ՚ի քրին երքին ծաղ
կանցն Ոչ մանրագոյն. և վարդն. և շուշանն. և սա

պատճառն. եւ ոչ միտիսին ինձանէ լինի ընդ ինդ նը
մա բձձդ
պարանոն. եւ ոչ միտիսին ինձանէ լինի ընդ ինդ նը
յիւր իսկ բնութիւն գայ առնելն յիւր իսկ իկէ ր
բերեն զնա ընդ ինդ օրինակ բուստն առ բնութ
ղան հարք. առաստաբուղիք. ամարատունք. իմէր
ամպաշտղք. որոտ ել որոտք. անձրեւաբախիք. ցօ
ւաւիղքն։ ասկայն՝ իւիմիկի գարնանոյն հնձք
ձե լոյն՝ առուարատպատ յօրատոյ լուվքն՝ հնդիկ շա
անուտաք բարձրաբե րն վայրինն. վայրեացն. ա
կամ բաշմակոյտք ինն ինն գարատանացն. ե
տուիք հարեալք. ձգին արմատք ծառկանցն. ե
սառնապատք. ձիւնաթաղք. ե զեմնահուտքն՝ հա
րե ընկէց լինին. եւ պարարտեալք ձմեռնատունք
յաշունն ուանին բոյսք ամենայն՝ հորացեալ աե
մինչ հիմահանեալոյ ժամն թէ ըստ ըստ
դն արարչուէ՝ իսատ շնագործ ժամեան անսի
պք՝ ինձնէ՝ յաշունն, կամ՝ ինգարունն. փոխ առ
յընկերէ իւրմէ անտի. եւ կամ զիարն ետ՝ զի՛ րպա
բանս լուսոյ ծննդեան նմուտ իւրոյ. այլ հակղբան

ՀՈ

հոտ՛ովքն · աչե՛ցուն՛ք · բաղկարձակ՝ տերևալի՛ց ·
ջրասուն վայե՛լչուն՛քն · զոր ևս աղաղմոսարանն մի
գարէական նուագե՛ց թէ · եղիցի նա ձգ՛ատուն
որ տնկեալ՛ իգնացս ջուրց · ևթէ՝ որ զպտուղ
իւր տացէ՛ իժամու՝ ևտերև նր մի թափեսցի ·
ևզամ զոր ինչ արասցէ՝ յաջողեսցի նմ։ | ։ ևդ՛ զ
թէ՝ ծաղկեսցին՛ իքո՛ղքի ան՝ իբրև ձ՛ծաղիկ ձրի ·
ևթէ՝ եղիցին օ՛ղ՛ յ՛ետանս։ | ։ ևարդարև՛՝ իսկ
գարուն՛ն բուսաբե՛րն, զօրինակ մարդկան՛ն յա
րուն՛ մեռե՛լոցն ուսուցանէ · զի ծաղիկ՛ք՝ ևծա
ռատուն՛ք՛ զարգարին · նա ևփուշ՛ք՛ իսկ բու
սանին · ձ դժնի՛ն՝ ևտատա՛սկն · ևեղէ՛ջն · ևպա
տաղի՛ճն · խայթահա՛րն · ժանդախո՛ւշն · որո՛մն ·
կայծո՛ւն · գաղձն՝ վնասակա՛ր · ևոր ինչ նմանէ սո
ցա · ևնք՛ ամ՛ք՛ն իւրք՛ն՛չիւր նմանե՛ բնութե՛ բուսա
նին։ | ։սկ օգտակա՛րք՛ն ծաղիկ՛ք՛ն · կամ շահաւ
իղք ծառո՛յն գարատտանացն՝ յիւրմէ բնութե՛
անդր հասանին գարնանոյն։ | ։սկ միտք մ՛րդկան
որբն տուն՛կք բուրաստանաց · կ՛ի՛ ծաղի՛ք՛կ ծաղ
կոցաց ձ՛ծուե՛ք · ուն՛ին յ՛ինքեանս ը կ՛ից իւրմէ
բերե՛ն զնմանե՛ա՝ ևզօրինակ տերևոյն ծաղկանցն
հոտո՛յն · ևմրգո՛յն · զի թէպէտ գաւառաբե՛ր՛ք
լինի՛ն · ևթէպէտ քաղքեցաբե՛ր՛ք · թէպէտ մրգա
բե՛ր՛ք լինի՛ն · թէպէտ փշաբե՛ր՛ք · թէպէտ արդա

բաբեղը լինին. թէ պէտ մեղաբեկը. թէ պէտ
ծաղիկք լինին. զի իսկ առ զս պիտանի թզին
եւ ընթիցեն. եւ պատիք զարդու ուրախու թէ պի
տոյից պատրաստ իցեն. եւ ասէլոյն իսկ գու շա
կու թէ հոգւոյն սրբոյ. ՚ի բերանոյ հաստեցեալ
եւ տայեայ մրգիկի թէ. յայնժամ երիցիս գու
պատակ վայելուցու թէ՚ ի ձեռին տէն. եւ թագ արքայ
ու՚ ի ձեռին տայ. եւ քեզ անուն կոչեսցին կամք
իմոյ ՚ի քումն քրիստոնեայ: Եւ զի լինելոցն
շինու թէ. յաճախանն. եւ յանասուն ամ. յանհնչ
եւ յանկարօտ. եւ յանփոփոխ քեզ ին. զի այժմ ամ
բոյթ՝ յիւրմէ քնու է կան կապեալք. բայց միայն
մարգասուն ակք կարօղեն զիւրաքանչիւր կին
գունակ գունակ հերձելոց շրջ շրջել. այժմ
ե կամին՝ զայն բոյս թաղեն յանձինս իւրեց. եւ նո
ւիմբ թաղին՝ ի գերեզմանս՝ այսինքն ըմա հաշուն
հոտոց. այլ մեղկանն որ ժողովին՝ ի շուքմարանս
Եւ ակ ուշ խոտոցն կամ փայտից. այլ մարդկանն
զայն կերպարանս ել քեզ բերէ՝ զոր ընդ քեզ
թաղեցեր՝ ի թաղին քումմ գերեզմանի անդ.
զի թէ ծաղկաձև՝ կամ անուշահոտ՝ անուշա
համ արգասուք ննջեցիս՝ ի գերեզմանի անդ. Եւ
քեզ ի սակ կանխելոք Եւ քումբեւսանին՝ ի յարու
Եւ քեզ քեւսանին զո արդարութիւն. ապա եմ զ

մեղքն թաղեցար գու՛ իքո անուանդ՝ ի քո գերեզ
մանի անդ։ Ընթերցուածք՝ իքո գարմանն՝ զուշ
քն՝ իքում յարուցիչ շուրջ զքեզ բուսանիցին։
Ի՛նչ լուր մեծին յովհաննու։ Ց բազումք առ հր
րեական ազգն աբրահամեան։ արտերկք ձեզ ա
ս պատուղ արժանի ապաշխարուե։ եւմի եւ թե
ձեռն յանձինս հարիանիցէք եւասիցէք թէ։ ու
նիմք մեք հայր զաբրահամ։ զայս ասեմ ձեզ թէ
կարօղ ե ած՝ իքարանցս յայսցանէ յարուցանել
որդիս աբրահամու։ Ընդ ոչ եթէ զաբրահամ ինչ
զիրկունց՝ ինչպէսուստ է անուն։ այլ զի արժանիքն
իցեն նոր որդիք, եւ ոչ անարժանքն։ արդ՝ զօգ ա
կարան գարմանել։ Ի|ակ վն անշահեկան խոտոյն
փշոյ՝ զինչ կամիցի առնել արդեօք։ ցամաքեցու
ցանէ նախ եզ օսացուսչէ յորում ոչ գոյէ զոյ
պատուղն։ Ի՛նչ նայեցար յառակն թզենւոյն և
տես։ երկն ասեն ասէ՝ լիզենին՝ զի գոյէ՝ ինմա
պատուղ, եւ ոչ եգիտ։ Ընդ զի չէր իսկ ժամ պատղոյն
բերելոյ։ անէծ զնա եւասէ՝ թէ յայսմ հետէ ոք
՝ի քէն պատուղ մի կերիցէ։ Ընդ զի ամ բուսաբեր
ժամս ուներն բերել զպատուղն։ իսկ սա զի անի
ծաւ արդեօք՝ զի չէր ժամ պատղոյն։ զի թէ պիտոյ
էր։ ոչ կարէր ս բղեծք որ բանիւն միանգամայն
բզմոց հրամայեցեալ՝ բերել ծառս։ եղբայրք՝

մայրեն ի. կամ ՚ի իւրացանչիւր պատճէն. եւ
բուսոցն ՚ի՛ր իւրացանչիւր սերմանք ըստ տոհմի
իւրում ՚ի՛ւր ՚ի պատրաստել. եւ ծառոյն ցիւղ
բանիւր պիտոյիցն այն ՚ի հասեալ ժամին. անդ ուր
զերազատ ինչ գտանի ծառոյն հասուցանէր.
այլ կանխեաց ինքն ասէ. ՚ի՛ր ցիւղենոյ անտի ու
սարսուք զառաջնոյն ‖ ասի ի ցիւղինն բարձեալ ուներ
զօրինական պտուղ. ցի զանպտուղսն արդիւնէ
ցամաքեցուսցէ ցիւնուշան ‖ ՚ի՛նչ լսեր մեծի մրգի
էին ևյիւղընթաց կարապետին յովհաննու. ՚ի
ասէն տապար առարմին ծառոյ կայ. ամ ծառ
որ ոչ առնիցէ պտուղս բարի՝ հատանիցէն ա
սէ. ևՙինիւթ հրոյ պատրաստիցէն ‖ ՚ե մրգիքն
եապի ասէ թէ՝ ՚ե ցիցին մեղաւորքն իբրև փուշք
տղեցեալք ևընկիեցեալք ‖ ասի զգալարուելն խոնա
մարկեալ կենդանի ևրոմէն յարքայուէ՚յն գա
րուընն նորոգեալ պարարիցէ. որ ասացեն զայր
տուղ՚ն միոյ հարիւր. ևն միոյ երկերիւր. ևն մի
ոյ երեք հարիւր. այսինքն ըստ վաստակոյն զկա
տուցմանն պարգևացն՝ իւրացանչիւր հնտոյն
լուսաւորուէ ‖ ըզ՚՚ի գ արուեստ բուսաբե րա.
ձ ածականք՝ ևորք զնորոգումն գե ղեցկու՚է
գարնանոյն՝ յոր հնուէ ձմերանոյն բերիցէն. և
թռչնոց հաւուց ծանուցեալք զիւրսնոյն ժամգա

բ՛ձ՚ձ՚թ ՚ի

լսեաւն։ Ո յայս հայեցեալ մրջիւնն երեւելով ա
սէր՝ զիւրինցայոցն ժիլին զէպա՛ ինձեւ օրինա
կաց յանդիմանութիւն բերէ։ եզջնդրձելոցն ակն
արկէ յասելն թէ արդեւ ծիծառն։ հատատական։
հխորդն։ հա՞ւք վայրենիք ծանեան զժիլ գալս
տեան իւրնց։ զի ժիլիւ գարնանոյն, հիւրնց գա
լստեամբն ցուցանեն զժիլ վարուց կենաց ու
րախութ մարդկան։ ՛ինձայն առնելն ձկէ։ ՛ինձու
զէն։ և ՛իշխնել լուսնոյն։ ծիծառն մրջասիրէ։
յորժ՚ամառնալ մրջիւնն՝ նովաւ ձանաչեն զկա
նաչազգեստ հասակն գարնանոյն ամմանն։ Ոսկ
տատրակն ամուսնասէր երեւեալ զկնի ըմձայն
զքաղցրաձայն։ զսնեցեալ մրջիւնն ընդ՚իւրոյ ար
կեալ։ զկնի զթեթեւագործ։ զկիրճատակերտ։ զգուշնա
քեայ վայտատակերտիկն։ երկ թեւեն ձըւոցն իւր
եանց՝ ապաւէն ծննդոցն պատրաստէ։ ՛Ոաև
գմա գմա խորհրդոցն հաւուց եկեալք ըն գար
նանոյն ժամն՝ երամայեալք հարօրանան։ եւ ա
թուուցեալք բարձրացեալք՝ իբարձրու թիւ բար
ձանց։ օդայատակ թեւոցն գարշապարուց կոխան
առնեն՝ զանհատատան ձանալն իւրնց գնացք
հատատեն։ միտք եղեալք՝ զկուչաձայնն զաղա
ղակ բարձեալ՝ զգործս միակացն արթնուցեալ։ ա
տակոց օգտուք մարդկան՝ զարթուցանեն՝ իբր

նոյ. զկամուխս ելանոյ փուքացուցանէն. իսկ
թռչունքս փողքեն՝ երկրագործութիւ, հոգա
գործութիւն յանքինուխս յորդորելոյ. ՃՄեղուն-և
մրջիւնն. վատացն վրէժպատք լինիցին. և կամ նա
խատրտ կայցէ։ ակ սոյն օրինակ ընծել և թռ-
չունքս՝ մեծ ածան, մեծագոչ փողոյն՝ ոնագլուխ
աղգութիւն առնել լոյս ամբոն՝ խոռոչ լոյն յարուէ.
ՃասէՆ յանձապատումիմաստ անդ՝ ինուագ
տողմոնեան երգոյն թէ զարթիցեն պահպա
նեալքն՝ ինձայն հաւոյն. և ոչ ինչ պահպանէլքն
եթէ ոչ ոգիքն ժողովել և պահել հրամանն,
որք զիւրինս մրմինս խոնջեցուցեալ զգեն ոչ
գործոյն ըմբռնեալք զիւրքնչիւր պատճառս.
զիւրքնչիւր վաստակոյն սերմանեցին զպտուղն
ՃԻմեր անդր պատմեցաք. և կամ արդ ևս պատմե
ցուք։ ակ առքեն փոշքեն պատուհասուէ.
զի պատրաստեցեն ամբոն զնամ լսել լինն՝ ածա
յին փողոյն գալստեան պատրաստական սպասել.
զի անհասին ամբն խառնեցուին յայն գոնդն
թռչնոցն։ ասէ և ձայն ազգոյ փողոյն յարուէ
հարկանիցի. զի և նոքա արժանասցին իւրոյն թա
ռատալ. բարձրանալ ի բարձունս և զնորն բար
ձանց առանց ամօթոյ տեսանել. այն ասէ որ ի հին
ռաստանէն չհանիցէ. և զգենացէ զնոր ինքզքեան

կեցուցանէ զնա· որք վն արդարութե՛ զհաստատեբ
րուեցան փորձուիս՝ վն սիրոյն ոյ տարան յանձինս
իւրնց· ¶ Ընդ՝ ոբ կորեցին զկամս ոն իւրնց· զի
սիրեցին զմիմեանս· զի հնա սիրե՛ց զնա այնչափ·
զի ե՛կ զա՛նձն իւր ՛ի վր բարեկամց իւրոց· իսկ նո՛ք
առին հրաման սիրե՛լ զմիմեանս· զի այնու ընկալցին
յանձինս իւրնց զշնորհսն խոստացեալ· վ՛որ կըզ
սէր սրտից ծածկելոց՝ հկերպինք ցուցանէին
՛ի ժողովեն միով հաճանութե՛ ՛ի վերնատուն
անդր, ուր հեկեղեցին ոբ եգիտ զնա· հօթե
անս կալեալ բնակե՛ց ՛ինն· զի զանծուկն նց որ
առ ոն ունէին· լցեալ միանգամայն՝ իսկ կա
տարեցե՛ զխոստացե՛ն՝ զի ասէ· երթամ հզմխի
թարիչն առաքեմ առ ձեզ· որ եկե՛ղմխիթարես
ցե՛ զսիրտս ձեր· զի նա ասէ՝ զնս վճռե՛ցե՛· ¶
զի յինէն առնու՝ հպատմեսցե՛ ձեզ· ¶ր հզեր
րորդե՛ն սէրն միաբանութե՛ ան՛դ լցցե՛ ՝որ ՛ի ոնէն
առին հրման թէ՝ ելե՛ք ընդ ամ ՛ես, հաշակերտե
ցե՛ք զնմ լեզուս· հմկրտեցե՛ք զնս յանուն հօր
հորդւոյ հհոգւոյն սրբոյ· ուսուցե՛ք պահել
զոր խոսեցայ ընդ ձեզ· հե՛ս ընդ ձե՛զ եմ զնմ ամենուրս
կենաց ձերոց՝ մինչե՛ ՛իվախճան ՝ի· զհնդերձեա՛լ
երդնե՛ս· զմիաբանսն ոնրս ՛ինն երեք անձնական
զօրութե՛· ես ոնց զգիտուի, զի ըմ օրինակի աշա

կերտեցոյն զամէն. եւ ամէրտեցոյն յանուն հօր
եւորդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ. եւ զամէ ազգաց լե զո
ւաց քաժնելոց ընկալան զգիտուխ. զի ամ ետց
որ լե ամ տիւ զերս միտիկ իցեն. քաւական լինի
ուսուցանել զհրամա ածուե. եւ զսէր աղբիւրն առ
իւր արձա. եւ զխառնարհուամն վա մերոյ բարձրե.
եւ զայսն յանմահուե յե տ մեռե լոց յարուե. եւ
թէ սոյն ինքն միանձնե զօրուե ածորդւոյն՝
վա մերոյ փրկուե էին զգեցա զմարդկութի. եւ ամա
նաւանդ թէ առաւել վա նորոգմա ամ սրբծոց.
զի տացե ամէն զայս գիտուլի, որ նոց մեծա
մեծք շնորհեցան։ Ա ըդ կատարեցաւ յիսնասաց
ընծայուխք մրգրէին նորօք թէ՝ յաւուր յայն
միկ ասացեն հաղարապետքն յուդայ՝ իսրա
իւրնց. եկայք գացուք զբնակիչսն երուսղ՝ի ար
ամենակալ ածնոյ. զի նախ անդէն իւրնց ազգին
եւտուն զգիտուխ. եւանդուստ յետ բաշխեցաւ
լե ամ տիւ զերս ածպաշտուխ. ուք զի տրն յետմի՝
յազգէն յուդայի ծագեաց. վասկ ևս քզ հաղարա
պետք տանն յուդայի կոչին՝ զոր եմեկնեց պո
ղոս առաքեալ. ած թափեաց ասէ՝ թէ մեք հաղա
րապետ ենք խորհրդոյն այ. ապա յիրաւի ասէ
նոյն հոգի՝ թէ բերանոյ մրգրէին յետգոյն թէ
յաւուրս յայնմիկ ասէ տր՝ եդից զհաղարապետ

տանն յուգայի՝ իբրև զքահս վաւելս իմէջ փայ
տից։ եւ իբրև զղամբարս հրոյ յերեգան։ եւ ձեր
ցեն յայլ եւ յայտնեսակ ձեր զամ ժողովուրդս շուր
ջանակի։ եւ խոնարհագոյն եւս ասէ թէ՝ հե՛ղկից՛ ի
վեր տանդ գաւթի նո՛ւիրեմ՝ զհոգի՛ շնորհաց
եգիցուս։ եզարձցին յիս, զոր էկին կատարեաց
ինքն նա հոգին՝ որ առքցու՛ ինօրէ եւորդւոյ։ զի
ՁՈրդին առքցու եկին հարք եհոգւոյնպա
եհոգին առքցու հարքն եւորդոյնն։ զի երեսեսցի
միամանական միաբանն զօրուին։ ||։ ակայն էկին յեմ
քեղքն գաւեշզնա՛ իմիասին՝ եվից զսիրտս նոյ միով
զօրութ։ զի կիտրեսցին եաստատցին եաստացէլքն
յերկնաւոր նորին հոգւոյն՝ իբեբանոյ մերգա
րէուս յոմէնէայ։ ||։ եզիցի յեա այստուիկ յան
ուրս յետինս ասէ նոն։ սիուեցից ես հոգւոյ
իմմէ՝ իվեր նամ մարմնոյ։ եմրիկէսացին որդ կէք ձեր
եգաստերք ձեր։ եերիտասարդք ձեր տեսիլս տես
ցեն։ եծերք ձեր երազով յայտնեսցին։ ո՛իվեր
ծառից իմոց՝ ե՛իվեր աղախնեաց իմոց սիուեցից
հոգւոյ իմմէ եմրիկէսացին։ ետաց ես նշան յա
՛իվեր՝ եյերկ՛ իմոնարհ։ արիւն եհուր եմրուիկ ծը
խոյ։ արեգակն գարձցի՛ իխաւար՝ ելուսինն յարիւն՝
մինչեւ եկէ լիցէ օր տէն մեծ եերեւելի։ եեղիցի նա
որ կարիցէ զանուն տէն՝ կեցցէ։ ||։ զինչ հոգեւոր
բնդդ ասէ յառուրս յե

յետինս. քանզի յորժամ արար ամբ զաւրծս. յոլ
ամբուրն սկսեալ իմեց երկրորդին կատարել զամ ինչ.
հանգեաւ յամ գործոց իւրոց. ըստ ասելոյն
անձան. անաշխատ եանդանդաղ զօրութ. ||ոսկ
զօրն ի երկիր կոչեաց հանգիստ. ||երբ եառ
ամբուն, սայթաքեալ կործանեալ անկել զմիրգն
իսպառ իրանապահութ անտուն. զի ոչ եկայ ինձ
իմանել անգր, ճնայն կամեր. այլ ըստ պատճառ
պատրուհասի անկեալ յարդելոյ, ի գիտասանին
գրաբեցաւ, ինեերջոյ մահու. վերածորեալ խոս
ցեցաւ, ինձ ոմն ի ինձնոմս յաշխատից, իքրտունս
ցաւոց. յանհանգիստ երերմունս տաժանման
ընկղմեցաւ. ոչ գաղջոյց զբան իւր զոր այլ
ինքն, զմահն զոր էր ի վերայ. այլ զարարչութ
ամին զորահն լոյ վեց օրեայն թուով. զի յայտ լի
ցի մեծութի իւր. ||ոսկ սոյն օրինակ ակնարեաց
ղեւ, ամաց ամին. ցաւոց, քրտանց, հոգոց, աշ
խատից շրխոմին մի հազար ամաց, առ օր մի կշռել
լոյ վեց ամբուրն առալնոյ, որում լիցին ծնունդք
ասելութիւնք բազմաց ունդք լիուք. յորում ա
մենայնիքն հանգիստ լսեացն, գործիցէ զընտրու
թիւն հաստատանցն. ապագա աստուածոյ ակն
կալութիւն. ժողովեալ թէցն սուգարանն զնեղու
թէց. որ եբուկքն իշաբաթուբ ամացն աշխատու

բձմել թէց.

ԹԷց ։ զոր եմիջբրէին ձայն յաւետն ազգեցոյց և
ասէ ։ հազար ամ յաչս նոն իբրև զօրսի անցանէ ։
զի յԱստիճնուհի սկիզբն ։ Ա իւլէց երրորդ նորո
գումն՝ զոր արար իւրով գալստեամբն ։ և զէ կա
հոգոյն պարգեւէցի ։ Ա իսմին հազարի վախճան ։
վայ եկեսին կոչի ։ յորում գձլ միւսանգամ գա
լոյճ ։ ևզէ երորդ ածուրն զնհրդ՝ ժամին զա
ռանց ԹՀՀոյն՝ևզատանց չասիոյն ։ զհանգիստն
զգարդևան լ նմին բերելոց է ։ ք զի ինքն իւրոյ
արարչուէցն՝ զօրն է երորդ՝ որ ևիսափուկ առ
նել պատուիրէ ։ զի ամ օր ծանուցել զօրն փափ
կուէ հանգստէն արարչին՝ պատասխոյեն ։ լ ի լ
այսորիկ ։ է ։ երորդի գարուն հանգուսյէ զաշ
խատելն ։ որ աշխատեցան՝ իւլէց գարեան իւր
եանց ժամին իբրև այն Թէ՝ լ նմա աշխատեցան
յիւրնց ժամին՝ անդ ։ ‖ այնպես և լ նմ՝ հանգիցեն
յայն երկայն ամին յանչափու Թէ անդ՝ և լ նմին
ուրախ լինիցին ‖ լ հոգին ձայ, զի՝ իւլէց երորդիս
երևեցաւ՝ ևնուէ զնջայնէն զխոստումնէն իւր՝
զասացեալս բերանով մրջէրէին ։ որ և զեզան հէ
զան շնորհք հոգոյն սրբոյ՝ յետին ժամին սփռե
ցան՝ իմէ բազմահուռուն գումարուէ ժղովր դո
ցն՝ հաստեցան իբրև զյորդածէմ բազմուէ բա
նուէ Ղուկասն բազմուէց ։ մրջէրէացան զնհրդեան

ծածկեալս. խօսեցան յանկարծակի զնոմ լուսաւորչին
նմա ազանց եւտուն առ Հնարակ վերանալ յարքայու
ութիւն. ընկալան զյայտնութիւն տեսլեանց՝ պատմե
ցին ամենայն յայտնեցին զինչ հրաման եաց
մեհանքն նաւորաց ամ որդւոյն. այսինքն յորդ է
գրուի վերանալն ոմանցին որդւոյին եւ հոգւոյին՝
ընդ հօր ուրախ լինել։ զնե կուչնականք կոչել
զամենայնաւազանս մկրտուե՛ իւրանաւ յաղագոյն
՛խաչնայական ծնոյն. զի զգեցցին զպատմուճանս
լուսեղինս. եմարգեն յուրախուի հարսանեցին
ուր փեսայն քրս ուրախ լինիցի առ հարսինն. այս
ինքն՝ առ մարմնակից արգասաւն՝ որք ի քրսին չար
չարեցան. ընդ նմին եմ ձգեալ ընդ յայտնեցան
հոսեցան շնորհք հոգւոյն յամենին. զի զամենին ար
ժանիս արասցէ՝ նորատարգեն՝ նորատուրն.
նորաբերն շնորհի ածուածէ. ուստերացդ եղ
տերացն ծնեալից, եաղախնեայցն առ հարկ շնորհէն
զնորս հոգւոյն արբոյ. զի իմիջոյ իբաց բարձէ
զնստրոցն. զի մի լեցի նստիր. ոչ հրէի, եւ ոչ հնձնախ.
ոչ ծնեալի, եւ ոչ տեառն. ոչ առն եւ ոչ կնոջ. զի ամէն
միանգս արժանիք լեցին ի քրս։ ա ոչ միայն այս
պէս. այլ եւ ծանրագործացն եբայ զգրուեն թո
ղուէ. զի մարքսաւորքն եւ պոռնիկք եմարգա
պան աւազակք. եւոր իւ ր իւկ խոյակնուէն՝

լեցին իսկ նմա ճաւետարանիչք. զերկուքեանս
առնել ոյ՝ և զքահանայն ածել ոյ, և զարքայու-
ան ընդ՝ ոյն հոսանօք զօրութ-
հոգւոյն սրբոյ. ելին ի տաճարն՝ զի տացէ նշան զի
տութիս սքանչելեաց ածութե. բազմազգեան
լեզուացն առնու՝ ի միտ. զոր ետ նշանս ՚ի
վեր և յերկիր՝ ի խոնարհ. երկնաւորացն այն նշան.
զի տեսին զորդին ոյ մարդացեալ՝ իվե ր յԱ. ի
նմին և զմարմնակից կամարարան. զի իցեն ի նմին
թգրեալք, և միահոմեալք. միագունդք՝ իգ ուն
դս հրաշակացն՝ սկյՁր խոնարհացն նշան՝ զի մի
դիւք տեսին յՁրի, զմինն զնոյն զորդին ոյ խոնար
հեալ. մարդացեալ. և՝ իվեր խաչին՝ զի հեղուցու
զիւր արիւն. ուստի և հինուրն վառիցի յՁքեան.
և գայցէ՝ իլեզուանՁ զամբարք. զի զմեզս ամ՚ծիդ
կան հալեսցեն՝ այրեսցեն. բարձցեն՝ իմիջոց. զի
ինքն եղև գառն. և մատեաւ հօր իւրում պատրգ
հաշտուե՝ իվեր խաչին. և միահաղոյն իսկ եբարձ
զմեզս ամ՚ի. հինուր ասէ և արիւն և մրրիկ ծխոյ.
հուր սրբիչն՝ որ սրբեացն իսկ և սրբէ զամենին հո
գին նա՝ և արեամբն քի սրբէ. սկ ոչք ուՁն կա
մին սրբել. զծուխն ծառայութեանէ. զոր ունին
զօրինակ յայտնութե զմերկութե այրեցածին.
և զարիւնն իւր՝ զոր սրատ նոցա՝ իմերկութե.

զնոյնն արիւնն արասցէ նոյ՛ իկորուստ ըս իւրնոյ
արժանեաց։ Ըրեգաին և լուսին դարձցին իսկ
՛իխէր· և լուսինն յարիւն յորժամ տեսին զնոր
խաչիւն չարչարեալ·ըզի այն չէր օրն երևելի որ
գալոցն էր·օրն որ գատել լոցնէ՝ արդարացուցանէ
լոյն ամէնն գհաստատանօքն· այլ օր փրկուէ արդա
րացուցանել զամեն՛իշնորհաց անտի։ Քզի սրե
գաին և լուսին եղեն իսկ քարոզք յայնմ ժամկին·
Քզի սրեգաին իւրով խնդրելովն բողոքեաց՝ցու
ցանելով ամենուն զնոր՛իխաչին։ Իսկ նո՛չ կա
րացեալ տեսանել զանարդանան հոն։ Իսկ լու
սինն և ամ մեծամեծս ցուցանէր·զի ըս նմանութե
հայելոյ զարիւնն յինքէն՛իվերուստ իբարձանոյ
ամենն աւրծոց ցուցանէր զփրկութի՛ամ ետ·
որք առնիցեն ինքեան մտօք զայն արիւնն իւրնոյ
արբայուն։ Իսկ որք զայս արհնի՛ցին՝ևո՛չ գայ
ցեն յայս պարգևաբաշխուն։ լուսինն ցուցանէ
զմշտաբուխ արիւնն՛ինոյին մարմնոց·որ զհամօ
րէն տանջանացն կորստենն·զանմահ որդունան
գժոխոյ բզխիցէ։ Եւ ասէ՝ տացնշանս յերկինս իվեր
հեշտ՛իսուտարհ։ Ա՛ն՛իսուտարհ շրի՛իվեր խաչին·
Իսկ լուսաւորըզ՛իբարձանոյ քարոզք·որ ազգն
Եւ տիեզերա ամ։ Ըզի՛ն հհո՛ւր համրիկ ծխոյ·
Փրկու ինչ էիրք պաշտեցան·մինն կենաց աշ

ամէն· մինչ ան արհաւիրք սպասեալէին պատու
հասիցն։ ընդ այն դարձեալ հնազանդ լուսինն յար
ևնէր· մինչև եհեաղիցէ օր ահն մեծ և երևելի·
այսինքն զօր գալստեն հատուցմանն նշանակէ·
զի նա ինքնէ օր մեծ և երևելի։ | Ասէ մինչև այն է
հեաղնոր կարգացեալ ասէ զանուն ահն՝ կեցցէ՛ ի
հնորհաց անտի· զի ահ չէր խոնարհեցաւ· և զիր
դիւք ջնջ վերացոյց· և խաւարեաց ընդ հողեղէնս
ընդ հոգեղէնան· նորոգեցոյ միանգամայն զարիծս,
և մանկացոյց· երբ զարգանդ աւազանին՝ զի
նորոգեսցին· ծնցին վերստին մանկունք արքայ
ութ՛ի մկրտութէ անտի· զի առին առքեալքն զար
գանդ աւազանին՝ հնձնան զիմ սիրելիս, վերս
տին դարձուցին յանմեղութ մանկութէ· անխար
դախ կամքինն առնել զամեն որդ լինս ահյ· և ժա
ռանգաւորս մերկութէ քրի· ընդ երանելին պօղոս
առաց· որդեակքիմ զորս դ ընդ վերստին երկնեմ,
մինչև նկարեսցի քս՛ ի նձ։ | Ընդ՝ մանկացուցին
զիմ սիրելիս· վնաև զի առին զօրուն զայնոսիկ՝
որ հին աւուրցն մանկացաւ· ընդ ահ առաւն լինն
առն երգեցեալ յիւզայգոյն ևասէ· դարձի թ ընդն
՛իմանկութ· դարձան ևսիրելիքդ՛իմանկութ· զի
առին զիրն ինկեցեալ արգ՝ նոր ծնան առքեալքն

զամ ոք, զի առին իսկ հրճիճ թէ՝ ամ ոք հուրբ յա
զեսցի. խաւանեցան անքակուբ յանծուխ անգր.
և լուսաբերչին. զմայրեցուցին զահե զերս պրդել
օք. զի որ միանձամ՝ ի բա մկրտեցան՝ զքո զգեցան. և
զհոգի նորին լուսոյն անկանն՝ արբին զընորհան. և
նոսին ահագոյզ նշանօքն հրաշէզ զօրուբն յաղել
պանգել՝ ինեզուբ մեզզ պզծուբ հեթնեաւ. և առուղ
ղուի բժշկուբ զօղալոյ առաստուբն բանաձուոր
անձրևածն պրբեցաբ սրտից ձս մսեզին՝ անպատա
յել ժգկան. և ածին իբրև զծով զդալարաթիր ըզ
խաղաղուբ. իբրև զգետ յորդեգնաց զփրկուբ.
իբրև զաղբիւրս մշտնջենաբուղիս, զողջոյն և
հետս իբրև զբաժակս ուրախուբ. զսէրն ածայինն
իբրև զհնձարզահ և զերկիւղ տնկել՝ խոհրատս մերդ
կան։ Օ. Ի զոր օրինակ ձարտարապետն գարբնոյ
առեալ զերկաթն ընկենու՝ իբուև հրոյ. և ջեռու
ցեալ հրագոյն շողշողուցանէ։ Այն օրինակ և
արդարքն մեսեցան՝ փուքս հնոցի արդարուբ.
հնեերկան՝ իշողիւնս՝ իգոյնս հոգւոյն սրբոյ. ըզ
քա ինքնին գլուսաւին զգեցան. իբրև զոսկն վա
ռելինչանձինս իւրեց զսէրն ածւ. առին զօրուբ
իբաւձանոյ՝ իբրև զքաջ մշակ ընթացան ընդ
սերմամբ ածպղծուբ զնոսն։ Ձղեն ձկուա
գուն՝ զի՝ իբրև / վերայ աշտանակի. այս

ինքն՝ իւր խաչին են, նորին զօրութիւն ձեռագործից
լուսաւորեցին զաչեսն զոր։ հալածեցին զմուրճն
խորին յամմարդկանէ։ զի արասցէն զնա ընտա
նիս յաճախին սիրոյն։ ‖ փուեցան ըստ տիեզերս՝ ի
նեղութիւն ձգմրտուեն։ զի ոչ գոյր արգել։ ուշէ իսը
տիր։ ոչ հրկի՛ր, եւոչ հետ ասնոսի՛։ ոչ ծուխ՛, եւոչ
տեսանն։ ոչ ամուն, եւոչ կինոջ։ զի ամէն մի եւ՛ իւր
‖ ըստ բնութ՛ իհրեական ազգէն։ նորին իսկ բուն
առաքելքն սիմոնի հաստատուն։ եւ բնութ՛ իհրեն
զնոցին օրինակին յանձինս իւրոցն բարձեալ եբրէին։
բնութ ազատութ, եւ բնութ ծուխ։ ազատութ՛ ի յազատուէ՝
՛ի ծուխ՛ ընթացան։ այնուհետեւ՝ որ թագն վեն
ցին իսոնարհեցաւ՛ իբարձրուէն։ ‖ սակ ծուխ՛ի
ծուխ՛էն յազատուի այնուհետեւ՝ որ զիերպարանս
ծուխի կատ, եւազատեցի զամէն՛ ի ծուխ՛էն խոնի։
‖ սակ հրէականքն հարքն եմրդրկեցան։ ամենից
ցին իւրոցն իսկ ազգին՝ զիստրհուրդն յանգագոյն։
իբրեւ էին ետան խոստումն ամենեցի։ եծագեցի
յայտնապէս՝ իմէկ նոյ արեգական արդարուէ։ որ ե
հինքն ըստ։ ‖ սակ որոց պատրաստեցէր կեանքն յաւի
տենից՝ որ հաւատացին՝ ինա։ եղեն՝ ի նոցանէ քրիստ
եաւելքն տիեզերաց։ ամենեցուն վկայ։ եյարուցին
ւս՝ ի հետեւանաց։ յորդորեցին գժանդա գժանդա
հաւատացեալց։ եզժամա գժամս վկայից, եզամէ՛ն

լցին։ Օ՛ն ուչ միայն՝ ինձեռն արանց, այլ և ինձեռն
կանանց սրբոց քարոզիցաբ աւետարանն կեն
դանութեանն ընտրութիւնս։ զի և կանայք օրհնե
ցան վնասուածին ծննդեանն որ՝ ինչպէս։ Ելիսաբեթ
բան սիրնք առքլքն։ ամոլքն որ խօսեցան ընդ
լերուսա՝ևլեին զսիրեզերս։ վիճակեցան։ բաժա
նեցին զազգս ամ։ զորս առաքեացն հետ նոցա
իշխանութիւն առնել ընշանս, և զօրութիս արուես
տից։ զմեռեալս յարուցանել։ զկիսանդս բժշկել։
զախտաժետս ողջացուցանել։ զկաղս գնացու
ցանել։ զկոյրս բանալ։ զխուլ՝ իբան դարձու
ցանել։ հետայ համերոյ խօսել։ զբորոտս սրբել։
և զամ ցաւս և զլլուխս հալածել։ զդեւս թշնա
միս հրդեհուես փախուցանել։ զսոյն պահակ մե
զաց մոլորուե կոխան առնել։ զամոք ծանօթս
կացուցանել ամ պշտե։ և խոտիանել զմոլորու
թիս։ հաստատել զամ ազգ՝ ինչուես այրչուե հրա
մանացն։ Պատք Արդ ոց ես հեգալստեն իւրում։
ինքնակիր եղբն՝ հանդերձ ընդ ոդուոջն ամեն։

Ա Ւրդ՝ Պետրոս եւ Անդրէաս.
Յակոբոս, և Յովհաննէս. Փիլիպպոս, և Բար
դուղիմէոս. Մատթէոս. Թովմաս. Յակոբոս.
Ադդէոս. Սիմոն. Մատաթիա. Բարսաբաս. Բարկոս.

գՃԳ ի Պե

Պատմութիւն։ Պօղոս Խաղաղասէր։ Եւ այլ եւս որ
նմանի նոցին ոտանին։ որք եւ եօթանասունքն եմք։
որք առին իշխանութիւն ի տանէ Դաւիթի՝ եւ
քարբի։ եւ կոխել զգօրութիւն Թշնամեացն։ լինել
լոյս աշխ։ եհատ մեկնել զանկարգութիւն չարութեան՝
անգիտութեան մերոյ կան։ աղիւն ածութեան հոգւոյն
սրբոյ։ իբրեւ զքաղ աւետեաւս։ իբրեւ զնշանակ
մասին նահատակս զանձինս իւրեանց առաքինութեան
Քրիստոս մեռին։ եւ զեռ եւ զնե զրուխս չէջնացան ա
ռաջի։ զի ըստ վաստակոցն չգնուէին ոչ ձրի։ այլ
վարձուցն փոխին բառնուէ համբերութիւք ըմբռնեա
ցեն յանձինս իւրեանց զարքայութիւն։ այլ մարտիւք
պատերազմաց՝ իբրեւ զքաղքնահատակացն զգե
ցեալ յանձինս իւրեանց զՀոգւոյ զՏեառն։ եւ զսէր իբրեւ զզրա
հըս ամրութեան։ յորոմ ոչ կարեն նեռզործեալքն
գուլել նեռաք բանսարկուէ Թշնամոյն։ եւ զեղեալ
զոյսն փրկուէ իբրեւ զսաղմոսարտ անկեալ։ և
զեմեալք ըստ ոտիեզերս՝ հրաշեալ եւ զինեալ զազգս ամ
աւելս զօրինակս տուեալս համբերութեանն։ և
այլոց եւս առաջին Թղթոյն զարանջեալ։ որոց իբրեւ
զնահապարտ արկանէին Թէ՝ օրինակ առէք եղ
բարեզ զեկայնմտութեան մերձեկեցէն։ որք հոսեցան
յանուն տեն։ և Թէ զՀոգեբուխ յոտից լուարուք,
եզիտարուքն տեն առեալք։ Ո՛վ եւթն զինչն ու

սոյց ինչ զհամբերութիւն եւ զանիւծ ձեզ յորժամ
հալածեսցեն զձեզ ի ա՛յս իմոյնծ սուրբ անուանս ի
րութիւն ի վարձք ձեր բազում ի յերկինս։ հաղագս արդ
նէր՝ թէ ոտն հալածեսցին զմարգարէսն՝ որ յառաջան
զձեզն էին։ եւ թէ դուքեք աղաչիւ։ եւ լսցես ինչ։
զինքն օրինակ տուեալ ինձ։ որ ինքեան ամբն կատարէց
զամս։ ՃՀ ինքն այսոց ցուցանէին՝ թէ զնորն ինքնին
գևաւելին տեսաք։ եւ ապա սիրեալ ամ աղգս
տալ զգիտուն ածածանօթութիւն, ևկէցուցանել
զամեն։ ՃՀ մրգիւն յաղգէն երգէց իբրև՝ ինձնէ
յաղ գիտուն թիւն՝ գուշակութիւն հոգւոյն սրբոյ.
թէ՝ լուարուք զայս ամ ազգք։ ունկն դիր երկրք
ամբն՝ ոչ բնակեալդ։ յաիւ։ ( ) նուագք ձրի՝ և
որդիք մկրտիան՝ իմիասին մեծամեծք եւ անանիկ։
։ և այսպես սիրեալ տիեզերա՝ բաժանեցան
յամ երզուս։ որք վկայեալ ևկք հրէայքն յամ
կոզմանց։ թէ լսեմք մեք յիւրաքանչիւր բարբա
ոյ։ որք ծոցալեալ տեսին զառքեան՝ իմիոյ վայ
րի յաղգ զփրեն ինձ ամ ձիւ։ ըստ՝ ոմանք իակ
զերբնոյ զհրեակոզին առեալ վրդովեցին։ իակ
այլք՝ սիրեցան ել տիեզերա։ զի ոմանք՝ իմարս
եւոմանք՝ իպարթեւս։ ոմանք՝ ի խուժաստան։ և
ոմանք՝ իմիջագետս։ ոմն՝ իկողին գամրոց։ ոմն՝ ի
պոնտոս։ եւոմն յասիա։ ոմն՝ իփռիգիա։ ոմն՝ ի

պանդխտեալ ամէն յերկիրս ոմն յետ հնոց կայ·
ոմն՝ հիւղանոս լերկաւացոց·ոմն՝ հիւղանոս կիւրե
նացւոց·ոմն՝ հիւղին գաղատացւոց·ոմն՝ հիւղին
սպանիացոց·ոմն՝ հիւղին ազովայ·ոմն՝ հիւղ
ին Թրակայ·ոմն՝ իլլեռնիայ·ոմն՝ հիւսպատ ովկի
այ·ոմն՝ հիւիւԹանիայ։ Եւ ոչ ոք կարէ Թուել·
բաւել·հաստատ լինել·այլ ըստ ձեր եւ բարեաս
նից·ամէն՝ յիշատակ սիրելեացն Յովհ ննու։ Յայսմ
քարոզեցին ըստ սիրելեացն՝ առ Իլուսաւոր առնել
զամ մարդ որ գալոցէ յաշ·առ զապաշխարու
փիւնէ ամենն՝ լուանալ զամեն·արձակէ՛ հիմ
պանաց նոցին՝ մկրտուքեն·ի ներքսագունդն գրոշ
մել զամ ազգս·տալ զորդին աց բնակէ՛ հայրա
ծրդիան·միաբանել լսաւանել՛ հայր աճ որդւոյն·
զի՛ հայրէն ամէն իրրև աղաղակիցէ՛ եզամ ա
միաբանել ասել սրբոյ հոգւոյ·զի բարձի անուն
ծնեալ է·եզիւղի անուն որդեգրուէ·ընորհելոմն
քի·զի ոչ ասել զմարմին աճ որդւոյն·եւ ըմպել
զարիւն հինդանարար·զի այնու մտցեն ամ ա
ւիժանդուն քի·լինել ժանդ աց·եւ ժանդակից
քի։ Յայսէս զօրացուցէ զնա՝ հայր հուրդ հոգ
իւրոյ՝ յուսոյին ոչ ինչ·զոր եգուք լուսուք
եհաւատացիք ձշմարտէ ասեւ առաքանին փրկուէ
ձերոյ·յոր հաւատացիք, եմկրտեսցիք՝ հինդին ամէ
ոչ գձզ

տեաց սրբուհիէ. որէ ինքն գրանական ժառան
գուհէ մերոյ, իխրիմուհի նուաճուհիէ. իգուհէ տա
միոջ նոր. Ա. պա ընթացան ըստ սիրելութիւն մեր, մինչ
իմն ազատ ձրի ի առնել զբերդն ի բանին կենաց.
Ընդ՝ հզօրք հշխացն հոգեզինացն և հրեշտինաց՝
առ՝ խախիմարուհի առքելոյն գումարեր. զի եթա
նից ընկեր՝ և ձանձրոհաց՝ և բանտամուտ կապա
նաց. ուստի և շնորհօքն այդ կորզել զայնքեալսն
ձանձրէին. և առաջնորդել հրեշտակի հոգեւոյն
սրբով քեզ. ի քեզ. և ես յետ. զհաւատացեալքի
ընթանալ ծանօթս տալով. զոր համք սահաբ
զաւաճեր լագունացն չհմարտուհի բերիցեմք. զոր
ինքնահրաման առաջնորդութէ հոգւոյն սրբոյ.
քեզ զի այսպես հրեշտ առեալ աշակերտել զազգս
ամ. առաքեալք ըստ սիրելութ՝ ինդնելդել հետոյն
ամ հեթինաց. հրամիրեր լինիր՝ ի մէրձակու ի քարտ
զուէ՝ առանց զանգիտելոյ. և միանգամայն իակ
ըստ ամ սիրելութ՝ առաջնորդութէ հոգւոյն սրբոյ
հմրձակեալք. զի քրիստին զարքայուհի այ. և ու
ստուցանէին մեզ այն յետ քան. անտրգել հաւատա
ւան ամ համարձակութէ. Ա. յետ այսորիկ քոա
գունգ առքելոյն շնորհակարգութէ հոգւոյն սր
բոյ գումարեցան ըստ ամ կոչմանէ ինեղբոյ ձից.

ամ նշանօք և արուեստիւք. ի շնորհատուիչ զօրու

թէ ազգ սրտարկել ըս իւրքնչիւր մասին. եղբանն
կենաց հնչեցուցել. եմիանգամին քսա ծանօթա
եղ յարուցիականն յուսոյին ծաղկեցուցել զի
ինոցուն իսկ շնորհազարդ բանից՝ հիգործոց՝
յայտնի է իւր սահմանադրուն հպատակ հոգւոյն
վիճակել. զոր եպօզոսի իսկ նշնկեալ յեմ միշև
իւրիւիկիոյ՝ինձ եհաս լի առնել զաւետարանն
աւ. եղիկ թէ որ կարգեցի զպետրոս՝ի լինատու
թէ. զօրացոյց զհիս՝ինհեթանոսս. որոց եաճծա
դիր ժամին մերձել կայր առ ամ ուն քրիստու
փրկուէ հասել. ը եպօզոս յանէնս պատահա
նատու եղեալ թէ. զժամին անգիտուէ անտես
արել աւ. արդ՝ զայս պատուիրեկ մարդկան՝ ամ ու
մէք առաջնորդել. հանգոյն ոտից նշանակեալ ե
պետրոս՝ինկատուղիկեան թղթին իւրում թէ՝
բժշկականէ անցեալ ժամին լինելոյ կնճին հե թա
նոսաց. արդ՝ այսուհետև ըս կնճին աւյ կեցցէք.
այլ ոչ անդէն եանգ յանկարծաթափ ըս զօ
րուէ հոգւոյն՝ զնորընծայեան յանընտելական
մեծամեծս ձգտեցուցանէին. այլ նախ թէթև ա
գոյն ըստ շարիր կարգին առնակատանել և
արուեստասիրասել. վերոյ եպօզոսի իսկ յայտ ա
րարեալ թէ. կանչն ըմարելոյն իսկ ձեզ ինքս. ոչ
հաստատուն կերակուր. քզի չէ ինչ բնական. ը

Եւ յետ ձագոյն իսկ կարգեալ ամենիմաստն այս՝ մով
սիսաբեր օրինաքն, նախ զոհիւքն, և շաբաթուքն·
և տօնահրամն կարգաքն· յորոց չետանայորիկ հրա
ժարեալ մրջիւնիւքն յարուցեալ լուաք՝ զառաւել
գոյնն հայցէ· որով ասէրն Թէ· յագեալ ամէն արգ
զոհիւք ձերովք· և Թէ՝ ոչ ևս պիտիգայ քոց կշտամ
բեմ զքեզ· այլ մատոյ այս պիտիգ օրհնուէ· և Թէ՝
ոսկի մարգ· զինչ խնդրէ՝ իքէն տար· քայց առնէն
իրաւունս և արդարուի· և պատրաստեալ երթալոյ
զկնի տան՝ Այն կանոն և առաքելոլքն պահել
ցաւ· քզի մեզ այս օրէնիք և օրինապահութիւնք· առա
ջին և երկրորդն ձանձրէր· զոր իւր իսկ յայտ ա
րարել տան ասելով Թէ յայսմիկ բանն ձշտի· զի
այլէ որ սերմանէ, և այլէ որ հնձէ· ես առաքե
ցի զձեզ հնձել՝ զոր դուք ոչ վաստակեցիք· այլք
վաստակեցին և դուք՝ իվաստակս նոյ մտէք· զի
որ սերմանէին, և որ հնձէին՝ հասարակ ցնծասցեն·
Այլ նք տեղեկացեալ էին իսկ արուեստիւքս
րոզուէ՝ յամենափրկչէն քէ· զոր սկսաւ առնել
և ուսուցանել· քզի հինքն քս ոչ անգէն իսկզա
նըն զբարձրագոյնն՝ և զանհնարականն որոտաց·
այլ նախ խոնարհագոյն և առաւակախօս բանիւք
և ախտահալած բժշկութիւք մերձաւորս արարեալ

ասացի ձեզ. և գուք ոչ հաւատայք. զի սիրդ եթէ
զիւրան ասացից ձեզ՝ հաւատայցէք։ պայծառ այ
նորին իբրև կիրեղոց՝ հաւիրձակ եբարձրացոյն
զձայնիւն վրդովեաւ՝ նովին կանոնաւ եառ՛ք ըզ
իբարբարոսական կողմանն գործէին։ ¶ Այ և
սիւնհոգեսական հրամանք առ՛քըցն՝ նախաճաշո
թըս մատուցեըցն հ[illegible]նասց՝ զթեթևագոյնան
ասանդել. եորոշեընախ՝ իկէ բակրոցն կոտոց. և
իսպառընկուզէ. և՝ իմեռեըտուոյ. կայաբնէ։
ոկ յորժամառաջի եգեալ համուէք և վկայ
եալ հոգեւոյն սրբով. հրէից և հեթանոց՝ վնյուսոյ
հաւատոյն որ՝ ի նոր յայ. ց և ապեստրոս իսկ յանդգոյն
առէր հրէից թէ. համբեցիք նր վկայք. և հոգին
ընդ որ եա հնազանդեըցոյ իւրոց։ ոկ պօղոսի
ահագին զգուշաբ՝ իմեկնուտս՝ ասէր՝ զի համարձակ
ժողովեըցոյ յուշ արար զաշանդեըցոյն զկրկին.
եւ խառնալէ ոչ զանգիտեցի յօգտակարացն
հրամարակաւ եառնուին՝ ամ՛ վկայուն հրէից
և հեթանոց. զապաշխարուԹի որ առ ած՝ և հո
ւատոյն որ՝ ի նոր յայ. ց. որոյ ելմիուխակ առէ՛ շ
Թէ. վկայուԹի դնեմ ձեզ յաւուրս յայսմիկ. զի
ընեմ ես յարենէ ասցեն ձեր. քզի ոչ խորշեցայ
ի՛ պատմել ձեզ զամ կամս ած։ ¶ ան այնու հե
տե էրանուէ հասեալ՛ ի նոյն գիւղանոյ հոգոյն
գձՀ

սրբոյ Հոգւոյն ազդեալ զանձանձրոյթս զմեր ետուապար
գիս վերստին սիրածնին ոչ ի գրով հնարել
կարգեցին սակս ազգաց հեթանոսին իներ
քոյ ինչ ոտ իրաւամբ առնել լոյ զամ մարդ որ
գաղտնի ինձնոյ թէ աղքեցուածք հոգւոյն
շարժելոյ յոլով եղեալն յանդգնեցան ինքոյ կոյս
ուսեալքն իսկ նշանակեցի աշակերտացն սրբոց
ամենն վրիպիլն առ երամ թէ ես քեզմինչ ունիմ
առնել ձեզ ոչ այլ ոչ կարեք հանգարտել այժմիկ
յորժամ եկեսցէ հոգին ճշմարտի ասէ ընդդէմ
ձեզ զամ ճշմարտէ ինչ կենդան
արարածոցն իւրոյ թէ քարոզեցի աւետիս
ազքայուն լսամ ձր, իմկայուն սակ հեթանոց ու
ապա եկեսցէ կործ ինչ զի ևառքեցոյն իսկ
նորին վիայինն ճշմարտէ առեալ ինք աւետիսն
էմիմբերկեական գրոց թուղթս հոգեպարուսն
առաքելականն ծաղկեցուցեալ զի կանոնք մշ
տնջենահարգ աշակերտելոցն լինիցին ինչ
հայեցեալք ևս իհատարուսն եկեղեցեացն յաձա
խէին այնուհետև զյաձախատգոյնսն բրբռալով
ճ ևպօշտոսի յայտ արարեալ ասէ զիմսուկ ևս
սիրք էկորեալս զիմսուկ ոչ զիշխս այսորիկ ու
ոչ զիշխանաց սրս այսորիկ զևսւիանեղեցաց
այլևսսիրք զոյ իմսուկ ճաճուկ խորհրդով

գձեա զոր

զոր յԱՀՐԱՀԱՄ զյետոնս սահմանեաց ամէնիսիկ մեր-
զոր ուչ ոք յիշխանաց Հիս այսօրիկ ծանեաւ. զի
թէ էր ծանուցեալ՝ ուչ արդեօք զիարն վիշոյ իսայչ
հանէին։ Սմանաբեր լուսաւորել հզարդ արեգ-
էին ասելովն թէ. մեք ուչ զոգի Հիս այսօրիկ առ
աք. այլ զՀոգին որ յայոյ է՝ զի նովաւ ծանիցուք
զայն որ յայոյն շնորհեցաւ մեզ։ Եւ արդ՝ առեալ
Հոգէկից եւ Հոգէմուխ ամենասնեայն զամենասուրբ
աւետիսն, եգրով հաստատել. եւ զմի ամենից
թէ չորս աւետարանս սահմանեալ. ուչ օտարա
գոյն իմիմեանց՝ այլ միաբան ասելոյ. այլ ամե
նագէտ Հոգւովն այլ. զմիաւորն ձշմարտութիւն
Հրամայեն քեզ պատմել. զոր յԱՂՔԱՀԱՐԴ մրգրէանէ
տեսանել։ Օ՛ն զոր մեծին մովսէսի յԱՂՔԱԳՈՅՆ
շնորհօք Հոգւոյն զլինել լոյծ աւանիսիսասեալ. զոչ
նոյն Հոգէպաշտութեամբ՝ եւ զլինի եկեղեցի
մրգրէիցն երկրորդեալ. որով երեւեալ ամենա
պարգեւ Հոգւոյն զօրութիւն. Հմբրձեալ այնուհե
տեւ թեւօք Հոգւոյն աւետարանագիր արանցն
քսանիրացն. եւ անցեալ յԱՅՍ եւ բարձրացեալ ի
վեր Հօրեանացն Ց. անդ իւրեր յաջակայ լաթոռն.
եառ զեհայեալ Հոգւոյն սրբոյ Հօրոցն այ. եւ
ծանուցեալ զմիածին որդին՝ անդէն ՛ինծ ոչ Հօր
իւրոյ. եայնպէս ձշմարտագոյնս հաստատեալ

գձեռք

Նորին գիտուք. Ձ Հագիտէ Հայր զմիածինն իւր
որով լուսաւորեալ Հաւատալ զանպատումն՝ի
պատճառ թէ իսկզբանէ էր բանն. և բանն էր առաջ.
Հաճ էր բանն. նաեւ էր իսկզբանէ առ Հաճ. ամ ինչ
նովաւ եղև. Հաւանեցո նոր եղև՝ Հուչ ինչ. Տեսա
նեմք զի չէ թողուլ ինչ՝ իմիջև զաճագէտ իմաստուն
պայման. այլ միանգամայն զբովանդակն բերէ՝
ասելովքն թէ. էր իսկզբանէ. Հաւ աճ էր. Հաճ
էր. ամ ինչ նովաւ եղև. Հաւ ժամայն իսկ ծա
նօթ եղեալ Հակառակ անձին որդւոյ. Համաբուն
աճակից պատուին՝ Համեմատակաբ զօրուէ նորին.
քզի յաղագոյն իսկ. աճ ագէտս յարդիրեցի բիւրա
պատիկ սքանչելեօք՝ ամենատուրն զսիրե լի աշա
կերտան իւր. զի գեղոյ Հակերպարանաց՝ Համա
նական բնուէ. երից անձանցն կատարե լոց՝ մեր
Հաւատոյ Հաճանօթք իցեն. զի ուչ թէ իւրնոյ կարճա
Հաս իմաստուքն Հասեալք չքնաղ գիտուէ այ
այլ նորին իսկ մարդասիրին այ յայտ արարեալ
ինչ թէ. գայէ որդի իմ սիրելի՝ գմայ լուիլիք. զոր
Հապետրոսի իսկ վկայեալ՝ իկաթուղիկէին իւր
ումթէ. ուչ պաճուճեալ ինչ առասպելեօք զգ
Հետ երթեալ ցուցաք ձեզ զոն մերոյ յի քի զո
րուն Հզգալուստ. այլ մեզքն եղեալ ականատես
Հսպասաւոր նր մեծուէ: Ք զի առեալ այ Հօրէ

գՃԺգ զիա

զինեա եւ զպատիւ՝ եւկէղ այնպէս բարեբեռով՝ իմեց
վայելուած փոյց անառի Թէ զայն որդի իմ սիրելի՝
ընտր ես հաճեցայ։ եւ զայս ընդդատ մեք իսկ լուաք
եւկեալ յինէ՝ որ ընծայ իսկ կոչի ընծայ։ ԻԱ
եւորդին եւկէղ մատուցանէ առ հօրն գիտուն
Թէ, եւկի ոչ զիմ կնոջ կոտրեալ զկամս հօր իմոյ որ
առաքեցին զիս։ որ յորդացոյն նշանակելոցն՝ ի
վերոպատկն իւրում, զինեա հօրն բնդդատացուցանէ։
յայտ արարեալ զմիտանական կնոջն Թէ։ զբանն
զոր խոսիմ ընձե զ՚ոչ ե Թէ յանձնէ ինչ խոսիմ։ այլ
հայրն որ յիս բնակեալն՝ նա գործէ զգործսն։
ԻԱ այնպէս եւկս հոգեւոյն սրբոյ ասէ։ Թէ՝ հոգին
չկնքուած առաքելոցդ ձե զամ չկնքուած։
զի ոչ ե Թէ յանձնէ ինչ խոսի։ այլ զոր լսիցէ խոսի
ցի, եւզգալոցն պատմեացէ ձե զ։ նա զիս փառ
եացէ՝ զի յիմէ առնի առնուցու, եւպատմեացէ
ձե զ։ զամ ինչ զոր ունի հայր՝ լմ՛ ե։ ըս այնորիկ
ասացի Թէ յիմէ առնի առնու եւպատմեացէ ձե զ։
Տե՛ս զմիաբանու՛ն։ զմիակամու՛ն՝ միայնաւորա
կան չկամարտու՛ե։ եւտես զի մրդ լուսաւորեաց
զգոյու՛ երից անձանցն հաւասար՝ եւասէ Թէ։ ոչ
յանձնէ ինչ խոսիցի հոգին սբ։ Թէ զի յիմէ առնի
առնուցու եւպատմեացէ ձե զ։ զի զամ ինչ զոր ունի
հայր՝ լմէ։ Տե՛ս զհայրն կատարեալ։ եւզորդի չէ

մարիտ՝ և զհոգին հաստիչ։ ¶ Շանակիւց և զան-
որոշական զմիաբեռն ածային զօրու՛ պայման
առ լուծն՝ և լի՛ իհօրէ, և է կի՛ յ։ ¶ Ոյնպէս և զմն
աշխարհիս հոգւոյն թէ՝ հոգին աշմրնա՛ թէ որ՛ի
հօրէ ելա՛նէ։ Այս վերա՛ւ և զմիաբեռն ածուցու՛ միաս
նական է ըմբռնու՛ առ լուծն թէ՝ հոգի՛ն ածուցու
ցանել մի՛ իւր՝ և մի՛ աշխարհիս հոգւոյն՝ անմերժա
կան՝ իհօրէ, թէպէտ և առաքեա՛ց անուանեցան
յառաքչէն հօրէ, այլ ընդ մին միաբեռն և առանց
մեկնելոյ զմիասնական գործն կիւրաբանին։ առ
լուծն թէ՝ ոչ ոք ելնէ՛ թէ՝ ոչ որ կո՛ղ յինէ որդի
մարդոյ՝ որ էն յերկինս։ Ցեսանես զի և ի ելեալ յեր
կինս՝ ոչ ոք ելնէ։ Ոչ որպ վեր և առաքեալն յօհաննէս
առեալ վկայեաց թէ՝ զամ ոչ ոք ետես երբէք
բայց միածինն որէ՛ ի ծոց հօր՝ նա պատմեաց։
¶ Ա՛ւ արդ՝ զու՛ խիստ առ զոր առեն թէ՝ որ էն ի
ծոց հօր՝ նա պատմեաց։ զի զոր առ իւրեանն
առնանէին։ ի ծոց հօր զնոյն առնանէին։ ¶ Վ
զարմանալի պարգեւոցն։ և ամ ագէտ վիճակե
լոցն։ որպիսու՛ վայելէցու՛ առ ժամայն հաւին։
¶ Ոյնպէս և մեր հոգւոյնէ իմանալ յաստ լոյն
թէ՝ որ՛ի հօրէ ելանէ։ ելանէ և ոչ բաժանի։ զի
իւր և ոչ ապատի։ և միանգամայն իսկ զհոգւոյն
գոյն։ և զմիապէս։ և զմիակիրն առ թէ՝ ես ի՛

հայրս և հայր յիս. ևս որ է առեալ զիս՝ առեալ զՀայր իմ
Քան զի ոչ է թէ սահմանք ինչ զնոցա ականն քո
վանդակիցին. թէ հայրն յիս. և միաց ինն որպէս ինն և
ձյնա հոգին յՀորէ. որով մինչ ասէ. Ուխտը
ասի. ևս այսր յասի ածխասեալ վարդապետ ալ
աշակերտացն իւրոց՝ Հրաւիրէ յիշողութե
հոգւոյն սրբոյ. յորս եասէր թէ ևս բնիկ
ինչ ոչնիմ ասել ձեզ. այլ ոչ կարէք հանդարտել
այժմիկ. քայց յորժամ եկեսցէ հոգին ճշմարտե՝
հիշեցուսցէ ձեզ. և առաջնորդեսցէ ձեզ ամ
ճշմարտե. ևսրոյ ևսպետրս իսկ նշանակիւ առել
զՀոգին սրբ. թէ հիշեցի զբանն ոն՝ զոր ասէր.
յովհաննէս մկրտեաց ջրով. քայց դուք մկրտի
ցիք Հոգովն սրբով. ևս ոչ միայն ձեզ, այլ եամատու
ցելոցն նոքօրիք առ ածս։ Ոչ եբանեցոյն իսկ
շուկայ յոկըբան աւետարանին յայտ արարէ
թէ՝ քնքնիք յօժարեցին վերստին կարդել զայատ
մուխ ևս իրացն հաստատելոյն իմեզ. Ց ածանգե
ցին մեզ՝ որ իսկզբանէ ականատես և ասպնուորք
եղեն բանին. յորոց եղանուրնն ոն կարգե ացու
ցիչ պօղոսի՝ ևս աքանչելագոյն և ահաւորագոյն
ազգեցուք երեեալ. վասոյ եինքն իսկ զարմանայր
պատմէ ասելով. թէ մրմնալ եե թէ առանց մար
մնոյ՝ ոչ գիտեմ. քայց Հնձ բնեաւ յերկրորդ մասն

գՁՁԺԸ երկ

ձից. և ի գրաքանն. եկուեալ զբանս անձառա-
կանս զիտեմ ընդոյց եանդիէն իսկ թէ. ոչ իմար
զոյ առիւս, կամ ուսոյ յոսմէէ. այլ ի յայտ
նուէ ծն մերոյ յիսի քի զոր եակառատես եղիլ
պարծի՛ թէ զոր յս ջն ալքը իմովք տես սի. բայց
թէպէտ եայնպէս պանծապատիւ եպայծառա
նշան առաքեցի՛ ինն է. ոյ հնազանդուի և
երկոսասանից՝ գրե ալ կորնթացւոցն. զի ես
ձեզ զայն նախ մատանեցի՛ զոր և ընկալայ:
Այնպէս և հեթրոյականացն թէ՝ մէք զի արդ
ապրեացուք հե զգայեալքս յայնպիսի փրկուէ՛
որ սկիզբն առ խոսել լոյ ինն է. և ինձեան այնոցիկ
որ լուանն՝ իմե զ հաստատեցաւ, որոյ յայտնի
իսկ է՛ թէ մերոյ զօրուէ շնորհք զաւետն լուսաւո
րել առ խիկայուն մի ձշմրտուէ զարթուցանէին.
ք զի և ասէ իսկ պօղոս թէ. աւքին մէք մի հոգի
արբաքսորով բրձրապատուս և երկնաբնակ ոչ
նըս սկան հռչակեցուցանել զպատիւ իսկական
փեշ միածնին՝ հանդերձ կանխաւսց մրգկա
կան բարեաւուքն. զոր ասաց իսկ ծն ապտուն
թէ. իսկզբանէ էր բանն. և առ ծն էր. և ծն էր
հաստինչ նոմա՛ եղե: Ոչ և զրուկաս զառաքե
լոյն թէ իսկզբանէ ակառատեաք և սպասաւորք
եղէն բանին: Որբէ զոյն ոչ յօհաննէս ասէ՛ յ

կաթուղիկէ ին իւրում թէ՝ որ էրն իսկզբանէ,
ընդ՞ր հայեցաքն. և ձեռք մեր շօշափե ցին՝ իմը
բանին կեանց. և առ՝ ասծ էր ասէ բանն. վկայեց
ան ասացե լոյ թէ. հայր տո՛ւր ինձ զփառսն զոր
ունէի յո՞ւրջ զաշխարհս։ Երկ՝ իսոյն և պօղոս
թէ. ո՛չ յափշտակութի՞ համարե ցաւ զե անալն
հաւար ապ. սոյնպէս և յօհաննէս առաքելականին
իւրում թէ. որ էր առ հօր՝ հերևևեցա՛ւ մեզ. և
թէ՝ ասծէր ասէ բանն. ով ևքս իսկ ասաց թէ՝ զոր
ունի հայր՝ ունիմ ևես։ Եվ և յօհաննէս՝ իմ թզ
թին իւրում ասէ թէ. նա՛ և չնչերա ասծ։ Եյնպէ
և պօղոս թէ՝ յերևիւ փեաց մեծին ապ փրկչին մե
րոյ յի՛սուսէ՝ որ եղ զանձն իւր՝ ի վե՛ր մեր։ Եվ՝
միով միաբանութե՛ , և ինքնայօժար մերովք իսկ
կամօք հասցուք մեք հետոց գիտութե՛ որպէսզն
ապ յայր կարե՛լիչափ հնակի կարգին քի։ Եան զի
հատուե՛լ վերպատե՛ք քի , առ՛ իբզմէ ունկնդրուի
հայի. որով հրմնե զամ աղգս ձրի. և անզղջական
վերպատութիքն նուիրեաց ասե լով թէ. երկ՛ք ըզ
ամ հե՛թնաս՝ հաշակերտեցէ՛ք. մկրտեցէ՛ք զնո
յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ. առա
ւե՛լս բզմէ ակնկալութե՛ կամի երևեցուցանել
զնո՛ր գաւրութեան իւր. ով թէ՝ վե՛ր երկայնմտութե՛

համբերողացն , հյուսանալից սպասե լոյն գայցէ

երեխայ։ Այսպիսի ինչ է իմանալ եւ զնջելին գալուստն
քրիստոսի. եւ զնջելն ասէ հոգւոյն ի տառանեալսդ
աւուրն պենտեկոստէից տօնին։ քանզի ոչ եթէ
օրհնանք ինչ պիտոյէին ծախել միածնի որդւոյն
այլ եթէ բարձրանէ ինց. եւ եկեսցէ հոգւոյն իջանել
ի մարդասէրն աստուածոյն. որում չէ հաճոյ եղեալ
կենցաղ մարդասէրն ասէ. ցի զի տաան աւուրցն ոչն
կալուն առաքելոցն իմեր բնաւառնն. կոչեցեալ ըզ
պարգեւաբեր հոգին՝ զմխիթարիչն ասցեն. եւ ամ
ուրեք պատճառս ինչ մարդիկ հարկանէ զնոսոյ
բարեգործուե. զի մի փոքր պատճառանաց առ
ոյ իմեր ընծայելոց, անչափ բարեաց պարտա
կան գտանիցի հատուցնօղն. եզինչ իսկ արդեւ
անչափ եւ անհատական՝ զայն կայցէ չորեքամ
երիցս ինց փառաւքն գայցէ. եւ ասէին առ հրշտակա
գունդ զօրուն զձեռանէ առեալ զիւրացն սի
րելեաց՝ առ ինքն հանեալ առանիցիւրուամիսկ
ասծելին բնուե. զանզրաւականն զիեանան միաս
նականն վայելեցուցանէ։ Քան զի և առաքնիացն
ասծ վայրահեցի բնակուե. և կայանաւոր սահման
նացն բնակուեան ասծասուստաքանչելի՝ մի իւրոցն
սիրելեաց զարքայուէն յարդարե. չորեքամ միա
կեաց վայելչուի՝ առ արժներ բանաւորաց. ո
զեղինաց՝ եամարմնոյ, առինքն պատրաստե ալ

զի ձեզ բժշկութիւն առնեցուն. մատուցէք զսուտ ի
ձեռն քահանայիցն, զնշխարս սուտ. զի յայտնիցէ պարզեւս
ոչ ունիք ձեզ։ Լուր, ով կայք անփոփոխացուք զգաստ
գուսան իակզբանցն, մինչ իմխնձանին. զամ այս
ի՛մ ես զամ առ Տէրն. ուշ թագուցեալ զօ
ր ի գործս թեաւ մոլորու թեցդ՝ գարձ փրկու թե.
ա՛յժմ զամ պատգամս ածուլ կարգեցի՛ ես ի
զի ձեզ ի ձէնջ պատուհասիդ վերասա
ցին՝ երկնի՛ իմոտուհէդ՝ վաղվաղակի խնդրուի.
գուսան էս Տարկացն շինուած փուճասացուք.

ՈՒՆԱՅԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՀՕՐ

ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ, ՀԻԱՒԱՍՈՒ ՎՆՈՒ ՍՈ ՄԵՐՈՅ (ՐՀՆԵ

Ի տառարեցաւ Արդիպատուէ Արբոյն Գ.րիգորի Հայոց

սի թէ շնորհէք քէի՛ իմիք անպատում պարգեւացն
ասէ սիրելեցդ իւրոց. ասել ևս ի բերանէ մեզն պօղո
ս. Հիմիարտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեաց
զասացեալն. զոր ակն ոչ ետես. ևնունկն ոչ լսե
ր. ևհիմիարտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեաց
սի թէ շնորհէք քէի՛ իմիք անպատում պարգեւացն

հանգիստ. և շինեսցուք վկայարան՝ իւր սոցա՝
տաճար աղօթից միաբանութեան. հնազորդ լինիցի
յայն. նախ զհաշտութիւն և զիւսդաղաղութիւն ա-
ղորմելի՝ հետոյվք ասիրով. ընդմին զկենան և զար
քայութիւն այլ. Օի ևդ ուք ազատեսջիք ի ծոյլ է
անձնակամ գործոցն խաւարի. և զփառս լուսե
ղէն՝ ածցային ընդունեսջիք. աղօթիւք և բարեխո
սութեք սոցա առ աած. զի և սոքայ հանգուցեն
զանձինս ձեր՝ իսանչնաց պատուհասիցդ եկելոց
՝իւր ձեր. և սոքօք հաշտեսջիք զայ. զի աածուի
որ բնակեալէ՝ իսոսա, գթասցի՝ ի ձեզ՝ ձերումդ
ապաշխարեք. խոստովանութեք. խոնարհութեք, հնա
զանդութեք հետոյ. կրօնաւորել ձեզ պահօք.
անկեալ խիրատս և առնուլ իմիտա. սփռել զկամացն
զնորհուրդս. և արժանի լինել լուսացման մկր
տութեք սրբութեք. և սրբոցդ մասին ժառանգութեք լու
սոյ վճռակիին հասանիլ. և պարծանաց խաչին՝ որ
կորուսեալոցն է յիմարութիւն. և ձեզ որ գայք՝ իմաս
տութեք և փրկութեք, և զօրութեք այլ է. որ յորդեգրու
թեք ածուք արժանի սրտացդ զձեզ. ընկալել զմեզ
ձեր. և թողութիւն զպարտիս ձեր. և լինել զմեզ
պատկի սրբոցս որ առ ձեզսն. զի և դուք լինիջ
փառաւորիչք ածուք. դատաւոր փառաչքացն հաղոր
դեսջիք իկզօրգութեն օրհնութեք հոգւոյն սրբոյ. և

գձիա ար

արժանի լինիք դուք զխորհուրդն աճապային առ
նուլ։ զի լուացեալ եղէք դուք յաղտոյն իսկզե-
ևնա ձերոց ոտից գարշապարաց կոխան լինի։
և դուք մտանիցէք ուրախութե՛ն ի հարսանիան
աճապային։ ուստե՛ զմիս ՀՀմարիտ գառին որդւոյն
այ։ և ըմպել զարիւն նր։ և կոյրդիցէք չիշխնաց
նր։ և փո՛ւշն հաղորդելոցէք։ և լինիցիք մի ոգի՛ ի
նա։ կոյրդիցէք մարմնով և արեամբ նր՛ ինա։ և
վկայքս լինիցին ձեզ ողորմութե՛ նր՝ բե՛րդ ամուր,
և աշտարակ հզօր։ և վերակացուք բարեխօսութե՛
հեղմամբ արեան նՀոգւոյ իւրոց քաջացեալք
զձեզ առ աճ մատուցանեն։ որ շահեալ զձեզ
իւրոց զիւրոց նահատակութե՛ մարտին յուսոյն ձեզ
զյաղթուի։ Օ՛ այժմ օրս ըլ երեկսի անցեալ։
երթայք՛ ի հանդիստ քնոյ՝ իսաղաղութե՛ ննջե
ցէք։ և՛ իվաղուեան հետ փո՛յթ լիցի ձեզ՝ չինել
զյարկս հանդստի սրբոցս։ զի՛ նք ձեզ փոխարէն՝ ըլ
հոգեղէն յարկացս զոր աստ շինիցէք։ պատրաս
տեսցին ձեզ յարկսն լուսեղէն յարքայութե՛ էից։
որում մակն ունիմք հաստանիլ՝ բարեխօսութե՛ սր
բոցս՝ ինոյն ժողով միաբանութե՛ յարքայութի՛ քի։
զի նր են փառք և զօրութի։ այժմ և միշտ և յաւի

տեանս յաւիտենից Ա՛մէն։

Եւ զայս ասացեալ՝ արձակեաց զամբոխն։ բայց

գձիւք թիզն

թէրն ևմեծամեծքն՝ուչ էրբէք մեկնէին ինձնէ.
զի հարուածէալքէին. ևահէալք. որ զցայգ և
զցերեկի՝օթևանք նոյ առ նմա լինէին՝ համբ ցայգ
ւոյն՝առ դուռս հնձանին. զգեցեալ քուրց, և
նատեալ իվր մոխրոյ. ևպահէալ լինէր պահն
ասուսն։ ¶ Եւ այսպէս երանելին գրիգորիոս.
անհանգիստ ևանդիր զցայգ ևզցերեկ ուչ գա
դարէր ասուսս։ և։ է։ խօսէլ. խրատէլ. ուսու
ցանէլ՝ևհաստատէլիբրև զհմաստուն քժիշկ՝
գոանել ջանայր զգե զին օգտակարուէ. զի նոք
մատուցեն զանձինս առ նա իբրև զհիւանդա
ցեալս. ևնա իբրև զճարտար քժիշկ՝քժշկէ ացե
զանձինս նոյ՝ասէ տունաւն քի. համօրէն առ զե
կացուցեալ խելամտեցուցանէր. ուչ եթէ ծայրա
քաշինչ արարեալ. օգաբանա՝կամ արամարս հո
սեցա՛, այլ յատակապատում արարեալ ուսուս
ցանէր ամեն. խակզբանց անտի սկիզբն արար.
յետապատում յարարչութէ՝մինչև իբուն սր
բոց պատգամախօսաց ոչ ամեն խրաքանչիւր
գործոց առաքինուէ. և հոգեպատում պատգին,
ընտէրս եծանօթս կացուցանէր։ ¶ Եւ զարանց
ածասիրաց՝ըն քահանդ հրանգեցոյց ճշմարտէ.
զայր իւրքինչիւր ածամուխ կենօք՝և վաստակա
սէր հոգևորական վարուք իւրովք հանդերձ վե

գՀիգ

կայ

կայսր ընդ սմի որ ինձինէ՝ առ անձին յահանէ
յանուանէ ծանուցանէր ուրեմնոցին յոյժ ատացե
լուիք կարգեալս եւ յարմարեալս ընծայեցուցա
նէր զնոմա ատացեալսն զպատգամս հոգւոյն սր
բոյ. ՚ի հինսին զհինուն նորին հանդերձել գրե՛յ
նորին զօրութեն։ Ասէ նոքա ժողովեալք կուտեալք
անթիւ բազմի մարդկանն զմիմեամբք գրոհէ՛ր
ինձ՚ կացուցանէին ուսնիդրուԹի վարդա
պետուԹեն մատուցանել զսեբևս բազմուԹիք ան
հուն անչափուբ անհնարին շատուԹիք ժողո
վեալ՚ի հրաւիրակէն՝ առ սանել և լսել զանպայման
պատանէիս ածուն։ ժողովեալ յիւրաքանչիւր
գաւառաց արք և կանայք, եմանկտի ահաբե
կեալ յահէ անտի զօրուԹեց արարչուԹ՚ լինէին
հնձինդ ելք, և ըստուերէին զհետս չէպէին առ ցու
ցեալ պատանէիսն մտերմուբ հասեալք լինէին
օգտակար խրատուն կենսաբերք պարգեւէ բա
նին կենաց առեստաց առեստայանին։ Ոմն
յանձն առեալ Թշնամին՝ հինուէ վաԹան
երկրգ վեց երկրգ առուր՝ և այգոյն առաւօ
տանեն մատուցեալ իշխանքն նախարարքն՝ և
Թագուհն՝ հնդկաց ամ խառնիճաղանձ ամբոխն
իւրեանց՝ նա և կանանոյն ժողովել մատաղ մանկտ
քըն

քըն անմեղջը·երամ երամ, և գայ գայ լեալ՝ան
կանէին առջի սրբոյն գրիգորի՝ աղաչէին և ին
դրէին գառանէ զբժշկու՛ի հարուածոց պա՛ռ
հասին հասեալ։ Քզի հարեալքի՛ն բարիութ՛ք
գաւազանաւն յարձր դառուրէն։ Ա՛նաւանդ
թագրն, զի էր փոխեալն՝ ի կերպարանս աղբեա
յոյզն խոզաց։ Ք՛ զի Թաւացեալէր առ հնարիւմ
մարմինն։ և ըստ անդամս ոսկերացն բուսեալէր
խոզան սուր՝ իբրև զմեծամեծ վայրենեաց վարա
զաց։ և եղինգուն՛ք ծայրից մատանց ոտից՝ և ձե
ռացն՝ կձգահացեալքէին իբրև զգեաներաբեր և
զարմատակերն կնձիծաց։ նա և պատակեր դիմաց
երեսացն՝ շրջեալէր՝ խպատակեր և՝ ինձոմիթ կո
ձանաց՝ յեղեգան բնակելոյն՝ իբրև յիւրոյ՝ իգա
զանամոտ բարուցն բնութ՛ք և՝ իմարուց՝ իմ գր
ուէ շրթոյ սասակուէ։ անկեալ շրջեալ իսե սիմ
նոնէ՝ անասունն խոտակեր գազանաց։ և շրջէր
՝իմէջ գազանացն՝ ինեբջոյ եղեգան՝ հօրուսէ
՝իմիջոյ մարդկանէ։ ‡ Իբր ՚ի եկն ե հասեալ ՚ի
բանտ վիրապին՝ խոստովանօ՛ն՛ք գրիգորիոս՝
հասանէր՝ իսե՛ղ ՚ի կիպերացն՝ իբրև՝ իսե սչուէն
ոչ։ աւ՛ք՛ն՝ իմի վայր ժողովեալէին, այսահարեալ
աւ՛ք՛ն՝ իսե՛ղին հասեալ յայտնեցան։ և թագ՛ն
խոզացեալ մեծաձայն՝ հնչէր՝ հնչէր՝ ըստ

խելով փրփրացեալ դիզեալ զկնճռահեբրայն է
բեսոք. Լեալ ինձմէ ջորք ոտանաւոր ընթացեալ
յերկիր գնաբնակ երամէն գազանացն միջոյ՝ հա
սանէր յայն տեղին։ Սկ երանելին գրիգորիոս
յաշօթս կացեալ ինդրեաց յամենապարգեւն որ
առ մի նուագն՝ ոչ զկերպացն հարուածելոց
զառողջուի, այլ զմտացն զուսնինդրուի վերդպե
տութէ զգաստուի. առնուլ իմիտ զասացեալս որ
պատգամացն։ Ուրախ եղեալ ինձ՝ այսպէս
միայնքամբ լսել ևիմիս առնուլ հնչձակ խօսել
։ Ինչու՞ իմաթաոսն ևիմեց օր զայուրս վարդա
պետութ՝ ինոյն կերպարանս խորհի կայր այլ ձոր
ձագատել կայր պատատել՝ իբազմամբոխս շա
ժողով հրապարակաց կուտակելոց մարդկանն
միջին։ Երթե սկսան թաւալել անկանիլ առաջի
նոր ևինդրել բժշկուի։ Ըզի թէ դիրին զատեալեր
կերպարան իմարդկային բնութէ ծաղածանակ
տեսլեանքն։ Այլ միայն՝ իբանիմատ խօսա
րանն ևիսեելոյն։ Սկ յետ աղաչանացն՝ տուէ
նոյ պատասխանի ասէ թէ՝ ևես ձեզ երբուս զմի ի
ձէնջ՝ինդրեցիք զձեր օգուտն, ևդուք սրտի մի
տօք ինդրեցիք զձեր բժշկութի։ մարգասէր
ծածուկ ողորմելոյն ձեզ։ բայց միայն փութա
ցուք շինել զվկայարանն։ զի հանգուցցուք
զձնիզ

զվկայս այ. զի ևնք զձեզ հանգուցեն իտան
ջանաց պատուհասիցդ. ևապրեսջիք յահագին
և դառն իհնդրձեալ ևիպատրաստեալ խոստա
ցեալ դատաստանացն. և արժանի լինիջիք արքայ
ուե քիւ|սակնց փուքովինդրեալ եթէ զինչ
հրամայեսցէ՝ց կամի. և զինչ կամի առնել ը|սակ
նորա տեսիլ պատմեաց նոցա ասէր։

Տեսիլ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի.

ՄԻԹԱՀԱՅԻՔ ՊԱՏՏՈՒՀԱՅԻՔ ԶՈՂՈՂ,
բարք զայսանի սէր արարչին առ ձեզ. որ
ինձ երևեցաւ ահաւորութի տեսլեան. ածու
թի խոնարհեալ առ նք վկայքս իւր՝ևսոցա զան
համեմատն բարձրութի՝ յանպատումս վե բա
ցեալ յանդուգնականուն արքայուե ջից. Ա.րդ՝
զկնեալոցս ը ձեզ կենսաբեր տուչուե ընորհե
լոյ. ևերևեալ ինձ տեսիլ անպատում սքանչելի
ածակերպ, զորոյ փոքր իշատե առի զհանգա
մանան. Ա.ջդ՝ ի հասարակելգիշերիս յայսմիկ,
զի խոնջեալ դուք հքուն կայիք ի ծանրուե աշ
խատութենցդ՝ իտգնութե այդի. ևես դեռ ի
զարթմանէի հարեալ՝ մտախորհ կայի. վե յան
կարծահաս դիպելոյ անքննին սքանչելեաց ոզոր
մութե ածութե, այց առնելձեզ՝ իբուև իրա

գՃիէ տու

տու հանձարագիտուե՝ ածային վրէպատուածէ։
(՝) մռաւ ածէի եղբէր վկայիցս՝ առ սիրեցեալ
արարչուածի։ եփոխարէն գործուածս՝ անպա
տմուն պատրաստել նոյ։ ։ յանկարծակի եղև
ձայն սաստիկ բռնկիւն որոտման։ ահաւոր
թնդիւն, իբրև զձայն եռանդեամն հուտակելոյ
խառնուեալ ամէից ծովու։ ։ ածաւ խորանաշէն
յարկին հստատուե ինձ։ եիջեալ այրմի՝ ինձիւթի
լուսոյ։ կոչեաց զանուանիմ ևասէ՝ գրիգորիոս։
ևիմ նայեցեալ առեսի զիեր ընկերն նր։ եզարհու
րեալ գոզացեալ յոչ կործանեցայ։ ։ ասէ ցիս։
նայեաց գու՝ իմեր ևառես զսքանչելնսն՝ զոր ցու
ցանեմ քեզ։ ։ ևիմ նայեցեալ առեսի՝ բացեալ
զհաստատութինն ինձ։ եզքնարան որ՝ ի վեր նր ըն
հստատուե պատառելոյ։ զի ըստնուե ձորոց իբրև
զկատարս լերանց՝ յայսկոյս եյանկոյս բաժան
եալ գիրեի ևային անբաժանելնն։ անհշտելոյ յա
կան տեսանելնեաց։ ելոյսն հոսեալ վերուստ՝ ի
վայր մէնէ ինձ հասանէր։ եզլուսոյն՝ զօրք անչափ
լուսեզինեաց երկնքեանք՝ իսեսիլ մարտկան։
եթնեքն իբրև զհուր։ եզըստնուե մանրամասղ
ինշոյն հիւզէն։ որ՝ ի ժամս սրեգակնահէզ ջուր
նայնոյն՝ ըստ պատուհանացն։ ևի ըլոյսանցոյց եր
գոյն՝ իշոյլսն խառնեալ մանրամասղ փոշին։ ։ ոյն

պէս և զօրքն ի լուսոյն լցին զառաստրեաւն տամ.
ելիցեն ցուկեալ յոգի և կենդանի լուսոյն՝ և զօրքն ի նը
մին. և մի տեսիլ ահաւոր մրգոյ բարձր հասեալ
որ գլխան ունէր և գլխանի իւրեւ լուսատ մինչև իկատ
նարկ՝ առաջապահ յոգիքեալ. և ինձեւին իւրում
ուռն մի մեծ ոսկի. և այն ամ գլխոտ նր խաղացեալ
գայր. և ինքն սլացեալ հոգացեալ գայր՝ ըս արա
գաթև նմին ասծուոյ. և եկն և հաս մէջ մօտ ի
յաւակս ձրին՝ իշինամ ի քշքիս. և բախէ գթանձ
րութի լայնատարած գեղոյս. և մեծ և անչափ
թնդիւնք հնչեցին՝ իսանդարամեաս անդնդոյ
և ամ ձր յերեւեցին ական տեսանել լաց բնա
կանի հարթ հաւասար՝ դաշտաձև յատակեցաւ
և տեսանեմ՝ իմ ի քշքիս, մուտ յապարանս
արքունի՝ իարիսխաձև. և խարիսխ
ոսկի. մեծութ իբրև գմեծ մի քլուր. և բարձր մէջ և
յոյժ. իմէ նր սիւն մի հրեղէն. և իմէ նր թակա
ղաղ մի ամպեայ. և իստ լուսոյ իմէ նր։ և նայե
ցայ՝ և տեսանեմ այլ խարիսխ ե բիս. մի իտեղ
եղէն՝ ուր վկայեաց աբն գայիանէ. ք. ընկե բոքն
և մի իտեղ ուր վկայեց աբ հռիփսիմէ. ղբ. ըն
կերքն. և մի իտեղ ուր հնձանին. և այն խարիսխք
կարմիրքեւ ին իգոյն արեն. և սիւնք ամպե ղէնք
և իմէ ստեանցն երեք խաչք լուսե ղէնք ըս նմին ե
ստանման խաչին. և այսց ստեանց խաչն հաւասարքեւ ին այնր

լուսեղէն սեանցն Թակաղաղի. զի նա բարձ
բերքան զնոսա. Ա՛իլէրայ խաչէցն կամարք զար
մանաւոսակք իմիմեանց կապեցան. Ա՛իլէրայ
այնորիկ տեսիլ կմբեթաձև. խորանարդ. ամպե
զէն. շինուած ՚ձեռակերտ զարմանալի: ՚Ա՛իներ
քոյ խորանին իլէր կիմրայն տեսի զնոր վկայքս զայ
սոսիկ. և է. իբրև լուսաւոր կերպարանս սպի
տակուէ հանդերձիւք. զոր ոչ քաւէ մպատմել:
՚Ա՛իկատար շինուածոյն՝ տեսանէի աթոռս զար
մանալի ՚ձեռակերտ սքանչելի հրեշէն. և զխաչն
յորուն՝ իլէր նէր. զորով փարեաց լոյսն հա
մատարած՝ և խաւնեցաւ ի Հառագայթս խա
չին. և մանաւանդ՝ ինոյն միացեալ. և սիւն գործեց
լոյսն շողացեալ. իմէջ ներքին սեանցն խարսխաց.
և քղխեցի աղբիւրյորդ աքուղխս. և հոսեցաւ ծա
ւալեցաւ ի դաշտն ամ. և եւ ինց առ հնարկ. որ չափ
ակն քաւեաց. և եղև ծով լի. կապուտագոյն.
և երկնագոյն երևեցան դաշտքն առ հասարակ:
՚Ա՛ւ տեսի զբշմբի հրեշէն սեղանոյն այն բազ
մութ. և սիւն մի առ սեղանն՝ և խաչ մի իլէր նէր:
՚Ա՛ւ իբրև զաստեղս բշմբք այնպես երևեալ՝ այն
չափ փայլեալք: ՚Ա՛ւ տեսի հօտս այծէց անթիւս,

գՀՀ կու

դարձան. և զգոյն իւրեց՝ ի կերպարանս սպիտա
գոյն սեւութ. որք անցեալ ի ջուրսն. յօդ ի՛ս
տակուն՝ ելին. և ի կերպարանս սպիտակ
մանաւանդ ՚ձեռակերտ սքանչելի հրեշէն. և զխաչն
յորուն՝ իլէր նէր. զորով փարեաց լոյսն հա
մատարած՝ և խաւնեցաւ ի Հառագայթս խա
չին. և մանաւանդ՝ ինոյն միացեալ. և սիւն գործեց
լոյսն շողացեալ. իմէջ ներքին սեանցն խարսխաց.
և քղխեցի աղբիւրյորդ աքուղխս. և հոսեցաւ ծա
ւալեցաւ ի դաշտն ամ. և եւ ինց առ հնարկ. որ չափ
ակն քաւեաց. և եղև ծով լի. կապուտագոյն.
և երկնագոյն երևեցան դաշտքն առ հասարակ:
՚Ա՛ւ տեսի զբշմբի հրեշէն սեղանոյն այն բազ
մութ. և սիւն մի առ սեղանն՝ և խաչ մի իլէր նէր:
՚Ա՛ւ իբրև զաստեղս բշմբք այնպես երևեալ՝ այն
չափ փայլեալք: ՚Ա՛ւ տեսի հօտս այծէց անթիւս,

կուԹէ շրջէցին. եւ ուսանակէզ ասան փայլէր առ
հնարկ՝ մէնչ ՃառագայԹ հատանէ ինչ ինոցանէ։
Եւ մինչ գեռ նայէին ես. յանկարծակի ծնան
հօտքն եբազմացան եւ լցին զվայրն. եծննեալ գա
ռինքն ամ լուսակիզնէին։ Իսկ յանկարծ այլծը
նուանդք յաձախեցին եբազմացան. եկէսքն ան
կէլ ելանէին յանկոյս լծոյն. եգառինքն գայլք
եղէն Ճուխք. եյարձակեցան էլին ի մէջ հօտի
ցըն եսկսան կոտորել՝ եեղէն արեան Ճապաղիք։
Եւ մինչ գեռ նայէի. տեսանէի զի բուսան
Թեք հօտիցն, եեղէն Թեաւորք. եվերթացան
խառնեցան ի ձօրսն լուսեղէնս։ Եյարեաւ
հեղեղ հրեղէն, եարկեալ տարաւ զգայլսն։
Ես նայեցեալ զարմացեալ կայի։ Եայրն
որ յաւէլնուկն կարգաց ինձ. եցուցանէր ինձ և
ասէր Թէ. այր գու զի կաս զարմացեալ՝ եւմէ
ի իմոյ առնուա գու զմեծամեծսն այս։ Եասէմ
ես. Թէ ՚ի՞նչ ասէ։ Եասէ ցիս. տեսիլ ցուցաւ
քեզ այս՝ զի ի իմոյ առցես. զի բացեալքն աւա
գիկ Ջք. գիտեա զի բացեալքն գրուն՛ք մարգա
սիրուԹիւնքի առ իւր ասէ։ Եձայն բարբա
ռոյ որոտման. գիտեա զի իմանէ անձրև գիտուէ
ողորմուԹիւն։ Եացեալքն գրուն՛ք Ջց՝ բացան
և Ջուլքն որ՝ իվէր նր զի մի արգել լիցի յայսմ ի

մարդկան ելանել ի վեր. զի ոչ վկայ
որ աստ վկայեցին՝ հիւսիսական կողմանցս չա
նելն կործեցին. զի ինքեանք ելին՝ և այլոց շա
ուաղեցին։ Հաւասիկ լուս զի ելից զվայրս այս
քննեսցեմք ամենայնիւ. որ և զկողմն հիւսիսոյ
ընտրեալ զօրքն լուսոյ զինք ցանկացեալ փափաքէին
իջանել՝ ինձառ անուշ ձայնիւ վարդապետն ար
եան վկայից. այսու հետև խաւարն լոցեն ի մէջ
կան՝ իբրև ակն թարմութիւք հրեշտակաց։ Ոսկ այս
ահաւոր և չքեղ ձայնս որ զնաւն զլուսոյն ուն.
և զուսան ոսկի ինձեռին իւրում. և բախէց զսան
դարամբառս այս առաջի՝ որ հայի յիմ. և
ասայ գողտ. մերձի՝ իւրինս ևծխինայն մի ևձ
ուն հարթեայ կործանեայ ընկէց զմոլորուն
յիմէ։ Այն զի հնչեաց յիմ՝ զձայն հնգնգուն
ծնեալն բարբառեցաւ։ Ոսկ սեան խարիսխն
ոսկիէր՝ և նորին սիւնն հրեղէն. և թաւակառքն
ամպեայ. և խոյզ լուսեղէն՝ իմէր նմին։ Ոսկի լոյս
րիսխն վէմին հաստատեալ անշարժանալ է. և սիւնն
հրեղէն կիզանիկ եկեղեցին որ ժողովէ զամ
ժողովուրդս իմիաբանութիւն հաւատոյ՝ ինն ըստ
թեղոյ իւրոց։ Եւ թաւակառն ամպեայ. որ լուսով
լոցէ զարդարանս յորժամ թռիցեն ի յերկինս վերա
նալ ոտն գալոստենն։ Ոսկ հաւքն լուսաւոր՝ ինձա

ինքն մեծ քհնյապետութինէ իմէջ ժողովրդ
օրինակ քի պատկերին մարգնացե լոյ քհնյապե
տուէ օծուէ ամծ որգւոյն։ և սեղին այն տա
հար լինի այ՝ևտուն աղօթից ինդրուածոց ամ
հաւոցելոց։ ևամօա քահանայապետութէ։
և խարխնէն գ։ որ կարմիրէին իգոյն արեան։
մէ չոչընացն եկելոց նե ղուէց մահուն համբե
րուէ։ զի զմահն իւրոց արարին խարխնս հշմար
տուէ հնտոյն հստոտուէ արեամբն իւրեանց։
և սիւնք ամպե զէնք։ մէ զի ամպն ունի զթե
թեւուէ երագուէ յարուէ՝ յայս վերանալոյ։
և թանկաղն հրեշէն։ զի բնակուի նոյ լինելոյն
հնգաբ ամծուէ լուսոյն։ և խաչն ունի զչարչա
րանս վկայէին։ որք նմանեցին ամն չոչընացն, ևմե
ւան փոխանակ նո։ զի ամկնեցին՝ և լ քի խաչե
ցան, կենդանիւ քս յոսկերս նոյ։ յուցանե
ամյն զկենդանուէ նոյ։ յայտնիւ առնել զհոգ
անուշուէ գիտուէ իւրոյ հինգնէ։ և հռչակել
զառաքինուէս նոյ լ տիեզերս։ զի սպանին նէ
զմարմինս երկրաւորս, և կախեցան զմարմ
կան խաչէն։ եղեն ամն իւրոց չոչրակից։ նոյնպէս
փոխցն և զօրուէ լինելոցն հաղորդ։ ՀԼատա
զնին խաչն որ ցուցանէ զ։ ունի զպատկանուէս
հանայուէեան պատուին՝ պանծացեալ իխոյն

ՔԵ։ |ակ երեքն էս ուսի զառեղն վիայաբանաց
հանգստի սրբոյն զի յառաջ ապականեն իւրեանց
հեղեալ արեանն իւրոյ՝ շինեացին հանգիստք վե
կայարանք ոսկերաց իւրեանց։ |ակ զի բարձրկ
սիւնն առաջին զի մեծ լբարձրկ պատիւ կա
Թուղիկկ եկեղեցւոյ։ զ՚ամ բարձրութիւս սրբոց
|ակ կամարքն որ յառեանց անտի՛ի միմեանս կա
պեցան այսինքն հաստատել միաբանութե կա
Թուղիկկ եկեղեցւոյ։ |ակ խորանն իմիջ ուսի
զօրինակ վերնոյ քաղաքին՝ ժողովարան միաբա
նութե արքայութե ինց։ |և զի երեսին քեզ վիայքն
գիտեա զի մահս ժամկետանկ ասէ։ ակնդունուի
նց յետնական փութրեալ իխաւս ածորդոյն
|ակ զօրինակ իսաչք նր։ տպատարկ յանձինս
նոցա։ |և՛ի վեր կատարոյ շինուածոյն զոր առ
ատեա։ նոյնինքն աԹոռ ամենազօր բնութե ածու
Թե։ բարձրութե ինքնութե։ զի նա ինքնկ գլուխ
եկեղեցւոյ սրբոյ։ ակնարիչ ամբարութե։ և՛ի
նմա ամ շինուած պատշաճի։ ևառկ զաձուին
ոյ։ յորում ամ մարմին յօդիւք և խոտաշարեօք հաս
ուատեալ կազմեալ։ |և լոյսն զի փարի առկ
զհաւքն։ այսինքն հոգին ածուԹե՝ որ զորդին
փութր առնէ։ |և զի խաւնեցաւ ել չնչգայթա
նը։ այսինքն՝ զի յորդւոյն առնու հպատակ սի

բերկրեցաք աղբիւրն մկրտութեան, յորում ծորէ
հացն յերկնից կենդանի տալով յաւիտենից կեանս
զնչիք սպիտակութեան. այսպէս եւ մկրտեալքս
ծերացան սուրբքն. որք յիշատեն ի նուրբ յօդից
զաստեղս բազմացին։ ։ Հօտք բազմուէ այ
զաստեղս բազմացին։ ։ զի ծագեաց լոյս յիմէ ի ասեանցն
ջրերցուանց. ի բղխեցման զաղբիւրն յորդաբուղխ.
զի ասաքուղիկէ եկէ զիցուց՝ շնորհք հոգւոյն
յիմէ ի վկայեցան իւիմէ ի ընկալեաւք բղխեաց
աղբիւրն մկրտութեան, լուանալ զաշխարհս
մարգիսովքն հանդերձ։ ։ այն զի յորդեաց է
ինց բղխմ վայրս. զի լինել ցոյց փրկութեան բղխմ ծովս
վրայց՝ մկրտութեանն։ ։ զի երկնագոյն երեւ
ցան դաշտքն ամենայնքն՝ զի չէ ինչ լինել
խաւարուտ հրաշտակաց՝ եմրգիան։ ։ հրեշտակն
սեղանոյն բազմելոք որ քեզ երեւին. ճշմարտիւ
խոկ լինել ցոյց են սեղանք այս՝ որ զբաշխուէ բաշ
խեն ամենեցուն։ ։ հրեշտակն յայն ասեն երեւեցաւ.
զի պարտօն հոգւոյն է ընդի փառաց։ ։ սիրելքն
մի մի ասե սեղանն. պարտօն աղօթից կենդանի։
։ խաչքն որ իմէր նմն. այսինքն սէր անուանն քո
փառաբեացի ի սամարիէ զեռա։ ։ ձի զի բազմիին իւր
րն զաստեղս. զի պարտականութիւնք սրբոցն իբրև
զաստեղս բազմացին։ ։ հօտք բազմուէ այ
ծերացն սուրբքն. որք յիշատեն ի նուրբ յօդից
զնչիք սպիտակութեան. այսպէս եւ մկրտեալքս
մարգիսովքն հանդերձ։ ։ այն զի յորդեաց է
ինց բղխմ վայրս. զի լինել ցոյց փրկութեան բղխմ ծովս
վրայց՝ մկրտութեանն։ ։ զի երկնագոյն երեւ
ցան դաշտքն ամենայնքն՝ զի չէ ինչ լինել
խաւարուտ հրաշտակաց՝ եմրգիան։ ։ հրեշտակն
սեղանոյն բազմելոք որ քեզ երեւին. ճշմարտիւ
խոկ լինել ցոյց են սեղանք այս՝ որ զբաշխուէ բաշ
խեն ամենեցուն։ ։ հրեշտակն յայն ասեն երեւեցաւ.
զի պարտօն հոգւոյն է ընդի փառաց։ ։ սիրելքն
մի մի ասե սեղանն. պարտօն աղօթից կենդանի։
։ խաչքն որ իմէր նմն. այսինքն սէր անուանն քո
փառաբեացի ի սամարիէ զեռա։ ։ ձի զի բազմիին իւր

քաւութիւն բզիմ մեղացս։ ։ եւ որ լուսակերպ ասրն
նոյ փայլէր պայծառացեալ էր· այսինքն մկրտեալքն
զլոյս զգենուլոցեն։ ։ եւ ծնան հօտքն և բազմացան
և լցին զվայրս· այսինքն բզիմ ժամս աճեցուցանէ
քրիստ· և ծնանի նոր ծնունդ նորոգութիւն, և բազ
մացուցանէ մկրտուիս։ ։ զի կէսքն անկեալ էին
էին կէս հօտքն ըստ ջուրան· ՚ինդն կողմն ուստի
անցեալէին· այսինքն՝ յետին ժամս անօրինեալոցեն
անկեալք՚ի հնմարտութէն· և յետս ընկեալոցեն
զերծումս ուխտի սրբութէ օծութէ· և բզիմք Թողուն
զուխտն սրբութիւն։ ։ ե՚իգառանցն լինելոցեն
գայլք՝ որ կոտորեն զնոր գառինան· այսինքն որ
գնան՚ի հնմրտութէ անտի· և յուխտէ քննչէն լե
նին գայլք· և հանեն ճապաղիս արեան՚իգառան
ցըն· այսինքն ուխտին և քննչութէ, և խուռվութ
ժողովրդոց։ ։ սկ որ համբուրէն միամտութէ՚իգա
ռանցն· ՚իժողովրդոց կամ՚ի քննչէ· թ և ևս առ
նուցուն, և յարքայութէ՚ի վերանան։ ։ սկ որ
զմիտս գայլոցն կամ զգործս յափշտակութէ նո
ցուն իցեն· ՚իհուրն անշէջ մատնեսցին։ ։ ե
դուքա՚ջըէր առ· պինտ կաց զգոյշ էր· զի գործ
՚իձեռն եկեալ հատէք զի զի բարութ գիւր
եաւէ լինելոց· զի և գոյ ըստ մշական մտեալ՝
վարձս առցես զանապական պարգևացն՝ քի·

գՀՂՂ արդ

արդ՝ զքոյշ լեր ամենայն ոք քեզ հաւատացեալ
առնէ յոկ քան. զինեալքեր զառաքար անուանն այ՝
ի՛ոեզաւրն որ քեզ ցուցից. որ սիրեն հրեշտակն
ունէր ոսկի խարիսխ. և զմիայարանս սրբոցն՝
ի՛ոեզհես ուր զենան ինքեանք՝ իկենդանութե
իբրեց՝ յուսալի որ առ աճ. զի բժշկեսցին հար
ուածեալքդ. և քո զուբ յաղուաճ յանդէմ
լեցի հանդերձիդուբ օր ըս օրէ հասանել ամեցն
ի՛հասի հասակի կատարման հոգոցն քոյ։ ¶ Եւ զայս
ասացեալ շարժուաւ եզեալ՝ և ընդ առաւօտս
նայն ծածկեցաւ առ սովին։

Սրբ՝ ամենահայր. ամենատէր. ամենահաս
տիչն. ամէն իմաստ. ամենատուն. ամենա
կարն. ամենաբժիշկն. խրատեա՛ զքեզ.
զի ածուք իւրով զքեզ մերձաւորս արասցէ. վա
յատրիկ ցուցեալ քեզ մեզ զկենացն ճանապարհ.
և զմիրհուք հանգամանս. և զթողուլ միանգամին
ածել հասուցանել ի իլը. վէմ և զառիսիոն հանդ էր
ձեռացն եցոյց ինձ պատմել ձեզ. և զառ ժամիս
զիւր կամս առ ձեզ կատարել։ ¶ Ընդ՝ որ ոդ ուք զա
սացեալն հրամանն փութացարուք. այժմ ե կայք
շինեցուք զմիայարանս. փոխել զմիայդ ինչան
գիտաց. զի և մեք փոխեսցեն զձեզ ի՛ նորոգուել։
¶ Եւ զայս ասացեալ հրեշտեաց՝ զի զնիւթ շինո

ւածոյն վաղվաղակի պատրաստեսցեն։ Եւ առ
բշխել ծերական լուեալ զայն, իւրքնչիւր ընթա
ցան պատրաստել զնիւթան՝ իհրամայեալ առ
ջիսն կուսակին. ոմն վէմ. ոմն քար. ոմն աղիւս.
ոմն զմայր փայտ պատրաստէին խնդալից փութով՝
եւ ածաւ երկիւղիւ։ Եւ ինքն տէն գրիգորիոս.
զլար Հարտարուէ շինողաց՝ հիձեռն առեալ զե
րանելեսցն վկայարանս հանգստարանացն հի
մնանա յօրինէր. եւ ինն ի իւրքնչիւր առ բշխել
ատատարուէ՝ հիձեռն առել ըստ գեղեցկադիր յար
մարելոյ հինն արկին՝ հկատարուսն շինուածոյն
հանգնեցին. եւ առ ոք ձեռն արկեալ հգործս։
Եւ հանանոյն անգամ ատատարեալք ըստ իւրնց
տկարուէ հանացի ուժոյն։ Եւ այսպէս առ հա
ստատակ գործեալէին զգործն հնտռով եւ ածաւ
երկիւղիւ. զի ոք ամենեքին անմատն եղեալ ի
վրկուէ շնորհացն՝ լցաժշկուէ զրկից։ Եւ հան
գնեալ երիս վկայարանս. ի հինսխոյ յարեւ
լեայ կողմանէ քշելին. ուր վկայեաց սանահանն
հռիփսիմէ. Շ. բ. ընկերօքն։ Եւ զմիւսն շինե
ցին՝ հնտռոյ ակողմն կուսէ անտի. ուր վկայէց
տէն գայիանէ նորսն սնուցչին. բ. ընկերօք։
Եւ միւսն մատ՝ հնձաձն՝ իմէջ այգւոյն ուրէին
վանքն նց։ Եւ ինեցին կազմեցին զտեղիսն. եւ զար

գարեցին ասկի եարծաթի կանթե ղնք լուցէ
լումք։ եւ լապտերաք վառէլումք։ ու աշտանակաք բոր
բաքէ լումք։ ¶ Եւ հրէշտակն ինն ին իւրքնչիւր տուկ
ղագաթ տախտակամած։ մայրիայտէ այ։ բեւ
ռապինդ։ հաստատէ ղնւս։ է րկաթագամ, տա
պան գարծելի։ ¶ Եւ առ ըն առաջելոց պատուիրա
նին արարէ։ հանդէրձէ կաղմէլ պատուհանին՝
ըն եդէ հրաձին տալէ լոյ։ եւ րին զարկէ զան ա
րարէ առ դուրս հնձանին՝ առ ի սրբոյն գրի
գորի։ ¶ Ակն ոչ առեալ ինքն միայն՝ ինէրքա մտա
նէր։ եւ ոչ թողոյր զայլոք ամենեւին՝ ինէրքա մտա
նել։ առ ի՝ ոչէ ձէ զպարտ հնազանդ լինել եւ մերձենալ
առ աստա՝ որե չէ դէք եւ՝ չէ դէք սր
բեալ միտուէ։ այլ ինքն միայն առանձնացեալ։
զմի մի իւրքնչիւր առեալ իսրբոյն՝ յիւրքնչիւր
յարկէ զնէր՝ իւրքնչիւր հանդէրձով։ եւ իւրնոյ
տուկ կաղմուէն՝ պատէր եկնքեր քաանչն կնքուէին։
¶ Ակ թէրն՝ եարքայ զուն ք ոսկ։ եմեծքն։ ե
նախարարքն։ եազատքն։ եզօրքն ոսկ զիւրքնչիւր
բերէին զիւղս անուշահոտս։ եխունկս ազնիւս։
և զգոնադոյն նարօտս պատանոց։ զմեռանքս
առէլս։ եզտակէ թէլս կէ րպատուոյն։ ¶ Եւ կին
թէրին, եօրիորդք թաշէորազնէք, կանայք
պատուականացն։ եմեծ ամեծացն գատէ րքն ե
գէն

րէ ինն ծիրանիս, զոսկի հնուս զքիսայ, եւ զբե
նաբոյն սպիտակ իբրեւ զձիւն հանդերձեալն սր
բոցն։ ¶ Այնպէս եղուկին, եւ զարծաթն. եղիր
տաճն՝ վուԹով կուտէին առ դուրս հնձանին։
¶ Զոր՝ երէ տեսանէր սքն դրիգորիոս զի շէղ
շէղ կուտեալ կային առ դուրս հնձանին։ ¶ Ասէ
նա ոչ առնոյր յանձն զնոցին առ նա մատուց
անել։ասէ, Թէ ոչ վաղիսկ առացի ձեզ՝ Թէ ոչ
պատշաճ զձեր ինչ՝ որ չէիք սրբեալ մկրտուէք
առ նա մատուցանել։ այլ յօժարուիք ձեր բա
րիոքն վն ձերոյ փրկուե։ այլ այս ամ յաղթա
կան գանձուն պահեալ կայցէ՝ միոյն հոգւոյ ե
վըճռոց՝ խոստովանէ բարեբարե այլ երեսեցին
ձեզ։ առաքելոցդ ձեռնադրէ։ տեսուչք եպիս
կոպոսք՝ երիցամբք։ ով կե շէշ կան կարգ լուսա
ւորուե սիրոյն այլ։ եայդ ամ երթիկն խոպա
պաշտաման փուր ընկալ սեղանոյն այլ իձեռն ձնա
նայապին կացուցեալ։ այլ այժմ ոչ կայք զսուտ
յիւրացանչիւր հանդ խստ մատուցուք։ ¶ Ասէ
Թէ զն տրզատ յայնժամ զեռեսէր ամիւիկեր
պրեա խոզի։ բայց միայն իմոք ապէն իսկ ել։ ե
կձղակիք ձեռացն ետուին իբրև զխոզի։ եդէ մք
երեսացն կնձԹացեալ։ ժանիք ոչ ամ ծք իբրև
շան ամ վարազոյ։ եխոզան ատեն Թաւալ
գալ մարմն

նոցին. այլ կայր պատեալ զերեսն գլխովին՝ հնձրգ
արկեալ քուրց զիւրոց ի վերայ։ և կայր երեսացն առն
լեամբ՝ իմիջ ժողովրդոցն։ Եւ մատուցեալ աղա
չէր զայն գրիգորիոս ասէ գոնեայ ձեռացն և
ոտից հնարս լեզիք ժշկութեան. զի իգործ շինուա
ծոց սրբոցն արժանի արասցէ գէթ սակաւ ինչ
մասնաւորել զնա։ Ոչ երանեալն գրիգորիոս՝
երեքեալ ծունր կրկնեալ ամենատեսն բարե պա
րին ասէ. երեքեալ զայնք ընկալաւ արկեալ զջքն է բանեալ ի
մարմնոցն՝ քահանան վկայիցն մատուցանել պա
շատանս. հանգարձեալ զբազուկան հնդգաստա
բաժ յԱստուծոյ ժողովեալոցն, և թէպէտ ի զժշկու ի
հայցէր. ապա դարձաւ առ թէքլն շնորհէլովն
քի՝ զձեռան և զոտան բժշկէր. զի թաւիթեցան
կնճռակոք ձեռացն և ոտիցն. զի առ մի նուագ հա
զորեալ լեզի՛ իգործ սրբոցն՝ իւրոց ձեռացն
վաստակեալ։ Ոչ նր հարցեալ զգրիգորիոս՝
թէ զինչ հրաշեայեացն նմա. Եղեա տայր նմա շատ
զարկեալ զաց սրբոցն. զի հատեալ զտեղիսն իւրա
քանչիւր բնակուէ յօրինեացն՝ ինքեանք մարտի
լուսական յարկի հանգստեանն ընդ։ Ոչ նր ա
շակերտացն գրիգորիոսի. զի հրամայ տացէ. մի ևս կնոջ
իւրոյ աշխէն տիկնոջ. Եւ միւս ևս վերջերն իւրոյ
հարազատի. որում անուն էր խոսրովիդ գուհի՝

զի իշխեսցեն ունել հաւատարիմ գործոյն։ ¶ Եւ
նոր տուեալ հրամանս՝ ունոյ երթալ նմա օգնել գոր
ծոյն։ փոսել փորել զտեղիսն հանգստի սրբոցն՝
ինեղբօր իտաճարս հանգստարանացն։ ¶ Ընդ
առնել ջրին բահ ևիւղատաւ՝ հատանել զձիրս
հանգստարանացն սրբոց՝ իւրաքանչիւր ըստ
չափարանի արկեղացն։ ¶ Յոյնպես ևինքեան եր
կոքին՝ աշխէն տիկինն ևքոյր Թէոդորին իոսեփոմի
դուխտ ըստ երբ լերսեղին՝ ինդիւրն իւրում ընկալ
եալ զհողն արտաքս պեղէին։ ևայնպէս կարգի
յոլնախողին պատրաստեցին զձիրս սրբոյն հովիփ
սիմեայ։ ևզկնի նորաշէն՝ ևերիւցն իտեղւոյն
յայնմիկ ուր հեղան արիւնք վկայարանք ե բա
նուէնէ նշ իտեղւոյ հանգստեանն պատրաստե
լոց՝ աջ ևփուրթեալ սեղանոյն քրի։ ¶ Յոյնպէս ի
վկայարանին ոտ՝ ինհարաճախոյս քշքինէր՝ պատ
րաստեաց ևզայն տեղիս փոսէր երանելոյն
գայիանէայ, ևերիւց ընկերացն։ ինքն Թէոն
տրգատ՝ քերբն իոսեփոմի գիտաւ՝ ևաշխէն տիկ
նայ հանգերձ։ զոր ինր սրբոյն յիւրքինչիւր բնա
կուն յօրինէին ինքեանց ձեռօք։ ¶ Եւ եկն Թա
գաւորն՝ ինդրեաց հրաժէշտ՝ իսրբոյն գրիգո
րէ։ Էօրեայ Հանապարհ կալեալ՝ իմէր՝ իբարձր
լեառն մասիս։ ևանտի՝ ի գիտոյ լեռնէն առէ

վէմս արտաստ՛ոյս՝ անտա՛ռս անկո՛ծս յա՛ղթս ծա՛
նո՛ւնս երկա՛յնս ստուա՛րս ամենամեծս, որ
զմի ոմն չէ ոստիք լինել հնար՝ թէ հրեշտեղոց քա՛զ
մուե՛ւ մրգիան զայն շարժե՛ր։ Զոր առեալ հրա
կայազօրն ե՛ւ այիաբար զուա՛ր արձանն՝ ի վե՛ր
ուստց Թիկանց իւրոց զայն դնէր. ստանձնեալ
բերէր՝ իմկայարանս տձրացն. մին չորս արձանս
սեաւն կանգնէր իբրու փոխարէն անմիտ մար
տին զոր ընդ սրբոյն պատերազմեալ հիւրուսանե
նեկինն. որ ամենապա՛հ շնորհացն յաղթե՛ալ՝ այս
չափ զարմանալիս գործեաց. և սա պատկ յաղ
թո՛ւե՛ զիւրոյ չեռագործո՛ւե՛ զվաստակն մա
տուցանէր արարե՛լ. շինե՛ալ կազմե՛ալ զնո՛ւա
յարանն զերեսին. հանգերձե՛ցին զարդարե
ցին՝ և օրինօք յարմարե՛ցին. և ապա առե՛լ զիւրա
քանչիւր ոք յիւրքնչիւր տեղիս վկայու՛ե՛ մեռու
ցանէին։ (՝) ապն գայիանէ՛ իկոզմանէ հարա՛ւոյ
մարտիրոսականն. ե՛ընկերօքն գնէր ի վկայարա
նի՛ տձրինու։ ոյնպես և զերանե՛լին հռիփսիմէ՛ե՛ա
ընկերօքն՝ իկոզմի յարևե՛լից՝ կոզմե՛ տձրին մա
տուցանէին։ (՝) ուր միանա՛ւորս ո՛ր՝ իհնձանին տպա
նո՛՛ւ՝ տորա տձրն՝ ի կոզմանէ քղքին՝ իհիւսիսոյ
կոյս. և զնոսա ընդ միասին գումարե՛ալ զվաստա
կան վկայանքի՛ յիւրքնչիւր հանգիստս մարտի

բոսական բնակութեանէ շինուածոյն փոխելոյին՝ ըս
երեւելոյ հրաշից առելոյն յաջագոյն գրից որ
այսպէս ևկատարեցաւ։ Ա՛ր՝ ինչ ըզսագոյն խո
րանացն՝ իմիք հանգստարանացն՝ կենդանագիր
գերեզմանացն՝ ի տեղիս սեղանոյն յերեսին
վկայարանաւն՝ մէն մի կանգնել զնշան տրու
նական խաչին։ զի միայն ասէ առաքեալն այդր տա
նակեցելոց նշանիւ՝ երկիր պիտի՞կէք ան ոչ այ
արչին ձերում։ Ա՛յս սիրելք հաստատութիւնք կան
գնելոյն ձերում իարիսուլ շինուածոց։ այս այն
սիրելքն ասէ՝ որ ունին զբեռն ծանրութեան ձե
րոյ շինուածոյն վրիսուէ։ ահա ըզսիրելս։ եզբոյդ
սիրեն կենդանութիւն՝ որ զձեզ առ ինձ մատուցա
նէ։ Ա՛յդ զնկատել տեղին տրուեանական տանն՝
ևառեղ հրամայեալ՝ իմիք առեալ իպատիս փակե
ցուք, թէպէն ևառմ ժողովրդովքն հանդերձ՝ ե
թաւ հասանէր՝ իցուցեալ տեղին հրեշէն սեանն
ոսկիահակ իսարսխին, ևանգէն քարձր քշեր տրամ
փակել զտեղին՝ իպատիս՝ դրամբք՝ և դուռնափա
կեալ ամրացուցեալ։ ևկանգնել անդ զնշան տրու
նական խաչին։ զի առ հնարկ հասեալ ամ ոք յայն
տեղի ամենազօր արարչին ձայ երկրպագեալ
ծունր կրկնեսցեն։ և այսպէս լուսաբերեալ զսիրտս
հզմտգիս ժողովրդոցն՝ քրիստոս՝ պիտի ասծուէ

յաղեալ համեմատ. թողեալ զայլսոցն ուսոյն
ուէ անուսեալ ձեռագործ կուռոյն արարելոյ.
Ի խայտառակն դէմ մարդասիրին այլ. Եւ այնմհետեւ
Հանդր կանխէին անձնասիրապ կամօք՝ խափհս և
յաղօթս. Ել երկիւղ Ի խէր. Եւ յունկնդրուն այլ
վերապատուէ փուքանայեալքս։ Եւ զի՝ Ի բրև ժողո
վեալք միահնձուռ՝ խայտառնարան առեղծն յարկի
տանն այլ կային։ Ասել սկսաւ Երանելին գրի
գորիոս Եասէ՝ գիք ծուռը առնելքին, զի արաս
ցէ որ բժշկուքի հարուածողդ։ Եւ եղեալ
ամբոն ծուռը առաջ. Եւ Երանելին գրիգորիոս
մեծաւ աղօթիւք Հաստատին խոնարհութիւք և
պաղատանօք՝ խոնարհելովքն Հարատասուքք մի
քերին բժշկուէ։ Եւ քերն միջ դեռ կայր՝ յ
հերպէնս խոզն ել ժողովրդ Եանն. Յանկարծակի
հարաւ զղջման. Եզխորին խոզն արտաքոյ մր
ճոյն՝ Ի բաց ընկենոյր. Ժանդ առեսին ժանեօք
Եւ ինձ քակերպ երեսքն Հանդերձ խոզանա
ցել մազմէն քաւուք՝ զխորխացել կաշին՝ Ի բաց
ընկենոյր։ Եւ դէմք երեսացն գարձան յիւր իսկ
հերպէնան. Եմարտինն փափկացել մատաղացել
լինէր Ի բրև զարօրեայ մանկան ծնեալոյ. Եողքն
գամ մարմնովքն ամենևին բժշկեցաւ։ Ոյնպս
Եամ միւդկան որ էին բզմնուքք կուտեքք յիւրա

քանզիւր ախտից թօթափեալք ոմանք բորբոք
եռմանք անդամոյն ջոյնք. և գոսացեալք. և ջոգո
ղեալք որովայնին. և դիւահարք. և գոնջացեալք.
հպատակագրեալք։ Եւ այսպէս բացեալ մարգա
սէր շնորհացն քրիստոսի զիւրաքանչիւրն բժշկեալ
բժշկեալ զամենին իձեռն սրբոյն գրիգորի՝ ա
ռաքելքն թօթափէին յիւրքընչիւր հիւանդութեանց։
Այնպէս բացեալ լինէր աղբիւր գիտութեանն
քի զսեղխս ամենայն ընդ չշիրտասպառում վար
դապետութեանն այլ։ Ընդէր այնուհետև սրտա
կիր ուրախութեամբ եւակնավայել առեալ հայեցեալոյն
Ոչ զի երկիւղ որ ևհամբաւոյն անգամ անտե
ղեակ էր կողմանցն այնոցիկ յորում ամ ածային
սքանչելագործութիւնքն երբեմն առ ժամայն վաղ
վաղակի իրացն երեւելոց խեղաթիւրեալ լինէին. այլ
միայն ժամու պաշտելոյն. այլ և յաջակարգ յաւի
տեանն. եւ յապաւէ եկելոյն սկզբանէն եւ ի տրծին.
եռմ ամ ածատուր աւանդութեան։ Ոչ իբրև զչափ
առեալ վերացն հաստատուն հիմնական եւառաքել
բարձրագոյն զաշակերտուն նորագիւտ վար
դապետութիւն խմբեին ուսանել։ Թէ երբէ պատ
րաստական քրիստոս ամենագետ մարդկանն յօրի
նեալ. որոյ եւ ինքեանոյ իսկ՝ իկողմանէ կողմանէ.
Ի հիգաւառայ գաւառացն հայաստանեայ երկ յոր

դեալք եդրդելք հատանէին իբացել աղբիւրը
շնորհացն քի։ ¶ Ման զի յայրատատեան գա՛տա
ռին իթձւորանիատ կայանան բղխեցին շնորհք
քրզուե ածեսնին՝ հայոց տանն Թորգոմայ։
¶ պա այնուհետև առնուլ խորհուրդ հա՛տա
նուե ըլ Թձրին՝ եւ ըլիշխանան, նախարարքն և զօ
րքն հանդրձ։ ըն հնրկաց խաղաղուե քակէլ։ կոր
ծանել։ բառնալ զգայթագղուխ իմիջոյ իբաց
կորուսանել։ զի մի ուժք խէթ եւսւ թայնու
հետև ըլ ժոս անկանել։ խափան առնել ազա
տուլ վերին։ զի քալալերթալք ամքն հատանի
ցեն՝ իբարեաց կեռարուսին։ ինչնկեալ նպատակ
երանելոյն պօղոսի՝ Թէ միաբան հատանել իչափ
հատակին քի։ որոյ ազատուլ չՅԶէ։ ակն ունել
փրկչին մեծին աստ։ եպարծանք իխաչն։ և գուշտ
Թլ՝ իփառս աստ։ ¶ ոկոյն անդէն վազվազակի
Թձրն ինքնիշխան հրամա՝ եամցեն հաւանութ։
ձեռն իգործ տայր երանելոյն գրիգորի։ զի յա
ռաջագոյն զհայրենական նախնեացն։ և զիւր
կարգեալ աստուածն՝ չտծս անուանել։ ան յի
շատակ առնել, և զնչՁլ իմիջոյ։ ¶ պա և ինքն իսկ
Թձրն։ խաղայր գնայր ամ զօրքն հանդերձ։ իվա
ղուանդ զբաշտպատ քՁքն երթալ յատաշատ քՁք տե
րել անդ զբագին անահատական գիցն։ և որ յե

բաղմոյն առելին անուանեալ կարգաւոր նախա
դիպեալ ի Յանդիսին երեսացոյց՝ երեսել Տան
պաշտաման առի զից զպրի. զիտուէ. քրմաց անդ
ընդեալ զիւան զրչի որմզդի ուսմանն Հարտա
րուէ մեհեանն։ Այս՝ ինա ձեռն արկեալ քա
կիչ այրեցեալ. ածերեալ քանզի ինն։ Երե
հետ եալ կերպիսեալ զիւացն՝ ինն ի առն ձգիոց
բազմուէ գնդի, հետևակազօր մինդաւորք. ա
ոնաւորք առաջի ընթացեալք՝ իկերպարան
նիւէ մարգիան. նիզակօք ձնշանօք՝ ի զէն ձ՝ ի
զարդ վառելոք. մեծաւ գոչմամբ զազգուկ հա
րեալ՝ փախստեայք յանհնտական մեհեանն ան
կանէին. ուստի ել հասեալան մարտ եղեալ կռ
ուէին. նեռս անյաղթ. ձքարամբ ժանդրուտա
րակս. իկերուստ իշխնուածոյն՝ իհոնարհ ըզ
մարգիան ցնդէին. զոր ձփոքը սահաւոր զար
հուրեցուցին զնորահետս մարգիան։ Ասկ գրի
գոն ինքն զայն տեսեալ. զնշան տրուն ական
հատին առնէր, ձգիմեալ իշուուն մեհենին. ձ
ամ շինուածք մեհենին՝ ինհիմանց գըզգեալ տա
պալեցան. ելուցեալ անկարծօրէն փայտակերան
հրդեհ ձեցաւ՝ ի տրուն ական նշանին զօրուէ. ձ
ծուխն ծառացեալ մինչձ յամպս հասանէր. ձ
ամ գինքն իփախստաս գձ առնլի մրգիան՝ երկե

կել, եզհակառ հարել·եզկիչ բարձել մծագոչ
լաիւ առելուվայ մեզվայ մեզուվոյ մեզովն յեամ
յձէ փախստական արար զմեզ ։ Ինչորդին մարիա
մոս՝գաստերն մերդիան·եասա՛իձէոն կապէլոյս՝
է հայս մեզ փախստական լինիլ· արդ յո՞ գէմէ
գել փախիցուք, զի փառքնո լցին զամէ զէրա·
այլ էրթամք՛ իբնակիցս լերինն կումկաս՝ իկոշ
մանս հիւսիսոյ, ըստ բնս անդ հնար լինի՛ եւապրել
մարթացուք·զի առանց հանգստեան զօրս կո
ծեալք անձնատ զմեզ՛ իբնակուէ մարդ կան՝ կա
տարել զգանկուն կամաց մերոց նոքօք։ եզայս
ասէլ առձի ամէնն·զի մերդ ինն որ լսեան՝ առաքել
ևս՛ ի հիւսիս հօտուեցան ամէնն։ սկ սեագունգք
դիւացն աներևոյթ եղեալ՝ գտուեալք իսեղոյն՝
իբրև զծուխ պակասէ յանդ։ սկ մարդ կանն կա
սելոց անդէն քանդեալ զհիմունս ճեացեալ՝
աւերեին· եզգանձան մըրթելեալ՝ աղքատոյց
եառուապելոց, որբոյց եայրեաց եչքաւորաց՝
՛ի գանձից մերոց մանն առնէին։ եզզաս
տակիտան եզսպասաւորսն քրմքն հանգերձ·
ենոցուն գեառնոքն եասհմանքն՛ իծնեալ
սպասաւորուէ եկէղեցւոյ նուիրէին։ եզ առ
հնոյ ամէնն սերմանեալ զանձ պաշտուէ բանն·
եզամէն՛ իհանդիսս առն կացուցանէր՝ գիտուն

գամէթ առ

առնել զպիտուիրանացն արարչութիւն։ Եւ յայտ
քեզ կայցէ ևիթ իւրովն եայսմանէ եայգ արա-
երևեցուցանէր զսե զինս տանն այդ։ Այդ ոչ
առնէր յայտ հինարկուէ հետ։ Եւ ոչ սեղան ու
րէք ուղղէր յանուն տն։ զի չունէր պատիւ
քհնյութիւն։ միայն լոկ պարզեզ որմով զտղիան՝
ևկանգնէր զնշան տրունական խաչին։ Այնպես
զեա եզմուա Հանպրհայ՝ իսոզոցս ևի հրապա
րակս ևի Հանպրհակից՝ պահապան ապաւէն
զնոյն նշանն կանգնէր։ Ընդոյր այնու հետև՝
եզարշակունեացն տոհմի որեարս։ ի վարժս
վերջուիթ պարապեցուցանէր։ որոյ առաջնոյն
արգաս անուն։ որ ևթգեւորն իսկէր ամ տասմը
իւրով։ Այնպէս եզամ ոգի Հանայր յերիւրել
հասուցանել։ իգիտուն Հնմրձաւ։ եայնպէս ևի
առնէր ըստամ տեղիս զնոր ամեուտարանն։ եաւգն
զգուշացուցեալ զՀանպրհս կենացն վարել։ Այ
պա ասէն զայն գնել։ զի տն այդ իւրոյ
միայն երկիր պատանիցեն։ եննմա միայնոյ տպաս
տարցին։ Այպա յանձն արարել զնոր ամենապահ
շնորհացն այդ։ և ինքն առեալ զթգեւորն խաղայր
գնացել երթայր։ զի եյայլ կողմանս տահմանաց
հայաստան երկին աբրանալեզ զբանն կենաց։ Եր

ամէն զանուանէլոց տուա ածոց զբազինան կոր
ծանեացնէն, որ էր ինքիւրն Թորգան՝ մեհեանն
անուանէալ սպիտակափառ դիցն բարշամինայ։
Այսու գնաց կործանէին՝ եզպտիկեր ներ վիրէին.
եզգանձն ամ ոսկոյն եարծաթոյն ամէն հարիւա
նէին. եաղքոց բաժանէլ բաշխէին. եզգիւրն
ամ գաստակերտօքն եզեօնովքն հանդերձ՝
յանուն եկեղեցւոյն եուիրէլ։ եզամենափրիկէ
նշանին օրինակ՝ եանգ կանգնէին։ Ոսկ երանե
լին գրիգորիոս՝ վարվարապետի զաբեաղնկան ար
ուեստոն՝ հմկլ առնոյր. ձեռնարկեալ զգաբա
ռաւն, հանդերձ միամիտ սատարօքն Թգրին՝
գերել զամեն՝ իհայրենեացն ամանդելոց. ի սա
տանայապաշտ գիւական սպատրուէն՝ իհնա
զանգուն ծոյուէ քի մատուցանէր. եյորմէ
՝ինն զբանն կենաց սերմնէր. եզամեն յոյժ սպաշ
տու իկրթեր. որ եյայտնի իսկ ընակչաց գաբա
ռին՝ նշանք մեծ ամենջ երեւէլ. կերպակերպ նը
մանութի դիւացն փախստական լինէին՝ անկա
նել իկողքին խաշտեց. իբրև զնս եւս հաստատ։
Այս երթեալ հասանէր յամուր տեղին յանի՝
Թգրաբնակ կայանն. հանգստանոցաց գերեզ
մանաց Թգրացն ՚ոյց. եանգ կործանեցին
զբազին դիցն սրամարդոյ՝ հօրն անուանեալ

դ[ի]ցն ամի։ Եւ անդ կանգնէին զշուրնական
նշանն։ եւ զաճանն ամրականաւն հանդերձ՝ ի ծա
ռայուն եկեղեցւոյն նուիրէին։ Եւ ապա յետ
այնորիկ՝ իսահմանուկից գաւառն յեկեղեցւոյ է
լանէր։ եւ անդ երեւեալ դիւացն՝ ի ձեռ ձիւրուն
մեհենացն՝ իսեղիս պշտամբին հայոց Թգրացն.
՝ի մեհենին յերկնէն յաճանի։ որ՝ ինձնուն վահա
նաւոր զօրու ժողովեալ դիւացն մարտնչէին.
եւ ձեռագործ բրբռուով զերինս հնչեցուցանէին.
որ եւ փախստականք եղեալ։ եւ փախչէին ընդ բար
ձրաբերձ պարիսպքն հարթեցան։ կործանեցան.
եւ որք դիմեալք հասեալէին զգաստացեալ զօրքն
նոքա գրիգոր Թգրաւն հանդերձ՝ փղերէին զոսկի
պատկերան անահտական դիցն։ եւ ամենեւին զտե
ղիսն քանդեալ վատնէին։ եւ զոսկին եւ զարծաթն
նուիրեալ։ Եւ անտի ընդ գետն գայլ յայսկոյս
անցանէին։ քանդէին զնանէական մեհենն՝ զա
տերն արամազդայ՝ ի թիլն յաճանի։ եւ զգանձս
ընդ մեհենիցն աճաար ժողովեալ՝ ինուէրս նոցա
պատու եկեղեցւոյն նոյ թողին՝ տեղեօքն հան
դերձ։ Եւ այսպէս՝ ի քէմ տեղեաց բաւանային
զգայթակղեցուցիչսն անմռունչս։ ձուլեալ։ կո
ճեալ։ կոփեալ։ քանդակեալ։ անպիտանս։ ան
օգուտս։ վնասակարս։ արարեալս անմտուքն։

գՀՃԲ ցնո

ցնորելոց մարդկան։ զՁէ սրտի մտօքն ինձաւատա
հաստատուին։ ¶։ Ըրքայն մեծ աստուած իշխանութե
տայր հրամն՝ ստոյգութիւր հաստատել ազգացն այնո
ցիկ թաւիճ հզօրծանել յուսոյնասուցեր հնա
ցեալոցն՝ անուանիագործ պաշտաւնիցն։ հնդկաստե
ամենահեշտ լծոյ ծանրութիւն։ ¶։ Յորժամանդ
ուս զայս արկել հնազանդութիւն այնցն առ հնարկ լծեալ
զպիտոյս քրզուէ։ ուչքնչ ապաստան լինէր յահ
հիասատ թագելին՝ հաւանեցուցանել զամենին։
հուչ լոկ բանիւք միայն, այլ նշանօք հարուած
տիւք։ հազգի ազգի բժշկութիւք՝ փոխր լինէր ըս
անուանն քրի։ այս պատճառ գործեցաւ կամօք մարդա
սիրին այ՝ ինձեան գրիգորի։ ¶։ ոչ ոք կարէ հասեալ՝
լինքն թագեն լինել քարոզ՝ խոստովանելոյ զիւր
ամբարշտութիւն, եւ պատմել զնոմ արկել սքանչելիսն
այ՝ որ անցեալ լինին ընդմէ։ եզուղորմուէ բժշկութե։
եզայն ցուցանէր բարձրութեան աջիկաւ՝ յայտ
յանդիման առաքել ամենեցուն։ ¶։ պատ փութացեր
հասանել՝ իգաւառն դերջան։ զի եանդ յառա
ջեացի ընդ զառաքելական քրզուէն, զարուեստս
մշակութե։ եզերծուցանել զնա՝ իգարշելի դիւ
ցական սոյակիր բարուցն Ձիեզառաէ։ զիսուծա
դուծ կոչմանն աշակերտել՝ զմարշրագոյն։ ու
խեղբեկագոյն զբարս հեթանոսական։ շրջել

իսգաստուն՝ ձեռուսոյց իմնուե ծանօթս ամե
տարանական ամեուտեն յարդարելնուել կա
յուցանէր։ այր հասանէր իմրհական մեհենն
անուանելորդուոյն արամազդայ՝ իգիւղն զոր
բահայաուիքն կոչեն՝ իպարթևաստն լերուն։
ևզայն իհինանցն բրեալ։ ևզգանձս մըթերեալս
աւար հարկանէին՝ ևաղքատց բաշխէին։ ևզտե
ղիան նուիրէին եկեղեցեաց։ ևզընակիչս տին հաս
տատէր՝ իգիտուն՝ ճշմրտութե։ Ա՛յսպէս հետ
փոյթ՝ իվեր ուներ զառընթերակաց արքունիս
հանդերձ մեծամեծ աւազանովն, ևամ ազատա
գունդ բանակաւն։ ձեռնղէն իմասատուքեն

վարդապետութիւն։

Ոսկ Թէրն Տրդատ հանդերձ միաբանութե
կնաւ իւրով աշխեհնտիկնաւ, հերերըն իւրով
խոստովն գխստով։ հրճուն եւ ժողով կոչել միա
բանութե ամ զօրացն իւրոց։ ևվարդապետին հատա
նէին՝ իժամադիրն ըս հրճունին՝ ի կողմանս այրա
րատեան գաւառին՝ իվարշապատ քաղաքն
Այան գնե հեթն չոս արարելանդր հասանէր։
հինուհետեան զօրք ամ։ մեծամեծք։ Պուսակիքք։
Պաւառուիքք, հպատուաւորք։ Օրագլուխք
զօրուքք։ Պետք, ևիշխանք։ Նախարարք, ե
Ազատք։ Պաւորք, հպատուաւականք՝ հասեր

կայ գձծդ

կային առաջի Թէքրին։ ¶ Ստրհուրդ իմէջ առել
Թէքրն լէ ամմին՝ փուԹալ հասանել։ Աբարեայց
գործոցն լինել ժողովուրդ։ ¶ Ինչպէ ասէ՝ չէ
պէսցուէք զայս առաջնորդ կէնաց մերոց՝ ստե
ղաւ մեզ յայն՝ զգրիգորդ հոլլիւ կացուցանել
մեզ։ զի լուսաւորեցէ զմեզ միրտուէք։ Ենորս
գեցէ զմեզ օրհնս ուսոյց Ստրհրդուլ արարչին
մերոյ յայն։ ¶ Ինչ գրիգոր ուչ կամէր առնուլ
յանձն՝ զմեծ պատիւ քհնյուԹէ։ ասէ՝ ուչ կարեմ
հանգարտուԹեամբ ի վեր անչափակաղ բարձրուլ
զօրել։ զի անպատուհմ այն պատիւ ՔրիստոսԷր
փուԹցն առաջնորդուլ՝ միջնորդ կալ լէ ասծ, ելլէ
մարդիկ։ այլ զարմանին խնդրեալ գոյեն։
¶ Ինչ անդէն վաղվաղակի տեսիլ սքանչելոյ
երևեալ Թէքրին տեսանէր զհրաշիկ այ՝ զի խոսէր
լէ նմա եասէր։ պարտէ ձեզ զգրիգոր վիճակել
ցուցանել առանց յապաղելոյ ի քհնյպետուէ։
զի լուսաւորեցէ զձեզ միրտուէք։ ¶ Այնպէս
երևեալ և գրիգորի՝ տեսիլ հրաշիկ այ։ զի մի ինչ
իշխեցէ այնդել յամառել ի այնր, զի ի քէ՛ւ
այդքեզ հրամայեաւ։ ¶ Ինչ նա վաղվաղակի բար
բառեալ ասէր Թէ՝ կամք այ կատարեցին։
¶ Ինչ Թէքրն վաղվաղակի երկիւղիւ մեծաւ ինն
գուԹէ հոգացեալ։ գուամարեալ զգլխաւորս

նահատակացն. զկուսանակաց աշխարհացն։
✠ Ուրախ լինիան. անգեղջուանն ✠ Երկրորդ
իշխանն. աշձնեաց ✠ Երրորդ իշխանն. մարդպե
տուհի ✠ Չորրորդ իշխանն. Թադեոսական՝ իշխանու
Թի ասպետուհի ✠ Հինգերորդ իշխանն ազա
րեալ տուհի զօրավար հայոց եհին ✠ Եցերորդ
իշխանն կորդուաց եհին ✠ Օթներորդ իշխանն
ծոփաց եհին ✠ Ութերորդ իշխանն գարդմա
ցւոց եհին ✠ Իններորդ իշխանն ըստ ըստուհիցն
եհին ✠ Տասներորդ իշխանն մոկաց աշխարհին։
✠ Ետասաներորդ իշխանն սիւնեաց եհին։
✠ Երկոտասաներորդ իշխանն ծօղեից եհին։
✠ Երեքտասաներորդ իշխանն ուռուացւոց եհին։
✠ Չորեքտասաներորդ իշխանն շահպազարեանդ
հինգ գահերն էին ✠ Հնգետասաներորդ իշխանն
արծրունեաց աշխարհին։

✠ Ոյք իշխանք ընտիրք. կուսակիրք. կողմնա
կիցք. հաշտարարք. եւ հրամանատարք, ի մէջ
հայոցն էին Տանն Թորգոմայ. զորս գու
մարեաց Աթգրն, հառաջեցի զնա ի կոչմանս կա
պադովկացւոց՝ իբրեզեն հեսաբացւոց. զոր ըստ
հայերէն լեզուի մարդիք կոչեն. զի տարեզգի
գորն քրիստոսէտ հացուսացեն իւրեց եհին. ևհան
գերձեցան գեօտ ակն ուշեղ չհանապարհացն։

գՀԾՂ

Ա. Տէր հրամայեաց գրել Հրուվարտաւոկ օրինակ զայս։

Պատճէն Հրուվարտաւկի։

ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ

ասեալք, եւ զգիտուԹիւնէ մեղացն պատշարեալք։ Մատուխլապատառք՝ միքապատառք՝ ապշացեալք։ Ոչ կարացեալք հայել ինքեանք։ Նկատել։ զարեգական արդարեւ տեսանել։ վայնորիկ խնբեաւ մնաք Թաքուածեալք։ Ասէ յորժամ քաղցրութիւն ամբոխ սիրոյն ատարչին մերոյ Յիսուսի՝ երեւեցաւ՝ խրատել հրաւասարել զմեզ զարբնա իւր։ ծագեաց զնոր շոյլ կենդանի լուսոյն իւրոյ խնիրոս մեր։ Ահեղ գանացոյց զմեռելոսիս մեր։ զսիրելի զնոր վկայն իւր յայս կողմանս առաքեալ։ որք էին մերով անմատուչք՝ զիւրինց զբաղուած նահատակուն առաքինուԹիւն ցուցին զՀանգիս։ Իբրեւ զի ասէն իսկ գիտէր զնոց քաղուԹիւն ԹԷ ՅԻՔԵՆ։ զի մեզ անմը առաջս ուսուսցէ զնմանուԹիւն ԹԷ որ չափ սիրեցին առքայ զնոն։ Այնորիկ եւ մարտիկնոյ առաքինուԹ։ Որ ասէ սիրագործ՝ անչափ պանչելիս արար, զ մեզ պատուհաս՝ մինչեւ Թգրիս մերում լինել խոզ։ Եւ վայրագասուն գնային արածել։ ապա ողորմեալ մեզ բարեխօսուԹ եաղօԹիւք վկայ ցերեկս։ զմեզ ինձեան այդ վկայեցելոյդ գրիգորի

զամէն բժշկեաց։ Կան զի եդաք առաջեալ ոչ

վկայ գոհալ՝ առաւել քան զառաւել վնորիկ
յայլ առել մեզ առ Ընորգ զգա։ Ո նախնական
կարգն սովորութ ունայնութ կուռքն հայրե
նեացն։ զոր ասէ՝ ինձեռն գորա խլեայ ևեբարձ
՚իմիջոյ։ ևուսոյց ամբն մեզ զիւր վկայուխս, և
զիրսն ըս խորոց կնց գնալ մինչև տալ մեզ հրամն
յայտ յանգիման։ զգոյն ինքզ զգրիգորդ մեզ
հոգիս ևառեսուչ ևվերնապատում կա
ցուցանել։ ‖ Որկ ևմեր ապաստան եղեալ յօգ
նութ ըստնելոյն աղօթից ձերոց ևսրբութէ։
‖ ևնդհան արք եպիս կեսարու։ ևամ ուխտ
քահանյուն սրբոյ եկեղեցոյ որ այդրէնք։ մեք
յողոմէք ամն աղօթիւք ձերովք առցուք ողջոյն։
Ցրդ առիս թագր՝ամ զօրօք երկրիս հայոց մե
ծաց։ ևաշխէն տիկին։ ևօրիորդ մեծ խոսրովի
դուխտ։ ‖ ո այդորիկ առաքեցաք մեք առ ձեզ
արս գվնասուրս։ ևիշխանս պատուականս՝ զնչխս մե
րոյ մեծի, զի ապատեսցեն ձեզ զամս սքանչելման այ՝
որ ասա յայսմ չարիս գործեցաւ ըս մեզ։ ևառեսուք
մեք ածել առձեզ զնչ խոսրովանօղդ քրի գրիգո
րիոս։ ևզայս հրամարտակ մեր առ ձեզ գրեցաք
զի ըս առեսուք աւանդուք հոգևոր ածառուր
շնորհին քրի մեզ զգրիգորդ հոմկիս ևառեսուչ։ և
վերնապատում ունչնորդուք յամէն գանդիսան։

գային հասանէին՝ իբրեւ քան կեսարացւոց։ Անդ-
տեսանէին զնա Պաթուղիկոսն զևոնդիոս։ և
զամենեկեցական գունդս գունդս սրբոց կղե-
րիկոսացն։ եզգային գային հրեշտակապօն պայ
ծառնէին։ Ցուեալ ողջոյն՝ եպաշխեալ նոցա որ ինչ
միանգամայն եղէկեղեցւոյ։ եմուտին զԹուղքն
Թէքլին առաջի սրբոց քահանայապետին։ Եւնա մեծա-
խնդութեամբ եւսրախուսէ առ քէշքին՝ զԹուղքն ըն
կալաւ։ եառքն առնէին ծնօն ցնծութեամբ։ եզնոքն
պատուեալ ըստ արժանոյն՝ ըստ առաքինութեանցն
նուէ վկայօքն մարտին։ պատուէին կանԹեղօք
եսաղմոսիւք, եերգօք հոգեւորօք փառաւորէին։
Այս իշխանապետքէքին ցուցեալ քէշմ մեծապատիւ
հասեալոցն։ եընկալեալ հոգապարարձուԹի՝ ըստ քէի
աւանդելոյն կարգի։ եայսպէս մեծապատիւ
իսկ յամենն մեծարեալ ըստ արժանաւորութեանն երա
նուԹէ վկայ անուանն առացեալոյ։

Այս երեալ ժողով քէշմ եպիսկոպոսի՝ իբաղաքն
հեսարացւոց՝ զի ձեռնադրեսցեն զնոքն գրիգոր
եաւետանդէլ՝ ինա զպատիւ խոնարհուԹէ քահա
նայապետուԹէքի։ զպատիւ եղփառսն մեծ։
Արբոյ աւետարանաւն՝ եդին՝ իմէջ նոր ձեռս ժո
ղովք ուեպիսկոպոսացն։ գլխաւորն ևեռնդիոս։

Օ՜ տէր նա իշխանուԹիւերկինս եերկրի։

աւետարանին առքայուն է երկնից։ Եւ ծանր
պատուական համարել և ժղուել՝ զնոսա գրիչ դար
անդուստ յուշարկեցին իշխանքն հանդերձ
տուեալ ողջոյն։ Եւ յուղի անկեալ անտի՝ շնոր
հօք ոմն մերոյ յոյն քրիստոնեայ՝ գային հասանէին իջեալ
սեբաստացոց։ Եւ անդ յեցան երեկօթս աւուրս
ոչ սակաւս։ Եւ անդ առեսանէր զբազմի եղբարց՝
զորս հաւանեցուցանէր զնոսա ընդ իւր գնալ։ զի վի
նակեցուսցէ զնոսա ի քրիստոսէ յիւրում տեղի։
Եւ բազմ ժուռնդս ժուռնդս յաճախեալ առնոյր
ընդ իւր։ Եւ այսպէս մեծաւ շքով մեծարել յեպիս
կոպոսաց և յիշխանաց տէին։ և ի ժողովոցն։
ոկ ընդ անցանէին՝ հուսկէին ժողովուրդք ի
վերժողովոցդ, առեսանել զնոսա եպիսկոպոսքն
բիոս՝ զի օրհնեսցին ընծայել։ Եւ էին ցմիաբան
Թէ։ Եկայք առեսցուք զնոսա գրիչ դուիոս՝ զի այս
այն այրէ սուրբ, որ վերջի համբերն Յարութեանց՝
վկայ հետիմ գտել։ զհոստոսվանողսկին անուն
ժառանգեաց։ Եւ յետ այսորիկ առնոյր ընդ
իւր զհաւանեցոցն բազմն՝ նախարարակոյտ զո
րուն հանդերձ։ և հրաժարել այնուհետև շնոր
հաւոր պարգեւօքն։ Եւ ամ իւրայուքն յանձն է
շեալ շնորհացն ամ՝ Հանդիսի՛ր լինէր։ Եւայս
պէս բազմ օթևանօք անցեալ առաջնորդեալ։ յաղո

ղուբ , և հոգեմից ու բախտուբ՝ եւ ի Հասանէին
ի հայաստան եւ ի իբրև եկն ե հա՛ իսա հինս
հայոց լուսաւ գրիգորիոս Թէ ւ վահէ վահեան
մեհեանն ինչէ յերին տարօնայ՝ մեհեանն մեծա
գանձ ւ ի ոսկով հարծաթով եւ բիշմ նուէրք մե
ծամեծ Թագից ձօնէլք անդ՝ ու Թե երորդ պաշտօն
հռչակեալ անուանեալ վիշապաբերն վահագ
նի յաշտից առեղիք Թագին հայոց մեծաց ՝ իսնա
րաս լերինն քարեբեայ՝ իվեր գետոյն եփրատայ ոլոր
հան գնպնայի մեծի լերինն տօրոսի որ կոչանի
նեալ ըստ յառաքեալսն պաշտաման առեղեացն
յաշտիշատուղ յայնժամ գետուս շէն կային երեք
բագինք քով ի քով ւ ոլորեն մեհեանն վահէ վահէնի
Արկէր գն ոսկիմօր ոսկեաձին գից ւ բագինն իսկ
յայտ անուն անուանէր լուսկի հատ ոսկի մօր գ հոգն
Ի բ երեք մեհենն անուանել աստղիկ գ հոգն
Եննեակ վահագնի կարգացել ըստ յոհնականին
որ էին ամրոգիտես ‡ ըստ գիմեաց գալ ըստ
գրիգորիոս ։ զի քանզ սոցէ հզայն Հա ։ զի տա
կան էին իսկ ոգէտ մարգկան խառնակու Թե զո
հէին հայոց բագինս ՝ Ի բ իբրև գրէՀ
գայր նա ՝ իկողմանցն յոհնաց ։ երՀ երեր ըստ
նշխատս ինչ յոսկերաց մեծի մրգկին ՝ ե քանեալ
մկրտչին յովհաննու ։ հ ըստ վկային քի զաԹան

գ ՀԱՅԿ գինէ

գինէ ին։ Երբ եւ կին հասին յանդիման մե հնե
ան՝ ասա՛ ի գետն եփրատ։ կամէր հանել զնա
՛իւր՝ ի բարձր աւանդատակ տե ղի մե հե նից։ զի
կործանեսցէ զբազինան։ հնինեսցէ վիշապաբանա
նի։ Երբ եւ կին ասա եղէն՝ ի գետն եփրատ։ Երբ
ձիոյ արշաւանօք ։ ը։ հեծեալ էր փոքր ձորակ մի
անցանել կամէին էր ընդարմ սակաւ։ զտեղի առին
սպիտակ ջրիք հատացն։ ուր կային գանձքն ած
ային՝ նշխարքն նի։ ոչ կարացին անցանել էձորակին։
Եւ յայտնել հրշտակ տէն ասէ առ գրիգոր։ հաճե
ցաւ տար բնակել սրբոցդ ոյ ՛իտեղւոջդ։ Եւ
հանդէն բզմէբ զօրացն։ մէն սկսա սատրել հինե
ցին զվիշապն։ եզմբան՝ ի հանգիստ փոխեցին։
Եւ մինչ գեղ զշինուած մատրանն կազմէին
հրամէ եա գրիգոր զօրականին եիշխանացն՝ որ էր
իւրնէ ին։ զի երկեն եմրձօք տապալեսցեն զշինո
ած բագնացն։ ուր երեւ շտա ջանացան հոչ
կեցին զգուրս բագնացն գտանել՝ թէ ՛ի նէրքս
մտցեն։ զի ծած կեցին գէրքն ինչն։ ե՛ իկողման
ցին ատտաքուստ ջանացան հոչ գծեաց անգր
երկաթ գրծոյն։ ապա փուլ անակի հասին իվէն
իշխանքն՝ եպատմեցին նմա զեռմ։ ակ նա առնէր
զնշան տրուենական խաչին։ եէ երկայ ինձորակին
յանդիման բարձրաբերձ տեղեաց շինուածոյն

գհկգ ասէ

ասէ հրշտակ քո՛ւր հալածեսցէ զնա՝ եւ ըլլայ անիկա
հողմ ուժգին եղեալ ի հիւսիսոյ փայտէն՝ զոր ու
նէր իձեռին իւրում եւ ապկանէ։ Եւ երթայր հողմն
ուռուցեալ լերկրին հանապատ՝ եւ զոգաւ հարթեցոյ
առապարէից։ ընկէց զեղեամ շինուածս բազնացն։
եւ ոչնչացոյց կորոյս՝ զի յետայնորիկ ոչինչ ոք յայնմ
տեղւոջ նշմարանս կարէր գտանել։ ոչ քարի,
եւ ոչ փայտի։ ոչ ոսկւոյ, եւ ոչ արծաթոյ։ եւ ոչ բնա՛
երեւէր թէ լեալ ինչ ի հոգէ անդ։ զի անթիւ հոտո
րեցան անդ մարդիկ պաշտօնեայք քրմուե՛ որ՛ի
տեղւոջ անդէն։ եւ անհե՛տ եղեն ոսկերք նո՛ւ
զի որք տեսին՝ անթիւ մարդիկք հանապատացին։
Ա՛ռ գրիգորիոս։ թէ արդ՝ տեսէ՛ք թէ ո՞ր ընդ
ցան գայթակղութիք ձեր։ զի եչէին իսկ ինչ։ այլ
ծնեցեալք յայսմ հետէ առն այ՝ որ այր զիս եւզքո
Հեթայտորիկ եւանէր նա՛ իմէր՝ իտեղիս մեհե
նին։ եւ ժողովէր զարձուցանէր զիմոդիկս յՅերին
ասծպաշտութիւն։ եւ ոչ անդ գտնուն եւկեղե
ցեայ։ եւ ուղեաց տեղան փառացն քրի։ զի նախ
անդ սկիզբն արար շինելոյ եկեղեցեաց։ եւ ուղէր
յանուն այ։ եւ կատարեալ աւետման մարտութե
Ա՛ախ զայնոսիկ լուսաւորեաց մկրտութի՛ որ լ
նմա երթեալէին՝ իքրիստոս կեսարացւոյ։ զմեծա
մեծ նախնիքն։ եւապա զգաստասկան բնակիչս

գտնէք

երկրին աւուրս։ եբեկովթ առնէր, եմիրամ
անդ աւել զինն և՝ քիւր մորդին։ եկանգնէր
սեզան՝ իմիայարան սրբոյն հանդստի՝ զոր շի
նեաց մատուցանէր զպտուղն վրկուէ, եբաշ
խէր անդ՝ զկենդանաթար մորին եզարիւնն քի
և՝ երթայիք աց հատարել անդ՝ ամ յամէ զինմին
սեզուլ ժողովել ամէն՝ իմիշտ սրբոյն՝ որ օր
եօթներ սահմի ամոյ։ զի ինդուէ ժղվել զօրն
տօնախմբեացեն։ զի նախ անտի սկիզբն առր շի
նելոյ զեկեղեցիս, եկացուցանէր քհնյս՝ իսեզիս
սեզիս։ եերկոյ զմայրսն եկեղեցեօք շինելով։
եքհնյս կացուցանելով։ և՝ ինքն ջոյ արձակ ան
տի՝ մեծապարծ պարծանօք զօրուէ իսաչին քի։
և՝ բարձեալ նշխարս անտի կէս ամ իսրբոցն։
զի եկայել սեզիս հաստատեացէ զնոյ յիշխանն։
և՝ ընդ ամ սեզիս՝ երնդ ամ գաւառս շրջէր
յանձն, եկայգարակ։ շինէր եկեղեցիս, եաս
ներ մկրտութիս։ եկացուցանէր քահանայս։
ուսեալ ապա եմեծ թագրն հայոց Տրդատ։ եմէ
գրիգորիոսն որ՝ եկեալ հատեալէ շրս հայոց։
և՝ զօրս իւր։ եաշխէն տիկին։ եզբոյրն իւր խոս
րովիդուխտ։ եջոյ ամէն յայրարատեան գաւա
ռէ՝ իվաղարշապատ քշեալ՝ և յատեալ գրիգորի։
գայր հատանէր՝ ինքատ քաղիւշն բագրեւան՝ որ

անձանեաւ կոչի՝ իսպառ թուարիւն լեզուէն դիւց
առեան։ ևանգստպատել ընայր նմ, ամսօրեայ ժամկս։
սկ նա շրջիկ՝ զի ընդ զրկէ զկոզմանս կոզմանս եւկէ
շեցեօք հաքկնիւք հագաշտօնկիւք։ ևամմ ամծա
գործ տպատսաւորուս կարգօք։ ևլուսաւորեցէք
ընդիմս մկրտուեքն առնելոյ։ պա գայր հատա
նէր յանուանեալ դիցաւանն՝ ամմ մեծ ամեծօքն
հզօրքն։ ևշակոյտ ամբոխիւն։ որք ժողովեալ
կոզմանց կոզմից ժողովուրդք՝ որ գնային շր
ջէին զՀետ նր, հագատանէին բժշկուել։ ևնոքին
զպետս իւրնց՝ իւրքնչիւր՝ ինքնէն։ սկ նա ամեն
սիրեա վրդպտուքն ամցն սերմանէր զբանն
կենաց՝ հանդերձ ամմ տպատսաւորք ամեսրնին,
որ էր իւրնէին։ զոր չէ ոք բաւական էր անուանցն
նշանակել։ որոյ յանձն եղեալ երանելի եպիսկո
շնորհացն ամ՝ գայր հատանէր առատ որոտումն
նպատակաև լերինն։ ✠ ։ նդ յառաջ լինէր թա
գաւոր՝ ամմ զօրքն հանդերձ։ առաքն եփրատ
գետոց։ որ ևէ պատահինն իսկ՝ լի առնէր զամեն
շնորհիւ ամեսրնին քրի։ ևբշմ ցնծութ ևուրա
խութ՝ յաւանն գառնային։ ։ ևս անդ մատուցէր
զբերեալ պատանքին ողջոյնագրեր թղթոյն։ զի
եր գրեալ պատճէն՝ օրինակ զայս։

պատճէն թղթոյն պատասխանին։

։ ✠ ։ անեալդ, եխրատուիլդ։ հարուածելդ
պատճէն հրովարտակի նր հօրն ղեւոնդեայ։

իւր հանգստեանն արժանաւորեսցէ զամեն։ Եւ զի
փոքրագիւ ։ առ իւր թեւարկէ ։ վրիպեսէ տէ ։ զի
զաշխատեալս ։ զի լուծ նը քաշեցէ, ի լեռն իւր
յիւրում արքայութեն հանգուսցէ զբեռնաւորս
մեծացու։ Եւ ունդիոս արքէ պիղս մետրապօլիտ մի
զաղէ կեսարու ։ Եւմ ուխտ տուրբ է կեղեցոց
քննուե ։ եպիսց ։ երիցանց՝ Եսրկուգաց ։ ժողո
վրդոց՝ իւր իսդալ։ ‡ ը կենսատուր մրիսու
Ըե հասելոյ ձե զ յոյ՝ ոպ պատմեցաւ մեզ ։ ան
պայման ուրախութե գոհացաք զանզղջական
փուցն քի ։ եմն սրբոց վկայիցդ սոյ՝ որ ի ձերում
սիրե, Հիմկ ձերում երիդ փառաւորեցան ։ զի ե
գուք նայեցէք լեե գնայիդ նոյ ։ ընտիօգք լե ա
հնտոց նոյ՝ փուրե սրե ։ պատիզը նոյ պատիե լով
պատե ալիցէք ։ զի ամրիչն ամէն ում երաց՝ ու
լ ամէն հաձէ զի առչեն զորդ գրուի իւրոյ
հաձոյակատար կամքն իրատե զամենին, որով
սիրելութեամբ՝ իանավատուկ աշխատութենէն՝
զաշխատեալ ։ զի լուծ նը քաշեցէ, ի լեռն իւր
փոքրագիւ ։ առ իւր թեւարկէ ։ վրիպեսէ տէ ։ զի
իւր հանգստեանն արժանաւորեսցէ զամեն։ Եւ զի

ուշկանխեալ գիտացեալ ձեր զարժանն. եւ այնը
էած զանարժանն իմիք, իբրեւ ինեքըզ ի ոսոտս
ցեալ ձեր. առակք զգաստուի որ արժանէ.
եղիւ ուշ իմացայ զուք զմարդկանն իմիդկատպան.
գիտուն արարաւ ձեզ ի զմարդապէսն. եղեր
յանգիտուե արկմերկեցիք հաստատուեայ զձեզ
յանշարժ գիտուի. զի վէմն իսկ որ իբրեւ իշի
նողաց անարգէ, եղիւ նա ձեզ գլուխ անկեան.
զի զոր բարկացուցիքն՝ արտասուէք հաշտեցուա
լիք. զի զոր կափուցէ զաչս ձեր հմբկէիք խնդ,
ծագեաց երբայց ելուսաւորեաց զտեսանելիս
ձեր. մերկեաց՝ ինձնիզգեցեալ խնդն հելենեաէ.
եզհատագայթարձակ զպատմուճանն զգեցոյց.
Իսկ զոր խնդեալ անմտուի կորուսանել պան
ծայեալ՝ նոյն ինքն ձեզ խմտուի տալ նոյն
ինքն ձեզ գտիչ պարգեւեցաւ. Ըստ՝ մեք իբրեւ
զայսպիսս գտեալք ընկղմեցաք՝ խնդուի սիրոյ
աւետաց բազմուե անհասական գոհուեց. ու՝ խիզ
այսորիկ՝ անդադար բերանով, եւանհանգիստ
լեզուաւ՝ զոր մեր յս քս, զբարեբարն, զքաջանչէ
լագործն, զայլազեւաբաշխին օրհնեցաք. եւայ հօրն
ամենակալի՝ գոհուիւն մատուցաք, շնորհելով
գրիգորի զանձնական պարգեւս սբ հոգւոյն. որով
եղուք արժանի լինքն շնորհի՝ ողջունի արքայուե

ՀԻՑ. ՀԻ ԼԱՄԵՋ ՀԵՌԻ ՄԱՐՄՆՈՒՄ ՄԵՐՁ ՀԱՇԲԵԼ ՀՈ
ԳՈՒՄ. ԻՒՐԵՑԴԵՔ ԻՆՈՐԱՅԹՔ ՅԱՋՕԹԻՆ՝ ԻՆՁ ԲՈՒՄ
ՊԱՐԳԵՒԱԼԻԿՈՒԵԴ. ՄԻԱՆԴ ՅՈՐԺԱՄ ՁԻՐԱ
ՈՒԱԿ ՍԲԴՈՑԴ ԽՄԲԻՑԴՔ ՁԵՐՈՎ ՈՒՐԱԽՈՒԵՔԴ.
ԼՀՅՈՒԱԱԵԱԼԿԱՑՂԵ ՎԻՒԱՐՈՒՆ, ԻՄՔ Ը ԵՐԿՈՑՈՒՆՑ
ԿՈՂՄԱՆՑՈ. ՀԻ ՊԱՐԳԵՒԱԲԱՇԽՈՒԹԻՆՈՐՈԳԵԱԼ
ՔՀՆՈՂԵՈՒԹԵԴ ՁԵՐՈՑ ՆԱՀԱՆԳԻ. ԱՒ ԻՄՔՆ Ը
ԿԱՑՂԵ ԱՆՇԱՐԺ՝ ՅԵԿԵՂԵՑՈՒՈՆ ԿԵԱՐՈՒ. ՈՒՍ
ՈՒ ԼՀԱՆԴԵՐՁԵՑԱՆ ՁԵԶ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ ՇԻՆՈՒԻ
ՁԵՌՆԱԳՐՈՒԵԴ. ՈՐՈՎ ԱՆՊԿԱՆ ՊԱՐԳԵՒՔԲԱՇ
ԽԻՆ ՁԵԶ. ՎԿԱՑԵՑԵԱԼԱՂՈՎԴ ՇՆՈՐՀՈՔ ՆՈՐՈԳՈՒ
ԹԵ ՄՂՐՈՒԵ. ԵՒՐԿԱԿԱՆ ԽԱՉԻՆ. ԵԿԵՆԴԱՆԱ
ԲԱՐ ՄԱՐՄՆՈՑ՝ ԵՔԱՀԻՉ ԱՐԵԱՆՆ ՔԻ. ԵԵՐԱՆՈՒՆՔ
ԲԱԶՄԱՑԵԼՈՑ ՔՀՆՑԼԹԵՑ, ՈՐՈՎ ԼԴՈՒՔ ԼԻՆԻՔ ՎԵ
ԲԱՑԵԱՆՔ. ԽԱՒՆԵԱՆՔ. ՅԱՋՕԹԱԲՈՒՂԻՍ ՄՇԱՆՉԵ
ՆԱՀՈՐ՝ ԻՉՕՐՍ ՔԱԿԵՑՑԱՑ ԳՆԴԻՆ. ՂԶ ԼԵՐՈՒՔ
ՔԻԲ՝ ԵՀԱՆԱՊԱԶ ՎԱՅԵԼԵՈՂԻՔ ԻՒՐՈՒԹԵՆ ՀԱՆ.
ՈՒՐԱԽ ԵՂԵՆԼ ՄԻՒԹԱՐՈՒՆ ԹՂԹՈՑՆ. ՎԱ
ՂԻ ԵԿԵՂ ՀԱՍԵԱԼԻՆ ՈՒՂԵԳՆԱՑՔՆ ԼՈՒՍԵՐԵՔ,
ԼԵՐԼԵԱԼ ՀԱԾԱՇՆՈՐՀ ՊԱՐԳԵՒՈՔ՝ ԱՌԱՔԵԼՀՈ
ԳԵՈՐ ԱՆԾՈՒՆ ԱՒՐԵՑԻՆ. ԵՒԱ ՔՂԻՆ ԻՀՀԱՏԱՆ
ՀԱՍՏԱՏԵՑԱՆ՝ ՄԵԾԱՀ ՁՆԾԱՂԻՑ ԲԵՐԿՐՈՒԹԵՔ.
ՈՒԱԿ ՆԱ ԱՆՁՆ ԼԱՆՁՍՏԻՆ ԸՆՏԵԼԱԿԱՆ ՍՈ
ՎՐՈՒՔ ԻԳՈՐԾ ԱՐԿԵԱԼ ՀԱՆԴՊԵՐ ՎՐԺԱՊԵՏՈՒԻ

իւր՝ հնարեալ բարեպաշտ արքային Տրդատայ.
զնա արձեւատան առաջի դնէր. իսրատէր յոր
դորելով. որով առաքելագոյն հնձիդին նմ՝ ըս
հրամեցն ոչ. թագն և զօրքն ամ, հնդեւրձ ամ ետ
խուժմբ զգենջն, որով յանձնառել ամեցն զինդ
բեալն հնարել. և զհրեշեալն իգործ բերել։ Ա՞ր
նոր առնեալ հրաշն արքայատունդ բանակացն՝
ամսօրեայ ժամանակ՝ իպահս կայազթս յառել. և
իւրում անձինն՝ զսովորականն դնէր առջի իւր
այուքն անդուստ ածելով հնարովք զպահս և
զաղօթս, և զարքունիս. զայգաստանս արտասուա
բեր ըս. և զհատատմբերս թափին. զհոգս շահճո
ւիյ առնել զասացեալս հոգի պատմմրգրէին.
թէ յորժամ հեծցեծեսցես՝ յայնժամ կեցցես.
Այսպէս բազմ աշխատուեբ վարեալ ըն շինն բա
րեաց օգնեալ ինչ գտանելոյ. որում և պարգևէր
իսկ վերնականն ամենաշնորհն այ. հայրական քաջին
ճնանել նոր ճնունդ. նորոգիչ հոգւոյն պար
գեւաբաշխն ընդ աղուիսն իւրում. զամ՝ ինչոյ և՝ հո
գւոյ յարգանդէ մկրտուեբ միւսանգամ վերս
ոին ճնանել. հաստարբ. սրբեր. դրոշմել մի ժողո
վուրդ ոն։ Ա՞ր եդ անդ հիմունս. և շինեցեալ էակ
ղեցիս. և զինչիսարս զոր ուներ յոսկերս բաց արբոցն
հիւրունական տանն բնակեցուցանէր։ Այնպա
զձկ և

և էլ ամ կոշմանս գնա առացն՝ զնէր հիմունս է
կենդանոյ. և ուղէր սեղանս. և կացուանէր
քհնայս։ և ամ շր զձէ սրտիւք իւրնց, կանխէին
իպածս և իպաշտօն ելեկիւղն այ։

Ասկ ինուվ կիտին եգեղց՝ պահոցն կոթեղց,
առեալ սրբոյն գրիգորի զշաբանակ զօրացն.
և զինքնին զմեզն. և զկին նորա զաշխէն. և զմեծ
օրիորդն խոսրովիդուխտ. և զմեծամեծս ամենա
ամ մարդկաբանակին հանդերձ՝ առեալ էր այ
գնեն առաջնորդն լուսաւորչոյ՝ յաթին եփրատ
գետոյն մատուցանէր. և անդէն մկրտէր առ
հնարկ ժամուն՝ յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն
սրբոյ։ և իբրև իջանէին մարդիկքն ամ, և ել
գանէրն՝ իմկրտուելն անդր՝ իջուրսն եփրատ գե
տոյն, նշան սքանչելի երևեր յայ. զի զտեղ՝ ա
ռեալ ջուրք գետոյն՝ անդրէն դարձան ընդ կը
րոնկ. և ելոյս սաստիկ երևեալ՝ ինձուն սեան
լուսաւորի. և եկաց՝ իվեր ջուրց գետոյն, և իվեր
նէն նձուն տրոնական խաչին. և այնչափ ծա
գէց լոյսն՝ մինչ արգելոյր զձկեգայթս արեգա
կանն՝ և նուազեցուցանէր։ և զիւշն օձուն
զոր արկանէր գրիգոր՝ իվեր մոդկանն, շրջան ա
ռեալ՝ իմէջ գետոյն՝ շուրջ զմարդկամբն խաչայր.
և ամքն զարմացեալ բարձրացուցանէին զոր

լեր ՀԱՐՅՐԵՐ բիւր։ ¶ Եւ զԱրիշակ վկայէցի ցոյ
ան տէ։ Ել այր եւ ել կին, ել մանուկ, այլ ել ի քան զնո
ցօքանս՝ որ մկրտեցան յարքունական բանակէ
ն։ Եւ այն ամենայն զաւրս հոգեւոր մխիթարեաց։ Եւ
գաղարեաց անդ յետ այսորիկ ամենայն
ընդկն առ այնմ առաստապէս մատակարարել։
լինէր եւ ընծայ՝ որդի առ ծնողս։ զնծասուր
նարարն եւ գկենցաղիչն առ մարդիկան։ զայս
զպատուական արիւն ամենայնի կենդա
հոգին գոհեալ։ քաշեալ ամեն զնա մարմինն
ղօրհնութիւն պարգեւ, եհաղորդեր զանձն իւրոյ
նական տուն գատնային։ եանդ մատուցանէր
ծաղկեալք հոտ անոյշ։ ըստ իւրում իւրաքան
սրբոյ աւետարանին, ՚ի իւրաքանչիւր սրբոցն խառնել
զանուն որդեգրութեան։ եմոռանալ ի ծնգոց
թութիւն լուսաւորելք, հրեշտակացելք։ աստուա
բորելք։ մեծաց լոյսոցն՝ եզամենայն զօրս
հոգեղէնս։ կանթեղաց վառեալ տուիք, ՚ի ձեռս
եպիսկոպոսացեալ հանդերձիւք։ սաղմոսիւք
կան զօրացն։ Եւ անտի ելեալ մեծաւ ցնծութիւ
լի քան զՀնդկաստան բիւր մրգկան յաղթութեա
նային։ Եւ որ մկրտեցան յաստուածայնումն՝ այլ
անեղութեամբ լինէր։ Եւ նէ՛ իւրքանչիւրեան գատ
նող ՚ի խիստս ասէ։ Եւ ել երեկոյ մեծարեն նշանն

բերաց ժամադրեաց իսօն մեծ հռչակեալ յա
ռաջադոյն կարծեցեալ սնոտեացն պաշտա
ւոյ իմումն զիոյն ամենօրեայ նոր պաղոց տօնին՝
հիւրընկալ զիոյն վանատուին, զոր յետնագոյն իսկ ի
նմին տեղւոջ պաշտէին՝ յօր ուրախուէ նահա
տարագ մեռուսն։ Օր ժողովեալ ի միաստակ մեծ ի
երանելի սիրաշին յովհաննու։ զնոսք վկային քրի
զանազանգինին ցոյնմ մեռուսն խմբել ինամին յա
ջանի։ Յոր երանելոյն գրիգորի զվերապատ
լեր՝ զի գործարկեալ՝ ժողովելոցն առ ինքն
դուռնէքաղցրացուցեալ։ ածուածուցէ զվար
դապատուէ զնորս ի տանել զեղբայր հոգևոր
բարուքեք հասանել նմա բանդակ իմն ամեր
կրին սահմանացն հայոց մեծուէ շինն։ շինել զե
կեղեցիս յամ շս։ ի հոգաւոյս։ ի իկոզմանս։
ի իքեղբս։ յաստանս։ ինչնս։ ի գիւղս։ յագարակս։
ոյն ևթգրն յամ իշխանուէ խորոմատ հնդիկ
կարգեցի զէ, հնդղս երդոց յամ ագարակ տե
ղիս։ ոկ յաստանն է։ է հնդղս երդոցն՝ ինձդրէ
ապաստարուէ քհնյուէ նուէրք՝ պաղոց տան մա
տուցանէր։ ի հացուցանէր քհնյս յամ տե
ղիս։ ևհրամն տնեալ զի պաշտեացեն զնոր տաճ
մեռացն զանդրնն ձգի հշի։ ևբզնցուցանէր զպաշտօ

նէ

Ներ քննեա առ սեղան սեղան յամէ ի ձեզանէ ։ Ո
ոյնպէս և զեպիսառնս վիճակեցուցանէր՝ ի
գլխաւորուն ժողովրդոց ամն. ապա՝ էր տայր
նոյ զի հետարկմատաւջնորդութ վերակացու լի
նել լուսաւոր հօտին քրիս։ Ոյնպես հայեանեցու
ցանէր զիշխանն. զի գաւառաց գաւառաց. և
կողմանց կողմանց՝ իսե զինս տեղին ժողովեցցեն
զամէն մանկտոյ՝ առ՝ ինուն վերպատուէ. զգա
զանամիտ հզվայրենագոյն հզձիւղաբարոյ զնա
բնակն. զոր առ լարկնէր՝ իբուս վերպատուէ. և
հոգևոր սիրով եառանգմամբ՝ զայլոն հզժանկն
հզշարաչահօտն գիւնց, հզանուսի գործ պաշ
տամանց՝ իբց զբերէր. հայնչափ անլատեր զնա
՝ինայրենեացն բնակացն իւրնց՝ մինչև առելնց
Թէ. մոռացայ զիշխմուրդիմ, հզտուն հօր իմոյ.
Ո՞ւ՝ իսե զնց տեղնց՝ իսահմանացն հայոց՝
տայր հրամն Թագն տրդատայ իշխանուէն.
յետ ևիգաւառաց՝ բզմբէ մատաղ մանկտոյ
ածելարթուեստ դպրութէ. հկարգելիսել հա
ւատարիմ վարդապետս, առաւել զաղջս պղծա
գործ քրմացն զմանկունսնց՝ ինոյն ժշխէ գու
մարել դաս դասս յարժանաւոր տեղիս. հգատ
մանն առնկաց կարգեաց. Ո՞ւ զնս յերիսուս բա
ժանել. զոմանս յաստրի դպրուէ կարգել. հզո

ՄԻՆՉԵ

մինչև իջդրուն ալանաց. մինչև խաչհանն կաս
բին իսկայտակարան քշեք արքայութե հայոց. և
յամբայուց քշելին, մինչև առ մծբին քշեք: բերեր
առ սահմանօքն աստրոց. առ նոր շիրական երկը
րան. և առ կորգօք, մինչև յամուր շեն մարաց,
մինչև առ տամբն մասքթեան իշխանին. մինչև յա
տրպատական ձգտէր զքարոզուի իւր: Օշամ
ժամն կենաց իւրոց. զամառն հզձմեռն՝ զթիւ և
զգիշեր. անվե հեր՝ առաւանց յատպաշելոյ իւրով
իսկ աւետարնական հողմունապատմ գնացիւքն
առնլի թիերց և իշխանաց. և ամ հնձնոյ անել զ իմա
կոյ՝ իհակեկորգաց. զամենափրկչին յի անուանն
կրե՞ց. զամօգի ամծազգեաստս և հոգեզկնս վառ
եաց. և բզմբանտկնաց. և կալականաց. և տա
նապելոց՝ իբանաւորաց, փրկուի արբել կորզելոյ
զնա ահաւորութե զօրուե փառացն. քի ։ բզմ
մուրհակս անիրաւագիրս պատառել. ։ բզմ
սգաւորաց և կարճմտելոց՝ մխիթարկուն վերդնոյ
թեն զանկալուի յուսոյն՝ ի յայտնութե փառ
ծին սոյ և ամենափրկչին յի՞ք նուաճեց. և զամ
միանգամայն յաճապաշտութե պայման փոխե
։ զձ բզմ և անհամար գումարս գումարս վա
նականաց. իշխնս և յանշխնս՝ գաշտականս՝ շինա
կեժայս. լեռնականս հաստատե՛ր, և զամանս յոր

գՀՀՀ

դ-ոց

գ·ՀՀԵ

այսպես վշտակեաց՝ ակարուաւ զանձինս տուեալ
մանաւանդ որոց հայեցեալ ևս սխրթարուքի
առաքելական բանիցն. թէ յորժամ լեցայ տկա
րանամ՝ յայնժամ զօրացեալ լինիմ. և թէ լաւ ևս լի
ցի պարծել տկարութիւնս՝ զի բնակեսցի ինձ զօրու
թիւն. ապա հարբեալ գինւով՝ այլ առաւել ևս
հոգով. և պատրաստել զսիրտս երգօք հոգևո
րօք խիստս ևիգոհութիւն աստ. Ընդ կրթութիւն
քաղցրութեացդ ընթերցուածոց՝ հոգևպատում
գրոց. անդ քաջալերութիւն յորդորական՝ լուսա
ւոր վերծանութիւն, առ իս ընդարձակ ընտրութիւն պատ
կառհամբարձեալ կիտին. անդ եռալ հոգով
ամբապաշտ ծնեալ թէ, այլ աղօթք աղերսական՝ և
ապաղաւանք փարելիք. և ինդրութեամբ հաշտ
ցուցիչք. վե ամենն կենաց՝ առ միրդասէրն աստ:
Ընդունին հոգեկրօն արհեստիւն հանել աւետարա
նչմն յանապատ տե զիս յակունս ևիրատական
գեղոյն. յայրս ևիխարածերպս Քրիստն բնակեալ
լինէր, ևիհատարս լերանց: Օրինակ առեալ
մեծին մերձևկին եղիայի. և կամ զերանեալ մկրտ
չին յովհաննու՝ զարեաց գործոց նախանձաւոր
եղեալ զինոյն կեանս վարուցն քաղուեալ աստ
մուխս կենաց անձին մատուցանել: Ընդ երբեմն
երբեմն ինձանէ շրջել զօրացուցանել զաշակերտ

գՀՀԸ տեալս

տեսանի Աչիքստուէ հոգով իրաց իրաց պիտոյից
օգտակարաց ամէ եկեղեցեցն հասել յօգնուն
շնորհօքն քի առանց իրիք յապաշխէսց հնդիկ լինա
նէր ի թիւիկուսն գիպողաց գիպողաց պատահե
լոց, եվ չարէր զօրութեամբն այ։ կորզագոյն
և պարարտագոյն և անփակ բերանով՝ զվատ
վերդնուէ ի խիրատս սերմանեալ ծաւալեցու
ցանէր։ եզայս արդի զնամ ժնկս իր մն անձին և
մն երիքզի սոսոր իսկէն չկոր վերդարք՝ զանձանց
առաքինութիւն կանոն աշակէրտեցն գնե լման
նաւանդ յոյշ առնել զնորուհական զմիոյ զմի
այնոյ զիմաստնոյն այ։ զի ասէ սկսաւ յս առնել
հուսուցանել։ որոյ բզմանգամ առեալ զաշա
կէրտան ուրոյն, հանկիզական անձամբ՝ օրինակ
կնորէցն լինէր յորժ՝ ի թափօրական իւրքինն
զաւետաց երանութիւն տայր։ և կամ յորժամ
ինմին լերին կանոնական աղօթան առնոյր՝ մինչ
դէռ աշկրտքն իտիբերական ծուխն նայէին։
Ա՛ասրձլ յաւուրց բազարձակերացն յօրինակ տո
նին զգիշերոյն աղօթս երկից անգամ ի ձիթա
առանց իւրքինն՝ առ անձին մատուցանէր։ ու
սի յայտ իսկէ։ և առանց հետազօտելոյ թէ ոչ
մն անձին ամենատուն՝ ոյզ մն ի յուսումն զայս

գործէր, որէ օրինակ ամ հնազանդելոց։ մն և

աստ իսկ թէ արթուն կացէք ի յաղօթս կացէք·
զի մի՛ մտանիցէք ի փորձու||թիւն։ ոգի արդ՝ թեթեւ ա
գոյն արարածոց պահաստագոյն ի գիտուն
ազգի երկրածնաց՝ որչափ այնմ արուեստի որ
հմտարիցի որ ըստ ձախսան կորու||սիւ։ զոյ երանելին
պօղոս ամենայն տգիտանալ ասէ՝ ինչ և զամենա
կեցոյց հոգին՝ ի թիկունս հասանել անմուռնչ
հեծուչք բարեխոս գիտէ։ || ոգի արդ յորժամ
լսիցեմք թէ սկսաւ յիւառնել հուսուցանել՝ ա
պաքէն առնելի զի ուսուսցէ՝ ոչ եթէ զի պար
գեւեսցի՝ իմանալիւք և բարեխոսել հոգւոյն սէր
առ՝ իւրեքպետելոյ մեզ՝ զի ըստ միմեանց բարեխօս
իցեմք, ասէ եթէ առ բարձրագոյն որք միաճնին՝
կամ հոգւոյն սրբոյ բարեխօսելն գիտէ՝ քան զի
պատճառ ձախանան, ասէ բազմաբար։ || ոգի ե՞տ
նելի առաքելոյն ընկալե՞ք՝ ինձմարիտ վրիպատէն՝
նախ կարօտանան զանձանց օգուտ՝ և ապա օրի
նակ աշակերտելոյն։ || արձեալ տանէին եր
բեմն առանձին։ երբեմն ժողովրդովք գումարե
լովք զինատան՝ քի բարձրացուցանէին՝ քան զի և
առաւել ոգի օգտակարք յամ աշխատհական
զբօսանաց առանձին սահման։ և միայն ձախ պահ
առելոյ պարտապետ։ զոր համիգրեքն յանգագոյն
գործէին, որք՝ իւերիւինա՝ եյանապատս։ յայրս՝ և
խիտպարս վիմաց զձորեղէն կրօնից զձաւ՝ յուելի հար

կանէին։ Այնպէս եւ ամենայն հաւքն որ յաջոր
դեցան յառաքելական կանոնաց՝ ինքեանք ան
ձամբ բերկրին վերջնոցա։ Եւ սատի եւ երանել լիս
այս բարձել տանէր զաւանդելոյն. եւ մեր ուսեք
մատուցելոց առնա զնոյն՝ պատուհիրեալ զոս
շակերտս. այսպէս ամենայն աճեղջն գանձուցն
վայելչութիւք՝ լցեալ պարարտացուցանէր ամե
նեքումբք զամենին խաղացեալ գայր իբրմ ժամ.
եւ նովքին ինոյն կանխեալ՝ ենամին հանապազորդեալ։
Յայնմ ժամուն երանելին՝ ցանկալի եւ անպայման
պատնէշ լինէր շրին հայոց, ի զմուսեա յան
կարծուրեան օրէնսուսոյց հեթանոսական բանա
կին՝ առ մրցակիսական գնդաւն. կամ իբրև զյա
ռաջադէմն պօղոս, բովանդակ առաքելական
գնդաւն՝ հանդերձ տակեցոյց աւետարանաւն քրի.
նոսնպես եւս էկել հասել երեւել հայրապարեա
հայերինասիօս գոտւոյ։ Ըզ՝ ի գաւառացդ գա
ւառաց երթեալ ընտրեր անձին իւրում կամս
հանգաստեն զանպատ տեղիսն՝ եւանդ բնակեր, և
անտի լուսաւորեր զամեն՝ ի բազմացոյց կացոյդ
տեսութեա եպիսկոպոսի իշխանութե
իւրոյ. ևոր յաստիճան եպիսկոպոսութե ձեռնադրե
ցան՝ ինքն՝ աւետիսքան զէորեք հարիւր եպիսկոպոս,
որք կացին առաջնորդք տեղեացդ տեղեաց։ Ասկ

զկարգս երիցանոյ հասարակաւագացն՝ կամ անագա
նոսացդ, եւ որ այլեւս իպաշտօն ոմն կայցին՝ անթ[illegible]ք
էին իբզօնէն։ ¶ Սակ թ[illegible]ղն Տրդատ ուխտ զայս
դնէր ընդ համմարտուցն՝ ընդ մեծի, եւ ընդ փոքուն՝ որք միան
գամ ընդ նոր հրոսութ[illegible]ն էին. զի ամենեցուն հաստա
տուն այն կացցէ առ նա. զի անխորշ հանդիպ[illegible]թ
ամենայն պատուիրանացն Քրիստոսի առանց
երկմտութ[illegible]ան. հարարչութ[illegible]ն հնտալ յամս սրտից։
¶ Եւ ամենեքեան հաւանեալ այսմ փութ[illegible]այն վաղվա
շակի կոչեն զՔրիստիանս։ ¶ Սակ թ[illegible]ղն՝ շատ ազաչէր
զգրիգոր վն հանդիպողս առ նմա կալոյ, զի ընդ ին
քեան շրջեցուսցէ, որում ոչ հաւանեալ էառ
նոյն յանձն. այլ յանձնատ տեղիս հաճել բնակուք
պահովք կոխել զինքն՝ զի մի տայցէ բրձնալ հպար
տութ[illegible]ե կոխել զինքն. այլ կէտ եդել ինքեան զամ
ուրս կենաց իւրոց. ես. ես. օր պահօք ձգտել՝
մշեւ յօրըքահակոչ հանգստեան իւրոց վախճանին։
¶ Սակ իբրեւ կարի կարօտել թ[illegible]ղն տրդատ շուն
հնդիկ զնկնէ. զի ՚իմէ ինչ բնակեսցի՝ եւ քանքատե
ին կարօտել ըմ իկայս նր։ ¶ Յայնմ ժամուն լուան յո
մանց՝ իտեղեկաց որ գիտակ արարին զթ[illegible]ղն վն
արքայն գրիգորի. զի յետ հաս մինչ գեղ իմանիսուե
ան[illegible]ն զինուորութ[illegible]ք՝ ամուսնացեալ. ունէ. որ
դիս ստացեալ որդի անդրանիկան անուն վրթա

նէս Հանաչիւթոյչ՝ակէաց կեանքէր. որ ապա
ևնայ յետոյ յաստիճան պաշտաւնի երիցուէ եհաս։
Եւ երիցդին՝ ուստակէս՝ որ՝ իմանիկուէ ըստ
ապշաճ ծնոյուէ անէլ. էր՝ իմիայնակէց՝ լեռնակաց
կրօնսէր մտեալ՝ ի քէմ ազգի ազգի վշտակցու՝ի
ըստ աւետարանին կրեալ՝ ամ կրթուէք, ևամ իրաց
հոգևորաց զանձն առեալ՝ միայնաւորուէք՝.
լեռնակեցուէք՝ քաղցի, ևծարաւոյ՝ ի բանի
բաճաշակ կենաց՝ ևարգելարանաց անլուսից՝
իսարաշնագէս՝ ևգեռնատարած անկողնոյ՝
ևբզմանգամ զհանգիստ գիշերոյ զհարկքնոյ
յոտնաւորաքնուէք՝ ի թարթափական վհատե
լով՝ ևզայս արդ ոչ սակաւ ժամս՝ գտեալ զամենա
ևս ևյինքն յարեցուցեալ՝ ևաշակերտեալ սմին
աւետարնական սպասաւորուէք՝ ևայսպս ամ
փորձուէցյ՝ իլը հասելոց կամայական քաղուէ
տարէլ՝ ևնոսիմբ լուսաւորել ևպայծառացել՝
ևծանօթին ևհաճոյ եղէլ աստղի ոյ՝ ևմրգիան՝
ՙՙՙ

անուն արտաքսազը, որ սպարապետ էր նոր զո
րացն հայոց մեծաց։ Եւ երկրորդին տաճատ
անուն՝ իշխան աշոցաց գահառին։ Եւ երրորդն
գատ անուն՝ կարապետ արքայի։ ‡ Ընդ՝ իբրև
եկին հասին նքա՛ յԱն կապադովկացոցն, եգը
տին զվրէժանէս՛ի կեսարացոց քաղքին, եզբն
ուստակէս բնակէր յանպատ լիւրում միայնաց
տանս։ ապա ոչ հաւանէր նա իջանել յանպատ
անտի՝ եթէ ոչ եղիցի ժողովեցին քրիստոնէից,
որք հաւանեցուցին զնա գնալ անտի։ զի լաւ
սասէն քեզ գործ մշակութեանդ նոյ՝ քան զայդ միայ
նաւորուի բնակութեանդ յանապատի այդր։ զորս
այնուհետեւ յուշարկեցին զնա անտի։ Իսկ նքա
եկին հասին յԱն հայոց՝ յանդիման ունէին զո
ճելն զերկու որդիսն գրիգորի՝ առնլի թագրին.
զոր առեալ թագրին ինքնին նոքօք հանդերձ՛ի նո
դիր ելանել սրբոյն գրիգորի՝ ուր եգիցէ։
Ապա եկեալ գտանէին՝ իգարանաղէց գաւա
ռին, ՛ի լերինն որ կոչի մանեայ այր անապատին։
Ապա աղաչեաց երանելի թագրն Տրդատ՝ զնքն
գրիգորիոս։ զի փոխանակ այնր զի ոչ հաւանեցաւ
նա կալ հաշտել ընդ նմա՝ եւ սիրեաց զմիանձաւորուե
կեանս։ ձեռնադրեսցէ եպիսկոպոս զնքն
ուստակէս զորդի նորին՝ զոր եւս ածել էին՝

գձձդ զոր

զոր ձեռնադրեաց եպիսկ փիննիկ իւր·Ը· ընդ գրե
լոյն՝ իմէպէ·Թէ փիննիկ հարց՝ ելիցին որդիք
հայկ իշխան՝ իմէ ձեր։ ‖ Ր առաքեհաք զՏայրն լու
գոյն ևս երեքցուցանէր սա զիւր վերպատու
առ հմայքն·ևյետոյն կալաւ զսե զի հայրենի՛ն
անդէն՝նստաւ յաթոռ կիզիկոսուէ հայոց մեծ աց։
‖ պա ևինքն իսկ մեծն գրիգորիոս եւանէր զսեղ
եօքն կարգելովք·ևզգաւառօքն աշակերտելովք
յիւրին հայոց·զուարթացուցանել·զօրացուցա
նել·նորոգել, ևհաստատել։ ‖ Ձասէր թագն
արդատոիս, բարեպաշտուէ սպասաւորեալ ըս
աշակերտահան հաւատոյ՝ իքն՝ երկիւղած գտա
նիւր·որով առեղեկացեալ ևվարժեալ ամենայն
հրամանօքն, ևցանկալի եղեալ օրինապահն կալով՝
եգբարեաց օրինակ առ՝ ուի·ևանդէն՝ ինամին ուշ
եդեալ փուխով ընթերցմանցն ամենեցուն գը
րոց·զի յուսնական ուսման դպրութիւն շուր իմա
ստուէ յԱստուածընկեր առեղեակ·ատաւել փիլիսո
փայական մտաց հանձարագիտուէ՝ զի ուսէլեր
զայս։ ‖ Ըստ՝ ընկալել ևզշնորհս ուարգեացն
որով առաժամայն լուսաւորեալ ևթևակուա
թևաւոր եղեալ ամենայն հրամանն սրպիսուէ
թէց·ևամպատարաստուէ զանձն յարդարել ևըս
աւետնական ջափոցն՝ ինձ ոչուէ այ մերգասիրին։

գձձե ԱՂ·Ա·

Ալէք՝ մերկացեալ այնու հետև զՀՈԳՆԱԿԻՐ ցան
հուսոյ առեալ զինչան պարծիլ խաչին յանձն իւր։
Եպաշտել զինի ամենակեցոյց խաչէլոյն Հաճել
զՀրամիցն պայման։ զինի խաչակիր գնդին քի աշա
կերտեցոյն հետեւել։ Եանձին իւրում ել գեալ
սահման՝ պահօք եւ աղօթիւք՝ աղօթս միտնջենա
մուռնչն եբազկատարած պաղատանս առ ած
եարտասուս հանապազաբուղիս լեր ի ին իւրոյ։
Այնպես եմն իւր ինդրել՝ զի մի յիշեսցին մեղ
քն որ յիջին տգիտութէ յայնժամ որ՝ իհնութէ
անդ գործէր։ Իւ բզմեւամ ուժով նպաստա
ւորու ընծայեցուցեալ աւետարնագործ վար
դապետ Հայաստակուն ցուցեալ։ եծ ոգեալ ըս
աւետարնին վայելչութէ։ եայսպէս խրատել եզգաս
տացեալ կրօնաւոր վարուք յիջատգիմ լինել ամ
ուղղութէ յամ գործս բարուն ներ։ Ուռաւել ևս
պայծառացուցանէր զվարդապետութէ սատարուն։
Ասկ մեծ արք եպիսն երանելին գրիգոր։ ոբ որ
գեղիւ իւրով ուրատակիսաւ, եամ երեւելի օգ
նականօքն զամ աշխատեալքն շրջէր՝ եՀաստա
տէր զնա կամ՝ իպատուիրանին Քրմարտուն։

ՈՐ ԺՈՂՈՎՈՒՆՔՍ ՈՐՈՇԵՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ ՀԱՅՈՑ

այնուհետեւ թէ ձգեաց հոստանդիանոս որդի
հոստանդեայ արքայիշէրին ապանիացւոյ,

գձձղ եգա

եգաւ ի ծագս ծովուն Կիլիկեցւոց, ուր ի ձեռն
Պետրոսի Գանձասարեցւոյ եւ Ներսիսի Լամբրոնացւոյ
ընդ հայրապետութեան Ներսիսի Շնորհալւոյ եւ
ի հովանաւորութեան Թագաւորին Լեւոնի Բ. ի
մարտ ամսոյ ՌՃԼԱ. թուականին, ի ժամանակի
որ ինքն ինքզինքի զօրացոյց՝ առաւելն
ուխտիանոս ահագին ծովուն. եւ ուխտեր զայս
բան ընդ ամենին, զի առ հնարիկ ամօք ձեռնարկեն
հետոցէ, միով ձայնաբարբառ պատգամաւքն. մի
այլ կարել փոքրանիչ միոյ ոչ լինել. եւ յայն ևրա
խառնեալ դիմիրիմէ հնձնական թագրոյն՝ եւառ
հնարիկ անդէն սուիկեր զամենին. զորս կործաներ
զօրութեամբ ձեռն խաչին՝ զպիղծ եւ զանօրէն թագր
ան զդիոկղետիանոսն, եւ զմաքսիմիանոսն. զնիկիա
նոսն. եւ զմահմետեանոսն. եւ զայլ զանազան պղծա
լից թագրոյն հնձնաց ընդ երկիր խոնարհեալ։ Եւ ինքեր զաներ
եալ եկեղեցիսն, եւ կանգներ զսեղանս կործա
նեալս իւրեանց տեղիս. շինել զանդրիանաւանս վկայիցն.
եւ զմեռեալսն ի նոսա ի հիշատակս երանելոցն
մարտիրոսաց. յաճախել զպատարագս քահանայից եւ
միանգամայն առնել խաչակրութիւն ձեռաց. զառ
նալ զգեցեալ զդրոշմ խոնարհութեան՝ զի մի՛ոք մի իւիք տայ
թագաւորին յայնժամ գանգատ Հանդիսին։ Ետրիր
զպղծալից մեհեանս դիւաց. եւ զնա առ հնարիկ մի
անգամայն իւրեանց իսկ պաշտօնէիւքն՝ իմա
խուստ գարձուցեալ պահատեցուցանէր։

Պատմեա եպարգև այնոցիկ ընդ հետ որք յաճ
պաշտօնէ ձմարտօնէ էին կայսեալ և առ էրբէք
զձիւրան թողել ի ձեռն յաղթօնի տանեալ նմին իշխել
ամի մի զի էառ նա զնշան յաղթօնէ յանձն իւր։
Հզկրմն սաստկունէ պատերազմին ձեռն էառի
ոչ հրովարտակքն իւրովք ըստ սիեզերս տարածա
էր սպառնացեալ յաղթող զօրուբ հետոցն որ առ
իւրն ունել զբարեպաշտութիւն այսու խոկ հա
լածէր զզօրս խաչին և ի իլը ամի վերնոյն զօրուբն
գեր ի վերոյ լինէր։ Իսկ որք այսմ հաւանէլ զի
երկրպագուբ լծին ձեռն թէ զնա բարեկամեալ
մերձեալ պատուեալ առ ինքն մատուցանէր և
այսու օրինակաւ հզօր երևեցեալ իլը միդկան
հաստատէր զթագրուի իւր ձեռակարգ թագրու
թի զիւր թագրուին անուանեալ, մինչև այնչափ
զօրացեալ իլը ամ մարդկան իրաւացի լինէր
պայծառացեալ և այսպես յաղթող երևեցուցել
զինքն հաստատէր, մինչև զամ ամ ուրս կենաց
իւրոյ հրշտակ ցոյց երևեալ առաջնոյս առաջ
նոյ զօր հնազանդ նմա սպասաւորել զբնեան նշան
թագի առել ինորին գլուխն գնէր և այսպես տե
սեալ զիւր հրշտակն յիւրում սպասաւորուն երա
նելին եցանկալին ամ թագրոց կոստանդիանոս
որ և զիւր թագրութիւն զծիրանին քի ամանդ էր

ամենայնի ամենապետն յաղթօղն՝ իմքե ամենեն,
հաստատեր զմեզ գործուածիւ իւր հաւատովք. և
յամենեկեցիս հաստատեր զհետս Աշմիւեան։
‡ Յայնմ ժամուի լոե եղեւ այս յայրն հայոց մեծաց
իջուածն թագաւոր արշակունեաց առ արդաս
արքայ հայոց մեծաց. որ իբրև լուաւ զայս ամ,
բողջ փութոյն ամենայնեան մատուցանէր խնդուքն
և մեծաւ ուրախութեամբ գոհանայր զայնմանէ. որ ի
նմ էր զիւր տէր անուանն փութոյ առնէր։ ‡ Ապա
իբրև լուաւ զայս մեծ արքայն հայոց արդաս.
հնդրդ առնոյր վեր ձանձրոհին այնմիկ հնդրձէր.
կամէր ուսանոյր ի իւր զմեծ արքեպիսկոպոսն գրիգո
րիոս. և զնորին որդին զրթասկէս եպիսկոպոսն. և զմիւս
եպիսկոպոսս զաղբոս։ ‡ Իջին նուրարսկան կոչին՝ զէր
բեսին գահ երէց իւրոց տէրին. որ էր էշխան կո
չէին։ ‡ Ընդին սահինսկան՝ որոր շիրակն կոչին
‡ Բզնունդ սահինսկան՝ յասորեստանէ կոչին։
‡ Բուրդն յարուստան կոչմանէն։ ‡ Որորդն՝ ի
մազքթաց կոչմանէն։ ‡ Մեծ իշխանն անգեղ
տանն և զմեծագործիրն ասպետ։ ‡ և զսպարապե
տն մեծ։ ‡ և զիշխանն մոկաց։ ‡ և զիշխանն սիւ
նեաց։ ‡ և զիշխանն ռշտունեաց։ ‡ և զիշխանն
մամիկոնեաց տանն։ ‡ Շահապն շահապիւտանի
‡ և զիշխանն սպանկապետուտ։ ‡ և այլ բազմ

մեծամեծօքն։ Եւ օրհնանսուն հաղարաւ՝ ընտիր
ընտիր զօրու հանդերձ։ Եւ ասպնջեր գնայր յայրա
րատ գաւառէն, ի վաղարշապատ քաղաք՝ անցա
նել իսահմանս յունաց. զանց առնէր զբազում
օրհևանօք մեծաւ խնդութեբ. եւ քաղմ պատիւս
պատրաստուէ հայոց ազգին ընդ քաղաքաց. քաղա
քաց գիպելոց՝ եւ իշխանաց իշխանաց պատահե
լոց գտանէին մեծարանս ընծայելու է. ընդ ցամաք
եւ ընդ ծով փութացեալ աճապարէին, մինչև երթայ
ին հասանէին յՇէրն իտալացոց՝ ի Թագրաւական քաղքն
հռոմայեցւոց։ Օրմէ իսկոյն պատմել յարքունա
կան պալատանն։ Օր իբրև լուաւ ծածկարդ
Թագրն պատուակալ աթոռոյ կոստանդիանոս։
Եւ մեծ հայրապետն արքեպիսկոպոս եամուտ գրանն
որում անուն կոչիւր սեղբեստրոս՝ մեծաւ սի
րով պատիւ արարել ընդ առաջ ելանէին. հատուածալ
հանգիստ շնորհ՝ լինել ժամու ինչ անդէն՝ իտիե
զերական քաղքին։ Ապա զարմացեալ ծածուսեր կայսրն
կոստանդիանոս հարցանելով զարքայն տրդատ
Թէ՝ զի արդեաւճ եղեն առ քեզ այդ ընչեցլիքն.
Ասէ նա եկաց պատմեաց առ ջին կայսերն զամե
արելոն նմա բարեբարուի առնել։ Եւ զայն իպա
տուհասին լինել՝ իկերպինն անասնոց՝ ոչ ամօթ
գձղ տա
Տիրեցաւ պատմել նմա։ Եւ զհամբերուին նահա

առաքեալ վկային քրիստոս։ եւ որ գործք գործեցան։ եւ
գան։ եւ ընակուի զօրութեն նոյ։ համ զոր անդէն
խոկ յանդիման ցուցանէր կայսերն զտարեսին ըս
իւր զգրիգորն թէ։ այս այն այրն յորմէ ձեռն ծան
եաք մեք զմարգասիրութիւն նոյ։ եզնորին ժուժկա
լութիւն։ համբերութիւն եղանակաւորին զարմանագոր
ծութեանցն։ ¶ Այլ զարմացեալ կայսրն կոստանդիա
նոս խոնարհեցուցեալ զանձն անկանէր առ քի
սրբոյն գրիգորի՝ զի աղաչեսցի՝ ընդունել և շնո
վհալուիչ մեծարանօք պատիւ արկել նմա, իբրև
խոստովանողի քի ըստ արժանաւորութեն նո։
¶ Յայնպէս և արքային որդասոյ՝ իբրև ե զբօր սի
րելոյ սէր ցուցեալ ուրախութիւն մեծ, առաւել
ևս առնէր ընդ նմա գաշինս առեալ կռէր և
նմ։ միաբանագիկալեալ զհաւատոն որ՝ ի նոր քրիս
զի շուշան միջէ՝ իբրեն հաւատարիմ ասէրն՝ իմ
թագրութեանցն պահեսցէն։ զի ևս քէ զնա զարքայն
հայոց առնէ հաստատուէր՝ զերկրորդուի՝ ինչուս
պատմէ։ և ևս վկային նոյ։ թէ ծ։ և կամ զինչ օրի
նակաւ վկայեցին։ պատ և կայսրն կոստանդիա
նոս՝ զայն սկսաւ պատմել նմա ևս աղիուականն վա
րուց նոյ զոր յընկագոյն գիտէր միջ գեղ անդէն
էին յերին։ թէ ո՞ հաճոյ վարուքէին։ և կամ ո՞ ա
նօրականք՝ իմպիսիաւոր կողմանէ տոհմի և իրեց

եզգործս զօրուն յաղթուէ նմա տուէլոյ յոյ
պատմէր՝ առ ամենայնիս չկարէ յաղթ օգերև
եալ փիտեւատակ ի ղբայր՝ զի ածէ յամ ձրի երև
էցուցանէ զնա ոգորմուէ զօրուն՝ զի ամ արծք
նորա՝ ծանիցեն զնա եկեղեցին նմա փառաբանիչք
չկարասուէ ։ Ջ զի այնպէս երկրպագուս խնդրէ ։
։ պա յետայսորիկ մեծարէ լինէին գարմանուք՝
եամեծապատիւ շքեղուէ կարգօք յարքունեացն.
եկեղեցւոյ՝ հիպատական իշխանաց քշքին.
և մեծամեծ կարգօք՝ եւ երեւելի պատարագք
պատուեալ սիրով ։ պա հրաժարեալ ի ծիրա
նափառս օգոստականացն, եարձակ կենդանէն ըն
կալեալ ողջոյն ։ ։ և երեւելի իշխանաց քշքին.
եամ իրօք յաղողելով, եանէին յոսկիապատ
կառս յարքունատուրս մեծաւ շքով և բազում
վայելչութ ուանէին զձանապրհս արքունական.
եամ քշքուցդ պատուհելոյ պայծառագոյն
լինէին. և մեծամեծս ըստ արժանաւորէ արքայս
թէ մեծապատուէ անդստին՝ մինչև գային հա
սանէին յՀռոմ յոյրարատեան գահաւորի
վարդապետաց քաշքի՝ հանգստի սրբոցն. և թե
րեին զպարգեւն տուեալ զանգստին. զոսկին և
զարծաթն, եպատուական կարասին՝ ինձ
պատու եկեղեցեաց ։ ։ Ի տաճն կատարել

վկայից դնէին։ Եւ առաւել զնեցին ի քրիստիան
շինեալ հաստատին։ Եւ մեծն գրիգոր առ ի շր
ջէլլ աշակերտեալն յունգոյն՝ հաստատէր զնա
՛ի քրիստիա վարդապետէ։ ¶ Պայ ետայսորիկ հրա
ման եւ մեծ կայսրն օգոստոսականն կոստանդիա
նոս. ժողովեաց ամէնեկոց՛ իբրշելին նիկիայ քա
ղաքացոց։ ¶ Յայնժամ մեծ արքայն տրդատ,
ևնբ կաթուղիկոսն գրիգոր։ Հանգերձէցին և
արձակէցին զուբստակէսն որ երթեալ հասանէր
՛ի մեծ ժողովն նիկիայ՝ ըեպիսկոպոսն ամ՛ ուր ամ՛ոիկ
զերացց կարգեցան լուսնելոյ ասանգուն
հնտաք։ և կարք լուսաւորուէ։ կանոնք պայմանա
ւորք՝ ասծ առուր զօրուն հաճոյին ամ անբաժ
բարձրութեցն։ ¶ Ուր եմեծ կայսրն կոստանդիա
նոս՝ մտեր խոստովան լինէր գնէոսն, և օրհնութ
պսակէր՛ի ժողովոյն՝ զանուն յՀրի Թողոյր։ և զար
գարուի յՅս հաստատր։ ¶ Ոչ երանելին ուսա
կէս՝ գայր պայծառեալ հնտովքն։ և հաստատուն
ասծահաճոյ նիկիական կանոնքն՝ գայր երեւի
՛ի հայաստան աշխարհին, առաջի գներ թագաւորին՝ և կա
թուղիկոսին արքոյ՝ զբերեալ ասանգուն։
¶ Որով արքայն գրիգորի՝ ինոյն լուսաւոր կանոնաց
յանբեկեալ։ ¶ Եւ ապա զհայաստան
աշխարհին պայծառեալ հանդիպ միաբանութ ար

քայիւն տրդատայ։ Հզօրս աւուրս կենաց իւ
րոց լուսաւորէր[1]։ պա յետ այսպիսի գործոց
առաքել պայծառագոյն վրէժխնդրութիւն սկսեալ
երանելոյն գրիգորի՝ ի Հռոմ յաձախագոյնս
դժուարապատմեալ։ առակս խորհրդոյ, դիւրա
լուր։ բազմագիրս։ շնորհագիրս յարդարեալս
իզօրուէ և՝ իհիւթոյ գրոց մրգրէականաց՝ լի
ամ Հաշակօք կարգեալս՝ հոյակնելն՝ աւետարա
նական հնչողն Հնչէ։ յորս բազմ նիւթս հօրի
նակս իյանցաւոր աստի։ առաքել վէմ յերու և յու
ստոյն՝ առիհնդիրձելն յորդորել։ զի հետ ընկալ և
դիւրահաս տխմարագունիցն համբնաւոր իրօք
զբաղելոցն լինին առ ի սթափել։ զուարթացու
ցանել զօրացուցանել։ հաստատկին առ խոստա
ցեալ Հետեւիսին քալալերել։ զաւետարնական ըն
թացան, և զվերակացուիս եկեղեցւոյ։ շնորհօքն այ
առանց իրիք պակասութե տանէր։ և առաքել
վուրթայր, գնաւն ելել զամ զոր յորդորելոյ առ
ւիբարեցն։ Ո ցայգ հազերորդ պահօք հաշօթիւք
հուժգին խնդրուածովք բրկալագոյն բրնեալ
զածադիր պատուիրանացն զհրամա յուշ առնելոյ
զգուշացուցանելով ամ մրդոյ։ Ո այր քուն ե
ջաց՝ հոգնինչ արտաքանաց։ հոգի հանգիստ իրա
նաց մէջ հասանիլ՝ հանգիստ առնուլ։ ըստ այսպէս

գՀՂԴ թիւրան ևամ

աշակերտելովքն՝ զամ ժամն ի՞նչ՝ ընթերցանե-
ցոյց գրոց ծախէին զոմն եղբիշեր՝ ենովհետ
ծաղկեալք, եշահատեսեալ եօրինակ բարւոյ
ուսուցեալ էր ընթերակայիցն լինէին։ ա
նաւանդ զի ունէին եւս պատուիրանս զգուշա
ցուցիչս զանձակարգք պատգամն որոց
զբ լինեն հրամայէ։ թէ յօրէնս ումն խորհեսցի՞ի
տուէ ևիգիշերի։ և երկրորդն զհամգունակն
պատուիրէ թէ։ մի՞ դիր ընթերձուածոց մի
թարուեթէ վրդպտուեթէ։ ի՞ անփոյթ առնէր
զընորհացդ որ՞ի՞քեզ՝ն՝ յայլ խորհեաց ևիգոյն
յամենայնի։ զայդ եթէ առնիցես զանձն ապրե
ցուսցես։ և զայնոսիկ՝ որք քեզ լսիցեն։ և բարձ
րագոյն քո աբջի զմատեանդ ընթերունուցուն
յայտնի։ քի զի չէաք իսկ հանդուրժօղ զամարել
սրբոցն կատակն զիւրքնչիւրան նշանակել։ այլ՞
դիւրագոյն առաքելականն անդր զանձինս ապա
պարեցաք, որոց զանցել զբազմախառն ար
գասեօք սրբոցն՝ առ իմարթնակոիս առնելոյ զկա
րեւորագոյնսն՝ և զօգտակարագոյնսն պատմել։
սոսի եմեր առ՞ հանգոյն ասացաքուչ՝ նպա
տիւ ընտրելոց քի՞ որք ամենապարծ և կենդանա
ոյժ խաչին ծանուցեալք յարգեցան։ այլ օրի
նակ քաջալերիչք հոգեւոր ծննդոց իւրեանց նը

պատմելոց ինչ ի յաղագս աղագաց. ըստ բանի հոգևո
րական երգչին ՃԽ ասէ. զի զոր ինչ միանգամ պա
տուիրեաց Տարոն՝ ցուցանել զամս որդւոցն՝ զի
ճանիցէ ազգ այլոգի. որ ծնանին յարիցեն և պատ
մեացեն որդւոց իւրոց՝ զի դիցեն առ աճ զյոյս
իւրոց, և մի մոռասցին զգործս այլ. և զպատուիրան
ն՚ի նոր ինդրելով ինդրեացեն, զի մի՛ ելիցին իբր և
զհարս իւրոց. զի նք առ արարչութի՛ն անդր՝ այս
պիսի բարբառ արձակէ ասացին. տէր աճ մեր
դուէս. ևնա ասասցէ ժշխուրդք իմէք դուք։
‡Ի յաւե՛ն հնոտ հչտ. հնտասմք՚ Ճ և ամրտեցմ՚ք.
եփտատատուիմ՚ Ճ և տեսմ՚ք զլոյս աւետարանին։
‡Ի տասմք յանուն հօր և որդոյ և հոգւոյն սրբոյ՝
Ճ ասաց փրկիչն յաւետարանին առ աշկերտան թէ
գնացէք այսուհետև աշկրտեցէք զամս հնձնա
մարտեցէք զինեանուն հօր և որդոյ և հոգւոյն սրբ։
‡Ի տասմք ինձայր աճ կիտրէ. հայորդի աճ բանիան
դակ. և հոգի սբ աճ բանտիան. մի աճ ուիմ
սրբոյ երդորդուե. մի էուէ. մի կամք. երէք ան
ձինք կիտրէ. ‡Ի տասմք ինի աճ հայր. և որ՝ արա
րիչ աճի։ ‡Ի՛ իմիաճին որդին որ ինօրէ, և առ
հօր. և հօր։ ‡Ի՛ հոգին սբ որ ինորին էուէ.
ևնամաս արար զամ աւրնծս։ ‡Ի՛ մի աղուէ. մի զո
րուէ. մի իշխանուէ. մի մեծուէ. մի գիտուէ.

մի խորհուրդ. մի պատուհաս. մի անակնկալական
զօրութիւն. երբեք կարէր անձինք, եւ մի կարէր իւսկ.
անպատում. անքննին միտք. երկրորդութիւն. մի
խակուէ. մի քնուէ. մի ծածուկ. հօր եւորդոյ եհո
գւոյն սրբոյ. երբեք անձինք. մի զօրուն ծածուկ.
հայր յանձնէ. որդի՛ իհօրէ. հոգին սբ՛ինոցուն
՛ինոսին. խակուքն. էութիքն. ծածուքն. հարթ
հաւասար. հնարէ՛ իներուին՛. իբարձրութիւն՛. ի
լայնութիւն. երկայնութիւն. որ անբաւակի զօրութիքն
թագաւորացն լուսոյն իւրով եղանէ. մերձէ առ
ամենին. եհեռի յամենուանց. անտեսական ՛ինիա
տոզաց. եանքննին ՛իքննոզաց. եանըմբռնելիւ
յամենեցուց քնուէ նէ. մի՛ էութիւն քնուէ. եւ միւս չէ
եշխ փառաւոր նէ՝ յոյժ մեծութիւն միտք սրբոյ
երրորդութիւն. քայց զի պատճառն գոլոյ այլ եայլէ
եայն չէ ծագիւ իմաստանայ. այն զի հայր չծը
նեալ, եծննող է. երրորդին չծնող, եծնուն է. և
հոգին սբ ոչ ծնող, եոչ ծնուն. այլ երկոքեան
խոստովանիմք զհայր անսկիզբն. աներեւոյթ. ան
հասականն. անճառ. անքակ. անքաժին. ամենա
կալ. արարիչ երեւելեաց և աներեւութից. նախա
կարծ յաղկիսաց՝ քէ զամ արքայ եհաստատեալ
ցքեանն ամէն որդի ծնուն՝ իհօրէ յաղբան
զյաւիտեան. առանց սկզբան ժամի. անչափ առանց

բաժանելոյ. անքակ՝ առանց մեկնելոյ. առանց
չարչարանաց. առանց միջնորդի. և նոյն ծնունդ
Յիւսուսէն մարմնով ծնեալ Իմանուէլի. առաքե
ցեալ աճ յայլ որդի. Էառ մարմին Յիւսուսէն, և
եղև մարդ կատարեալ. բովանդակեցաւ Աստուծի
մարմին. և Աստուած իսկ մարդ եղև. խոնարհեցաւ և
խառնեաց զաստուածի ընդ մարդկուԹիւն. և զանմեռն
ընդ մեռուստ, զի զմարդկուԹիս անքակ արասցէ յան
մահուԹէ աճուրդ իւրոյ. Օ՜ի ՚ի կիզիչ՝ զինչ կիզիս
եւ եղև. և ՚ի կամեցայ՝ արար. ՚ք զի չիք ինչ անհնա
րին՝ ուր ինչ կա
մի ոչ զանցանէ. և զմեր հոգեղէն բնութիս զգե
ցեալ, և խառնեաց յանխառն աստուածի իւր՝ և կա
տարեալ. վասն մեր էարբ զաստուածն մահու,
եւ ետ մեզ զաստուածն անմահուԹե. և զմեռեալսն
արիացոյց կենդանացոյց մահուամբն իւրով. որ
ժամ յարեաւ մարմնովն, և նստաւ ընդ ձախ
ոլին իւրոյ. և խառնեաց յաստուածի իւր միածինն.
եղև ընդ գալոյն փառաց դասել զկենդանիսն և զմեռեալս.
և զհայր կենդանացոյց զամենն՝ որք ինայն հնա
զին. ընդմէջ երի եւ հոգին աստեղէն. հոգի աբ
աստ կատարեալ՝ առանց առնելոյ՝ բշխուածն միանալ
նաւար՝ առ ինօրէ. որ խոսեցաւ յօրէնս և ի մար
գարէն՝ և յաւետարանն. և ՚ի յորդանան գետ.

Ի յաւուրեան հոգի պետութէ. հոգի ազատութէ.
հոգի բերանոյ այնորումն կուռէ հօր հորդւոյ ոչ
արիծ. ոչ ծով. ոչ հրեղէն աոուս, այլ հրեղէնատուչ ձեղ
մի գործէ հօր հորդւոյ եհոգւոյն սըբ. ես առաց
իսկ քեզ վրկիչն քոյց թէ. եսս եհայր եհոգին չէ
մընաւ որ ինօրէ ելանէ. ելանէ եւոչ բաժանիս.
բղխէ եւոչ սպառիս։ Ի յաւն երեք անձնականք մի
ուն սբ երորդութ. եմեք զայս չէ՞ հաստուն իմ
ք. ինչ գրոց՝ եյօրինաց եկեղեցւոյ. առաքնորդ
չանդրկի առ ած. ևինչ գիրս վերծանութէ.
Ի աւետառն եհոստովանիմք զհամ հաւան սբ
կաթուղիկէ եկեղեցի. եամէն ունիմք յարու
մարմնոյ իմոյ եզկենացն յաւնականաց.
եփառորեմք առ հնոր իմիասին զսբ երրորդու
Թիւն այժմ եւանվախճան յաւիտեանն
ամէն. եե զիցի եզիցի.

Աւուրք սիրոյ եամաբանութէ. մեծի կայսերն կոստան
դիանոսի. Ի սբ պատուն առ զբեաորոսի. Ի տրդատայ
հայոց արքայի. Ի սբ լուսաւորչին գրիգորի.

ԱՆՈՒՆ ԱՒՐ ԱՄՍՈՅ ԱՒՈՒՆՈՅ

Ի սբ հոգւոյն եբերանոյ մեծի վարդապետի հայոց
Յոհաննու սբ երորդութէ հօր եորդւոյ
եսբ հոգւոյն։ Ընդ որս անհաս եիմանալ
լոյ, եամենայնի որդւոյ նմ՝ առն մերոյ եփրկ
չին յիսուսի. Ի կենդանատարած եաղատիչ սբ
գծգծ ՀՈ

Աւուրս սիրոյ եամաբանութէ մեծի հայրապետից.

հոգեւոյն սուրբ։ ✠ Ի կոտակ կոչեսցի պատարագն՝ որում
հաստատուն եւ անփոխադրական. որ գծագրե
ցեալ հզօր հրամամբ ինքնակալ եւ միշտապաղծ կայսեր
կոստանդիանոսի մեծ՝ հօգուստափառ թագաւոր
թագուհւոյն զբաստարած եւ տակաւին իրրոխատ եւան
խոնարհելի իշխանուհեաս հռոմայեցւոց։ Ի զո
րութեան հզմարտին սոյ տիեզերացս՝ ի ծագաց ովկիա
նոսի ահագին ծովու՝ մինչեւ յելս արեւու, յաղթող
զօրութեամբ պարծանաց խաչին քրիստոսի, յամէն եւստո
բագրեցաւ հրամանաւն հրամամբ իմով մեծի պա
պուս հռոմայեցւոց եւսեբիոսի՝ որ եւսեղեաս
տրոս։ աթոռակալի գլխաւորաց առաքելոցն պետ
րոսի եպիսկոպոսի։ որ ձեր ձեզ բանալեօք ոսկիմ
իշխանուհի յարեւմտից մինչեւ յարեւելս՝ իւրով ամ՛ոզ
գաց քաստաւանից։ կապոյ՝ եարձակոյ՝ ի յեղ ե
ւ՛ իյձրի։ եհրամայեաց հզօր յընթանալ եկեղեցիս
քի։ եստի ևիհրամայեալ հոգեւոյն սրբոյ՝ հա
սին առ մեզ զօրքն հայոց։ ևկենդանի վկայն քի,
եմեծ խոստովանողն սրբազնակատար կաթողիկոսն
Ն՛ՀՐ ՍԵ գրիգոր ։ ուսումնարիչն մեր յարեւելից ե
հիւսիսոյ։ Իրեւ ի ձեռաքս մեր՛ ի քեզ։ եբուն բա
րեկամքս բարձրագահ իշխանուհիդ մերոյ՝ ե
հետարիմ հաղարապետօք խորին խորհրդոց մե
րոց։ ժուանգակաւքս ետակ՛ եառնել զբաստա

արքայից արքայութե արշակունեաց։ ժամանեցին
ՙիսեսուէ տեղոյն՝ որուն անան արևմ
տեան։ եարև լաժուանգ արքայ եգկիսատրոց
աւաքե լոցս։ և փոխանորդի նոյ պատուե լի
պապիս։ պերձապատակ եկայսերսն նոր ընծայ Ի
հետաքինայ։ և մեծի դշխոհիս հեղինեայ հզօր
թագուհոյս։ և ծիրանածին զարդու զեկաց
զօրացե լոյս։ Ընդ որս հրաւուեալ բերկրեցաւ
ամենահաստատ թագաւոր մեր։ և մեծահանդէս
հնդրձանօք եւսք ընկալաւ զարտաշեան թագաւոր
թէ, հաւանանալեան գնդին։ և պատահեալ
միմեանց՝ երկրպագուի ժառանգաբ անմահ ար
քային մերոյ Յիսուսի։ և ողջունեալք զմիմեանս
գարձաք Ի վիճակարանս ազ առքեցս։ եերկրպա
գեցաք ամենամուխ ազ նշխարաց սց, փուռ բեղուկ
զքեզ զպատակիչն սրբոց։ և եկն Ի հպատասն պան
ծալի բազմեցաբ ամենայն ազգաց՝ իմիում բարձրաբերձ
բազմականի։ և հայրապետքս իմիում գերանդրշ
գահաւորի եզբեզմաւուս անցուցաբ Ի հոգե
որ Ի միմարիաւուս ուրախուեալ։ և ի հրճուիլ հա
նաբ ընամ ասելոբն որ ընիշանուն թիս մերկ, զի
աչքն ուրախացին Ի միե թախուս հոգմբե լի։ և
արգելցին հարկահանքն չամ առիս յայսմ ամի
յաղագս ցնծուե սրտից մերոց։ ✠։ ակ Ի հրամանե

սրբոյ լուսաւորչին, աղաւեսոյին գերեմարգն.
զերծոյին բանտարկեալքն. պատառեսոյին մուր
հակառ պարտականաց. գոտ և իրաւունք ելցեն
յարքունուստ ամ որբոց հայրեաց. և հայրենա
զրկացն. ¶ Ոսկ՝ ի հրամանէ քում արանց եղբօրս մերոյ
տրդատայ՝ գարձցին ամ գաւառապարտեալք որք
ի բերկրական մեռաղս իցեն. և թողցին ամ պարտք
արքունականք. ¶ Ընդ որս հաղորդեցես՝ հրամիր
լուսաւորչիս՝ առաքեցաք ըստ ամ ես իշխանուե
մերոյ. ի սպանդանոցս՝ հայաւտանին զենլիս, զի մի
հեթնաբար լինի իրախուխս մեր: ¶ Ա՛ հզդաւա
նուրքի՝ որ հօրս մերոյ գրիգորի, արձանագրով
քարոզեցաք յամ եկեղեցիս ուղղափառաց:
¶ Ոսկ յորժամ հանդերձեալէին հրաժարիլ ի
մենք հոգեզարդ հայրս մեր՝ եղեալայրս տրդատա
Յիշով մեծ եղև առքին որ առքլոցս. գՀ. և ի. տինկ
զիտոսոք. և ի՛ թ գրօքս. հրամայեաբ իւր իշխանօքս
ինեղ բարձր բաղնիս մերոյ՝ ամ օժնդակեալ:
¶ Ա՛ա հրամայեաբ եղբայրս մեր տրդատ ար
քայ իւրով գահ երից մեծամեծ նախարարօք,
եօթնասուն հազարօք: ¶ Ոսկ երկոքին հայրապետքս՝
իւրեանց արբ եպիսկոպոսին, հրճնկուբ. և համաձն այ.
ամ որբոց. երկոքին թագաւորքս. և երկոքին հայրապետ

ևերկոքին ազգս, հռոմմայեցիքն ևհայք. միաբան
ևմիախորհուրդ համաշունչ եղեալք գրեցաք
միաբանց. ևուսիտ ևդաշինս հաստատեցաք յաւի
տենական՝ իմիջի մերում, ածելի միոյ փոյթոխ նշա
նիս քի. արիական լատինացիքս. ևանյաղթելի
թուրգոմացիքս. ||՝ ևյաշագս հաւատարմութ՝
հաստատուն ևանշրջելի ուխտիս մերոյ. զահա
գին ևզանգին արիւնն քի՝ խաչեալն իսաւնէ լգ թե
ցուք փրկիչք միաբանց. արևմտեան. ևարևելեան
ազգսդար հաւատս ևսէր ևմիաբանութի պարտիմք
միաբանց՝ ՚ի եղբայրասիրելոյն քի ՚այ. Ճգնելով ի վեր
միաբանց մահու չափ. ևմեռանելով յօժարութ
՚իմք միաբանց։ ||՝ Իրեւթացն սիրելի լինելով. ևթշ
նամեացն թշնամի։ ||՝ ևերկուց ազգացն ոչ ոք իշ
խեսցէ միաբանց սուրբ քարշելոյն ոք գնին
ստութք նոց մոլեն՝ խափտոնց, ևապերդուք նց փշ
րեսցին՝ իբշխս իւրնց։ ||՝ ևայս ուխտագրութի
հաստատուն կայցէ՝ մինչ ևերկուց ազգացս՝ ձեռն
՚իկոյծ շի։ ||՝ սակ ոք ևերկասցին յայսմ վճռէ ն
որոշեալ լինի՝ իքրիստոսէ հետոյն. ևանէծս զկայե
նին ևզհրեշտայիւզտիրապետն քնկնէն ժառգես
ցէ։ ||՝ սատանէն հրշտակք ևմեռելքն եղիցի եղիցի։
||՝ սատ այսմ խորհրդոցս՝ ևմէք հրամայեսակ լ
ուսիք զերս իշխանութ մերոյ առաքեցաք. ոլքէդ

ել յարև ել՝ յայնկոյս անդրիական ծովուն. և՛ի
միջոցս պոնդական՝ և կասբիական պեղագիտացն
Խուրի լեռի ձեզ ամազգաց և ազգին. և լե՛զ
ուաց. թիգից. եակալաց. և իշխանից ազգաց. և զ
խաւորաց գաւառի՝ Ռբէք յարիկեցւոց եիդ.
և յարաբացւոց. և՛ի միջագետից եիդ. և կիլիկե
ցւոց, և փռիգեցւոց եիդ, որ մեծն նոյ կազմե՛ց
զտապանն. և իպամիի լացւոց. և կապադովկա
ցւոց. բիւթանացւոց, և գաղատացւոց. պոնդա
ցւոց. ասիացւոց եիդ. և ոնտոնացւոց. և իդրա
նէ բիւզանդացւոց՝ ուրէ՛ իդրոնս հոնաց. Ռև
հաւատարիմ սահմանապահ քիմ մեծդ միհրան
Թիգր վրաց. և քաջդ ուռնայր արքայ աղուանից.
և այլ խառնիճաղանճ բազմութիւնդ առ հնարկ՝ որք
և՛ իսպագաստան, և՛ իդեւմաստան. Ռբէք հաստա
տե՛լ իհաստահեղուս գահաւանն երկաթի՝ իվեր
բոխտ և անխոնարհելի իշխանութիս հուռմայեցոց.
Ռըզդ հրաշ եւ իհզոր կամ իմոյ՝ իկոստանդիանո
սէ կայսեր. զի՛ իվե՛ր ձեր ամբոխեան կացուցի Թիգր
և իշխան միահեծան՝ զմեծ արքայն տրդատ ես. ըզ
համամիտ և զհամաւարի և եղբայրն իմ և զբազկա
կից բարեկամն. զի հրաշեւ իմով տիրեսցէ տիեզե
րաց. իշխան եակալ՝ և հրաշեաւոր հզօր՝ առ հնարկ
ծովու և ցամաքի Ռև մի՛ ոք իշխեսցէ՛ լինել դի

մաղարձ լինել Հոգեակալ հղջրին հայոյ կայսեր
կերպին տրդատայ, որ յաղթեց հրէից բռնամարտ
տիկ բարբարոսի՝ առնլի դիոկղետիանոսի թշնամ
ի ՀՂԵ՛ ի հասանել հրամից ինքնակալ հղջր և ածա
պատակ թշնամիս թշնդց՝ ամբոխ լինել երէք գմա տր
քոնեական ընծայիւքս բռնաւոր պատուասիրուբ՛էրկ
րորդի թշնդուե իմոյ տրդատայ՝ ամ արուե լեան
ահեզանշան թշնամի։ Ո՛ի ՁՈ մեք յարեմտեաս սի
րեմք բոլոր շահս՝ Ոյնպես հղորդատ յարեե լս
կացուցեալք իշխեսիրաբար բոլոր շահդ։ միանգա
մայն կամ հպատակասատ լերուք՛ ի զէն զինուո
ուԹեց։ արի արանդ հեռազմամուտ երիվարաց։
զինեալք հզօրացեալ հղօր զօրուԹբն մերով։ Ը
գուսարեսցիք առաջի անպատուելի քաջիդ տր
դատայ՝ իգործ պատրգմի ելգէմ առելեացն քրի։
ևԹշնամեցն իմոյ շահպուհու մուխրապաշտի։ հա
նելով հհալածելով զզօրս նր՝ անդ լրք զմարզանդ
րան՝ հզատապրատանուե՝ ա հղջիմ զէն պատրգմա
կանս։ հզհուժք հեծեելիդ՝ զիմ պատրաստուԹի
երիտասարդաց, հերիվարաց՝ հրամեե տրդատայ
արարէք իկողմն աստպատականայ հարատայ։
ՀԵ՛ ժղովեցարուք անհուն բազմեի իբրև զծուազ
առաջն ծովու։ յաղագս պահակին հոնոյ գար
քանդակ՝ և գալարիայ։ զի հղնէ՛ խեցգն տրդատ

վստահացայ։ ¶ Ղէ լերուք մերով ողջունելով։
¶ Այլ եւ մեք պատկեցաք զմեծ արքայս տրդատ՝
հայոց երկրի թագաւորութեան ակամբք յօրի
նեալ։ եւ մեծամեծ մարգարտօք շրջապատեալ։ և
զարդարեցաք զհսկայազուն հասակ եր՝ ծովային
ծիրանեօք։ օքսոնական մետաքսօք։ մարգարտա
մալխօք։ ¶ Եւ զանգին գօտի հօրն իմոյ հզօրի՝ ա
ծի ընդ մէջ տրդատայ քաջի։ ¶ Եւ չորեք հարիւր
անգամ օծաւեցաք զսա՝ հայոց երկրի զարդիւք
և զինուք մերովք։ արքունադրոշին նշանաւոր
հառնք։ և ծովային օդաթռիչ երիվարօք ոսկե
սարօք՝ հաճելենօք։ և նիզակօք վիշապամխօք։ գու
շերտակօք՝ անգին գոհարօք։ գունագեղ գնդօք։
տպազիոնօք։ սիգնայօք խոռոկէփայլօք։ և զրոտ
ուստ ահագնագոչ շիփորայիւք։ երգեհոնօք,
և զանոնօք յորդաձայնիւք։ և միանգամայն իսկ
ամ զարդուք։ և ամ պատրաստութիւք՝ իպարտեան
իմ պատուասիրեցի զսիրեցեալսիմ։ ¶ Ընդ որս
մեծափառ դշխոյս մեր մաքսինդեայ։ և քոյրնիմ
ազանչելագեղ հոստասիա։ պատրաստեցին ըն
ծայս զարմանալեան՝ որովք պսակեցի բամբիշն
արեւելեայն, վայելչափայլ թագուհին մեծ աշ
խէնն։ և զէքնաղագեղն օրիորդի հայոց մեծաց
խոսրովիդուխտ։ դստիկայն՝ որոց առաքեցան

Թանգն եպատիս յակուռնթեայ՝ կ՚յաստիս-ատեաւ
հաւատ առեալ. եանդգամանդե այս բազմաքան
քարս. եբահուանդս բիւրաւիուն-նս. եվարսա
կալս վայելչավառս. ու այլ զարդս բազմ յականց
և յապրշմելինաց՝ գործ Հարտարուց. անգին-ս ա
եանգինք. զուլխս գաղմատակնս՝ չ՚ի-բարձել
Ղորդ վաթանից։ ✠ ոյնպէս պատիե ցի եզարդիա
ցեաւն իմ զիտարով գրաւիկ՝ իմով զաւակաս
կոստանդինեաս. որ ինչ մանկական հասակին է
ցանկալի՝ եարեե լից անքնատ լանատեսանե լի։
✠ ակ հզօր հազարապետացս հայոց. պարգե
ցաս՝ իմերիմ թագուհէս՝ նշանակ ե զօրս գաղ
մատականս. եմիշատագ լուիս փոզս եփանտիս
ան բարձրաբարբառս. եզինս եզարդս պետրգմա
կանս՝ արի արանց, եերեելի երիմաստ. նժոյգ
ծովայինք. եպահանջ պատերազմինք՝ անգծելի
երկաթոյ. եայլ անթիւ եանհամր օժիտս ոսկւոյ
եարծաթոյ. եյամականց պատուականաց. ալե
հիւց սպայից՝ եկազմածոյ կանանց Ղորդոյ ձիոցբե
ռանդ թագուհւոյն հանգերձանաց. որով յղիանայու
ցամք զե օձանասուն հազարն հայաստանեայցս
✠ արգեեցի եսիրելի եղբօրն իմոյ արգաստոյ
զսիրեցելն իմ զբե թագէ հէմ՝ քեզ գաւթի. զսե
զի ծննդենն քի՝ իսրեոյ կուսէն։ ✠ սե փանան

ե սահմանեցին նմա զպատուոսոն արմենիան՝ զկա
պադովկիայ՝ զոր հանեաւէր ի հայոց պոմպէի կե
սարիայ։ Եւ այսէ բուն հայրենիքն տրդատայ։
Ի Լերանէն արարատայ, ի միգայլգեւտոյն էլէա
պոնտացւոց՝ մինչև ցհզօրն գետն մեծ տիգրիս
ակ ի հովտանոց քոհաստանայ՝ որ չափ բազում
իւր բաւեսցէ՝ Թուրն Թաւիեսցէ։ Ի սոնդրեցի
յաղթայէն տրդատայ արս. գՀ. հասակաւ և ա
րիւք հոյակապք, զորս և արումէնք անուանեցի.
հարգեցի՝ իսպասաւորուն արքունական գա
հոյից իմոց. զօրք ղՀզօրիչք՝ իտուէ ի միգիշերի.
և առաքապահեսաք իպարզմի։ Ասէ այսու
հետև գալինձ՝ իսահարիս, ի յայսոսնուիս՝ զոր ես
ետուի ինձ։ յետ բազմամաց իշխանքն հայոց տարա
դրեն զտուն տրդատայ. ևինքեանք տարագը
րին ի հայրենեաց իւրեանց. և անկանին ընդ ոտս
ուս այլազգեաց այս բազմ. եղեւ որ դիսկիցին
յայնմ ժամկին. զի տասնապանօք տասնապի ազգն
հայոց՝ ձգեալ յետս հոգւոց իւրեանց. որոց վրիուս ի
տունէ եղեցի. ի յօգնուն յազգատոհմէ իմմէ. և այդ
այս եղիցի՝ իժամկին՝ յորժամ յայսոսնեսցին ն
խաղը սրբոց տեառնից քրիստոսի, զոր ես ամփո
փեցի առաքնորդութեամբ հրեշտակի տեն՝ իզարեանդ
գաւառին։ Երեւեցան յՀռոմ մերում հրաշք զոր

մանալիք՝ ինչպէս ասէ Տէրն, ես եմ՝ որ ի քէն գրեմ։ Բայց զի՝ ինքնալոյց առ մեզ լեալն լուծումս յոտնական։ Ընտրեցի եմ, եւ ժողովեցի զնոսա ինձ՝ վկայսն զկոյրս՝ զմիաձոյնսն՝ եւ զանգամալոյծս։ Եւ զայս առնելոյ նեղել լինին իշխանք պէտս ցաւոյ ի տանջանս։ Եւ զայսպիսի ժողովեալ հանին զնա զամանն՝ ընդ եմարբոյն գրիգորի՝ զորս միանգամ զամանն աղօթիւք ժշկեցեալ նքն գրիգոր, ձեռն զարմանալոր ամենայն՝ իմիջ առաւ զոր արար առ նոսա՝ եւ փրկութեցաւք զքեզ զփառաւորիչն սրբոյ իւրոց։ ✠ Ընկեր վիշապ մի մեծ՝ իկապեաւնին։ զոր խոր առակաց նշանաւ խաչին քո՝ ասէն աւ զբեաստոս, եարգել զնա յորկեր։ ✠ Եւ այսորիկ երեք ցաւ այլ վիշապ մի մեծ եահգին՝ իսահմանս մեր։ եբազում ձկունս առնէր մարդոյ եանասնոյ։ Եւ էր՝ ինոյն սահմանն մի եղջերու մի մեծ եւ ահագին։ Այնպէս եանս ձկունս առնէր մերձակայ սահմանացն։ եմարտնչէին ընդ միմեանս հանապազ մի եղջերին եվիշապն։ եւոչ ոք իշխեր անցս նեղատու նոքօք։ Զոր լուեալ սիրեցոյն իմոյ՝ իմանն կուէ տրդատոյ։ զինեաւ զինքն եամրացուցեալ նշանեաւ խաչին քո։ եաղօթիւք սուրբ լուսաւորչիս։ եայ ընդ աջոցելոյն ձայ։ եհար հեծեալն զմի եղջերին եւ զվիշապն։ եսկսեալ զմարկ եղջերու մի եղջերին՝ այլ

գ֊ԶԺ

թէ մերկիան զարդաւոր։ Ա՝ւ յետ ունկն-ածուր վար
դապետութեանն եւ ես աչօք բացօք տեսի գրիգո
րիոս զինքն միաճնին՝ իշխափար պալատն արքու
նի. և զախէնն ջրեսին. և զինուրանն երկնանման.
և զձև և զյօրինուածք գմբեթաշէնն կամարակիկ
ին. և զայլևայլ հարդական տեսիլեան զոր ծանոյց նմ
հրեշտակն ասն։ Ա՝ւ թէ ո՞ւմիտեաց զնոքն հոգի
սիմէ՝ և զգայիանէ, ազ՝ լէ. ընկերս նոյ։ Ա՝ւ ապա
բժշկեաց զնոմ հայաստանեայսն՝ Ա՝ն և զդառնա
լեն իւր՝ի մարդկային կէ բայլնա՝ յետ. Ն. ամսուր։
Ո՞րչափ ք զայս ոտքն և ձեռքն միայն փոխեալ
էին՝ ևս ապատահարկուէ սատարեսցէ սրբոցն։
Պատմեաց եւս մեհենիցն քահանայ՝ երին հայոց
եխորտակիլ բազնացն բնակչին. եթէ ո՞ր եղեն
մարմնաւորապես տեսլեամբ հակառակէին, եպիտրոմ
յարուցանէին պաշտօնէիւք իւրով՝ իսառնն իսե
ղին գիսանեայ։ Ո՞րպս զամեն հալածէր հայրա
հանուրց գրիգորիոսյաշխարհն մարտագործ՝ իհա
րաւակոչին կասբիական ծովուն. անդ գադա
րեցան ամ ոչ եղեն՝ հալածեալ՝ ի հայոց։ Ի՝ հիւ ցու
ցանէր մեզ՝ եւ ես նոյնեայ եմանեայ վրայ վար
դապետ եթէ ո՞ր՝ իսրճխիթայ քշեցի բժշկեացյան
բժշկական ախտն զառղումն՝ զգուստար սո՞ր
որէր հին մինդրանայ աշխին որգոյն արտաշրմայ

պարսիւ։ Եւ ձ՝ հրաշիւք քարոզեցաւ անուանն
քեան, յիեռնամէնեան կողմանսն՝ յիմէջ վայրենա
միտ բարբարոսացն։ Այս ևզմենամարտիքն իւր
ը գօթացուցն գեթուէ հոնի ը Հոպանանձիգ Հորա
ցուցն։ Օայս ամէնքն եալ մեր՝ իձայն օրհնութե
փառաբեցաք զքեզ ած՝ որ զերծս փրկեց իւրոց փայլեց
յընթանուր կողմանս հիւսիսոյ։ յարեւելս յարև
մուտս։ երոպիական ձիս՝ յաբեթեան բաժնիս։
Այնպէս եմք պատմեցաք տրդատոյ փեսայ
եղբօրս իմում։ զպատրզմիլնիմ յուսնական զօրաքս
ը խուժադուժ ազգացն գօթացուցոց։ և զպար
տութիւն իմ յանկոյս դանուցայ գեռմին հզօրի։ և
զերեւուքն իմ՝ իյիշ աստղանշան հաւքին, և զվեր
նագիրն լուսեղէն՝ եթէ այսու նշանաւ յաղթես
ցես։ Օորոց զօրինակն եառ դնել իդրօշակին
իմոյ։ Ենկարեւիսիա սանկտուսց՝ և ուրմպաց։
Այս եւ ինշանս պատրզմական զինուց՝ և իկորդա
կս վերջնագահացն, որով զօրքն զօրացան իմոց,
հարին զհոյս հեթանոսական հիւսիսաբնակն։
և զդառնալն իմ յաղթութեբ իհռոմ։ Այլ ի՛նչ
շեն զիս երկնոյս իմոյ։ տեսցի Հիւսէ՝ և դարձայ
ի՛թշուառուսի իմ։ զի հարաճախիրտ իմաւուրն փա
փուկ՝ որ սպանանէ, և ոչ տայ զգալ։ դիմագարձ
եղէ քեսական հետոյս։ մոլեկան պատրզմ յարու

ցի, եզօրս իմ կատարեցի որ հետացեալէին ինձ։
Այլ ոչ արար անտես տէր։ այլ եարկ զանձամբ
իմով զերազանդականն բարուոյն, զոր ոչ կարաց
ցին բժշկել Հարտատքն Հեմրանին ամենասաքն
ոսկրատեան։ եգուիլ գուռնդքն պալխանոսէն,
մինչև յայցելութիւն զարեգակին իբարձանց։ եհաս
ատ բժշկեաց զմեզ ատա սերբատարոս։ եհաս
ատատեայիհաւատս Հմարիատաւ։ Ես յայսմ հե
տէ հնազանդեմք հօրս մերոյ հոգեւորիւնեմք
զմեզ Թագաւորութեանս մերոյ ընդ ամե
նայն հայրապատաց սրբոց։ եմք կամք ինեղբօր ձե
ռին
ատցա՝ համահատար ծիր ատյ, եատծարկ սրբոց
։ (Ոչ հետամք Հիտեալ Թէ։ Ի։ սիւնքեն յետ ինչ։ յոմ
բոտմ ժամկի։ ։ Են սերբատարոս յարեմտատատս
։ Եւ ատեն գրիգոր՝ յարեկեղս։ ։ Եւ ատեն անտոն
ինհարաճատ։ ։ Եւ ատեն նիկոդէայոս՝ ինհիւսիս։ ։ Եւ
ատեն մակարէ՝ յեմ։ ։ Եւ ատեն յակոբ՝ իմշծբին։ ։ Եւ
ատեն եփրեմ՝ իյուրհայ։ ։ Ինշատակ սրբոցս օրհ
նութեամբ՝ եատցեմք ատցա եատ սրբոց՝ իմեր ատ։
ատ եմիայատատս պալատատս մեր։ ։ Եւ՝ եկեղե
ցի եեկեղեցականքատ գոյութեամբ իւրեանց ազատ՝ ո
անհարկ լինին ատ գիմատատական հարկաց սրբութի
։ Ես եորք ուներ զինշան կատարել եպարկեշ
տատ։ ատրք ելկանայք՝ չատ իատզեատրք։ եպարե
գատատնէրքն ատյն ազատ լինին եարքատատատ

զեւեցին, հակերակրեացին։ Իսկ որ անհնազան
դեսցին հրամեց մերոց, և զի հարկաւ արկանեն զնե
կեղեցի. կամ զքահն. կամ զկրօնաւորսն կամ զհա
տաւորսն հարել հալածեալ լինին յերեսացն նոյ.
և որոշեալք ի հաղորդութենէ սուրբ հաւատոյս. և պատիժ
պատուհասի կրեսցեն իմերմէ թագաւորութենէս, և
յետ աթոռակալից մերոց։ Իսկ համօրէն մար
դիկք սեփհական ազգաց գաղմատացւոցս, ամե
նևին անգլխահարկ լինին։ Այլ յետ վաստակոց
իւրեանց հնգեակ տացեն իդրուն արքունի. և
այլ դիմոս մի երթիցէ իդրուն նոցա։ Իսկ այլ
ազգ և լեզուք՝ զորս մեծաւ պիտոլմաւ հնազան
դեցուցաք. մեք և հայք. նք պարտին մեզ զգինս
գլխոց իւրեանց. բայ իհնգերկէն։ Ա տան մեզ՝ ոս
կի և արծաթ ըստ կարի. տարին. գ. անգամ. գա
րուն՝ իգլուխ. ևյամառն յանասանէ. և աշունն յար
գենդամոէ։ Իսկ աղքատքն և օտարքն ընայսոսիկ մի
յիշեսցին։ Այլ վաճառականք որ շրջին անահ,
և շահին իմեր տիս յետ իշխանութենէ մերում. և ոս
կեհանք և արծաթահանք բաժինս հանցեն մեզ։
Իսկ՝ ի հանգէծ հրամեց հզօրիս մերոյ. ես ինքնա
գլուխ պատապատիս հռոմէայ սեղբեստրոս
և ամ ես. յորժամ տեսի զարդու շաւակս իմ
կոստանդիանոս կայսր, որ յետ զօրութենէ իւրմէ
զօրացոյց զպետականսն հայոց մեծաց զարդաւոր. և

ինքս ևամ աթոռաժառանգք սուրբ ինքնագրի
և արարաք զսա պատրիարգ հայոց մեծաց. զի
զայլ նբ առաքեալոյս պետրոսի՝ վարշամակա՛ս՝քի.
րոտգուԹե՛ն՝ գնե՛լ՝իվը արժանաւոր գլխոյ սուրբ
գրին. հօրհնեցաք զսա ահ՛աւոր անուամբ նբ եր
հզօր աթոռոցս. Է մին. և անախոքին. և աղէքսան
հրաշնահան տիե զերաժողով համապատիւ մեր
հայոց՝ զնբն գրիգոր. պատրիարգ և հայրապետ
հանդանաւ խաչիս քի՝ ձեռնադրեցաք զնիթ զիկոսս
կղնին, յուրում հայ հրահատարն բառականիայ.
որ հայի հանդէպ ատլաս լերինն՝ մինչև՛ իակիլեայ
մինչև՛ իյարձանն մելիտեան. և՛ իսե սպահ կղզոյն,
որք կան՝ իմերում՛ տիս. իհերակլեան արձանէն
խանիս քի. ՚ատաքելով առ մեզ զբզմե՛ն սրբոցն
պատշգամ սրբոյս պետրոսի, և պօղոսի՝ գլխաւոր
՛իդուան գոնաբացացս արքայու՛ե՛ իպատուել
զամ արք եպիսկոսունս. և զամ ուխտ եկե՛ղեցւոյ՝
Ես՛ի տալացւոց իշխանու Թիս. և ժողովե՛ցի
հրամանաւն իհնձնդ՛ելքս իմ՛ իմերձակայ ազգս
կի՛ս իմ գրիգորիոս՝ ամակցուե՛ կայսերս մեծի
ցայ՛ իպատուե՛լ մեծ խոստովանօղս՛քի զգահա
նոյն հանգուն՛ակ ըս այսմ սարաս՛. և ես յօժարե
և փութե՛ցաց զազգն հայոց և զնե՛ն. ՚ մին նման՝ և

լուս եղիցին՝ յիւրմէ եպիսկոպոսէն առնուով ձեռնա
դրութիւն, առաջի արկուք թագրին իւրմէ։ ¶ Եւ հայոց
հայրապետն ձեռնադրէ կաթողիկոս վրաց երկրին, որ մե
րոյն նուիրեալ եւ մանեալ աշակերտեցան։ ¶ Եւ
ուր լինին հայ ազգք սփռեալք ընդ ամենայն տա
ւայլ եւայլ լեզուաց, իշխանի՛ ունի հայոց պատրիարգն
ձեռնադրել նոցա կաթողիկոս։ ¶ Սա և ընդ աղուանից
եղիցին ըստ հնոյն կարգուք հայոց հայրապետին, առաջ
նորդուք աղուանից թագրին՝ հայոց հայրապետեան
ձեռնադրեսցէ նոյն կաթողիկոս։ ¶ Եւ պատրիար
գարանք, զ ե ն, ե մայն, անտիոքայն, եաղէքսան
դրին, յորժամ պատրիարգ ձեռնադրեն, կա
մօք եւ ընտրութիւք հայոց հայրապետին լինի։ ¶ Եւ որ ոք
նոր նստցի յաթոռ պատրիարգութեան զգաստանայի
հետոյն իւրոյ զոր պարտէր մեզ ծանուցանել։
զայն հայոց հայրապետին ծանուսցէ։ զի զնա կար
գեցաք մեզ գլխաւորիսան, հոգեւորական իւրեք ամ
ասիական միջնի եիդ։ ¶ Եւ յելիցն արեւու՝ ուշ՛ի
գրունս գրախտին։ որում հալիկայեցի հոգին աբ՛
սրբուէ եւ արժանաւորուէ սրբոյն գրիգորի։ զի
մինչ գեռ կայաք՛ի խորանին աբ՛ հզնուիրական
աղօթիսն կնորհէաք։ ահա յանկարծակի լոյս անճա
ռեալ հանրնտե՛ լիմարգիանէ՝ կիզեալ՝ իւրք սրբոյ
սեղանոյն։ եւ աղեղնման աստղք։ կ, կրկին կա

մար կատարեցաւ ի նմա սրբոյն Գրիգորի. եհիսհրաշ
վայլմամբ Աստուածափայլեաց լոյս երեսաց
նր. Ը զգեմն քոյ ի Թաբօր։ ¶ Ոչ մեք աւելն ա-
շեալ՝ ոչ իշխեաք հայել ինա. մինչև կարէ՞ զնե
պետրոն. և իմոցումն վարատեալ շամանդաշ ամ
պոյն՝ ապա իշխեցաք մօտիլ, և տալ նմա համբոյր
հոգի սրբութեն՝ ըստ օրինացս քրիստոնէից։ ¶ Ա
որում իսոնարհեալ ածակարգեալ կայսրս նբ՛ ըս
պասաւորեալ իսեթուղէից. և կին ահին մեծաւ
առաջի նբ լուսաւորչին, ի ինծունկ իջեալ՝ համ
բուրեաց զբարձս նր՛ ըստ օրինի օգբանթէից. զա
պա հմբձակեալ համբուրեց զաջն՝ եղիայեն. զա
պա զգեմն իբրև ինոյն ինքն ի քէս միանալով համ
բուրեր շրթանց։ ‡ ¶ Ապա առեալ կայսրն կոստան
դիանոս՝ հանե զբեստոս. ըստ երանելին Ի հարս
նբ հայրապետ. որ անքուն հանդիստ կալով
քո՝ նմանեսս զուարթնոց ձց. հանկերակուր կա
լուիք քո՝ գեր իլերոյ գոտանիս ամ գիտնական
վեդ պատց։ ¶ Ըստ՝ աղաչեմք զքեզ սիրեղ անաս
տանելի ամ Տի։ ¶ Սուտ մեզ և զՀետոյս մերոյ գա
հանուն. հաղթեսցես մեզ ամ Տի. զա առաւել մեզ
մերոյ թշնամեաց, զի խաղաղութեք հանդարտու
վարեսցուք զամենայն իշխանութիւս. հայտ
հնոցս՝ վերին կենացն ունիցեմք յարքայութե ար
նաւարեցուք։ ՀՃԺԲ ՈՒՄՆ

Ա՛ւ ինչ նման տրգաստ կայսերական է, եւ ամ
թագքն, եւ իշխանքն, եւ եկեղեցականքն, եւ արքու
նականքն, հայք, եւ հռոմայեցիք, անկանէին առ
ոտս սբոյն գրիգորի, եւ նա զթողուի մեղաց
իւրոցն հօգնուի իպետրազմի։ Այ եւես սեղբես
տրոման որ եղէ ականատես նմին զարհուրելեացն որով
պատուեաց ած զպարթևն զայն մեծ, մեծարե
ցի եւես զնա ըստ իմում կարի, տալով նմ զվկական
իմ պատուական, որ էր լեալ սրբոյն յակոբայ առն
եղբօրն առաքինն եպիսկոպոսին Երի։ Ա՛ւ ա եւ զնամ զար
դս հայրապետութե անձին իմոյ իժամ ձեռնադրութե
եւմատանին իմ իսաջանեւ, եզգաւազանն իմ գեղե
ցիկ իգեղաշէն ականց, եւ իմնաքուր մէրգարտաց
յօրինեալ, եզնամ սպաս պատրգի սրբոյ սեղանոյս
զոսկեղէն զսկիհ, եզմանզայն իմիւափերթ ականց
տպազիոնաց բազմակրաց։ Ա՛ւ զմիթրն իմ սա
տակ եսպիտակ որ փակեղն յի։ Ա՛ւ ա եզբաշ
կաբաշին ձեռան բազկօք հնդրձ երկոցունց առա
քելոցս պետրոսի եպօղոսի։ Ա՛ւ լուսատուս ա
կունս պայծառս, եպատուական մարգարիտս
լոհար ակունս։ Ա՛ւ այլեւս զարդս անգինս եւան
գիւտս ամ ձաց, զոր առաքեցի սբ խորանացն
որ իհորին հայսեն, յոր կ յայտնապէս միածին
որդին այ, եռոսկի ուռամբ բանեաց զսանդարա

մեռաս անգնդոց։ ✠ Ո՛վ ահարկու սեռնեկին՝ սա
նուն իմոյ սրբոյ հոգի հոխխիմեայ։ Եմոր զգաս
տուել գայիանեայ։ Եւ մի՛ կարհազգեսա կուսա
նացն։ Յամուժիս օրիորդացն՝ գաստերացն հուով
մայեցւոց՝ և մարդն հայոց, և վրաց։ պայծառ և
պանծալի պատրաստուէ պատշգամաց՝ կուսաս
տանին նոյ։ Ըստ արժանի սրբուհեցդ նոյ։ ✠ Ո՛վ ահար
բոյ կարապետին յովհաննու։ և աթոռանագինէ
հայրապետին՝ առաքելի ոսկի ճաճկոց ճալուխ։ և
ապատօշ սրբոյ սեղանոյն։ և բազմ սպասք իսկ տա
հիւղեցոյն և հեղբարցն։ ✠ Ասել միաբանեալ մեք
հայսս՝ և հայրապետս։ մասն առաքեցաք իսկ զանն
իտարին։ ը, տաղանդս ոսկոյ։ ի հարկացն միջա
գետոյ։ ✠ Ո՛ւ նեղս առաւել ընծայեցաք ընծայս
բազմս՝ ընծանեաց սբ ճաճանինն։ Ո՛ւ վարդոյ
վերնակրօն սբ եղբարցն։ և սբ հօրն գևոնդ իսկ։
✠ Ո՛ւա եւս մեկնացան։ եբկնչիցն։ և կրօնաւորացն։
հիւղեբիւռոյց հիւղեցւոյ։ որք հիւղիւին գհե
լոսաւորչին հայոց։ ետու առաս մեծամեծս։
եպատրաստեցի զնմ պիտոյս նոյ՝ ըստ գոհ
մաք՝ Հանդերձին որ յարեբնաւն նոյս արքու
նական։ և գհեռակօրանշանն՝ և հրամայիս պատ
րաստականն՝ ձիւնիսա հմանս հայոց։ ✠ Արգհե
ցի նորապատակ պարթևիս մերոյ յիշատակ յետոյ

կան աղագաց յաղագս՝ իմ՛ք ընդ՝ ի՛նչ անդ հայոց ա
ղօթականացն զվկայարան սրբոյն յակոբայ՝ ընդ
բօրն յոհաննու ածաբան աւետարինչին։ Օ՛ի յար
քունական գանձուցն շինեսցեն զեկեղեցի. և
աճցեն պարիսպ բարձր շուրջանակի. և՛ինեըքն
սրահս և սենեակս առ անձնականս արանց և կա
նանց՝ի հայոց եկեղեցին. և առաքիւք նոցա ամեն
տոյք՝ ի կալն և՛ի գնալն յարքունուստ լինի։
Պատարաստեցի և ետու զնա պատգամ սրբոյն գրի
գորի՝ի յարուստ մեծի եկեղեցւոյն. զգողգոթայ
խաչելուստ տեղին. և զսնարից կուպայի գերեզ
մանինքն. և զմիջև կանթեղն մշտավառ՝ որ կան
ջ. կանթեղք՝ի՛նչ գերեզմանինքն՝ յիշոյ լատի
նացւոց հայոց՝ և հետևողացուց։ Պատճի և հր
դուռս ընթանալոյ ընթանրականս, առ աւետարինչացն
աթոռակալ պատրիարգունան որ յարևելս. զի
զհայոց հայրապետն հմպատիւ ինքեանց տեսցեն.
զի՝ը տասան առքելոցն չորքն անտանօր կիսրեցան։
Ընդ կայ հպատակեր փրկչին՝ զոր առաքեց աբ
գարու՝ որ յիջ ը զնամ թէրս նա հետոյ՝ ի քն ած.
Ընդ կայ հփայտեղէն պատկեր նը ածածնին,
զոր տիրամայրն եդեր՝ի՛նչ ամենամաքուր դիմացն
եթէոյ արտասուօք, հօրհնեաց. և ըստ յիշ լսաչա
նման կացեաց՝ հպատակերն՝ յօր փոխման իւրոյ։

Ընդ

ՀՐՄԵՑԱ. Հայոց Հայրապետին կայ իշխանութիւն զամս
այլ անթիւ մասունս։ ✠ Ահա մեր վէհագոյն
զբաժանիս երկոցունց առքելոցս պարգեւեցաք ձեզ
առ հաւատոյ ի Քրիստոս Յիսուս Տէր մեր, ամէն։ Ես եմք
ան հեղինէ, Հուստոսանդիանոսի, զոր մեք պարտ եւ
էցաք տրգաատայ։ ✠ Ընդէ կայ ե գե զարդն ըստն
կիանոսի հարիւրապետի, որում խոցեցաւ կող
վիրկին, եբղխեց ջուր եարիւն, նշանակ մկրտու
թե եհատարտութե։ ✠ Ընդէ եշիշ իւղին, զոր
օրհնեաց տէրն եեա առաքելոցն, որով հիւանդք
առողջացան, եմեռաւորք արդարացան, ե պատ
մէ նըն մարիոս, թաւիթէ եաւետարնիչ։ ✠ Ընդէ
բուլանդակ նշխարք յոմհաննու մկրտչին, զոր յո
հաննէս աւետարնիչն ե հան ինձեաստանէ, եե
բեր յեփեսոս, եմեռելոանոս եպիսկոպոս եբեր ինձ
աարիայ, ենըն զնդպս ապարգեւեց սրբոյն գրի
գորիս։ ✠ Ընդնպս ե զսրբոյն աթանագինեայ, որ է
բայրեր մարիամայ մօր վրթանէսի առաքեալի։
✠ Ընդէն եանձարեր նը արքայն արդատ, եանձ
պետականն գրիգոր զուարթուն։ Ետց տու
աք հրամն զեկ յամ գնացս Հանդերձեալ իւրմէ ուր ե
հանդիպեացի նշխարք սրբոց, առանց ամ հակա
ռակութե, ամ որ մտանն պարգեւեցի։ Ե եմք
զբաժանիս երկոցունց առքելոցս պարգեւեցաք։ ե

ինչ կամեցայ՝ ըստ առաքելական կանոնաց. կապել
և արձակել յԻս՝ և յերկրի: ( ) ԵՐԿՆԵԱԼՔՆ Իհայոց հայ
րապետն՝ օրհնեալ եղեցին Ի քեզ, Ո՛հրբոց առա
քելոց, և՛ իմէնջ. հայեաց սրբոց. և բանադրեալքն
Ի՝ ինմանէ՝ ինմին կացցեն մինչև ղՂազարոսին: ‡ ԵՒ
հրաման հանէ հայոց հայրապետն. Ի հայս՝ և Ի հուռմս.
և Ի վիրս. և յաղուանս և յասորիս և Ի պարս. Ի ծո
վէ, մինչև Ի ծով. Ի գետոց մինչև Ի ծագս երի.
Այս գիր միաբանութեանս ասիրոյ. և հաստատ հայ
րապետիս հայոց. գրեցաւ մերով հրամանաւ կոստան
դիանոսի կայսեր, ասելով եպիսկոպոսի պապի. մեծ
սիւնհոդոսի՝ Ի ժողովոցս ատին լեզո
ւաւ մակագրել. ևարքունական մատանեաւն մե
րով կնքեալ, ևստորագրեալ ‡ ու հաստարն այսմ
Թխտոյ. և զմիաբանութեն Թուխան տրդատայ՝
հարցոյն գրիգորի. եդաք Ի ջամբռն արքունի.
ակ զայս գիր ճանդեցաք Ի ձեռն ատենա
դպրին հայոց արքային՝ մեծ իմաստի Ի գաթան
գեղոսի: Ի փառս նոյ որ օրհնեալ յաւե

տեանս Ամէն. Հայր մեր.

ՊԱՏՔ

Ք զկ. քանզկ.
ըստ. ըստայնմ.
Շ օրպէս.
Ե երկիր.
Ջ երկինք.

ատք և զոհուԹիւն արարչին համայնից արա
րածոց եղելոց. նիւԹ ականաց և աննիւԹ
գոյից. երևելոց և աներևուԹից. Ի՛նչ
օրն Ինէ ցի. Ի՛ւակից Ի՛րջուցն Ինէ ցաւկից.
Ի՛ղևսողին Ի՛ւ Ի՛օրէ Հչեա սբ Ի՛ոգուցն փառաւոր
ցին Ի՛ր նա ինքնէ Ի՛նբաւ և ամենազօր առաքին
պատճառն ամէից. ոյն անստուեր. և ճշմարտու
Ժիւն իւր անարգել. և շնչին իւր ամենագոլ. Ի՛ու
ԹիւնՆ անտեսանելի. Օրուէ ամենակարօղ. Ի՛շ
խանուէ ամենակատար. Ի՛լեր ջբան. անհաս
Ի՛մատոց. անձառ լեղելոց. Ի՛սա փառք յաւէտ ա
րարածոց յանցեալումն յաւիտեանց. ինեկայա
հնա յաւիտենից. և յապագայն Ի յաւէտ յաւիտեան
միշտ անկէտ և անղնաց յաւէտ. և անսպառ յաւ
էիտենից, Ի՛մէն Ի՛ր աղօԹիւք սբ լուսաւորչին.
քառ ինձ կարողուԹիւն իւրոյ անպիտան ծառայի՝ գրի
գոր գպրի՝ ձեռնարկել Ի գործ տպագրուԹեան
այսմ ցանկալի հոգեբուղխ յորդախաղաց վտա
կիս. որ կոչի ագաթանգեղոս պատմագիրք. որ
ունի յինքեան ջբոլոր վիպասանուԹիւն պատմու
ԹիւնՆ լուսաւորչին Ձրին հայաստանեայց ազգիս
հայոց. Ի՛ձեռն բազմաչարչար նահատակին Հօր
մերոյ սրբոյն Ի՛րիգորի լուսաւորչին. և մեք չար

անգիտութեանէ կուսապաշտութենէ՝ իսկ այլ ամէն գիտութեան սիրուն՝ ինձմէն ալ զօրագոյն ամէն մարդ՝ եղելոց առ ազգս հայկազունս սեռիս։ եզմարդապատուհասին՝ իսմանէ հրաշագործութեանն՝ անցիցն գուանիին՝ իբաղմաց անգիտելոյ գոլով՝ քանզի ոգի տանային՝ իսմանէ հրաշագործութեանն անցիցն եղելոց առ ազգս հայկազունս սեռիս։ եզմարդապատուհասին՝ իսմանէ։ այլ ուրուրեք զիս եւս գրոց աշակերտս ոչ գտանիւր զի ըն պատմագիրք։ այլ իսկզով ճշմս կայսեր՝ իքրիմաե թին գոյր՝ իմէկ հայոցս թէ ԱՂ.գաղանդեղոս ար այս սբ մատեանս թէպէտ անուանակոչու հասատատուԹէ՝ իհաւատս ճշմրիտ քրիստոսի։ եկեղեցեաց հռիփսիմեայ եգպիանեանցն։ ա ծոց լուսանկար խորանացն տեղեաց իքմանն մրածնին։ եարբոց գամբարանացն հատուցմանց գործ սքանչելեացն՝ ևնահատակուԹէ վկայու Թեցն սրբոց կուսանացն հռիփսիմեանց։ եչքնո տին նորոգիչն՝ իմարդկայինն ձև՝ ևիկերպարանս գեղեցկագոյնն՝ քզառաջինն։ եպէս պէս հրաշա տին նորոգիչն՝ իմարդկայինն ձև՝ ևիկերպարանս գործ սքանչելեացն՝ ևնահատակուԹէ վկայու Թեցն սրբոց կուսանացն հռիփսիմեանց։ եչքնո ծոց լուսանկար խորանացն տեղեաց իքմանն մրածնին։ եարբոց գամբարանացն հատուցմանց եկեղեցեաց հռիփսիմեայ եգպիանեանցն։ ա հատատուԹէ՝ իհաւատս ճշմրիտ քրիստոսի։ ա պատմագիրք։ այլ իսկզով ճշմս կայսեր՝ իքրիմաե թին գոյր՝ իմէկ հայոցս թէ ԱՂ.գաղանդեղոս ար այս սբ մատեանս թէպէտ անուանակոչու

որոյ հրամանն սակաւ ինչ՝ ի հառաջնորդութեան
ինքեանդրմէ, ի հայրապետութեան քահանդիսոյ
ածնին՝ որ յառաքելական իսկ քահանդիսոյ
զուներաց։ ևայծմ՝ եւ հօրանեաւ սրբոյ հոգւոյ ա-
ծեալ՝ վերակերտութիւն։ ՚Ի՚Ա՚Ի՚Ա՚Ի՚Ա

հուց սրբոց աթոռոցն յերուսաղէմ՝ և ևս
առնքինութիւնս՝ իսահակ եպիսկոպոսին՝ յՇիրէն
էպուչէխուս։ Առաքեալի մեղապարտ գրիչդ
դպրիս։ Քան զի մեծայուժ սիրով Քան՝ եղէ ա
գուստից մուրատեան որդի՝ պարոն գալուստն
հայրուն ևս յայտնի ցուցանել զծածկեալսն
զա սրբոց լուսաւորչին մերոյ ։ Ես արարին օգ
նուն, առնելով միմեան թղթոյս՝ որով տպագրե
ցի, սակայն ոչ ժամանեց պարոն գալուստն մինչ
յաւարտուին սբ մատենիս։ և գնաց յՇիրն իւր։
Ես ապա մահտեսի պաղտասարն՝ սբ էջմիածնայ
գանձապետ գոլով՝ նորին գանձանակէն արար
օգնուն։ Յերես անկեալ սորոց գահոյիս սրբոցն
հայրապետիս մերում։ որք էին՝ իներջոյ հրամեցք
եպիսկոպոսք։ վարդապետք։ ևկրօնաւորք։ Ձգ
նաւորացք։ և՛ իշխանուց կուսակրօն քհնյիցք
քաղաք օրէն քհնյիցք։ ևսարկաւագացք։ Ես
բարեխնամատար իշխանացք սրբոյ աթոռոյք
ևմամ հայրապետն՝ ածաւէր ժողովեցանք, որք
ընթերնուն՝ ևտեսանէն զգանձս պատուակա
նս, զոր առաքեցեր ձեռամբ՝ քոյին գծագր
էք, ՚ի ձեռն սիրելի որդուդ Նուիրակ հէզահո
գի ծածառուր՝ ևծաբան վրդպետիդ, որ առ
մեզ՚ էր գոհզոր դպիս։ զոր տպագրեցի մեզսամանձ
ձեռն իմ, մաղթանօք քոյին՝ և՛ ի ձեռն հոգւոյն սրբոյ

ընտրեաց մեզ կարողութիւն տալ գրել ի տալա
բանիս մերում յանուն նոր էջմիածնի։ Այդ քեմ
հիշել զվերոյ գրեալսն գալուստն և արու
թիւն. և պաղատասարն՝ հանդերձ գումարննջեց
լովք։ Ուրբան զնա զհիւանդացեալ հաղքատա
ցեալ զհոգիս բազմել ինորոց՝ և խնդրել ինձնէ
արժանացուցանել զանարժանս. ծլատս. ծ՛ոյլս
յաղօթից։ յանձն՛ իբարե գործութիւնս։ մեզ
պատրաստ գրիգոր գպիրս՝ որ ապաստան եղէ ըստ
ձերոյ մաքրափայլ՝ և վաղահաս մաղթանս և՛ ի յա
ղօթս որ առ ինձ։ վա՛ ամ ուղղափառ հաւատոյ
ցեղոյ՝ համբնեթ ոյց առնել զինս՝ և զհանգուցեալ
հայրն իմ մկրտիչն։ և զմայրն իմ։ և զմամերս իմ։ և
զպապերս իմ։ և ե զբարեբս իմ։ և զքոյրքս իմ։ և զն
կերս իմ։ և ամ արեան առուս մերձաւորք իմ։ որք
կան հանգուցեալք առ ի հրամանէն աստ։ Ուր որ ի
շէք հայր մեր՝ որ յերկ՝ զհոգիս ննջեցելոցն մեռ
ոյ։ և զոսկր զինուորին զնոյնն կրկնապատիկ ըն
կալիք ի քէն ամէն։ Այս եղիցի որդեակն
իմ զնեռակս՝ մանուկն երեք տասան ամեայ՝ մոտ
վարժ։ որ պարզամիտ սիրով և հաւատով մոտ
դիւր կանիւք զյոլով աշխատանս կրեցոյ ի շատ
բարերն գրոյ։ Թէ ի սարբատրուհիս ամ առաջ
նափորձ թղթիցն տպմանց։ Ոյդ խնդրեմ հո

գեւոր հարցդ՝ վը սին՝ յիշել յաղօթս ձեր՝ ինձ
զսոյն մաքուր՝ ևհնազանդ յօրինացն ու՝ մինչ ի
կետ կոչմանն իւրոյ։ ՚ի տէր ոհան յաինայ ուղ
շափառ և հաւատարիմ։ հեզահոգի և մաքրա
կենցաղ։ ՚ա և զս բնմ աշխատեցաւ՝ հոպագրու
թիւս՝ մերում ՚ի սրբագրելն։ ևնդրէ իւր ողոր
մուի ապաւէն իւրոյ։ ևս ձերոյ մաքրափայլ մաղ
թանացն։ ՚ալ կայիչեցէք սին աշխատաւոր մը
շակքն։ և զսահակն որ բնմ աշխատեցաւ եփեն
թանաքին՝ զեսային աղուաշն։ և զմակարն։ ՚ու
այլ պակասուն տպագրատանս՝ թէ և թղթի որ
ոչ օգտիւր։ զնշակացն վարձ՝ և այլ զանազան ՚ի
գործարանիս պետ եղեալ և պիտոյացեալքն որ
յամ ժամու անհատ լինիւր ձեռիմ վատնելոյ
դրամից ոսկոյ և արծաթոյ։ զամբեալ աւարտեցի
զնմինչս իմ վասն սբ մատենիս։ այլ յուսացեալ
եմ առ բարերարն ամն՝ նոպ և հատոյ թուիլ իւրն՝
կամք իւր օրհնեալ եղիցի։ ՚ու որ շնորհեաց ինձ
ը։ թևեան տպագրի մամուլս երիսաթեան յոյժ
գեղեցիկ՝ միջնորդութ յոհաննէս վրդպտի ամա
սիացոյ՝ որ աս իշխանն խաչուկ սահապիետ ա
շան որ հանգեաւ ՚ի Ճանապրհին։ որոյ վարձն հա
տուսցէ սբ գրիգոր լուսաւորչին բարեխօսութ աս

մատենիս։ ՌՃԾԹ։ ապրիլի ։

Յիշատակարան սբ մատենիս։